

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 15, februar 2007
sštevilka 77–78

Izdajatelj revije

Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/
zavod za založništvo na področju kulture
in umetnosti, Ljubljana

m.sh.1339427, d.sh.71461965, b.r. 10100-0038333910

e.m. urednistvo@revijasrp.si

i.a. <http://www.revijasrp.si>

Naslovnica

Milan Batista: Preshernova Zdravljica, 1999

Izbor likovnih del

Damir Globochnik

Tisk

VED d.o.o., Ljubljana

Uredništvo

Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana

Uredniški odbor

Rajko Shushtarshich – odg. urednik

Ivo Antich – lektor in korektor

Lev Detela (Dunaj) – neprevedene knjige

Damir Globochnik, Branko Lipnik – likovna priloga

Franko Bushich (Split), Matjazh Jarc

Jolka Milich, Bogdan Novak

Just Rugel (Moskva), Iztok Vrhovec

Naročila, prodaja

Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska
knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana

Izposoja na dom

Slovanska knjižnica, Einspielerjeva 1
p.p. 2670, 1001 Ljubljana

Izdajo omogočajo

sodelavci v reviji

ISSN 1318–1912

Vsebina

<i>Milena Merlak</i>	Desetnica	4
<i>Andreja Jezernik</i>	Modra in zelena chrta	9
<i>Iztok Vrhovec</i>	Shchavnjek	12
<i>Francko Bushich</i>	Julija	17
<i>Flavio Ermini</i>	Besede v chasu poezije	19
<i>Jean Tardieu</i>	Okamneli dnevi	23
<i>Rajko Shushtarshich</i>	Zgodba o Judi in Simonu Petru	32
<i>Iztok Vrhovec</i>	Beli chlovek	51
<i>Boris Vishnovce</i>	Od Gospe svete zvon, II /Sejem v Brnici/	58
<i>Lev Detela</i>	Tri zvezde, XV	65
<i>Iztok Vrhovec</i>	Mozhicelj, II /igra/	79
<i>Damir Globochnik</i>	Pretanjeni likovni opazovalec /Batista/	102
<i>Milan Batista</i>	Likovna dela /reprodukcije slik/	104
<i>Damir Globochnik</i>	Satirichni list <i>Bodecha nezha</i> iz leta 1914	113
<i>Matjazh Jarc</i>	Mlekarna /radijska igra/	118
<i>Ciril Gale</i>	Blagohotno hudomushni sosed /A. Novak/	125
<i>Andrej Novak</i>	Sosed Janez /iz stripa/	126
<i>Ivo Antich</i>	Janez & Jovan/strip – karikatura/	127
<i>Bogdan Novak</i>	Novinarske race	128
<i>Milan Fridauer – Fredi</i>	Aforizmi	130
<i>Ivo Antich</i>	Epigramizmi: Anti(ch)kronika	131
<i>Ivo Antich</i>	Popare	135
<i>Ivo Antich</i>	Mnozrichnomedijske belezhke	138

Chlovekov razvoj

<i>Sergej Ivanov</i>	Samovoljni narod /Razmishljanja o ruskem nacionalnem znachaju/	157
----------------------	---	-----

Za zgodovinski spomin

<i>Lucijan Vuga</i>	Divje babe, II /Megaliti, gradishcha, kashtelirji/	159
<i>Lev Detela</i>	Mileni v spomin	168
<i>Ivo Antich</i>	Povedano v gluhi lozi /K tretjemu tematskemu zborniku o bohorichici/	171

Iz zgodovinskega spomina

<i>Branko J. Hribovšek</i>	Imeni Raetia in Schwyz, II	176
----------------------------	----------------------------	-----

Chitalnica

<i>Lev Detela</i>	Hitler in Stalin – siamska dvojchka in antipodna konkurenta? /Eberle, Uhl/	195
<i>Ivo Antich</i>	»Signali« med nadrealizmom in dadaizmom /Bushich/	199

Vprashalnica

<i>Bogdan Novak</i>	Veliki slovar z velikimi napakami?	201
<i>Jolka Milich</i>	O prevajanju in poeziji, V	204

Milena Merlak Detela

DESETNICA

KAJ JE POVEDALA NOCH

Dvigam se iz polnochi,
dvigam na mrtvashkem odru dne,
z iztegnjenimi rokami se dvigam
po svetli vrvi mesechine,
dvigam do samega meseca
po charobno palico sanj,
charam.

Svetli charovnik nochi
charam chrna, mrtva okna
v pojoche odseve zvezd,
charam,
nezhni obeshenec mesechine,
ki ga davi noch.

BREZVERJE

Oltarji so se porushili,
utrgali so se zvonci,
ki so vabili k darovanju,
angeli so izgubili perutnice,
razbila se je vechna luch.

Ostal je le krohotajoch odmev
v prazni cerkvi
in obledela freska
nad ugaslim lestencem.

Ostala je zdolgochasena Herodiada,
ki z rozhnim vencem
lovi glavo Janeza Krstnika;
ostal je na smrt trudni Judezh,
ki sam prosi za pogubljenje.

Oblezhali so tezhki, prazni svechniki.

POMLAD 1945

Gore so zmagale nad dolino;
chez noch so vsi opazili, da so vishje.

Predpostavljeni so postali chez noch zapostavljeni,
prebezhali so meje, soteske, preleteli oceane in
celine.

Izmuchili so se, včasih obnemogli kot ptice selivke,
ki so z glavo navzdol obvisale na bodehjih zhicah.
Niso se mogli vrniti, ko je znova nastopila
pomlad.

Gore so imele svoje najvishje govore
(kogar je bilo strah, se je skrìl med mnozhico),
bajtarji so oblekli poročna oblachila, raztegnili
meh,
kot lastniki so se razkorachili pod najeto streho.
Delavci so z novimi cestami objeli vznozhje gorá,
kmetje so olepshali vozove z rdechimi trakovi,
vpregli voznje nevajene zhrebce in stare konje,
brusili na vozovih kose in srpe, s cepci mlatili
zhito,
pokali z bichi, med dirom stiskali med.

Dekleta so ploskala chevljarsko polko na mitingih,
mnozhica je postavljala mlaje, obeshala zastave,
plesala in pela,
polagala vence in zaprisegala pred spomeniki
padlih borcev,
sholarchki so pred tablo zlogovali reke najvishje gore:
UCHITE SE, UCHITE SE IN SHE ENKRAT UCHITE SE!
Gore so povsod najvishje, vsi so morali strmeti v
njihov vrh,
zato so odstranile napise pred gorskimi prepadi,
lezhishchi vechnega ledu,
pred razpokami, previsi, pred nedostopnimi
pechinami.

Prvi mozg je spustil po drchi v dolino krsto za zhenó,
ki mu je v shtiriletnem požaru rodila brezdomce.
(Ponochi se je blazno dekle vozilo s splavom po
narasli reki,
brez junaka, brez ocheta si je svetilo z utripajočo
krstno svecho.)

Taborski zid okoli podružnic je bil zapushchen,
cerkvena vrata največkrat zaklenjena, cerkovnik
pogreshan.

V pozabljeni vasi so she visele v izbah
prepovedane slike.
Pred posestnikovo hisho je vzklikala desetletna
deklica:
Zhivela svoboda, zhiveli osvoboditelji!
Z zhivordecho ruto pionirja udarnika okoli vratu.
Brat ji je zatiskal usta, vezal vrancu rep v paradni
vozel.
Brat novomashnik se je skrival ranjen na
podstreshju.
Gospodar je s prazno sejalnico blodil po
razlashchenih njivah,
mati pa je jokala za hisho, kot da se blizha konec
sveta.

(Mladoletni sin je lezhal v gorskem prepadu,
pod skladi iznakazhenih trupel nemo placheval tuj
dolg.)

Pomlad 1945 je bila pomlad za vse,
ki so verjeli, kar so dokazovale gore.
Krvava pomlad 1945 je bila zmagovalcheva
pomlad.

DESETNICA

I.

Pred domom se usede na kamnito klop,
mati prede v izbi, kot da je ne vidi
(oče je padel v tridesetletni vojni),
sestre in deklet perejo v potoku prejo in pojejo,
sosodje in strici sedijo pri statvah in tkejo,
vashki fantje nosijo mimo desetnice snope lanu,
prepasani s pasovi iz pobeljenega platna ...

Pestunja se napije, stenske ure ne navije.

II.

Doma se usede na zaprasheno klop pred garazho,
mati tipka po nareku v združnem domu
(oče je po štiriletni vojni zhe dvajset let pogreshan),
sestre delajo v tovarni za pralne in shivalne stroje,
deklet plevejo na državnem posestvu sladkorno
peso,
sosodje in strici so na seji delavskega sveta,
vashki huligani se vozijo mimo desetnice z
motorji,
hupajo, se preHITEvajo z glasovi iz tranzistorjev ...

Stara pestunja se opija, zdaj budilko, zdaj stensko
uro navija.

III.

Doma obvisi v zraku pred tristonadstropnim
nebotikom,
mati je na natečaju za preselitev na Mesec
(oče in brat sta eksplodirala v dvominutni vojni),
sestra dela na oddelku za vesoljske uniforme,
deklet krmijo alge in korale v podmorski farmi,
sosodje in strici so si vsi, zato k desetnici nikogar
ni,
radioaktivni mladenichi lovijo po zraku zadnje
lastovke.

Pestunji ni, ure na prstancih se navijajo same.

POGLED SKOZI CHRKO O

III.

Iz oklepa chrke O
 se z vprasanji
 osvobajash:
 BO O NOVO OKO?
 BO nOvO OkO nOvO zLO?
 Bo NoCH oKRoGLo PoLNoCH?
 Bo novo oko dobro,
 bo dno modro,
 BO bog BOG?

Je chrka O obod skrivnostnega soda, ki ima odbito dno, a je vseeno poln pijanosti?

Vsakodnevni pogled v temno chrko O ti razširi zenice v vech pogledov, v pogled brez pogleda in v pogled, s katerim strmish v nich.

Nich ni chrka O
 nich ni gol
 prav nich ni bozhji
 prav nich chloveshki
 niti ni nich zhelve
 ki nosi pod oklepom
 deset ubitih zhivljenj.
 Nich je nekaj, kar NI NICH,
 in NEKAJ je nekaj, kar je nich.

Kaj je nich, che ga lahko obkrozhish s chrko O?

Milena Merlak Detela (1935 – 2006), najpomembnejša pesnica v literaturi slovenskega zdomstva, je s prichujochim ciklom predstavljena v skrajno zozhenem izboru na peterico naslovov, ki skushajo ponazoriti bistvene tocke njene pesniskhe identitete: avtodefinicija v baladichno grozljivi, fantastichni ekspresiji (*Kaj je povedala noch*), sodobna »metafizichna izpraznjenost« (Brezverje), travmatically spomini na vojno-povojno otroshstvo (*Pomlad* 1945), mitoloshka »zakletost« (posebne zhenske usode v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti (*Desetnica* I, II, III)), ob hipersenzibilnem intimizmu in univerzalnem socialnem posluhu tudi smisel za jezikovno »igrivost« v stilu konkretizma (*Pogled skozi chrko O*). Teksti so iz zbirk *Kaj je povedala noch* (1985) in *Svet svitanja* (1997).

Izbor in opomba Ivo Antich

MODRA IN ZELENA CHRTA

Shumi

Reka
in temni drevored senc.
Drevesa.
Prijetno shchemenje v glavi.
Oddaljeni zvoki chloveshkega govora.
Prihuljeno ropotanje agregata –
nevarnost civilizacije.
Ne morem se vech zbrati,
gubam chelo in se mrshchim,
shobim ustnice,
da me pozhghechka.
Kot me je prej v glavi.
Potem se nasmehnem –
ni strahu –
pochasi se zachenjam spominjati.

Slutnja

Siva in visoka.
Povsod me zasleduje.
Slutnja me ozre
in senca izgine.
Chutim, da je she vedno z mano,
cheprav je ne vidim.
Njena prisotnost me
zhalosti.
Rada bi postala njena prijateljica.
Morda bi potem bila manj bolecha.
Skupaj do smrti?

Vchasih

se izgubim.
Lastne misli me pretvorijo v drugo dimenzijo.
Ne maram je, ker je agresivna, avtodestruktivna, labilna.
Ne maram je,
ker me popolnoma nadvlada.
Bolj sem si vshech, che sama veslam svoj choln.

V hishi senc

so se skrivale skrivnosti.
Sanje in mladost so bile nevarne
naloge nezhnosti in besa.
Mozh brez obraza je smrtonosno krichal zlochinske misli v vodnjak.
Brez sreche in stisnjenih pesti.
Na podstreshju je plesnela ljubezen
v prazni vrechi iz surovega platna.
Hudichi so igrali poker in pili Bacardi,
Sveti Peter je na drazhbi prodajal prijateljstvo po smeshno nizki ceni.
Nekdo se je dvakrat prekrizhal,
preden je razbil poshtni nabiralnik
in unichil prijetno soboto.
Soba se je gibala v nevarnih procentih
in osamljenost je odveslala po banji.

Dezh je mochil zeleno chrto,
risal modro chrto na horizont,
ki ga je zabrisal dolgochasni potnishki vlak.
Ljubezen v troje se ni obnesla najbolje
in lipova ulica je konchala v mokrem grobu.

Sprehajal se je

popotnik po sedmem chutu,
ljubezen ga je izdajalsko opazovala od strani.
Zavrtel je uro nazaj in nich dosegel,
le moch usode je lahko travmo zacharala v pustolovshchino.
Brez ovinkov je potoval skozi dobre chase,
potoval skozi slabe chase.
Hladna plavolaska je povzročila zmeshnjavo v pochitnishki koloniji,
zachela njegovo cigansko zhivljenje.
Sledil je modri chrti in razmishljal
o potovanju po dnu morja.

Ko so ga nashli na peshcheni obali,
je bilo vreme pretezhno jasno
in na chetrtem kanalu je bila priprava ribje juhe.
“Ne ishchite morilca!” je odločno izjavil porochnik,
mala bobnarka pa je zaigrala Zadnji beg.

Iskala sem jo

naokrog in nashla
Nich.
Zazhiral se je vame od zunaj in me vabil v svoj labirint.
“Kje sem?” sem se sprashevala.
Kozha se mi je jezhila od vznemirljivega
straha, polna do roba,
ochi so se mi krchile v
Zhalost.

Kam je odshla? Je zvenelo
vprashanje, kam je odshla. Ves
chas je bila tam.
V topli sobici na levi.

SHCHAVNJEK

SHCHAVNJEK

Tisti, ki neradi se uchijo,
 razlagajo – se shtrebaj;
 tisti, ki neradi delajo,
 pravijo – se muchi in garachi;
 tisti, ki trpijo,
 prisegajo na – uzhivaj.
 Prijazni, ustrezhljivi,
 nasmejani, podkupljivi
 pojasnjujejo, kritizirajo,
 razmejujejo, krivijo,
 pridigajo, molijo,
 bolehajo, tovorijo,
 ustrahujejo, se pritozhujejo,
 hlapchujejo, psujejo –
 tisti redki, ki kaj vejo,
 v glavnem molchijo –
 se tiho radostijo,
 da nekoč ta
 shavrasti
 shchavnjek*
 za vedno
 zapustijo.

KOLESELJ

So poti gorjá,
 bledih stezá,
 obljud, kompromisov
 in nadutih spisov,
 neukrotljivih eksplozij,

* shchavnjek – narečno prekmursko: posoda za pomije (op. avt.)

povozhenih iluzij,
drobnih izdaj
in herojskih vstaj,
begavih pogledov
in bahavih izgredov,
lenivih slabosti,
drobnih radosti,
potuhnjenih molchanj
in nezajezljivih sanj –
zlochinskih zanikanj
in bolechi umikanj,
nedolzhnih otrocharij,
joka in krikov,
besa in vzklikov,
zvedavih dotikov,
oholih vprashanj,
in she vech
in nich manj –

SVET

Svet si zheli
junakov,
bedakov,

otrple, obnemogle mozhgane,

zaspala chustva, uvele zhelje,
zamolkli gnus –

svet si zheli
cirkusantov, klovnov, nasmejanih lutk,

za 5 minut
dresirane zabave,

ki je ne bi marale
niti krave,
che le bile bi zdrave,
zdrave krave.

ZNANOST

Znanost se igrajo
tisti mladichi,
ki imajo
ravno toliko
pameti,
da se radi
igrajo
pametovanja –

A nikoli
dovolj –

da bi
doumeli,
da so le
usluzhni
hlapci
na verigah
svojih
steklih
gospodarjev.

NOVO LETO

Vsi hlinijo,
da razumejo.
Vsi hlinijo,
da znajo.

Vsi hlinijo,
da morajo.
Vsi hlinijo, da hočejo –

stresati pesek sem in tja po morishchu –
ga pobirati, zbirati,
prestavljati, sortirati.

Odkrivati zgodovino,
stokrat dozhiveto, stokrat pozabljeno,
stokrat zabrisano –

Se hihitati, vreshchati,
voshchiti srecho in zdravja,
pa veliko otrok,
da bo chimbridkejsi jok.

Odkriti she kakshen pozabljen strup,
da nas bolj zblizha –
da bomo konchno le
oblezhali vsi vkup.

ZAPRISEGE

Hipnoze krvavechih zapriseg,
polzech iz vseh vogalov kot plesnivi sneg;
lomech gorecha srca in neupogljive hrbte,
podzhigajoch bede vse zavrte –

Gomazech po krvi –
kdo bo prvi –
med debili
v svoji krvavi vili –

Kakshnega spachka boste she povili,
preden boste ugotovili,
da je tisto, za kar igrate,
za vas prav tako krvavo
kot za vashe krvaveche brate?

MODROST

Modrost je pochasna hitrost,
modrost je ukaniti norost,
modrost je zgraditi most;
tak, ki sega od brega do brega,
pa nikogar ne bega.

Modrost je stopiti na plan,
ko zasije dan,
in utioni v mrak,
ko te preganja vrag.

Modrost je kepa spomina,
ki se odzheja od
lastnega vina;
to vino je kri,
kri,
 ki tebe zhivi.

OSTRZHEK

Kdaj se ovedel bosh,
da ne bosh nikoli mozh,
nikoli zhena,
dokler lutka bosh lesena –

polagajoch vse upe svoje,
vihrajoche sanje,
 v grozeche spake
 in znorele
noje –

DA NE BO POMOTE

Che hotel bi v kartel
 drobnice,
napel bi grcho si lazhi chez
 teme,
in z nasmehom na obrazu
ter skrbno skrito figo v zhepu
trosil bi
 zhaltave
 resnice –

Ker pa sem postavil se v vrsto
 ustvarjalcev,
z bedakovicharstvi te vrste
ne kvarim si
 zhelodca,
ne lomim nohtov si
 ino
 sekalcev –

JULIJA

NJEJ

blede poglej roke jezusovega vsevidenja
v pomenljivih sanjskih videnjih
na marinkovega stojka zajahaj
in se zazibaj močno sem in tja
tja
praznost nichnosti

(Split, 26. 9. 2006)

ODA JULIJI

(posveчено dragi sosedi)

O Julija, zakaj si Julija?
Ali pa zakaj, jaz, nisem
ena od tistih
prelepih zhensk,
s katerimi spajash ustnice
in jih razdvajash
v noceh, skrivaj?

Iskra, sijaj, svetloba,
zelenooka skrushenost
bozhanskega vzdih,
le kateri neusmiljeni namen izpolnjujesh
v tem gledalishchu zhivljenja?

Jaz te ne bom premagal!
Ne opojne pijache ne umetnost
ne morejo zmanjšati ne povishati
tega, kar si.

A ti si Ti!
Julija!
Bistvena esenca,
vsaj zame,
in to za vedno.

Vse mescheve mene bi
zate zamenjal,
v imenu najvishjega nachrta
in negotove prihodnosti.

Kje je moj Bog?
Kje je Mati Narava?
O Julija,
kje je Mati Narava,
ki mi te je pokazala, a ne podarila,
in se ne usmili
in ne blagoslovi mojega hotenja?

Stoletja sem te videval
v sanjskih videnjih!

In preklinjal bom zmeraj
pesnico Sapho,
ki naju je zblizhala, a ne tudi spojila!

In preklinjal bom ustnice njene,
ki te ne poljubljajo toliko,
kolikor bi te poljubljale moje!

Stoletja sem o tebi sanjal
v sanjskih videnjih!

O Julija,
v inkarnacijah bom zhelel
telo, podobno tvojemu,
da bi bil vreden
tvoje naklonjenosti!

(Split, 3. 10. 2006)

BESEDE V CHASU POEZIJE

(iz cikla)

Mi se nahajamo, hochesh nochesh, sredi
nekega sveta in smo obdani z njegovim
oblim ovojem. Na nebu vidimo zdaj za osem
minut zhe preteklo sonce. Tik zraven njega
in istochasno se zaziramo v zvezdo iz she
bolj oddaljene preteklosti, tisoch in milijone
let. Na nebu je polno svetlih pik. Pred
nashimi ochmi se odigrava nebesna
predstava razlicnih preteklosti, ki so
postavljene vse druga zraven druge na isti
vidni povrshini in se kazhejo nashim ochem,
kot da so istochasno navzoche.

Imre Toth

NARAVA SPOZNANJA

zemlja vechera je vedno zemlja, ki
omejuje novorojenchka na vsaki strani nezmotljive pravichnosti spanca

pochasi se razprejo prsti na vsakem
pramenu svetlobe, ki se prikazhe – manj vidna je zvezdna povrshina,
na kateri lezhi listje in sama zemlja

- zaradi njene rasti med breznom in
prijetnostjo stvari je preteklost, ki nastaja na nasprotni strani nebes,
polna bitij in zemlje

kje je svet, ki mu grozi konec, kdor zhivi,
pred materjo skriva perutnice – poleg praznega upanja nich drugega
ne ponuja zhivljenje, razen inercije dihanja na zemlji

rojstvo je v bistvu vzgib proti vishku
bolechine – vchasih se cvetenje zgodi med luchmi in kamenjem, ne da
bi se celo izognilo nastanku neprecenljive shkode

tako na zemlji kot na nebu si vzame krik,
kar mu pach pristaja znotraj ust – na isti strani telesa se sesede v pepel
del krvi

che se malo telo ponovno prikazhe v
budnosti, ga pri njegovem gibanju ovirajo zvezde, saj je vsaka od njih
nagnjena, da se obracha proti zatonu

eno in isto je snov z vsebino zraka in
perutnicami, ki v temi nenadoma prihiti od vsepovsod

le za korak daleč od stvari, ki se obli-
kujejo, s tezhavo pride do besede, kdor ni v skladu s časom –

- zemlja je jezik in večer

TOTEM, KI PADE

chisto v notranjost nicha se skloni
chlovek, da se skriva sinu, ki ga oznachi in se plazi med zheblji, ko
prinasha trnje in med –

trni so primerni za telo in kosti chloveka,
ki umira, ali slina in ostre dlake, ki se naberejo v ostanku prostora, ki je
namenjeno dihanju –

nima konca dih, ki se iz znakov in
razdelitev vzdigne, da pade vsakokrat tja, kjer se skriva, kdor pishe in
pishe le o sebi – to, chesar trpljenje ne predvideva, je pomanjkanje, ki
vodi vselej k zhivljenju

nepokopana ostanejo telesa, ki jih oche
zapusti drugega na drugem v edinem prepadu –

beseda je vrnjena misli, njej v varstvo pa
se izrocha bitje, ki je vsestransko neprikladno

hvaljen bodi z gospodom ukrivljeni kljun
totema, ki ga nebogljeneč pusti pasti v travo in ga nebu daruje in pade
– nich drugache se ne spochne misel v obotavljivem ochetovem glasu –

nazadnje umre vsak chlovek s pomocjo
mnogih drugih bitij v vsaki od teh sprememb

MESTO, KI SE VZPENJA

med svojo shiritvijo proti vsaki meji se
svetloba, ki se spushcha z neba, zdruzhi s kalno svetlobo zemlje –
nich drugachna ni usoda sipin, nad katerimi se dvakrat zaprejo vodovja

- nedokončana ostane pot, ki pelje v
chlovekov rojstni dom, che chlovek ne lochi svojih korakov od voda,
ki jih obkrozhajo

enako kot sinu z vishin prihaja oče, ki mu je potreben za zhivljenje – zaradi istega nachela telo sprejme gosto temo, ki vsakemu chloveshkemu bitju daje hrano

od svojega rojstva je chlovek struga zhivljenja, ki ga chaka – tako kot se naznani, prilagodi svoje gibanje navideznemu gibanju sonca

razdeljena na drobne delce, spodnja stran telesa nastane s pomočjo koshchenih kamnov in ilovice – kar pa zadeva nedokončano obliko rok, visoko poletijo nerodne perutnice molitve

CHLOVEK IZ KRVI

ulomek, dodeljen nichli, je enak propadanju telesa –

skrajni rob mochi odlocha nekaj chisto drugega od kratkotrajne tishine, ki se je drzhimo – glede na chloveka, ki se rodi, prav ob medli svetlobi njegovih oči pomislimo na trpljenje

leti in pade chlovek iz krvi v spremembe chutov, dodeljenih njegovemu telesu

razreshen dogovora, ki povezuje nasprotja, kozha nima vech oči, niti tega, kar ostaja od teles – kjer nasprotno chlovek ima besedo, smrt najde trikrat zavetje

narochje nicha je zhivljenje, ki je z nesrecho in krivdo vedno v povezavi –

CHLOVESHKA KOMEDIJA

ne pozna miru gibanje sonca, ko unichuje iz ure v uro vsak posamezni delchek telesa – ob svojem chasu razpade tudi zhivljenje iz poslušnosti do skorajshnje tishine

medtem ko govori, se vedno zhivechi spusti v vsako jamo, ki sestavlja zemljo – da bi se vrnil v nebo, se priblizha kljunu, ki ga zagrabi in deli

padec, ki vse potemni, nagne k spoznanju edino tebe v zhivljenju – na enak nachin se odzove materin pogled, ki od vsega zachetka spremlja chloveka med vabami in vrshami

ob razvrstitvi zvezd na nebesnem ob-
lichju se z mrakom zachenja varljivost oblik –

podrobnosti zunanjega videza so vsak-
danja lunina pota – navidez podobna je posplošena predstava iluzij
za pokrajino

dvigne se iz nedotaknjenege jaza zračna
zhiviljenjska substanca, ki ne pushcha znamenja v glas, nichi manj od
telesa, ki se rodi iz kamna

LOUJIN RUMENI IN MODRI SVISHCH

gre za počasno venenje razvejenega
vzpona zhiviljenja – druge krati se v trenutku izchrpa ekspanzivni vzgib
valovanja

v grozechi praznini je korenika, ki si utira
pot med skalovjem, majhna roka, ki zalezuje ginevajochi plen brez
imena

iz drachja in kopriv je obrobje navidezno
zelenechege telesa – v enakem sorazmerju pesek in slina prihajata iz
slepih ust, obrnjenih navzgor

k chistemu prodiranju chloveshke vrste,
odvzem znanja o meri dnevvov in vsakega drugega dela chasa – zaradi
te lastnosti je she bolj razviden kontrast med navidezno chloveshko
velichino in njegovo nagnjenostjo k praznini

O AVTORJU

Flavio Ermini, italijanski pesnik in esejist, se je rodil leta 1947 v Veroni, kjer she vedno zhivi. Zhe chisto od zacetka, to se pravi enaintrideset let, je urednik znamenite veronske revije za literarno iskanje *Anterem*, kjer vechkrat tudi sam objavlja svoje pesmi in eseje. Ustanovil je tudi prestizhno nagrado za poezijo Lorenzo Montano, ki letos obhaja svojo dvajsetletnico. Med njegovimi pesniskimi zbirkami kazhe omeniti: *Roseti e Cantiere* (Rozhni grmi in gradbishche), 1980; *Antlitz*, 1994; *Karlsár*, 1998, in *Poema N.10, Tra pensiero* (Pesnitev sht. 10, Med mislijo), 2001. Med pretezhno esejistichnimi deli pa: *Il moto apparente del sole* (Navidezno gibanje sonca), 2006, in *Antiterra* (Protizemlja), 2006. Ukvarja se z zalozhnishtvom v Veroni. Kot sourednik zbirke *Convergenze* (Konvergence) dela tudi pri zalozhbi Moretti&Vitali. Prevedene pesmi so iz esejistichne in pesniskhe knjige *Il moto apparente del sole. Storia dell'infelicità* (Navidezno gibanje sonca, Zgodovina nesreche), ki je izshla letos v Bergamu pri zgoraj omenjeni zalozhbi.

Prevod iz italijanshchine in belezhka o avtorju Jolka Milich

Jean Tardieu

OKAMNELI DNEVI

OKAMNELI DNEVI

Z zavezanimi ochmi z drhtechimi rokami
zbegan od topota svojih korakov
ki ponese vsepovsod mojo tihoto
in izgubi sled mojih dni
naj se chakam ali se prehitevam
vedno se znajdem tam
kot kamen pod nebom.

Od sonca in nochi
obsojen brez dokazov in brez krivde
na zidovih svojega tesnega prostora
se obracham na dnu spanca
turoben kot upanje
nedolzhnen kot očitki vesti.

Chlovek ki hlini da se stara
vkljenjen v svoje otrostvo
prihodnost sije na isti točki
she vedno se je spominjamo
sonce trepeta na istem mestu
chas narashcha kot morje.

POTOVANJE Z GOSPODOM GOSPODOM

Z Gospodom Gospodom
grem na potovanje.
Cheprav ne obstajata
nosim njuno prtljago.
Jaz sem sam ona sta dva.

Ko se vlak odpelje
opazim na njunem oblichju
zadovoljstvo
da ostajata negibna
ko vse drvi okrog njiju.

Brzh ko si stojita nasproti
vsak po svoje modruje.
Prvi reče: stvari prihajajo
in drugi: one odhajajo.

Ko jih vlak prehiti
mar hishe še obstajajo
ali se razblinijo?
jaz pravim da za nama
ne ostane prav nichesar.

– Vidite kakshni ste!
mu odvrne prvi,
za vas se nich ne ustavi
jaz pa vidim poljsko
in vashko obzorje
kako dolgo traja.
Midva sva minljiva
midva sva dim...

Tako se pomenkujeta
in njuno prichkanje
postane tako naporno
da zgubita pamet.

Tedaj se vlak ustavi
skupaj s pokrajino
in se vse pomesha.

GOSPOD GOSPOD NA KOPANJU V MORJU

Nekega dne ob morju
Gospod in Gospod sama
se mirno pogovarjata
in jesta jabolko
medtem ko gledata nebo.

– Oglejte si torej, zine eden
od njiju, prijetni nich!
in kakshna pomiritev
ko brezbrezhno brezno
brez truda pomesha
stvari in ljudi!
Za tiste podobne Bogu
posebni dnevi
niso sploh potrebni.

– Ni v tem problem
Gospod (odgovori Gospod)
Mi smo minljivi,
torej celovitost
velikega Edinstva
nam je bila odvzeta
zavoljo kolichine ki jo
zase komaj zmoremo.
In mi seshtevamo
in mi kopichimo!
Torej različnost
za nas na tej zemlji
je nujnost.
Glejte to ribo
ki ni ptich
ki ni jabolko
ki ni kit,
ki ni ladja...

– Ah zame je vse tako,
ga prekine Gospod, kot da
bi shlo za kita in jabolko
pred večnostjo
sta enaka.

Ob teh besedah zapiha veter
in jima odnese klobuka
na modrem in lepem nebu
tudi nasha dva junaka
pri prichi izgineta.

BISTVENE TEZHAVE

Gospod obuje nogavice
Gospod mu jih sezuje.

Gospod si da spodnjice
Gospod mu jih raztrzhe.

Gospod obleche srajco
Gospod si da naramnice
Gospod obleche suknjich
Gospod si chevlje obuje:
in istochasno z njimi
Gospod poplesava.

Ko se Gospod sprehaja
Gospod doma ostaja

ko je Gospod tu
Gospod ni nikoli tam

ko se Gospod ljubi
Gospod se pokorava

che drzhi govor
najrajshi molchi,

che se odpravi v gozd
je le zato da se v mestu naseli,

ko ohranja spokojnost
je le zato ker je nemiren

on spi ko se zbudi
smeje se ko joka

ob sonchnem vzhodu
glej zhe lega noch;

zares! prav vrtoglavo je
ko ga vsakokrat vidish
bodisi samega ali v dveh
stoje lezhe stoje
pokonci sede pokonci!

Si sname klobuk
si klobuk posadi
s klobukom brez klobuka
brez klobuka s klobukom
in nikoli pochitka.

GROB GOSPODA GOSPODA

V gosti tishini
govorita Gospod in Gospod
to je kot da bi se Nihche
pogovarjal z Nichem.

Prvi reche: Ko pride smrt
za vsakega od naju
je kakor da nihche
ni nikoli zhivel.

Brzh ko izginem
kdo lahko reče da sem bil?

– Gospod, odgovori Gospod,
shel bom sam she dlje:
danes ali nikoli
niti ne vem, ali sem sploh bil.
Chas teče tako naglo
da v hipu ko govorim
(sedanji chas)
zhe nisem vech tisti
ki sem bil prej.
Che govorim v preteklem chasu
pa she ta ni dovolj
chutim da bi potrebovali
nichelni naklon.

– Res je, odvrne Gospod,
v tem neznanem naklonu
bom obema opisal
svoje in najino zhivljenje:
Torej na dan s spomini!
Midva se nisva sploh rodila
nisva sploh rasla
nisva sploh sanjala
nisva sploh spala
nisva sploh jedla
nisva sploh ljubila.
Midva nisva nihche
in nich se ni zgodilo.

SRECHANJE

(Prijazen. Zabava ga vsaka malenkost.
Skromen, vendar upa, da se bo povzpел.)

Vidim chloveka ki se blizha
s klobukom na glavi.
Kdo neki je ta patron?
Kdove od kod je on?

Pri moji veri morda sem jaz?
Da, da, mislim da sem prav jaz:
stopam v danashnji dan
ampak oni drugi od jutri in

pojutrishnjem na poti kot odsev
mi prihaja zhe naproti.

Jutri jutri jaz BOM
to chesar she nisem
moj bog koliko stvari ne vem!
Saj ne vem nich, nich od nicha.

Ne vem zakaj imajo muhe
shest nozhic in ne samo treh
zakaj je pozimi mraz
zakaj so zobje v ustih
zakaj se sonce prikazhe
zakaj umremo zakaj se rodimo
zakaj machke zakaj mishi
in tako dalje in tako dalje.

Ne ne tega she ne vem
obstajal bom shele ko zvem
ne vem pa zakaj prav jaz
zakaj jaz namesto tebe
zakaj danes in jutri
in slednjih kdo je
ta chlovek ki mi prihaja naproti
na tej vrazhje chudni poti.

ETUDA O ZAIMKIH

O ti o ti o ti o ti
ti ki zhe ti ki vendarle
ti ki zlasti.

Ti ki medtem ti ki nekdej ti ki zmeraj
ti zdaj

Jaz vselej drevo in ti vedno travnik
jaz dih, ti listje
jaz vmes, ti skladno!

In midva ki brez nikogar
skozi svetlobo skozi tishino
z nichesar zgolj za naju
vse, popolnoma vse!

ETUDA V IZ MOLU

Nebo je bilo iz nochi
noch je bila iz jechanja
jechanje je bilo iz upanja.

Ochi so bile iz ustnic
ustnice so bile zora
izvir je bil iz snega.

Moje zhivljenje je bilo iz plamena
moj plamen je bil iz reke
reka je bila iz brona

bron je bil iz kazalca
kazalec je bil urin
ura je bila vcherajsnjaja:

ona je danashnja.

Danashnjost je iz zemlje
danashnjost je iz kamna
danashnjost je iz dezha.

Moje obrezhje je iz molchanja
moje roke so iz listja
moj spomin je iz pozabljenja.

ETUDA PO TELEFONU

1

Allegro gioioso

Da da tule sem jaz moj glas moje zhivljenje
da da seveda slishim poslusham
in she kako zmerom seveda chujem
da moja ptichka da sonchece moje da moja vas
da moje lepo vreme moj oblak moje zhivljenje
da odprta vrata na dan!

2

Grave

Saj saj vsekakor, ko boste hoteli
da ljubezni moje da moja pamet
po tako dolgem chasu poslusham
slishim vas, slishim

da odprta vrata na poletje
da ljubezni moje ko bosh zhelela
iz svoje kozhe bom stopil
da moj ptichek da moje sonce, moja resnica!

IDENTITETA

Rogeru Vieillardu

Globoke nevihte
skrivno sonce
kretnje stvari
dejanja chasa
poslusham vas
ko nash dan
utihne, ko se nash korak
oddaljuje, ko
prichakujemo

Kakor veja
ko so ptichi
odleteli
kakor val
ko breg
izgine
o Brezno o Noch
v tvoji tihoti
je moč razbrati
vsako besedo.

PAPIRNATE ROZHE

Rekel sem ti ti si mi rekla
rekel sem ti rekel sem ti ti si mi rekla
rekel sem ti ti si mi rekla jaz sem ti rekel ti
si mi rekla jaz sem ti rekel

– Oh kako so bile hishe visoke!
Oh kako je staro stanovanje zaudarjalo po prahu!
Oh kako je bilo nemogoče najti spet
sončne chase, čas prihodnosti, papirnatih rozh!

Rekel sem ti ti si mi rekla
rekel sem ti rekel sem ti ti si mi rekla

VIZHICA ZA JOKANJE

(Resignirano, a jasnovidno)

Veliko sem zvedel
in vse dojel
nichesar nisem razumel
in si nichesar zapomnil.

Lotil sem se
slishal sem
izgubil sem se
znashel sem se
nato sem zgubil vse.

Ko so razumeli
da sem izgubljen
so me pochakali
so me zasliali
so me zbegali
potem so mi vse pobrali
nato me she obesili.
Potem ko sem visel
so mi she ceno dali
ustrezno ceno.

Tedaj sem dojel:
vse je bilo izgubljeno.

O AVTORJU

Francoski pesnik, pripovednik in dramatik Jean Tardieu se je rodil 1. novembra 1903 v Saint-Germain-de Joux-ju (Jura) v umetniški družini (oče slikar, mati glasbenica). Umrli pa je v visoki starosti v Créteil-u 27. januarja 1995, po literarno in na splošno zelo uspešnem življenju. Shtudiral je v Parizu, diplomiral na Sorboni iz leposlovja, bil sprva urednik pri narodnih muzejih, nato do leta 1939 v založbi Hachette. Med drugo svetovno vojno sodeloval v odporniškem gibanju. Po vojni delal pri radiu, sprva kot vodja dramskega oddelka, nato kot direktor eksperimentalnega kluba in študijskega centra, slednjih do upokojitve pa je bil v direkciji za svetovalca. Napisal je kar nekaj gledaliških iger, ki so jih pogosto igrali tako v Franciji kot v inozemstvu, objavil pa jih je v treh knjigah. Pisal je tudi navadno in poetično prozo in seveda, v she vechji meri, poezijo. Dobitnik vseh pomembnih nagrad za poezijo in gledališke, leta 1991 pa prestižne Voltairove nagrade (Prix Voltaire) za življenjsko delo na radiu. Naj omenim she nekaj pomembnejših pesniških zbirk: *Accents* (Naglasji), 1939; *Jours pétrifiés* (Okamneli dnevi), 1947 in 1948; *Le témoin invisible* (Nevidna pricha), 1943; *Poèmes* (Pesmi), 1944; *Monsieur Monsieur* (Gospod Gospod), 1951; *Choix de poèmes 1924-1954* (Izbor pesmi 1924-1954), 1961; *Le fleuve caché* (Skrta reka – z izborom pesmi od leta 1938 do 1961), 1968; *Comme ceci comme cela* (Zdaj to zdaj ono), 1979, in leta 1986 tako antologijsko zbirko *Margeries* (Obrobnosti – od leta 1910 do 1985) kot *L'accent grave et l'accent aigu* (Kraticev in ostrivec). Tudi po njegovi smrti je izshlo precej izborov pa izbranih in zbranih del. Prevedene pesmi, razen *Identitete*, ki je iz izbora *Choix de poèmes*, Gallimard 1961, so iz zbirke *Le fleuve caché* (Skrta reka), ki je izshla pri pariski založbi Gallimard leta 2005.

Prevod in belezhka o avtorju Jolka Milich

Rajko Shushtarshich

ZGODBA O JUDI IN SIMONU PETRU

Vojvoda in pastir
(gnostichni evangeli)

*Zgodba o Judi in Simonu Petru,
kot jo je videl neki drug učenec,
ki ga je Jezus najbolj ljubil.*

Rajski vrt

*Sanjal je Juda v polsnu,
ker spati kot prej on ni vech mogel,
ko videl je le z ochmi sveta:*

18.1 *hodil je chez potok Cedron,
vodo ochishchenja,
v vrt, rajsko lep;
rad je zabajal tja Jezus z uchenci svojimi;
morda je bil to rajski vrt nekoch,
ali vsaj bil je tam, da bi jih spominjal na ure,
ko bili so z njim;
blizu nebu.*

*V vrtu je sam,
nemir dushe rase
v neizmerno,
se mesha z bolechino,
prichakovanjem;
kaj bi to moglo biti,
ni slutil.*

*Je to vse?
Kaj ni poslanstvo njegovo,
da sbiri nauk Njegov,
spoznavanje Boga – gnozo,
spoznanje bozhansko
o neumrljivosti dushe,
vrednote njegove,
resnico, svobodo, ljubezen?*

- 14.21 *Kdor ima vrednote moje,
in one ga vodijo,
on je ta,
ki me ljubi;
kdor pa mene ljubi,
ga bo ljubil Oče moj,
in jaz ga bom ljubil,
in mu razodenem:
Sebe.*
- 10.34 *Jezus: »Kaj ni pisano v zakonu vašem:
Jaz sem rekel, Bogovi ste.*
- 10.35 *Se more pismo ovrechi s kamenjem?
Morete ovrechi, da imenoval vas je: Bogove;
tiste, ki je beseda Božhja v njih,
tiste, ki jo slishijo v sebi.
Boste to obsuli s kamenjem?*
- 10.36 *Zakaj potem meni, ki me je Oče posvetil ,
na svet vam poslal, pravite vi:
Preklinjash Boga;
ker sem rekel: Sin Božhji sem!*
- 10.37 *Che ne delam del Očeta svojega, mi verujete;*
- 10.38 *ko pa delam dela Njegova, mi ne verujete.
Che meni ne verujete, vsaj delom mojim verujte:
morda spoznate, da je Oče v meni in jaz v Njem.
Morda spoznate, da na tej poti sem zato,
da bi videli, da bogovi ste,
ker je Bog v vas, in vi v Bogu.«*

*Dub Njegov mu je govoril:
»Izbran si, Juda, za nalogo težhjo;
mochnejshi si po dubu med njimi,
v dubu si stopil pred moje obličje,
zdaj bo preshel vate vojvoda tega sveta.«*

- 18.2 *On je moral tja,*
- 18.3 *da bi tja ne shel?
Tega on ni vech mogel;
volje svobodne Juda zhe imel ni,
zdaj je bil tam s trumo drbali,
imajo svetilke in bakle,
orožhje navadno;
komaj bi rekli labko,
da prishel je z ognjem in mechem, in
z luchjo, ki razgrne nočno temo.*

- 18.4 *Naproti jim stopi Jezus,
glas njegov zagrmi v temo:
»Koga ishchete?«*
- 18.5 *Oni: »Jezusa Nazarenskega ishchemo.«
On: »Jaz sem!«*
- 18.6 *A ko jim je to rekel, se prestrashijo tako močno,
da jih je vrglo nazaj in popadajo na zemljo;
padel je z njimi Juda, izdajalec njegov.
Taksbne mochi njegove ucbenci videli sbe niso,
saj kazal je ni nikoli poprej. Bila je moch teme sbe.*
- 18.7 *In zopet jih vprasha On: »Kaj ishchete?«
Oni: »Jezusa Nazarenchana.«*
- 18.8 *»Che mene ishchete, tu sem;
potem naj oni odidejo.«
Moral se je izpolniti beseda, ki jo je rekel:
»Nobenega nisem izgubil izmed teb, ki si mi jih zaupal.*
- 18.9 *In Juda bi takrat labko odsbel, in vsi ucbenci njegovi.
In dva v Judi bi takrat labko odsbla, a tretji ne. In ni
mogel iti, in iti sbe niso mogli oni, ker bila je tu drama
vechja; ta drama bila je od Ocheta. In on je moral
izgubiti enega od njih, on moral je izgubiti del sebe.«*
- 18.10 *Simon Peter imel je enega od mehev dveh,
izdere ga, v zamahu odseka uho desno, blapcu duhovna
velikega; mu Malb bilo je ime.*
- 18.11 *Tedaj zakliche Jezus Petru: »Ali naj ne pijem kupe,
ki mi jo je Oche dal? Spravi svoj mech!«*

*Zavel je mrzel veter, pohod se je zachel; to bil je pohod
sovrashtva, izdaje, prezira; vsega, kar privre v dusbe
chloveshke; to bil je dub vetra, ki veje na zemlji takrat,
ko je zvezana ljubezen, simbol njen. Okuzhil bo vse,
zadrl se v dusbe uchencev njegovih; a tako je to moralo
biti. Mraz se je ugnezdil v prichujocbe.*

*Svet je izbral Judo za simbol izdajstva Boga
(izdaje Simona Petra ni videl nihche).
Juda je Judom Jezusa izrochil
(ki bil je Jud, chesar ni hotel videti nihche).
Opravicheval je svet gnusobe svoje najvechje,
vech kot dva tisoch let, z mashchevanjem za izdajo
(ki to ni bila).
On ni bil vojvoda tega sveta – SAMOZVANI!*

Znamenja

*Vonj po mazilu nardinem
ga z grozo prezhema,
se je mar zabelo,
zhe tedaj?*

*Nosil je moshnjo okrog vratu,
da so imeli kaj jesti;
za njihovo telo
naj bi pogubil svojo dusbo?*

*Kako, da ne vidijo
poslanstva, ki ga
le Juda je mogel izpolniti?*

*Juda, edini med njimi,
sklicevati se nanj ne more,
ko bi se, bil bi le izdajalec.*

*So mar hoteli,
da On ne umre,
da ostane sam
na svetu tem?*

*Tega niso videli,
kako mu dusba brepeni
po vechnem zhlvljenju.*

*Tega niso slisali,
da jih vabi k sebi,
ko zapusti jih.*

*Che slisali so,
niso razumeli,
da je zdaj sodba
tega sveta taka,
da bo vojvoda tega sveta
osvobojen lupine svoje,
vrzben ven iz tega sveta.*

*Kako naj bi razumeli,
da je to njegovo poslanstvo:
ko stopil je Juda chist*

*pred Njegovega duha,
ga je videl z duhovnimi očmi
in slisbal, kaj mu je storiti.*

- 12.1 *Tista drobna znamenja, znanilci dogodkov pomembnih,
ki jih chlovek navadno ne vidi,
che vidi jih, pa le megleno se spominja, da jih je že videl,
so se Njemu jasno kazala, drugo za drugim.*
- 12.2 *Ob večerji pri Lazarju je bilo prvo;
Marta mu je stregla, Lazar pa je bil med temi, ki
so sedeli za mizo z njim; to je že videl.*
- 12.3 *Marija je vzela libro nardinega mazila, pravega in
dragocenega, pomazili noge Jezusove, otre mu jih
z lasmi svojimi: in hšba se je napolnila z duhom
mazila nardinega, polna je bila njegovega duha.*
- 12.4 *Juda Simona Ishkariota pa si ni mogel kaj,
da ne bi negodoval:*
- 12.5 *»Zakaj se ni raje prodalo to mazilo za tristo denarjev,
in dalo ubogim?«*
- 12.7 *Jezus: »Pusti jo; za dan pogreba mojega ga je hranila.*
- 12.8 *Vsak trenutek imate uboge pri sebi, a mene nimate
nikdar.«*
- 12.24 *»Resnichno, resnichno vam pravim:
Pšbenichno žrno, che pade v zemljo in ne umre,
ostane samo;
che pa umre, obrodi
veliko sadu.*
- 12.25 *Kdor svojo dusbo ljubi,
jo brani za vечно zhihljenje;
a kdor sovražbi svojo dusbo,
že na tem svetu jo izgubi, potemni;
a kdor res resnichno ljubi,
ne ljubi on za svet.*
- 12.27 *Sedaj je dusba moja zhalostna,
in kaj hočem rechi?
Oche, resbi me iz te lupine*!
Toda ne,
saj zato sem prishel,
tako dolga je bila pot,
da prishel sem do tod.«
Le she malo, pa bi izrekel molitev žadnjo:
»O Bog, resbi me iz tega sveta!*

- 12.31 *Zdaj je sodba tega sveta,
zdaj bo vojvoda vojska nad vojskami,
vojvoda tega sveta, vržen ven
s tega sveta.*
- 12.32 *In ko zapustim vas,
vas vabim, k sebi.«*
- 12.33 *Zbalost prezhame dusbo njegovo.
To jim je rekel, da bi doumeli
smrt njegovo:
kaj ona je,
zakaj mu je umreti treba,
kako bo umrl.*
- 12.34 *Pa ga niso razumeli.*
- 12.35 *In zopet, nevemkolikih že, jim pravi:
»She malo je luh pred vami;
bodite k svetlobi, dokler jo vidite v sebi,
ko vas objame tema, svet senc,
ne vidite svetlobe, ne poti svoje.*
- 12.36 *Dokler imate Luch, imate upanje,
ne opustite ga, da ne postanete to, kar niste;
sinovi luhi ste, ne teme.«*
- In zopet prezhame zbalost dusbo njegovo.
Videl ga ni, in slisal ga ni, nihče;
nihče ni zmožgal videti dusbe Njegove;
le eden, ki ga je res resnično: ljubil.*
- 12.37 *Zbalost preveva Njemu duha,
vsi chudežbi, vsa dela njegova,
je bilo vse to zaman?*
- 12.38 *Izpolniti se mora prerokba preroka Izaije;
dete zadnje Njegovo, smisel njegov:
»Gospod, kdo je veroval nasbemu poročilu?
In bolečina rane njegove, komu se je razodela?«*
- 12.40 *»Oslepil jim je oči in zakrknil jim je srce,
da ne bi z očmi videli, in s srcem umeli,
in jaz bi jih ozdravil.«
Z duhovnimi očmi niso gledali,
svojega notranjega glasu niso poslušali,
s srcem niso umeli,
iz sebe, lupine niso stopili;*

- 12.41 *kdó naj razsvetlil bi Um njihov?*
Tako je govoril prerok Izaija, ko je videl
slavo Njegovo, in je govoril o Njem:
- 12.49 *»Govoril sem iz sebe, a nisem govoril sam.*
 12.50 *Neumrljivost dusbe, nje večno zbivljenje,*
ni moja zapoved, ona govori: sama za sebe.«

Izdaja

je umiranje ljubezni,
z njo v vsakem nekaj umre.
A nihče na tem svetu
je ni okusil grenkeje od Jude.

Prvi med učenici
ga je Juda izdal,
prvi med njimi
je v nebeskem kraljestvu.

Storil je hitro,
kot mu je On naročil:
izdal ga je trikrat resnično;
bil je izbran za izdajo:
izbral ga je Jezus (pri zadnji večerji),
izbral v dubu (ko je stopil v Njega duba),
izbrala usoda njegova (ker tako je to moralo biti,
da se izpolni stara prerokba);

pa vendar:
to ni bilo izdajstvo po volji njegovi,
resnično res on ni Jezusa nehal ljubiti,
on je ljubil takega,
kot je resnično bil.

Zbivljenje svoje je dal za prijatelja,
luch svojo mu je izročil,
vehje vrednote od te nima nihče.
Sin luchi je, ne temé.

- 13.1 *On je sedaj vedel, z gotovostjo sebe, za svojo zadnjo*
jed, bilo je to pred praznikom velikonočnim, ko uzhil je
zadnjo večerjo z njimi.

- Vedel je, da prishel je njegov dan;
vedel je, da se sedaj poslavlja od njih, ki jih je ljubil;
vedel je, da je sedaj pred zadnjo preizkušnjo svoje
ljubezni.*
- Bo mogel ljubiti izdajalca svojega, v sebi;
bo mogel ljubiti do konca?*
- Tega ni vedel z enako gotovostjo, ker je
vedel, da žrtvoval ga je, On sam.*
- 13.2 *On sam je bil, ki je dal Simonovemu Isbkarjotu zlo
izdajstva v srce njegovo.*
- Bo mogel ljubiti do konca bistvo svoje?*
- 13.3 *Vedel je, da je prishel zato, da sedaj pojde do konca;
in vedel je, da mu je On dal milost preizkušnje.*
- Jezus vstane, vedoch, da mu je Oče dal vse v roke,
da sedaj lahko gre k Bogu, ves.*
- 13.4 *Vstal je od večerje in slekel vse;
da gre chist, nezakrit tja, od koder je izshel.*
- 13.5 *Opasbe sebe s prtom zadnje večerje,
in umiva noge učencem;
brisbe jih s prtom zadnje večerje,
da le on bi opasan bil z njim.*
- Ko storil bo tako vsem učencem svojim,
ponizhal se njim,
bil je v ponizhnosti zgled jim;
ker tudi v bivanju vishjem ta krepost ni vsa chista,
nikoli do konca;
preveč jo je zhelel.*
- 13.6 *Ko pride do Simona Petra, tega Simon ni mogel
pustiti.*
- Simon Peter: »Gospod, ti mi bosh umival noge?«*
- 13.7 *Jezus: »Tega, kar sedaj jaz delam, ti sedaj ne vidish,
a videl bosh.«*
- 13.8 *Simon Peter: »Ne, tega ne, na veke ne.«*
- Na večnost bi prisegel Peter, da noče;
vsaj ponizhanja Njega pred njim ne.*
- 13.9 *In prosi ga Simon Peter, da mu umije vse telo:
roke, glavo, telo; le nog ne, le nog samih ne!*
- 13.10 *Pove mu Jezus:
»Voda chisti, ochisti vse,
voda je kot chistost sama.
A bolj chista je voda, ki je ti ne vidish,
ona chisti ti dusbo.
Voda, ki umivam ti noge z njo,
ta chisti dusbo mojo.*

Mi bosh odrekel to?
 Kaj ni to dolg in delezih tvoj?
 Kdor je bil v vodi res ochishchen,
 v kopeli ochishchenja chist,
 je resnichno ochishchen,
 ves je chist;
 ne potrebuje,
 da samo noge umije,
 ki prah napuha neskeromnosti nosijo,
 po stopnicah se vzpenjajo,
 navzgor hite;
 in hodijo po tem, chesar ne vidijo;
 in chesar ne vidijo, teptajo.
 Z ochishchenjem lahko si ves chist,
 a to ti je mogochost samo.
 Vi ste chisti, a ne vsi.
 Naj ne misli tako nibche,
 da je za vecnost chist.
 Nibche ni ves chist,
 a zato naj ne misli,
 vsi smo nechisti;
 niste vsi enako nechisti,
 tudi jaz nisem ves chist.«

- 13.11 On je poznal sebe,
 in izdajalca sebe,
 in izdajalca svojega, v sebi.
- 13.12 Umil jim je noge,
 oblekel oblačilo svoje,
 sedel za mizo in vprashal jih:
 »Sploh veste, kaj sem vam govoril?
 Ne veste, a vedeli boste.
- 13.13 Imenujete me: Uchitelj in Gospod;
 in prav pravite, ker to tudi sem,
 a nisem samo to.
- 13.14 Che sem vam jaz, Gospod, Uchenik, umil noge;
 jih boste tudi vi drug drugemu umivali.
- 13.15 Dal sem vam zgled, sebe v vpogled, da se tudi
 vi ochistite; in dal sem vam vpogled v nas.
- 13.16 Resnichno, resnichno vam pravim:
 Hlapec ni vechji od gospodarja svojega.
 A najprej mora biti prvo resnichno, da je lahko
 drugo dvakrat resnichno.
 Poslanec ni boljsbi od Njega, ki ga je poslal.

- 13.17 *Che to veste, blagor vam, ki delate tako,
presegli boste svobodo svojo.*
- 13.18 *Ne govorim vsem v vas enako,
pa vendar govorim vsem:
Jaz vem, katerega izmed vas sem izvolil,
in vem, katerega v vas sem izvolil.
Vem, kdo bo prvi, in kdo bo drugi v vas;
in vem, kdo prvi in kdo drugi med vami.
Vem, kako kdo od vas pride najdlje,
po poti svoji.
Zato pravim sedaj: Pismo se mora izpolniti:
"Ta, ki je z menoj kruh, je vzdignil
peto svojo zoper mene."*
- 13.19 *Zbe sedaj vam to pravim, preden se je zgodilo,
da boste vedeli, ko se zgodi, da sem jaz ta,
ki ga je poslal;*
- 13.20 *in ta, ki sprejme mene, me sprejme takega, kot me je
On poslal; in sprejme Njega, ki me je poslal.«*
- 13.21 *Ko jim je to povedal, se je razžalostil Jezus,
videl je, da tega ne umejo,
potem pa je zatrdil tako:
»Resnično vam pravim, da me eden izmed vas izda.
Res resnično me izda eden od treh v vas,
iz trojnosti vasbe izda me, zataji;
in eden bo prvi; ko bo to storil,
boste storili to sbe vsi drugi, nekateri vechkrat;
da videli bi. Che to veste, blagor vam, ki to delate,
ker presegli ste sebe.
Che nekdo izda,
izda ljubezen tvojo, in svojo;
je to, kot bi dvakrat umrl,
kot da bi ti umrl v njem, on v tebi;
je kakor da bi ljubezen umrla dvakrat resnično;
ljubezen umira v njem in v tebi,
lochi se ljubezen iz Njega.«*
- Bolj ko jim je pravil, bolj žalostil se je v duhu,
resnično.
Niso razumeli, moral jim je govoriti s telesom,
z usti chloveka sinu:
»Zgoditi se mora, kar se je zbe zgodilo;
tega vi sbe ne vidite, a videli boste, ko zgodi se.
To storil sem jaz; in kdor me takega sprejme,
me resnično sprejme,*

*in sprejme Ocheta, ki me je poslal.
 "Ta, ki je z menoj kruh, je dvignil peto svojo
 zoper mene"; a on je moral to storiti, ker storil je to
 zhe poprej, she preden se je zgodilo, tako bi vi rekli.
 On bo prvi, ki bo to storil, tako she vsi drugi za njim.»*

- 13.22 *In res se učenenci njegovi sedaj spogledajo med seboj,
 premishljujoch, kdo je zdaj ta, o katerem pravi.
 Vase se ne zagledajo.*
- 13.23 *Slonel pa je za mizo, v naročju Jezusovem,
 eden učenecv njegovih, ki ga je Jezus najbolj ljubil;
 bil mu je on blizu ves.*
- 13.24 *Simon Peter, namigujoch z vprashanjem, mu reche:
 »Ti nam povej, kdo je, o katerem nam pravi.«*
- 13.25 *Sum ljubezni zelen je po barvi, kot senca jo spremlja;
 učenec, ki ga je Jezus ljubil, se nasloni Njemu na srce;
 in bil je, kar je resnično bil, in nichesar mu ni
 bilo treba rechi;
 pa vseeno odgovori Simonu Petru: »Le On je, ki nam pove,
 kdo mogel bi biti ta jaz.«
 In she Njemu: »Gospod, kdo je?«*
- 13.26 *Jezus omochi grizhljaj svoj, odgovori: »Ta je, ki mu ga podam.«
 Podal ga je Judu Simonovemu Ishkarjotu.*
- 13.27 *Grenak je bil grizhljaj Juda Simonovega Ishkarjota;
 ko poje ta grizhljaj, telo njegovo,
 Juda v Judu postal je teman, simbol angela teme.
 Bil je izbran, da bo izdal.
 In Juda je izdal Njega trikrat resnično, izdal ga je ves.
 Izdala ga je usoda njegova,
 v dubu svojem ga je izdal,
 Angel teme je bil, ko izdal je Njega;
 in vladal mu bo.
 Vladal bo v lazhi in tajno,
 z zaroto zabrbno,
 z izdajo vzviseno;
 na ovadbi vsakogar po vsakem bo vladal,
 she dolgo.
 Zbalostna in dolga je zgodba Jude,
 zato mu je rekel Jezus she:
 »Kar delash, stori hitro.«*
- 13.28 *Nihche od sedecbih za mizo ni ga razumel.
 Sprasbevali so: »Chemu rekel je to?«
 Le on, ki slonel je na prsih Njegovih, je
 videl veliko.*

- 13.29 *Nekateri od učenecv so namreč mislili,
ker je Juda moshnjo imel, da mu Jezus pravi:
»Nakupi, kar nam je treba za praznik.«
In res je bilo za praznik mnogo tega potrebno,
da praznik bi bil to, kar postal je.
Drugi pa so razumeli tako: da je Juda izdal,
ker se zaljubil je v denar, ker denar je povzdignil
v ljubezen svojo;
kaj ni v resnici Juda tako sam izbral, a že prej,
ko je she mogel izbirati?
Potem pa mu ni bilo vech mogoče izbirati, ker bilo je že
izbrano, v mochi njegovi to ni bilo vech;
ko izbral ga je On za vojvodo tega sveta.
Nekateri pa so videli chisto od drugod:
da naj Juda kaj ubogim da;
in kaj je bilo po dubu ubogim bolj treba kot to:
da videli bi, kaj izdaja v resnici resnichno je,
in komu sluzbi?*
- 13.30 *Juda, ko svoj grizhljaj je pouzhl, odide takoj,
bila je noch teme, ta vecher.
Sedaj so nekateri od učenecv mislili,
ker je Juda z moshnjo odsbel, da premagan po mamonu gre;
in res je skrbel zanje, da njim ni bilo treba;
kaj res ni najtezhje biti v srcu chist,
che skrb imash neprestano za denar, ki visi ti
okoli vratu, na prsib tvojih je moshnja?
Bila je ta dan res temna noch,
in tezhko bi bilo videti vse.
A eden med njimi je videl she dosti vech.
Njemu je dal videnje On,
da gledal je s srcem chisto.
Videl je vech, kot lahko je sporochil.
In kako bi kdo lahko sporochil vse, kar je videl?
Tega ne more nihche, tega ni mogel she nihche,
nihche ni videl Vsega.
In kako bi smel sporochiti vech, kot je hotel On?
Bila je noch, dalech je bilo jutro zanje,
in prvi, ki bil je izvoljen, je že odsbel.
On pa že, ko jim je to pravil,
razzhalostil se je v dubu,
ker je vedel, da ne bodo razumeli;
moral jim bo zopet govoriti s telesom,
z usti sinu chloveka:*

- 13.31 »Sedaj je sin chlovekov oslavljen;
Bog je oslavljen v njem!
- 13.32 In che je Bog oslavljen v njem,
ki sam ga je izvolil za izdajo sebe,
ga tudi Bog oslavi v Sebi,
oslavi ga neizmerno.
- 13.33 She malo sem z vami, otrochichi moji,
a ker ne morete z mano, cheprav dalech morete,
lahko rechem sedaj tudi vam:
- 13.34 Najdlje boste prishli z ljubeznijo v sebi, v srcu svojem.
Resnichno vam pravim, tako pridete dalech:
ljubite se med seboj,
ljubite sklad treh v sebi,
ljubite se, kakor sem jaz vas ljubil v sebi;
ljubite se iz vsega srca svojega.
- 13.35 Drugi v vas spozna se po tem, da ljubi,
in po ljubezni spoznate se, in sebe spoznate,
da ljubite v sebi vsi.
Svet vas spozna po tem, da ste uchenci moji,
da res resnichno ljubite, da drug drugega ljubite.
Kot duhovno oko lahko vidi svoje oko:
kot oko tujca, ki ne vidi;
tako duhovno srce lahko chuti svoje srce:
kot srce tuje, ki ne ljubi.
Le ljubezen duhovna, resnichno resnichna
lahko sluti ljubezen bozhansko.«
- 13.36 Simon Peter: »Gospod, kam gresh?«
Jezus: »Tja, kamor grem, zdaj she ne moresh za menoj;
pozneje da, pozneje pojdesh za menoj.«
- 13.37 Peter: »Gospod, zakaj ne morem sedaj za teboj?«
Obupan je bil Peter,
v obupu svojem iskren,
on joche in prosi: »Ne hodi!
Zhivljenje svoje dam zate.«
- 13.38 On ga zhalostno pogleda, potem mu reche sochutno:
»Zhivljenje svoje bi dal zame?
A ko bi to storil sedaj, izbral bi lazhjo pot, Peter.
She najprej bosh izdal ljubezen svojo,
prelahko jo izrekash, zato zatajil jo bosh v sebi;
in videl bosh bolechino svojo, ko storil bosh to:
trikrat v sebi bosh zatajil ljubezen svojo.
Resnichno res, rad sem imel to prostodusnost tvojo.«

Pastir

»Trd si kot Skalnik,
Simon, sin Jonov,
ime ti bo Kefa
(po nasbe Peter),«
mu je rekel Jezus
ob prvem snidenju njunem.

Ob zadnjem videnju pa:
»A nekdo drug te opasbe,
in povleche te tja,
kamor ti nochesh.«

Zidal je cerkev
kot skala trdno,
pasel je ovchice svoje.

Ko pa se je postaral,
se je ozrl za zbhivljenjem svojim;
razzhalostil se je v dubu,
bila je to zhalost Njegova v njem.

Peter ni bil svoboden,
nekdo drug ga je povlekel,
tja, kamor sam ni hotel.

Zdaj je vedel, kdo
ga je opasal, in videl, da
pasel ni ovchic Njegovih.

V usbesih so mu je odzpanjale
Besede jeze Njegove:
»Ali naj ne pijem kupe,
ki mi jo je Oche dal?
Spravi svoj mech!«

Ko bi jih ne ustavil, pobili bi vse.
Morda bi bilo zanj bolje tako.
A tako to ni moglo biti.

Svet je sprejel vero v chudezhe,
res so bili hvalezhni zanj, in za upanje
v vечно zbhivljenje,
za hisbo mogočno, na skali sezidano;
ljubezen njegovo pa so najprej izdali;

*trgujejo z bogom, zanima jih moč in oblast,
ni kraja na tem svetu,
kamor nje roka ne seže;
te, ki so sledili vrednote Njegove, so izdali, pobili,
vodili, podžigali vojne, v imenu Boga,
zažigali svete spise, nejeverne ljudi,
najprej pa gnostike, iskalce resnice,
resnične iskalce Boga.*

- 11.46 *Nekaj njih je pobitelo k farizejem
z ovadbo svezbo.*
- 11.47 *Ko vishji so duhovni in farizeji vishji
zvedeli za ta chudezh,
jih zgrabi panichni strah.
Sedaj sblo je zares,
za njih moč, njih oblast.
Nemudoma sklichejo veliki zbor,
razpravljajo tako:*
- 11.48 *»Kaj ta chlovek dela?
Sedaj zbe mrtve prebuja?
Kaj naj storimo?
Samo she malo ga pustimo,
in kdo nam bo she veroval?
Nam sploh she kdo verjame?
Rimljani pridejo z vojsko vso,
vse nam vzamejo,
zemljo in ljudstvo.«*
- 11.49 *Eden njih, Kajfa;
to leto nesrečno
bil izvoljen je
za duhovna velikega;
je govoril drugache,
takole:
»Vi nichesar ne veste!*
- 11.50 *In tudi premishljujete ne veliko;
sicer vedeli bi, da bolje je za vas,
che se ta chlovek zhrtvuje za vas;
che umre on za ljudstvo,
ves narod ne pogine.«*
- 11.51 *A tega ni rekel kar tako,
tega spontano ni izrekel,
sam iz sebe.
Bila je to prerokba njegova,
ki jo izrekel je za to leto,*

- ker veliki duhoven je bil ta,
ki je prerokbo uradno izrekel;
tako se je glasila:*
- 11.52 *»Jezus bo umrl za narod;
in ne samo za ta narod,
ampak za vse narode,
razkropljene otroke Božhje;
On jih zbere v eno.
Vsak narod je individualnost zase,
nobeden njih izven Boga ni,
eno je z Njim.«
Niti ga niso do konca poslušali,
njegove prerokbe niso jemali preveč resno;
imeli so opravek pomembnejši.*
- 18.15 *Za Jezusom je shel Simon Peter, bil je prvi, ki mu je
obljubil, da izdal ga ne bo, da prej bi umrl.
Skozi vrata so sbli na dvor velikega duhovna.*
- 18.16 *Peter je ostal zunaj, pred vrati, neki drug učenec,
od Petra temnejši, pa je shel z Njim.
Ko pride ven, iz dvora, drugi učenec, znanec velikega
duhovna, njemu vdan, je bila zhe tu vratarica, ki ve,
kdo odhaja, in kdo prihaja skozi vrata;
tedaj pripelje ta drugi temnejši učenec she prvega
notri, ki bil je Simon Peter.*
- 18.17 *Dekla vratarica reče torej Petru:
»Ali nisi tudi ti eden izmed učencev tega chloveka?«
A Peter: »Nisem.«
In mraz mu je bilo, in tako sam je bil
sedaj Peter.*
- 18.18 *Zakurili so ogenj hlapci in služabniki, ker mraz je bilo
tudi njim.
Okoli ognja so stali in se greli;
stal je tudi Peter z njimi in se grel,
a pogrel se ni, ni se vech mogel, ker vel je res bladen
veter.*
- 18.24 *Anu ukazhe, da ga zvezanega privedejo pred
velikega duhovna Kajfa.*
- 18.25 *She vedno se Simon Peter skušha pogreti pri ognju;
ko vprashajo ga ti, ki stoje so krog ognju naredili:
»Ali nisi ti eden izmed učencev njegovih?«
On reče: »Nisem.«
In siv je bil, she temnejši sedaj, Peter.*

- 18.26 *Pa ni she bilo konec muk njegovih, Simona Petra. Zhe bil je tu blapec, sorodnik tega, ki mu je Peter odsekal desno uho. On vprasha ga: »Te nisem jaz na vrtu videl z njim?«*
- 18.27 *»Nisi.«*
Odločno ga je zavrnil Peter, in zapel je petelin, blizu je bilo jutro, pa tako dalech zanj.
Pozhar pa je strashen oral v dushi njegovi.
»O, Oche, da bi jo upepelil,«
je prosil Peter, kako blaga je barva siva njegova.
- 21.15 *Po obedu recbe Jezus Simonu Petru:*
»Simon Jonov, ali ljubish me bolj kot ti?«
Simon Peter pa odgovori: »Ja, Gospod, ti vesh, da te ljubim.«
Jezus: »Pasi jagnjeta moja.«
- 21.16 *Jezus vprasha drugich: »Simon Jonov, ali me ljubish?«*
Simon Peter: »Ja, Gospod, ti vesh, da te ljubim.«
Jezus: »Pastiruj mojim ovcbicam.«
- 21.17 *Tretjich vprasha Jezus: »Simon Jonov, ali me ljubish?«*
Peter pa se razzhalosti kot otrok, ker ga je tretjich vprashal isto: ali ljubi ga. In rekel je Njemu:
»Gospod, saj vesh sam; ti vesh vse in znash vse; vesh, da te ljubim.«
Jezus: »Pasi moje ovchice.«
- 21.18 *Zopet je nastal premor, zhe v tretje, a vzdushje ni bilo muchno, le resnobno je bilo; potem je Jezus rekel Petru:*
»Resnichno, resnichno ti pravim:
Ko si bil she otrok,
si bil svoboden;
sam si se opasoval,
hodil si, kamor je hotelo tvoje srce;
bil si resnichno svoboden,
in hodil si, kamor si sam hotel;
ko pa postarash se,
raztegnesh svoje roke,
shirok je tvoj sezhaj,
dolg rok dosega;
in nekdo drug te opashe,
in povleche te tja, kamor ti nochesh.«

Med premori pa mu je Jezus govoril she mnogo vech,
che jih je Simon takrat slishal, ne, tega ni mogoche rechi, a slishal jih bo, gotovo jih bo slishal.

Oni drugi učenec jih je slisbal, ker je Jezus njega najbolj ljubil, in ljubil je on Njega resnično, resnično. Po ljubezni svoji je učenec videl, ljubezen Njegovo je dojel vso. Bila je to ljubezen v treh svetovih dushe, individualnosti Sebe in Njega.

Che je Bog ovil Bozhanskost Sebe v tri ovoje, je to storil tako, da bi jo vsak odvil v sebi. To jim je kazal Jezus na sebi, iz sebe, srca svojega, da bi oni videli, da pri njih ni drugache. Ko je bil she otrok, je Peter videl iskro bozhansko v sebi; ovchice je pasel, kot jih pase otrok bozhji. Potem je Peter v sebi pozabil; in chisto bi pozabil, da ni prishel Jezus, da obudi mu globino njega samega, mu pokazhe prozornost vseh ovojev: dushe. Razsvetlil je ljubezen njegovo: ljubezen sinu chloveka; ljubezen duha chloveka, ljubezen chisto, duhovno; ljubezen bozhansko chloveka, najsvetlejshe, najsvetejshe v chloveku, njega dusbo; kar vidi le duh chloveka, ko chist je. Kdor ne ljubi, ne more videti; kdor ne vidi, ne ve za pot svojo, za svobodo sebe. In rekel je Jezus Petru: »Ne bodi vodnik, kot more biti vodnik vsak chlovek, ki ne vidi, ki ne ljubi; ne bodi vodnik, kot more biti vodnik vsak chlovek jasnega duha, a ne ljubi; vodnik bodi po iskri bozhanski v sebi, a ne kot more biti to vsak chlovek iskrivega uma, a ne ljubi; ljubi kot otrok bozhji, ker take so ovchice moje. Pasi moje ovchice, one so otroci bozhji. Ti lovil si ribe tam, kjer ni jih bilo; shirok je bil tvoj sezhaj, temnel je duh tvoj; a srchen si bil, ni mogoche rechi, da ne, dasi to je, kar te povleche, kamor ti nochesh; potem morash tja, potem nisi vech ti, in nisi svoboden.«

21.19

To mu je povedal, da bi mu pokazal njegovo pot; vso pot do smrti bi lahko videl Peter, in brezna, ki vleche ga vanje, in zhrtev Njegovo, s katero je oslavlil Boga, bi lahko videl. In ko mu je to povedal in videl, da Peter ne vidi, da ne ljubi ga dovolj, je rekel le:

»Pojdi za menoj!«

- 21.20 Ožrl se je Peter za njim,
in tedaj vidi učenca, ki ga je Jezus ljubil,
kako ta žbe gre za njim,
ta, ki mu je toliko bolečin povzročil,
žbe ko je pri večerji slonel na prsih njegovih,
ki bil je ta, ki je Njega vprašal:
»Gospod, kdo je tisti, ki Tebe izda?«
Globoko v dušo njegovo je bila vrezana beseda ta,
bila je vrezana trikrat.
- 21.21 Ko Peter vidi tega, kako gre za Jezusom, reče:
»Gospod, kaj pa ta...?«
V glasu njegovem je bilo slisati vech:
sum v ljubezen,
njega neodpušljivost;
sovražen odkrito je bil glas njegov,
in sin, temno obarvan.
- 21.22 Jezus: »Naj hočem, da ostane in chaka...
naj pridem samo ponj,
tebi na ljubo,
kaj tebi za to?
Ti pojdi za menoj!
Ne oziraj se po drugih, na druge ne glej tako,
ne prezbi na ljubezen njihovo.
On pojde sam,
on ni ta, ki bi ga ti pasel.«

Opombe:

- Oznacheno besedilo je iz knjige *Janezovo razodetje ali O treh vrednotah* (v primeri s tekstom iz knjige v izdajah iz leta 1986, 1990, 1994 so spremembe minimalne).
- Sporochilo *Janezovega evangelija* je po bistvu gnostichni tekst. Pisal (ali prepisal) ga je gnostik. *Evangelij po Janezu* je gnostichni evangelij. Tudi pri prepisovanju ali redakciji sv. Ireneja (Irenaeus, škof iz Lugdunuma, Galija, ca. 130-202; zdaj Lyon, Francija) je bistvo tega sporochila nedvoumno: spoznavanje boga – gnoza.
- Morda nepotrebna opomba, pa vendar: Gnostichna sporochila nam sama govore, v prispodobi recheno, govore nam trikrat resnichno: prvich kot zgodba, che jo beremo neobremenjeno; drugih v duhu – ko gledamo z duhovnimi ochmi, lahko bi rekli – z intuicijo, ker zgodba je le okvir za vrednote – neposredna dejstva zavesti; tretjih s chistim srcem, nekateri bi rekli – s chistim umom.
- * iz te lupine – iz te ure, iz tega ovoja dushe, iz te jeche, iz tega sveta ...

* Glej: Jn 10.38; 11.52; 12.1-8, 24-27, 31-50; 13.1-38; 14.21; 18.1-16, 24-27; 21.14-22;
Iz 44.18; 49.6; 50.10; 51.4,6; 53.2-12; idr.

BELI CHLOVEK

Neko dezhevno nedeljo, ravno sem pisal angleshko domacho nalogo, je vstopil v mojo sobo ded. Molche je sedel na rob postelje in potrpezhljivo chakal, da koncham. Shele takrat sem ga pravzaprav zares opazil.

»A?« sem izdaval, ko sem ga zagledal. »Kdaj si pa ti prishel?«

»Saj ni pomembno,« je odvrnil, »nekaj chasa sem zhe tukaj. Veseli me, ko te gledam tako zadovoljno zatopljenega v delo. Brez angleshchine najbrzh res ne gre vech. V prihodnosti bo pa najbrzh she toliko bolj pomembna, ker jo bo moral znati vsak. No, ti imash tako ali tako srecho, da te stvari tako zelo zanimajo, pa ti uspeh pri učenju skoraj ne more uiti.«

»No ja ...« sem se malce dvomeche popraskal po glavi.

»Ko bosh malce starejsi, bosh spoznal, da ta lastnost ni ravno zelo razshirjena, in je zaradi tega she toliko bolj dragocena.«

»Meni se ne zdi nich posebnega,« sem ravnodushno skomignil z rameni.

»Ja, saj pravim – chez nekaj let ... Ti verjamesh, da je radovednost in zhelja po učenju prirojena, da je to nekaj najbolj vsakdanjega.«

»Ja, seveda,« sem she vedno precej odsotno pokimal.

»Tudi sam vem, da je tako,« je nadaljeval, »ampak tukaj, v tem našem svetu, smo se tako uchinkovito nauchili dushiti vse tiste vzgibe – kar strese me, ko pomislim na vse to ...« Zagledal se je v eno od slik na steni in opazil sem, da ga je v resnici – streslo.

»Ne vem, ali najboljše razumem, kaj mislish,« sem previdno nadaljeval.

»Starshi in uchitelji ponavadi tako zelo narejeno zhivo silijo otroke pocheti vse tisto, kar naj bi se nauchili, da jim vse skupaj zagabijo,« je izstrelil.

»Aja, to,« sem zavzdihnil malce razocharano, ker sem prichakoval kakshno bolj *revolucionarno* trditev.

»Ja, tako preprosto je to, a kljub vsemu tako ... zhalostno in unichujoche. Zhivljenje se skoraj nevede spremeni v en sam boj za prezhivetje in pozneje, v odraslosti, v odklanjanje vsega drugachnega. Strashno!« je zagrl kot ranjen ptich in teatralno zakrilil z rokama.

»Pa se ti res zdi tako zelo hudo?« sem spet malce pokroviteljsko ugovarjal.

»Ja, samo ozri se malo okoli sebe ...« je spet zanosno prhnil. »Chredice tistih, ki si zhelijo oblasti, si jo *seveda* prikrempljajo, nikogar od po blatu gomazeche raje pa ne zanima kaj dosti, kdo so ti neuki birichi, katerim so tako naivno prepustili vajeti svojih zhivljenj, da zdaj na njihovih plechih brez kakrshnih koli zadrzhkov izvajajo eksperimentalne akrobacije s svojimi ekshibicijsko okrvavljenimi bichi. Svoj razvoj so zamrznili na nekakshni predsholski stopnji popolne nezmozhnosti kritichnega opazovanja in presojanja. Nekateri so preprosto *okajeno* fascinirani z mochjo, ki jo imajo nad njimi ti bledolichni brezduhnezh, katerim se usluzhno priklanjajo, drugi spet le otopelo sledijo nechemu, za kar schasoma zachenjajo verjeti, da je njihova vecna in nespremenljiva

usoda – v resnici pa so se v njih zgolj ukoreninile sprevrzhene ideje peshchice manipulantov, katerih največja želja je zahteva po sončenju lastnega jaza v unichujocih plazovih praznega pridigarstva,« je grmel kot kak razjarjen Zeus.

»In po tvoje je to vse zaradi ...« mi kljub njegovi strastni *pridigi* ni bilo jasno, kam pravzaprav meri.

»Ja, vechinoma se zachne v najrosnejshih letih, z najzgodnejsho vzgojo,« se je popraskal po svojem starem nosu; »chesar ne zavoji ta, pa potem s svojim vedno polnim lonchkom pelina doda shola, ki tovrstno destrukcijo le she krepí. Kar se dogaja potem, pa je le logichna posledica tega, v otopeni spanec povitega zadovoljnega suzhenjstva. Ljudje znajo konec koncev pocheti le tisto, chesar so se navadili. In vse to tuleche kolesje se zachne nezajezljivo razlivati po tej svoji groteskno spolzki kolesnici z ... ocenjevanjem!« me je ostro pogledal. »Si kdaj razmishljal o tem?«

No, sem pomislil, *ta* mu je pa zhe malce bolj podobna. Zhe vechkrat sva se pogovarjala o sholi in o vzgoji, o tem, kakshne napake delajo starejshi, ko pretirano vsiljujejo svoje ozke poglede na to, kaj je prav, kaj se mora in kaj ne, in kaj to pomeni za kot spuzhva vpijajocho odrashchajocho *déco*.

»Si pa izbral temo za nedeljsko jutro,« sem se nasmehnil.

»No, si zhe kdaj razmishljal o tem?« se ni dal vrechi iz *svoje* kolesnice.

»Pravzaprav sem,« sem se vdal v to, da bom slishal she eno njegovih *lekciij*.

»Ja,« je pokimal ded, »tebe seveda tiste shtevilke, ki vam jih lepíjo v sholi, ne motíjo prav pretirano.«

»Saj vesh, da ne,« sem odvrnil malce vzvisheno, kot da bi hotel dati *mirni* zgled kreature, ki je na tem planetu prezhivela zhe dobrih deset let in ki zaradi svojih *bogatih* izkushenj chuti, da marsikaj ve in je zato njena sveta naloga, da pomiri pretirano zavzetost za tako nepomembno vprasanje, kot so *tiste* shtevilke. »A sem o tem razmishljal zelo na hitro in povrshno,« sem nadaljeval, »ko so pri nekaterih predmetih uvedli tiste smeshne opisne ocene: uspesno, manj uspesno in tako naprej. Vechina jih je potem zachela jemati ocene she manj resno kot prej. Te bedaste oznake jim preprosto niso pomenile nichesar.«

»Jasno!« se je razvneto presedel ded. »To je vendar popolnoma logichno!« je vzkliknil, kot da je pravkar odkril neovrgljiv dokaz za to, da se chlovek v resnici ni razvil iz opice. »Ko nekoga navadish na neki sistem tiranije, potem pa to spremenish v nekaj na videz manj vsiljivega, bo reakcija natanko taka, kot je bila vasha. Saj zato pa pravim, da lahko chlovek pochne le tisto, chesar se navadi. Navade pa je, kot vesh tudi sam vsaj tako dobro kot jaz, sila tezhko spreminjati, ker je za to potrebno toliko volje, da tega skrhani pragmatizem vsakodnevnih skrbi, kako napolniti trebuh, niti po nakljuchju ni vech zmozhen,« je she naprej bobnel kot kak ostareli vulkan, ki mora she nekaj poslednjih trenutkov svojega obstoja izkoristiti za to, da s svojo pojemajocho, a she vedno vroche puhtecho lavo oplazi tistih nekaj nich hudega slutechih vandrovcev, ki so zashli na njegov granitni greben.

»Ti, stari,« sem nagrbanchil svoje mlado chelo, na katerem se je bila shele sem ter tja zachela kazati kakshna borna sled zhivljenja, in ga malce postrani premeril, »si imel zelo naporno noch? Te je stara zvecher razjezila s kakshno svojo *neuko* in premalo razdelano logiko, pa si se potem celo noch v sanjah z njo prerekal?« sem pletel, zadovoljno uzhivajoch

v plehkosti svojih misli. »Potem si pa zjutraj znova dojel, da ni ravno ustrezna sprejemnica tvojih razlag in si zdaj prihrumel v tale zakotnejši kotiček, da se malce potolazhish?«

»Ja, seveda,« je zavzdihnil malce nezadovoljno, »ti misliš, da se staremu blede.«

»Ma, saj te razumem,« sem she vedno bredel kot slepec po svojih zgajenih mozhganskih brazdah. »Ampak ...« sem za hip okleval, ker se mi je zazdelo, da sem ga nemara uzhalil.

»No, izpljuni zhe!« je bleknil. »Kaj se zdaj delash finega? Fino je za voljno glino, ne pa za stare skale, ki jim je malo mar, kdaj se bojo razklale.«

»Ah, ti ...« sem zavzdihnil, pokroviteljski val moje *uchenosti* pa se je ob tej njegovi zadnji domislili, ob kateri se je zadovoljno smejal in tleskal po artritičnih kolenih, dokončno umiril.

»No?« me je spet pogledal s svojim predirnim chrnim pogledom.

»Malo pa res,« sem se ojunachil.

»No, naj ti poskusam pojasniti nekoliko drugache,« se ni dal zмести niti za pedenj.

Kot da imam kakšno izbiro, sem pomislil.

»Ko si bil mlajshi – mislim na chas, preden si shel v sholo – sva se kar precej družhila.«

»Ja,« sem vzdihnil nostalgichno. »Temu pa res ne morem oporekati.«

»Kaj bi rekel komu, ki bi trdil, da je bilo takrat vse, kar sva pochela, popolnoma brez smisla, ker nisi dobival ocen, s katerimi bi bilo tvoje znanje *objektivno* ovrednoteno?«

»Rekel bi, da je popoln bedak!« sem izstrelil kot iz topa.

»Kaj bi pa rekel, che bi jaz – starchek, ki se poslavlja s tega sveta ...« je nadaljeval pomenljivo.

»To tako rad ponavljaš, da se ob tem zhe skoraj sladostrastno zabavash,« je odkrushek rim, ki se je malo prej odkresnil iz njegove glave, zdaj očitno zadel tudi mojo.

»No,« je za trenutek njegov razbrazdani obraz le spreletel zadovoljen nasmeshek, »kaj bi torej rekel, che bi jaz prav tako preprichano, kot si ti to pravkar zatrdil meni, butnil v obraz tvojim učiteljem v sholi: da je ocenjevanje popolnoma brez smisla oziroma da ima na dolgi rok totalno negativen uchinek, brez izjeme, za vse?« se je ponovno razvnel kot velikanski Atlas.

»Hm,« sem se prvich, odkar se je neslishno kot dezhevnik priplazil v mojo sobo, v resnici malce zamislil.

»Ja, seveda,« je spet zachel brundati svojo neuklonljivo pesem, »tebe to ne moti kaj dosti. Ampak spomni se, kaj sem rekel malo prej. Reciva, da imash pet let, ko sva se uchila pisati, pa risati osminke in trilchke, pa to, da konj pri shahu ne skache iz shahovnice na okensko polico, temvech malce drugache ...«

»Ah,« sem spet zavzdihnil ob spominu na vse te lepe trenutke iz zdaj zhe skoraj davne preteklosti.

»Pa kaj zdaj cvilish kot kakšna mulasta kamela,« se je spet zachel krohotati, »kot da imash ti na grbi sedem krizhev, ne pa jaz?«

Zdaj sem tudi sam moral prasniti v smeh, ki ga je prekinil shele nich kaj zadovoljni glas stare mame, ki je z neodobravajochim trkanjem in navelichanim glasom velevala, naj ne rjujeva kot podivjana merjasca, ki sta se prvich znashla v svinjskem raju.

»Jaz pa imam nekje neki poseben zvezhchich, kamor si skrbno zapisujem shtevilke, s katerimi vrednotim tvoj mladostnishki napredek,« je zdaj ded zopet umirjeno nadaljeval z razvijanjem svoje zgodbe.

»Ja, kot sem rekel, stvar je popolnoma brez smisla,« sem se zdaj njegovega razprave zheljnega duha pochasi zachel navzemati tudi sam. »Ampak tisto o opisnih ocenah ... da jih potem nihče ne jemlje resno – če ne bi v sholi ocenjevali, potem bi nastal kaos! Evo, to mislim,« sem zdaj po blizhnjici prisopihal na cilj svojega veleumnega prepričanja.

»Ja, saj vem, da tako razmishlja vechina otrok, in vem, da tako misli tudi vechina njihovih starshev. Da o prfoksih sploh ne govorim ... In da niso nikoli *žares* pomislili na kakšno drugo možnost, mi je tudi kristalno jasno. Pa ... sva midva imela kaos?« je spet dvoumno privzdignil svoje bele obrvi.

»Hm,« sem si privoshchil trenutek, da od nekod utrgam odreshilno misel, s katero bi mu oporekal, pa ne vech le zaradi oporekanja samega, temvech zato, ker se mi je zdelo, da nekaj v njegovi logiki kljub vsemu ne shtima. »Ampak midva sva bila sama,« sem naposled nashel nekakshen priblizhek tistega, kar sem hotel povedati.

»Torej pravish, da v sholi kaj takega ni mogoche, ker vas je prevech?«

»Ja,« sem nemudoma odvrnil, pa ne zato, ker bi bil popolnoma prepričan, da imam prav, temvech zato, ker mi je bilo ljubshe, da se kar sam trudi in me prepriča, che mu je zhe toliko do tega, kot pa da se pretirano in po nepotrebnem naprezam sam. Potem pa sem se kljub nedeljskojutranji lenobnosti nenadoma premislil in nadaljeval malce bolj premishljeno: »Ampak ne le to. Ocene pripomorejo k objektivnosti. Ja, to je to,« sem zadovoljno kimal. »Mislim, da so zaradi tega nujne.« Zdaj sem bil zadovoljen, ker se mi je zdelo, da sem uporabil vse svoje sposobnosti dostojnega ugovaranja.

»Kako pa je bilo z objektivnostjo, ko si imel pet, šest let?« je she naprej rinil ded.

»No ja, saj vem, kaj hochesh rechi,« sem se izmikal.

»Si kdaj opazil, kako ljudje *v resnici* ishchemo objektivnost in smisel? Kako ljudje *dejansko* ocenjujemo lastno vrednost, kako gledamo na to, kaj si o nas mislijo drugi, kaj si o sebi mislimo sami? Oziroma kako to pochnemo po naravni poti, dokler se ne nauchimo tega pocheti na izrojen ali, che hochesh, malce *sodobneje* - na kulturnen nachin?«

Spet sem se zlovoljno namrshchil.

Po kratkem premolku je nadaljeval spet malo bolj umirjeno:

»Ja, vnuk moj, tudi ti si zhe marsikaj pozabil,« je zavzdihnil. »Pa saj to se najbrzh mora zgoditi. Ampak nekoč se bosh moral spet vsega spomniti, vesh. Che bosh hotel biti v resnici zhiv, seveda. Saj mi je jasno, da se ti zdajle vse to zdi malce prevech vesoljsko ... Se she spomnish dojenchkov, otrok, ne nazadnje samega sebe in svojih sosholcev? Kako ocenjujejo svoje učitelje, starshe, drug drugega?«

Konchno me je preshinilo, na kaj je zhe ves chas meril.

»Ja, seveda,« sem se malce osramočeno tlesknil po chelu. Pochutil sem se kot kak domachi izdajalec, ker sem pozabil vse tisto, kar se je njemu zdelo najbistvenejshe in kar mi je nazorno in brez zadržkov demonstriral zhe toliko let. Potem sem ga prvich, odkar je stopil v sobo, pogledal naravnost v oči.

»Ja,« je dejal popolnoma mirno, ko je videl, da se mi je konchno le zasvitalo. »Dojenčki jim sledijo popolnoma nagonsko. Iz njih razbirajo in vpijajo ves smisel, vse, kar bodo postali, kar bodo nekoč verjeli; vse, chesar se bodo v resnici nauchili, bodo prebrali iz oči soljudi. Takoj, ko pa si chlovek prilasti pravico, da s shtevilkami vrednoti drugega

chloveka, sistematsko, dan za dnem, teden za tednom, leto za letom, kot se to dogaja v sholi, potem se tistim, ki jim gre dobro – in s tem seveda ne mislim tistih, ki jim gre v resnici dobro, temveč tiste, ki imajo dobre ocene, in ti si eden od njih – sistem seveda zdi ... sprejemljiv in objektiven; drugi, ki jim gre slabo, pa se pochutijo chedalje slabshe, neradi zahajajo k pouku, zopno in nadležno jim je, doma se prerekajo s starshi, sovrazhijo uchitelje, sosholce in konchno se jim zameri cel svet. Ker pa je nagon po prezhivetju tako silovit, da prekasha vse druge sile v chloveku, morajo vendarle nekaj ukreniti, da se zavarujejo pred temi nadležnimi občutki. Recimo, da se zaprejo vase, torej si poleg tega mesenega oklepa, ki nas zhe tako vech kot v dovoljshnji meri omejuje, nadenejo she nekaj novih verig. Svojih zoprnih občutkov ne zmorejo deliti z nikomer, ki bi jim lahko v resnici pomagal. Z zunanjim svetom se najraje ne bi vech nikoli soochili, ker je zanje prekrut in prebolech. Tisti naravni dar – zhelja po spoznavanju novega – pa pochasi ugasha. Kar se pa tiche *vas*, ki vam gre *dobro* – vi pa zachenjate verjeti, da v resnici nekaj veste; in vse to samo zato, ker imate dobre ocene; ker te postajajo vasha *objektivna* resnica, zachenjate biti preprihani, da je tisto, kar se ocenjuje, resnichno. In schasoma boste verjeli, da je resnichno edino tisto, kar se ocenjuje. Poglej, saj to je po svoje zhe zdaj tako. Saj si sam dejal: predmeti, ki se ocenjujejo z opisnimi ocenami, so manj vredni, nepomembni, torej nekako neresnichni. In che nadaljujem o zrcalu dushe ... Ocene so tiste, zaradi katerih med uchenci in uchitelji schasoma zraste nepremostljiv zid. Seveda se to ne zgodi hipoma. Stvari se, kot vsaka dobra in temeljito skonstruirana prevara, razvijajo pochasi. Ampak she tako blagi dejavniki z vztrajnim ponavljanjem dosezhajo uchinek, kakrshnega ne presezh nobena trenutna eksplozija. Voda, ki se dolga leta zaganja v skalo, ki se po svoji trdoti ne more z njo niti priblizhno primerjati, jo bo prej ali slej spodjedla. Pogoltnila bo najvishjo goro, che bo le dovolj vztrajna. In v sholi ni prav nich drugache: otroshki zhar, otroshka zhelja po védenju, po radosti v spoznavanju novega, po pristni komunikaciji pochasi, a vztrajno ugasha. V tvojih letih ta *veleumni* domislek shele zachenja dobivati prave obrise tragedije, v katero se bo schasoma razvil. A vendar: koliko chasa je minilo, preden si me danes prvich v resnici videl, a? In tako edini pravi nachin komunikacije postopoma skoraj popolnoma ugasne. *Uspeshni* in *ugledni*, ki se boste prerinili chez vse mozhne shole, boste popolnoma verjeli edino v lastno ocenjevano objektivnost, ki jo boste povsod in na vsakem koraku nadvse veshche in znalsko zagovarjali. Vasha neomahljiva logika tovrstne objektivnosti bo znala zapolniti vsakrshno razpoko, ki bi se morda zasekala vanjo. Tisti manj uspeshni, ki so jim radovednost, ki je preprosto in zgolj drugachna od vashe, zadushili, pa se bodo tega – neupravicheno, a vendar! – sramovali in o tem ne bodo *javno* razpravljali – razen v zaprtem krogu svojih enako chutechih znancev, kjer se bodo s sklonjeno glavo pasli na presahlem obronku svojega ranjenega zhivljenja. *Uspeshni* oblastniki pa bodo vladali in shirili svojo brezsrchno objektivnost. In vechina se ne bo vech nichemur upirala, ker ne bo v njih vech popolnoma nichesar, kar bi v resnici hotelo kar koli vedeti – poglej samo poglede odraslih, pa ti bo vse jasno. Zakaj jih odmikash od tistih, ki s TV zaslonov tako krvnishko sejejo to svojo bogu izogibavajocho se *vero?*«

»In po tvoje je ocenjevanje v sholah krivo za to, da ...« se mi je she vedno zdelo, da pretirava.

»To je eden od zelo uspešnih mehanizmov, ja – so seveda še mnogi drugi; ampak ocenjevanje je eno tistih najbolj zastrahujočih, ob katerem si marsikatera duša nadene svoj temni oklep, stkan iz občutkov krivde in sramu in nevrednosti in kar je še te gnile share, ki potem z leti zazhivi nekakšno lastno, namishljeno zhivljenje, ki v sebi nima vech nobene resnično zhive mochi, a jih preplavi s tako neusahljivo silovitostjo, da uspe prezhiveti shteivilna predolga in muchna leta ...«

Seveda je imel prav, ko je trdil, da so s svojimi plitvimi in zamegljenimi in poveshenimi pogledi »odrasli« vechinoma mrtvi. Skoraj nihche vech nikogar ne pogleda v oči, ker so zaradi te svoje mrtvosti tako nezanimive. Glede tiste njegove objektivnosti pa sem bil sam zhiv dokaz tega, kar je trdil. Ja, *moja* resnica o objektivnosti ocen me je zachenjala napeljevati celo na to, da sem zachenjal verjeti, da sem vech vreden od tistih, ki so imeli slabshe ocene kot jaz. Moj bog! me je spreletelo in v meni so se sprostili nekakšni občutki, ki jim je ob tem spoznanju očitno odleglo. Ampak iz tega nujno sledi – che sem se zaradi tega pochutil vechvrednega – da se drugi zaradi tega pochutijo manjvredne. Zaradi shtevilk! In tako se delimo na bolshe in slabshe. Mi, ki nekaj smo, ki nekaj pomenimo v resnici, in tisti, ki v resnici ne pomenijo nich! Kdo bi še pomislil na to, da bi kogar koli pogledal v dusho? To je seveda popolnoma nepomembno! In pozneje? Ja, tisti *uspešni* brezdušnezhi dobijo pomembne sluzhbe in tisti povzpetni, ki zhelijo vladati, se zachnejo ukvarjati s politiko. In smo tam – oziroma tu, kjer se je mudil stari.

Ko sem ga pogledal, se mi je zazdelo, da mu je nekako odleglo, ko je videl, do kakšnih spoznanj sem prishel.

»Ded, ampak, zaboga, to je precej ... nerodno!«

»Hm,« se je zamishljeno zagledal skozi okno, kjer so zhe dolga stoletja kraljevale negibne Kamnishke Alpe. »Seveda. Ampak ne pozabi, da je to *nerodno* samo za tiste, ki se tega zavedajo. Drugi ti bodo rekli, da je to – naravno. Morda ti bodo še kaj napletli o naravni selekciji in chudotvorni Darwinovi evoluciji. Le da v tej selekciji ni nich naravnega. Narava ima dusho. In ljudje tudi. Ta, priuchena, pa je brez duha – pravzaprav je to nekakšna posebna evolucija *uspešnega* prezhivetja brez dushe. Cinizem srednjih let je nekaj najstrashnejshega, kar se zgodi chloveku. Ko je chlovek star, se morda vsaj približno zachne zavedati, kaj se dogaja. A pri vechini je zhivljenjska sila takrat zhe tako oslabela, misli skrhane in betezhne, chustva pa zhe tako zvozhena, da je vse skupaj še najbolj podobno nekakšni bledikavi farsu. Zhalostno, che chlovek vsaj približno sluti, kakšne neverjetne potencie nosimo v sebi.«

»In kaj bi potem chlovek po tvojem moral narediti?«

»Vnuk moj,« je dejal ded in me pogledal skoraj otroshko, »poglej malo okrog sebe! Vse, kar so ustvarili najrazlicnejshi *mojstri*, je nastalo iz precejšnjega trpljenja in sprashevanja o tem, kaj naj chlovek pochne na tem svetu. Mislish, da bi se tiste Beethovne note, ki jih zdaj vchasih preigravash tudi ti, rodile, che bi postal cirkusant, v kakrshnega ga je hotel nashemiti njegov omejeni oche, ki je iz njega hotel narediti novega Mozarta, da bi ga lahko razkazoval pomembnezhem tako, kot je original razkazoval Amadeusov papá? A Mozart je bil pri petih letih sposoben izvajati take cirkushke tochke, kakrshnih Beethoven ni mogel niti v sanjah pri dvanajstih. Pa je kljub temu s svojo glasbo ozhivil

toliko duha, da ob njej drhtimo še danes. In slutimo svetove, ki jih ne bi nikoli, če se iz njegovega *razjarjenega* genija ne bi rodile stvari, kakršne so se. In vsi drugi, ki jih danes tako salonsko občudujemo, o katerih poučujejo ljudje, ki v resnici o njihovem zhivljenju ne razumejo nicesar bistvenega, ker niso nikoli zachutili njihovega duha – ga pa potem na svoj mrtvouden, dolgočasen nachin shirijo med druge. Sama mehanika. In vechina se potem te mehanike navadi. Zachnejo verjeti, da je zhivljenje prav tako eno samo dolgočasno obnavljanje zunanjih oblik. Enodimenzionalna, pusta ocenjevana objektivnost. Vidish, kako lahko stvari postanejo absurdne, če jih gledash s tega zornega kota? To chloveshko ocenjevanje drugih je tako neznosno pritlehno, da ne pusti prezhiveti nichemur, kar vsaj malo spominja na pristen, zhiv duh.«

»Če te prav razumem, bi se moral chlovek znajti, kot ve in zna, po svojih najboljših moheh.«

Ded se je na široko zasmel. »In ob tem slediti samemu sebi, a? Malo ochistiti kanale, če je sprejem slab?«

Zdaj sem se tudi jaz malce zamishljeno zazrl v Kamniskke Alpe, ovite v meglo in sneg. »Kako zhe grejo verzi tistega tvojega benda ...?« se je ded poskušal spomniti ne vem natanko, chesa, zhe hip zatem pa je nadaljeval: »Beli chlovek, kaj je ostalo od tvojih sanj? Le napis na nagrobniku: Chlovek, ki se je nauchil, kako uchiti, potem pa pozabil, kako se uchiti sam.« In se je spet gromoglasno zasmel. »Fant moj,« je nadaljeval, »tile tvoji mojstri pa niso kar tako.« In se je še kar naprej dobrodushno nasmihal, potem pa vstal in me pokroviteljsko potrepljal po hrbtu. »No, me veseli,« je rekel, »da sva se po dolgem chasu spet malce pogovorila.«

»Ja, tudi mene,« sem odvrnil in ga prav tako potrepljal po njegovih starih plechih.

»No, drzhi se,« je dejal chez chas malce nostalgichno, ker mu je bilo, prav tako kot meni, zhal, da se ne vidi vech tako pogosto, kot sva se vchasih. A mi je bilo jasno, kot seveda tudi njemu, da moram v zhivljenju opraviti še precej takih in drugachnih preizkushenj, in da mi pri tem ne more vech kaj dosti pomagati. Najini zhivljenjski poti sta, vsaj za kratek utrinek tega zemeljskega zhivljenja, morali zaviti vsaka v svojo smer.

»Ja, ti tudi,« sem odvrnil.

In potem je odshel.

Ulegel sem se na posteljo in pustil mislim, da so se mi sprehajale sem ter tja po glavi, kot se jim je zahotelo. Kaj, za vraga, je hotel rechi s tistim *mojim* bendom in o belem chloveku?

Chez chas sem vstal in dal na gramofon plohcho, ki sem jo kupil ravno pred kratkim. Spet sem se zleknil nazaj na posteljo, zaprl oči in ob glasbi podozhivljaj prijetne trenutke, ki sem jih bil pravkar dozhivel s svojim dedom. Potem sem nenadoma zaslishal besede, ki jih je malo prej izgovoril ded: *White man, white man ... What is left of your dream? Just the word on your stone: A man who learned how to teach, then forget how to learn.* Za boga! me je spreletelo. Kdaj, za vraga, pa je moj ded poslushal *Queen**?!

* Zadnja kitica pesmi *White man* (Beli chlovek), z albuma *The Queens A Day At The Races* (Dan na dirkah), 1976. (Op. avt.)

Boris Vishnovec

OD GOSPE SVETE ZVON

II

SEJEM V BRNICI

Obetalo se je lepo majsko jutro. Tako kot vsako leto so tudi sedaj praznovali praznik sv. Joba. Pripravljali so se za odhod v dolino, v vas Brnico pri Beljaku, kjer je bil na dan sv. Joba tudi sejem, znan daleč naokoli. Predvsem je bil to praznik chebelarjev, kajti Joba so vzeli chebelarji za svojega zavetnika in so ga tudi upodabljali na sštevilnih panjskih končnicah. Pri Drabosnjakovih na Zgornjih Drabosinjah je bilo še posebno živahno. Gospodar Andrej Shuster Drabosnjak je tokrat mnogo prichakoval od sejma. Upal je, da bo z uspešno prodajo toliko zaslužil, da bo izplachal dolgove, ki si jih je nakopal z nakupom tiskarskega stroja. Pa tudi kmetija je bila zhe dalj chasa zadolžena.

Na voz je Drabosnjak naložil skrbno pripravljene tiske, knjige in prepise, ki jih je nameraval na sejmu prodati. To so bili rezultati napornega dela, tako priredbe iz nemškega jezika kot pesmi, ki jih je sam napisal in so se ljudem prikupile, ker so bile vechinoma zabavnega znachaja. Ostali tiski so predstavljali pripomochke in nasvete za kmetovanje, pa tudi zagovore in reke zoper bolezni ter nasvete za zdravljenje zhivine. Tudi dve igri je pripravil: bozhichno igro, ki so jo zhe igrali na Koroshkem in igro o izgubljenem sinu. Seveda je imel pripravljeno tudi zajetno shtevilo panjskih končnic. Njegova zena Nezha je pripravila jajchka in maslo ter prte in robchke, ki jih je sama izvezla. Drabosnjak je pripravil tudi nekaj chebeljih izdelkov, medu in zdravil, ki jih pridelajo chebele.

Pisalo se je leto 1814, chas, ko se je Napoleon poslovil od Ilirskih provinc, kamor so spadali tudi Drabosnjakovi na kmetiji nad krajem Vrba ob Vrbskem jezeru. Drabosnjak je takrat zhivel z zheno Nezho skupaj zhe dvaindvajset let. Rodilo se jima je enajst otrok, sedaj jih je zhivelo še osem. Najstarejši sin Gregor je pomagal na blizhnji kmetiji pri kmetu, ki je imel samo hcher – edinko. Ostali otroci so odshli za kruhom kot dninarji in hlapci, dekleta so odhajala za dekle. Samo še trije najmlajshi so tistega jutra chakali, da se pridruzhijo ochetu in materi na vozu. Cheprav so obichajno zgodaj vstajali, ker so morali voditi zhivino na pasho, so se tistega majskega jutra le pochasi prebujali. Shele, ko so konji potegnili in se je prichel voz spushchati navzdol po ozki cesti in so konji z lahkoto izkorishchali polozhnost pobochja, so morali skoraj zavirati na nekaterih klancih in so se umirili shele, ko so prispeli v dolino na cesto, ki vodi ob jezerskem bregu proti Beljaku.

Tokrat so peljali mimo Beljaka proti vasici v blizhini, komaj nekaj kilometrov stran, kjer cesta zavije proti Zilji. Vedno pogosteje so srechevali vozove, nalozhene z blagom, ki so bili prav tako namenjeni v Brnico. Tudi drugi sejmarji so imeli na vozovih nalozhene chebelje izdelke, namenjene prodaji. Prihajali so tudi izdelovalci lesenih predmetov s Kranjskega in iz Ribnice, pa zhelezarji iz Kroke, razni obrtniki, ki so izdelovali pletene koshare – cajne. Tudi loncharji so bili med njimi. Predvsem pa so srechevali popotnike iz ostalih delov Koroshke, od Zilje, Rozha in Podjune. Med njimi so bili kovachi in izdelovalci voz ter orodja. Vedno bolj razigrano so tekli konjichki, ko so se blizhali Brnici. Zhe od dalech je Drabosnjak pozdravljal znance, ki so prihajali od drugod. Sem, na sejem so prishli tudi daljni sorodniki ter botri in strici. To je bil velik praznik. Drabosnjak je otrokom razlagal, da je sveti Job zavetnik chebelarjev, da je imel tezhko zhivljenje, bil je ves bolan in so ga muchili chrvi v telesu. Za povrh pa je imel she hudo zhenou.

– Tega, o hudi zheni pa ni treba otrokom razlagat, je med smehom spregovorila zheni Nezha.

– O tem, kako je Job vrgel godcem chrve, ki so se spremenili v zlate, se je posmejal Drabosnjak.

– Si bomo pa cerkev ogledali, je she dodal Drabosnjak. – Angel drzhi v rokah panj, kakrshne delajo na Kranjskem in Koroshkem.

– In sveti Job sedi na oltaju. Ves je v cvetju in lepo obleko ima, na kateri se vidijo chebelice.

Prishli so med prvimi in postavili stojnico, na katero je prichel Drabosnjak zlagati svoje tiske. Z dnem pa je narashchal tudi trushch okoli stojnic. Posebno otroci so uzhivali, ko so ogledovali razstavljenepredmete. Tudi mlada dekleta so pasla ochi po svilenih rutah in robcih, po blagu za krila in po cheveljcih, kakrshne nosijo v mestih. Bilo je tudi veliko okraskov in lichil, domachih izdelkov iz lanu, shivalnega pribora ter nekakshnih strojchkov za shivanje. Mozhje so si ogledovali konjsko opremo, opremo za vozove, orodje in stvari, ki bodo prishle prav pri setvi. Na robu sejnishcha je bil prostor, kjer so sejmarji, prodajalci zhivine, sklepali posle.

Predvsem pa so se zheleli chebelarji tako iz Koroshke kot iz Kranjskega zahvaliti svojemu zavetniku svetemu Jobu, ker je med zimo chual chebele, da so varno prezimile. Hkrati so se mu priporochili, da bi tudi v tem letu chebele prinesle mnogo sladke dobrote in tako pripomogle k dvigu druzhinskega imetja in tudi k ugledu gospodarja, ki mu uspe ohraniti mnogo chebeljih druzhin. Chebelnjak je bil ponos vsake dobre kmetije in podobe na panjih so govorile o stvareh, ki bi jih drugache pozabili. Tako o hudih zhenah kot o mozheh copatah, o ljubezni med otroci in starejshimi. Tudi svarilni zgledi so bili na njih. Hkrati so pripovedovale zgodbe o nastanku sveta, prikazovale so zhivljenje Jezusa Kristusa, bichale so slabe razvade in se norchevale iz nekaterih poklicev. Tudi boji s Turki so bili narisani, pa nekaj novih o francoskih vojakih, ki so pravkar odshli. She najbolj priljubljene so bile tiste panjske

konchnice, ki so prikazovale, kako se zhivali zabavajo, pleshejo in slavijo lovchev pogreb.

Sejem, na dan sv. Joba meseca maja v Brnici, je bil predvsem namenjen razstavi in prodaji chebeljih izdelkov in priprav za chebelarjenje. Tedaj je bil cenjen ajdov med, ker je bila ajda med pomembnimi pridelki tudi na Koroshkem. Poleg gozdnega so točili tudi travnishi in akacijev med. Chebele poleg medu pridelujejo še celo vrsto snovi, ki so vse cenjene kot zdravila: propolis – nekakšna smola, ki se drzhi lesnih oblog panja, pa cvetni prah in predvsem hrano matic – maticni mleček, ki zdravi celo vrsto bolezni. Seveda je zelo pomemben tudi vosek, ki ga potrebujejo chebele, da zapirajo odprtine v panju in z njim delajo hishice, v katerih se rojevajo mlade chebele. Iz tega voska pozneje chebelarji izdelujejo sveče. Te lepo oblikovane sveče uporabljajo za okras oltarjev, ob praznikih pa tudi za praznično razsvetljavo. Iz voska nastajajo številni okrasni predmeti, tudi kipci in podobe, pa pecivo in sladkarije, ki posebno mamijo otroke. Tu so še razne vrvice, obložene z voskom, pa tudi pijacha medica in medeno zghanje. Ugledni chebelarji, ki so sloveli po vsej dezheli in so celo poučevali chebelarstvo na dunajski sholi, so seznanjali druge chebelarje o novostih pri vzreji matic in pri tochenju medu.

Tudi na Drabosnjakovi stojnici je bilo vsega dovolj, saj je bil vzoren chebelar. Znan je bil tudi po slikanju dilc, chelnic ali panjskih konchnic. V okolici njegove kmetije so uspevale redke gorske cvetlice, zelishcha, ki so pozdravila mnogo bolezni pri ljudeh in pri zhivini. Imel pa je pred seboj tudi drobno knjižhico nasvetov za zdravljenje bolezni, po kateri je marsikdo povprashal. Najbolj so se ljudje zanimali za *Kolomanov zhegen*.

– Tega bi pa vzel, je dejal kmet, ki se je približhal gnechi ob stojnici.

– Tudi pred hudobnimi pogledi in pred uroki si varen, je dejal Drabosnjak.

– Slishal sem zhe za Kolomanov zhegen! Tega bi moral natisniti. Menda tudi tocho in susho preprečuje?

Pristopili so tudi drugi mozhje in se shalili ter sprashevali, ali ima Drabosnjak kakshne zeli, ki bi preprechile zhensko opravljivost.

– Vchasih so take hude zhene skurili.

– Ali so se res družhile s hudobcem?

– Oche je pravil, ko je bil mlad, da so tam doli na Notranjskem eno skurili, je dejal starejši mozh.

– Rajshi bi kakshen tak nasvet, da bi me moja rada imela. Da bi me pocrkljala, je dejal nekdo drug.

– Kaj pa naj storim, da bi se lepa soseda zame vnela?

– Kar vzstrajen bodi, da bo videla, da ti je kaj do nje.

– Pa katere tiske imash?

– To pesmarico od hudih zhen.

– Tisto si zhe v gostilni povedal.

- Ko ni bilo zhene poleg.
- A tako, tam cirkus zganjash. Zato te ni doma, se je vmeshala zhena Nezha.
- Saj vidish, koliko tiskov sem pripravil, se je branil Drabosnjak.
- Vsaj take tiske bi pripravil, ki bi jih ljudje radi vzeli.
- Tiste, kako si zaklade poishchesh!
- Pa za dobro srecho v zhivljenju.
- Saj zhensk nich vech ne sezhigajo. Zato pa imajo vedno bolj glavno besedo.
- Ti jo pa imash, kadar se za shank opirash.
- Saj noge same domov najdejo.
- She prej domov najdesh, ker konj pot pozna.
- Saj to je pa knjiga od mlinarjev. Kako te pri tehtanju okol prinesejo.
- Bolje, da nash mlinar te knjige ne vidi.
- She od Matjazha, tistega, ki pod Peco spi, od njega bi moral knjigo napisati.
- Spi, spi, pa se bo prebudil.

Zbrani nekoliko utihnejo, ko gre mimo skupina orožnikov. Ti so sedaj spet cesarski. Tudi novi uradniki so se pojavili, da so popisali, koliko ljudi je prishlo na sejem in kaj vse so pripeljali. Oddelek cesarskih vojakov v zlikanih uniformah in s perjanicami se je strumno ustavil na sejmishchu. Dekleta so si ogledovala postavne fante. S seboj so imeli bobnarja, ki je z močnim glasom prebral cesarski razglas, da se je sedaj končno vrnil red v dezhelo. Francoski cesar je poražen in se ne bo vech vrnil. Pozivajo se vsi prebezhniki, ki se niso odzvali Francozom za vpoklic v vojsko, da se vpišejo v cesarsko vojsko. Cesar je izbojeval slavno zmago nad Napoleonom in odslej bosta v dezheli vladala red in zakonitost. Nekatere uredbe prejšnjega cesarja ne bodo vech veljale. Mladi fantje naj se javijo v cesarsko vojsko, kjer bodo za zvesto sluzhbo bogato nagrajeni. Novinci so podpisovali listine za vstop v vojashki stan. Dobili so denar in se z njim postavljali. Kmalu so bili opiti. Nekaj deklet se je poslavljal s solzami v ocheh. Ko so se streznili, je bilo zhe prepozno. Tudi s silo so jih odvlekli v vojashnico.

- Berachi bodo, ko se vrnejo, je nekdo dejal.
- Che se sploh vrnejo.
- She za dninarje ne bodo dobri.

Ljudje okoli Drabosnjakove stojnice so se spet razgovorili. Drug chez drugega so govorili, da jim je Drabosnjak komaj odgovarjal. Prihajali so she novi radovednezhi.

- Saj ima Drabosnjak tiske v nashi shprahi.
- Francoz nam je dal shole v nashi shprahi.
- Ampak le nekateri znajo knjige brat.
- Gospoda zna samo nemshke knjige brat.
- V nemshke shole smo morali doslej hoditi, je dejal Drabosnjak.
- Kdo bo pa delal na polju? Samo za tezhake in dninarje smo dobri.
- Slovenska shola bo ostala.

– Pa revezhi tudi. She huje bo. She lakota bo, ker so polja unichena. In so fantje v vojski ostali.

– She bolezen naj pride nad pridelek.

Ljudje se shalijo. Zhelé slishati kakšno zabavno zgodbo. Tudi o sv. Jobu, ki je ves v gnojnih ranah in nemochen. Pa spet tisto o hudih zhenah. Slishati hochejo tudi o lakoti in o fantih, ki se niso vrnili iz Rusije. Upanje pa je, da bodo spet les splavili po Dravi, da bo delo v gozdu. In o tem, da so she vedno ostale stare dajatve. Tudi desetina. Pa tlaka.

Potem se Drabosnjak spomni, da Andreasha ne bo. Da ne bo vech njegovih poskochnic, ki jih je igral na citre.

– Kadar je Andreash prishel, takrat je bil praznik.

– Ta je vedel toliko novega, novice iz vse Koroshke.

– Da. Ko pa je po vaseh okoli hodil.

– Ta zadnja zima ga je pobrala.

– Malo preden je umrl, je bil pri meni, je dejal Drabosnjak.

– Slabo je zgledal. Nich vech ni bil tisti stari veseljak.

– Tja je shel, na drug svet.

– Kamor vsi pridemo.

– Tvoj prijatelj je bil, Drabosnjak. Ampak tako je zhivljenje, povsod doma, nikjer doma.

– Moji tiski so ga zanimali.

– Bosh kaj o njem napisal.

– A imash Kolomanov zhegen?

– A bi rad zaklade poiskal?

– Tam not je vse natanchno zapisano.

– Pa zakaj potem na sejme hodish in tiske prodajash, che znash zaklade iskat?

– Pravi zakladi so v dushah.

– Zato je treba k zhupniku, ne pa v ris.

Drabosnjaku se je milo storilo, ko so pricheli govoriti o Andreashu. Kar stisnilo ga je. Tako zhivo si ga je predstavljaj, kot da bi bil tisti trenutek ob njem. Dejal je zheni, da gre nekaj pogledat po sejmu. Ona je takoj uganila, kam bo shel.

– Kmalu se vrni. Ob tebi ljudje kar skup pridejo.

– Samo pogledam, kaj so drugi pripeljali. Saj so otroci pri tebi.

– Tudi oni komaj chakajo, da se kam potepejo.

Drabosnjak se sprehodi po sejmu. Ustavi se v krchmi, kjer je zhivahno. Tudi muzika je tam. Nekaj parov se vrti. Mozhje pa modrujejo ob tohilni mizi.

– Tezhki chasi so za nami.

– In she tezhji pred nami.

– Ljudje so zavistni in zlobni.

– Za krajcar te prodajo.

- Samo kdor do denarja pride, temu se prilizujejo.
- Tam je denar. Pri meshetarjih.
- In pri oshtirjih.
- Kmetu pa she naprej davki. Kot pod grashchaki.
- Morda bo cesar, ki se je vrnil, odpravil desetino in tlako.
- Nich ga ne zanima, ne tocha, ne susha. Kmet – samo plachaj!
- Slabshe zhe ne bo kot pod Francozi.
- Ja. So fronke predpisali.
- Kot bi shla mimo huda ura.
- Chlovek bi kar verjel, da to coprance storé.

– Teh pa zagotovo ni vech.

– Ni vech? A so sploh kdaj bile?

– Zakaj je pa potem bolezen? Pa slaba letina?

Spet se oglasijo orožniki. Prisedejo k prosti mizi. Naroche pijacho. Tudi romarji se usujejo iz cerkve in se prerivajo ob tohilni mizi. Mlad, utrujen fant sede poleg pechi. Gleda, kako se ljudje zabavajo. Vidi se, da je prishel od dalech.

– She se vidmo, reche Drabosnjak.

– Che Bog da.

– Upam, da je shla roba v denar, doda Drabosnjak.

– Saj, pridno zheni imash. Ta, ta je manjkala Andreashu, da bi imel dom, kamor bi lahko glavo polozhil.

– Glej, da tudi tebe zima ne pobere.

– Moramo she poletje prezhivet.

– Poleti te pa lahko zheja stisne.

– Zheja je poleti in pozimi.

– In glej, da se oblasti ne zamerish, pa spet kakshne rajme skup spravi, Drabosnjak! Drabosnjak se vrne k zheni, ki je ostala pri prodajni stojnici. Slishi se zvok plesne glasbe. Pri nekaterih družbah prepevajo. Otroci se sprehajajo med prodajnimi stojnicami. Vecheri se. Prvi, tisti, ki so prishli od dalech, se zhe odpravljajo. Poslavlajo se in pripravljajo vozove.

Drabosnjakova zheni Nezha se ozira okoli. Konchno uzre mozha.

– Dolgo te ni bilo.

– Malo sem se pogovoril z mozhmi.

– Sama sem se morala pogovarjati s kupci.

– Saj so otroci s teboj.

– Te zanimajo drugi shtanti. Kar uzhivali so!

– Ali je shla roba v denar?

– Bolj slabo kupujejo. Samo sprashujejo, ogledujejo si.

– Vidim, da je nekaj tiskov manj.

– Tistih z nasveti za kmetovanje. In zaradi ur bodo prishli na dom.

- Dilce so skoraj vse she tu.
- Tudi s Kranjskega so jih pripeljali. In oni so bili. Od gosposke. Knjige so popisali. Vprashali so, ali imamo papirje.
- Tega pod Francozi ni nihche sprasheval.

- She sitnosti bomo imeli.
- Otroci! Pripravite se! Domov gremo!

Nalagajo na voz. She konje nahranijo. Večer se. Sonce zahaja. Vozovi se premikajo drug za drugim. Sprva tudi Drabosnjakovi vozijo v koloni. Drug za drugim gredo vsak v svojo smer. Tako, kot so prihajali.

Sejmishche se je izpraznilo. V hishah ob poti se prizhigajo luchi. Tudi zvezde na nebu se prizhigajo. Peljejo se mimo gostilne. Znana pesem fantov, ki odhajajo k vojakom. She ena skupina fantov. Napili so se. Podpisali so pogodbo in bodo odshli za dolgo, dolgo. Malce so okrogli, malce se postavljajo. She imajo denar, ki zhvenkeche v zhepu, dobili so ga ob podpisu vstopa v vojashki stan. »Pusheljce« imajo in objokana dekleta. Voz se premika skoraj svechano. Za seboj pustijo mesto Beljak. Nato po znani poti proti Vrbi. Povsem se je znochilo. Otroci se vchasih prebudijo, nato ponovno zaspijo. Ko odpró oči, se chudijo. Toliko zvezdic she niso videli na nebu. Zrak je topel. Majski večer.

- Toliko zvezdic na nebu, reche deklica.
- Ali je sestrice tam? vprasha najmlajshi.
- Tam, odgovori mati in stisne jo v grlu.
- In na kateri zvezdi je bratec?
- Tega zhe dolgo ni vech med nami.
- Ali bo prishel nazaj?
- Morda bomo pa mi shli k njim. Andreash je zhe tam, pravi Drabosnjak. Polagoma zapeljejo na gozdno pot, ki vodi navzgor po pobochnju. Spodaj se svetlika voda jezera.
- Kadar mi mislimo nanje, se tudi oni spomnijo na nas, reche mati Nezha.
- In na one tam, kjer je Gospa sveta. Tam, kjer smo nekoč volili svoje kneze, doda Drabosnjak.
- Zaspali so, pravi mati.

Lepo jim je kot zhe dolgo ne. Bil je izlet in bila so srechanja. Tudi delo je bilo. In bil je pogled v preteklost. Drabosnjak se vprasha, ali so morda na zvezdah tudi taka jezera in take nochi, kot so nochi v maju.

TRI ZVEZDE

XV

(Odlomki iz nastajajočega romana o celjskih grofih in Veroniki Desenishki)*

Veronika, objokana, z razmršenimi lasmi, obvisi sredi koraka na robu gozda. V srcu jo neznansko močno zaboli. Skloni se naprej, proti prvemu deblu, pade v gosto tiho travo.

Nich ni vech tako kot prej. Nich. Chisto nich. Kam je odshlo nekdanje veselje? Strast? Radovednost? Zanimanje za druge moshke? Kakshni so, ko ljubijo? Kako te pobozhajo, kako ti privzdignejo dojko, poljubijo bradavico? Zakaj ne more biti vech vesela in lahkomiselna? Le kam je odshel njen uzhivashki ponos, ko so moshki, medtem ko so jo slachili, zardevali od pohote in ji takoj zatem izrekli priznanje, da je najboljša zhenska?

Ja, takrat je chutila, kako uzhivajo njeno lepoto in jih omamlja opojnost njenega telesa in zanimivost njene dushe. Takrat jih je zhelela do konca preizkusiti, popolnoma razgaliti, nesramezhljivo slechi njihov znachaj, jih zapeljati do zadnjega. Ponosno je dvigala glavo. Se zavedala, da po privlachnosti prekasha druge zhenske, morebitne tekmice, prijateljice, pa tudi vse Friderikove obchasne kurbe in zapeljivke.

Toda zakaj vse to? Zakaj je bila taka? So kriva za to njeno obnashanje mladostna dozhivetja z Johano? Njen radovedni znachaj? In konchno ... Friderik, veliki zapeljivec in osvajalec?

Pri ljubljenju kmalu ni poznala vech nobene mere in meje. Chisto enako kot Friderik in njegove igre z zhenskami. Zares je uzhivala pri raziskovanju vseh teh v strasti do nje velikokrat skrajno razdrazenih velikih in kratkih, debelih ali prismuknjeno ukrivljenih lulchkov. Ja, teh ubogih, neumnih, nesramnih lulchkov vseh barv in oblik. Prizna, da jih je postopoma zbrala v izzivalno velik in imeniten spominski shopek navzgor zavihanih temnordechih, rozhnatih ali vijolichastih neumnih glavichev, iz katerih je, ko je nastopil skrajni chas visokega ljubljenja, bolj ali manj uspesno brizgnil nesramni slap bele moshke strasti. Kako je uzhivala! Toda ko so ji s svojo razdrazhljivo napetostjo brez sramu mochili mednozhje, je primerjala vse te, v njenem razgretem mesu utaplajajoche se moshke z njenim Friderikom in njegovim bolj ali manj uchinkovitim opravljanjem zakonske dolzhnosti. Sprva je bila ocharana od njegove odlochne, vchasih kar precej grobe moshkosti. Toda pozneje ne vech ...

Takrat, na samem zachetku, mu je hotela biti she brezpogojno zvesta. Samo njegova. Toda potem jo je razocharal. Vse tiste druge zhenske, in to kar takoj, po nekaj tednih. Tista Ana von Egkh z njeno debelo ritjo in shiroko dojko. S katero ima baje, kot pravijo, celo otroke.

Zakaj nista s Friderikom mogla ali hotela ohraniti chiste, nezhne ljubezni? Zakaj nista bolj cenila in sposhtovala drug drugega? Njuno zhivljenje je prehitro zashlo na napachno pot.

Veronika lezhi v gosti temni travi. Z obrazom, obrnjenim navzdol, k rezko dishechi zemlji. Joka. Se ne more pomiriti.

Vsi ti moshki. Zdaj je konec, zdaj ... Ko ji je bilo končno vsega dovolj ... Ko se ji je nekdanje zhivljenje dokončno zastudilo. Ko je, potem ko je svojemu razbojnikskemu posiljevalcu odgriznila njegovo nesramno moshkost, morala izbruhati vse svoje nekdanje zhivljenje. Vse moshke. Vse zapravljenе ljubezni. Hrepenenja. Ko je zachutila, da bo verjetno izgubila tudi Friderika.

Ko bo, kot se zdi, izgubila she Johano z njenim zapeljivo polnim telesom in tezhkimi dojkami, ki ji zhe v mladosti nikoli ni dala miru ter si jo je hotela telesno in dusheвно prisvojiti. To je bil pravzaprav zachetek njene zhivljenjske nesreche. She pred prvimi stiki z moshkimi. Johana jo je zapeljala v skrajno nevarno ljubljenje *mesa z istim mesom*, kar oblast, che za to izve, kaznuje s smrtjo.

Veronikina dusha lebdi v temnem breznu in obupano ishche izhod v prijazno prostost. Kaj naj naredi? Zazdi se ji, da bo kmalu izgubila tudi samo sebe.

Zapre oči. Sanja tezhke, neprizanesljive sanje. S slabim namenom ji dvori pet bradatih moshkih v zelenih plashchih. Divje oči se jim bliskajo izpod grozeche shirokih lovskih klobukov. Nastopi zamolkele groze. Plashchi mozg lovcev srdito frfotajo v vetru. Morilski nozhi se iskrijo v zabajajochem soncu. Nekateri so rdechi od zarje, drugi od kervi. Zadaj se svetlika stari grad. Trije stolpi, trije krizhi, tri nenaravno velike zlate krogle na strehi. Tri orjashke zlate zvezde. Veche kot ves svet. Celjske zvezde. Zaradi njih se vreme nenadoma usodno spremeni. V daljavi nevarno grmi. Veronika zatrepeta po vsem telesu.

Vitez Josht Sotesški, s svojimi mozghi, sredi goshchave.

»Zaboga, vse samo zaradi te coprnice!«

Iz oči mu ježno poka. Dushi ga v prsih.

»Tokrat jo dobimo, vam rechem!«

Grmi proti svoji strumni cheti lovcev. Sami krepki mladenichi.

»Aj, aj, ne bo ji dobro ...«

Mozhje molche strmijo v poveljnika. Nemo prikimavajo.

Nochejo priznati, da se je v njihove dushe prisesal strah. Ta neznosna goshcha. Te divje zhivali. Rokomavhi in potepuhi. Zahrbtna gmajna. Mogoche sedezh samega hudicha. Gozd, kot sod ostrega strupa, napolnjen z uroki in demoni. Bog se usmili!

Sotesški chuti strah svojih mozg. Je zato she bolj razdrazen. Jezen na ves svet. Toda tudi v njem je nekakshna negotovost. Cheprav na zachetku ni verjel, da bi bila Friderikova nova zhenā charovnica, zdaj ni vech preprichan, da Veronika ni povezana s temnimi silami. Drugache bi jo zhe davno ujeli.

Zhal mu je, da je svoje dni, na zachetku, dvomil o Hermanovem obsojanju te zhenske. A mu je zvesto prikimaval, kot se spodobi za vazala.

Zvestoba do groba! Nikoli nasprotovati! Biti v vsem, brez ozira na mnenje drugih, samo pokoren sluga. Do smrti vdan svojemu gospodarju! Ne glede na resnico in pravico, kot si ju je domislil preostali svet.

»Da veste, tu nekje se skriva ... Če bo potrebno, preishchemo vsak grm ... Nich nam ne bo ushlo ... Te zhenske sem zhe sit do obisti ...«

Neprijetno se pochuti, ker je sprva mislil, da se zheli veliki celjski grof znebiti Friderikove zhene samo iz rodbinskih razlogov. Ker bi mu sinova poroka s to nizhjo plemkinjo preprechila visokoletече nachrte. Namrech zhenitev sina na sam kraljevski vrh sveta.

Sram ga je, da je takrat, na zacetku lova na to charovnico, mislil, da jo hoche Herman dobiti v pest samo zaradi ljubosumnosti. Zato, ker je nevoshchljiv, da se je sin porochil s tako lepo mladenko. Takrat je celo posumil, da stari grof vso to gonjo proti nesrečni Veroniki počenja iz enega samega razloga. Namrech da bi jo she sam, kot mnogi drugi - in ne le njegov neubogljivi sin, dobil v posteljo, da bi se tako mashcheval zaradi Friderikove nespameti.

Soteskhi se nejevoljno strese. Gleda chez kroshnjo najblizhjeg drevesa naravnost v nebo.

»Ja, to niso majhne stvari ...!«

Shkrta z zobmi. Ker mu mlade babnice kljub skrajnim naporom she vedno ni uspelo ujeti.

Ja, res je charovnica! Zagotovo je charovnica!

Miga z glavo. Drgeta. Nekaj od besa. Nekaj iz strahu.

Pater Konrad vstopi z zaskrbljenim obrazom v sobano velikega grofa. Pod desetzobim svechnikom z imenitno utripajochimi svetili si z dlanjo zastre oči. Prevech svetlobe za navadnega smrtnika!

Le zakaj porabijo ti gospodje toliko luchi, ko je vendar znano, da edina vredna svetloba ni od tega sveta? Toda ta greshni svet prevehkrat pozabi na bozhjo svetlobo!

V zadregi nekaj slepomishi in onegavi. Vendar se takoj zbere, ker ga grof ostro pogleda.

»Kaj zhe spet hoche? Ali ni bilo zhe vsega dovolj!«

»S sinom njihove milosti nekaj ni v redu ... Chudno govori ...«

»Kako to ve?«

»Zjutraj sem bil pri njem ... Hotel se je spovedati.«

»Ja ... Naj se spokori ...«

»Slabo mu gre ... Lahko se mu kaj pripeti ...«

»Ja, naj se mu pripeti ...«

»Zdi se, da ni vech pri zdravi pameti ...«

»Pri pravi pameti ni bil nikoli ...«

»Toda zdaj bo izgubil razum ...«

»Saj ga je zhe davno ...«

»Njihova milost mora vedeti, da je tudi telesno zelo slab. Shibak ...«

»No, in ... Si bo zapomnil, da se ne sme delati neumnosti in se na skrivaj, proti ochetovi izrecni volji, zheniti z malopridnimi coprnici!«

»Vendar je tako slab, da lahko umre ... Nich ne je ... Tudi skoraj nich ne pije ...«

»Che bo zares zhejen, bo zhe zhehtal tisto umazano jetnishko vodo ...«
»Toda njihova milost je vendar od vseh visoko sposhtovani krshchanski gospod ... Ki skrbi za dobra dela usmiljenja ...«
»Ja, in? Zdaj me bo she poucheval ...«
»Tako slaboten je, da lahko zhe danes ali jutri umre ...«
»Che je tako nespameten, pa naj pogine ... Ja, naj vendar crkne! Saj imam k srechi she enega sina. Na njega zdaj stavim ...«
Veliki grof mrko dvigne glavo.
»Ja, kaj she hoche od mene? Saj sem mu zhe vse povedal!«
Pater Konrad povesi glavo. Srce mu zahrbtno utripa. Se stari grof res ne bo usmilil?

Cesarica ve, da je *beli petelin* najboljši pomochnik pri netenju ognja, v katerem se charobni kresni kamen spremeni v zlato. V chisto zlato. Vendar je treba ujeti pravi trenutek, ko sonce sredi svojega visokega obrata spremeni znachaj in lahko celo petelin znese zlato jajce. Zato si pravkar nekoliko privzdigne dolgo vijolichasto oblachilo, da se ji med najodlicnejsho tkanino za trenutek zasvetijo lepa, izzivalno lesketajocha se kolena. Radodarno se skloni proti ognjishchu ob prizidku in nishi v zadnjem delu precej temachnega prostora. Tja, v sredino vdolbine, je pravkar postavila chok iz suhega, mochno gorljivega lesa.

Med mrmranjem zelo chudnega zaklinjevalnega obrazca zakuri s tremi gorechimi rumenimi svechami suhljad ob visokem choku, ki se takoj vname. Ve, da mora zdaj skrbeti, da se bo les dobro razplamtel. Ne sme ugasniti do zore, ko bo beli petelin verjetno, che bo shlo vse po srechi, trikrat zakikirikal.

Tokrat se mora posrechiti. Zadnjih ji ni uspelo. Toda zdaj se mora posrechiti ... Na vsak nachin mora uspeti ... Saj je pripravila nove zaklinjevalne obrazce ...

Se nekoliko sprosti. Dvigne glavo. Temni kostanjevorjavi lasje ji zdrsijo navzdol, chez vrat in rame, in se vroche zaiskrijo v siju plamenov na ognjishchu. Trikrat se obeshenjashko zavrti okoli same sebe kot okrog svete osi. Pri posebnih opravilih in pri ljubljenju je vedno zelo gibchna.

Zazdi se ji, da je nenavadno skrivnostna svechenica, chudezhna boginja, ki more s pomocjo zaklinjevalnega obrazca mojstriti usodo. Ko se bo plamen na ognjishchnem zhrtveniku najbolj razplamtel, bo tudi sama postala ogenj, sonce, odlochilno bozhanstvo. Zato medtem, ko se ji dolgi gosti lasje zamolklo lesketajo v temni svetlobi zhrtvovalnega ognja, komaj chaka, da petelin prvich zakikirika in se pod chokom zasveti odlicno zlato. Tedaj se bo tudi sama, cheprav morda samo za trenutek, spremenila v bozhanski onstranski zlati lik, medtem ko bo zlato napolnilo vse skrinje v blagajnah cesarstva, popolnoma izpraznjenih zaradi vojn ali lakomnosti slabichev in lenuhov.

Po podolgovatem prostoru, ki ga prebada odsvit plamenov na zhrtveniku, odmeva momljajochi spev chudezhnega obrazca:

*Zbivi ogenj, dobri zherec,
vse pozhira polizalec ...
Pravi ogenj svarozhich,
vedno dober divji ptich ...
Beli ogenj jutrabog,
shivaj kamen, rezhi rog!
Dvigni glavo, sukaj prst,
mi napravi zlati krst!*

Zhe se zanosno premika okoli ognjishcha, na katerem prasketa chok v zubljih svetega ognja. Ziblje se v nenavadno ostrem razpolozhenju, kot da stopa okoli glavne osi sveta, ki zhivljenje razmejuje na nov nachin. Domishlja si, da jo od vseh strani zachenja zalivati onstranska svetloba. Ochi ji zazharijo v temnem lesku svetega ognja. Blazno hitro diha. Se hoche popolnoma razdati. Popolnoma predati nevidnim mogochnim silam. Se popolnoma razgaliti pred poslednjimi skrivnostmi sveta. Svoje zhivljenje nenadoma občuti na nenavadno mochan nachin. Vse je tako velichastno. Chuti, kako vsepovsod po stenah prostora migotajo zlate zvezde, zvezdice, igle, zlate iglice. Nekje stoji vrh vina. Zhivljenje je veliko. Zhivljenje je krasno. Zhivljenje je grozno. Opojno disheche. Mochno. Kot rozha mogota. Zazdi se ji, da skozi gosti zadimljeni zrak poletavajo nekakshne kresnice. Rozhe. Bisernice. Zaradi vedno hitrejšega gibanja okoli ognja in hoje na levo in na desno od ogla do ogla je vedno bolj zadihana. Tudi vrocha. Obsedena. Vlazhna, prepotena kozha na chelu se ji zachenja mastno svetiti. Od vseh strani jo zaliva nekakshna vrochica. Zdaj zheli biti she bolj divja. Zheli poleteti na vse strani. Zaplesati sredi rdechega gostega zraka, tezhkega kot pesek, ostrega kot rdechi petelin, ko zagori na strehi. She bolj poskochi. Vendar ve, da mora paziti, da se ne vnamejo leseni podboji zgoraj nad ognjishchem. Da se ne vname ves grad. Da she sama ne zagori skupaj s Sigismundom v vrochem zhivem plamenu.

Vse je tako svechano in grozno, kot da sploh ni resnica. Se more sploh nekaj dogajati na tako chuden nachin?

Spet se pomika mimo ognja naprej in nazaj. Telo ji vedno bolj drhti pod neverjetnim bremenom skrivnostnega obreda, vendar mora naprej. Ne sme odnehati. Mora se boriti.

V okeh se ji zalesketajo sanje o zlatu. Pomika se sem in tja, kot da bi bila pijana. Maha z obema rokama, sklanja glavo, poje skrivnostni obrazec, poskochi, zakrichi. Zdi se ji, da bo izgubila zavest. Skozi njeno dusho se pretakajo zlate, rdechaste in zelenkaste proge, zlate chrte, tezhke zlate gube ... Vse okrog nje plapola z zlatorumenkastim utripom ... Njeni zhivci so skrajno napeti ... V njeni dushi so ostre sledi neznosno mochnih prichakovanj ... Zazdi se ji, da bo pljusnila dalech, dalech naprej, v sveti kres, v sveti bes, v sveti ogenj, v zlato onstranstvo ... Potem se nekaj v njenem telesu sprozhi kar samo od sebe. Zapre ochi. Se za trenutek zaustavi. Premishluje. Telo se ji nenadoma napne kot struna. Glasno zakrichi. Se spet zravna. Ochi se ji rezko zaiskrijo. Zachuti se popolnoma povezano z najvechjimi skrivnostmi vseh glavnih sil matere narave, z ognjem, zemljo, zrakom in vodo.

Strmi v ogenj. Ga blazno močno občuti. Polzi v migotajoče plapolanje ognjene svetlobe. Se lovi med sanjsko bliskavico prichakujočega zlata.

Vse okrog nje je prepreženo z gostimi zlatimi nitmi. Zdi se ji, da jo je popolnoma zapredlo v zlate koprene. Zlati pajek jo je ujel v usodno mrežo.

Nekje blizu, toda daleč, valovi v južnem vetru zlata pšenica. Pred ochmi se ji pomenljivo bliska. Zato vidi nekakšna zlata polja, zlate steze. Zdi se ji, da je zrak zlat dezh, pesek zlat utrip ... Zlati zrak poka od napetosti v svetem ognju na zlatem ognjishchu.

Vse je tako svečano in tako imenitno. Tako veliko in tako silovito.

Oh, ti grozno, chudno zhivljenje!

Che zapre oči, zachuti, da se približuje zhe dolgo chasa tezhko prichakovani *zlati dogodek*, ko se bo, medtem ko bo petelin znesel tri nova zlata jajca, na neizrekljivo blazhen nachin spojila z *zlatim moshkim*, ki ga kljub skoraj vsakodnevnim novim ljubimcem in raznim drugim uzhivashkim zadovoljevalcem njenih pozhelenj she ni spoznala. Ve, da se bo tedaj *zachel glavni obred*.

V zamolkli in tezhko dolochljivi zhelji po tistem, kar shele mora priti, dvigne levo nogo in jo postavi na leseno stojalo pod seboj. Mochne, tezhke dojke pod vijolichasto tkanino ji vzbunjeno zatrepetajo in se ostro napnejo. V nenavadni opojnosti zaniha z zgornjim delom telesa naprej in nazaj, da se ji razpnejo glavni deli oblachila in pochasi zdrsijo na tla. Z roko si sezhe pod tezhko gmoto svojih širokih prsi in jih izzivalno ostro potisne daleč ven iz razpetega blaga. Debela temnorjava vrshichka polnih, med poplesavanjem in petjem rahlo potresajocih se in zdaj popolnoma razgaljenih prsi zazharita v siju charobnega ognja.

Medtem ko chok na ognjishchu zagori z močnim, ostrim plamenom, popolnoma naga omotichno zadrgeta. Si pozheljivo bozha zhe rahlo razkrechena stegna. Sega s prsti globoko med mehki vlazhni puh. Se nasladno zravnja. Polzi z roko chez mehko belino izzivalno široke leve dojke. Se zavrti v razkosšno razposajeni ples. Strastno nashopirjena seska na sredi močno pridvignjenih prsni kolobarjev nemirno poskakujeta med njenimi vedno hitrejšimi premiki in zasuki.

Ve, da je velika boginja, ki doji s svojimi ogromnimi prsmi vse Rimsko cesarstvo. Je zares prava boginja ljubezni z zdaj zhe skrajno nabrekli seski, na katerih od blazenosti vedno znova omedlevajo in v vroči strasti umirajo najboljši in najhujši ljubimci.

Dvigne roko zlatu v pozdrav. Tezhki, tolsti, kot debela sladka sadezha navzdol bingljajochi dojki se v siju svetega ognja zasvetita kot vroča ponudba nevidnim bogovom zlata. Moch njenega vidno nabreklega belega prsnega mesa postane strashna, prekipevajocha kot razpenjeno mleko. Vzbunjeno zastoka. Z desnico spolzi chez goli trebuh. Zdaj bo razprla noge kot she nikoli prej. Do skrajnosti bo razgalila svoje toplo ogromno mednozhje, v katerem zaradi njene milostljivosti in naklonjenosti do vsega lepega najdejo zashchito in uzhitek vsi najboljši moshki cesarstva.

Toda to zdaj je nekaj drugega ... Zares svetega...

Spet se ji zachenja dozdevati, da bo končno lahko stopila na drugo stran, na zlati vrt radostne ljubezni, ki spremeni osnovno zemeljsko snov v chisto zlato ... Zdaj bi namrech

moral vanjo vdreti tisti nevidni zlati neznanec, ki ga she vedno prichakuje. Kot zadnjikrat, kot pri prejšnjih poskusih. Ki so *preizkusi* za njo samo. Odkrivanje in razgaljanje nje same. Njenih upov, zhelja, hrepenenj. Njenih skrivnih sanj. Prepovedanih, zatajenih strasti, ki pa se jim ne more odrechi, naj pride, kar hoche.

Ve, da jo bo lahko le tezhko prichakovani zlati odposlanec zares dodobra zadovoljil. Vzel na skrajno bozhanski nachin. Ljubil kot she nihche drugi. Divje. Zhivalsko. Usodno. Chloveshko. Do nezvesti. Da bo lahko rodila prestolonaslednika in naredila gore zlata. Saj bo takrat beli petelin najbolj ostro zapel in celotno cesarstvo se bo kopalo v gorah chistega zlata ...

She vedno tava po temnih gozdovih. Samotna. Obupana. Che je utrujena, si poishche skrivalishche in pochivalishche v grmovju v blizhini divjih zhivali. Pravzaprav je vedno na prezhi. Zato spi zelo nemirno in kratko. In sanja, da so jo odkrile ostre oči velikega grofa. Stiska, bolechina in strah so njena dnevna hrana.

Skoraj ne more razumeti, da je njen in Friderikov grad nad Kochevjem samo she kup razbitega kamna in umazanega pepela. Razvalina. Razbit vrch. Strohnelo drevo.

Vedno bolj jasno sluti, da se hoche Friderikov oche polastiti tudi njenega telesa. In to samo zato, da bi se mashcheval ter Frideriku in njej dokonchno strl srce. Ve, da jo hoche Herman popolnoma unichiti. Verjetno ubiti.

Spet se, na smrt utrujena, ulezhe v travo. Joka. Zgoraj, pod turobnim nebom, se v vetru nemirno premikajo koshate kroshnje dreves.

Nenadoma se ji zazdi, da je nekdo za njenim hrbtom. Prestrasheno plane iz zhalostnih misli, a se trenutek zatem na glas zasmeji.

Pred njo stoji chudna prijateljica Johana. Chrni lasje ji padajo dalech chez zelenkasto oblachilo, v katero sta se zgoraj skrili obe polni dojki, ki se nagajivo zatreseta ob vsakem novem prijateljichinem premiku.

Od zadaj se za namechek prikazheta razburjeni glavi obeh zadnjih Veronikinih spletichen, ki sta pobegnili na Ogrsko, ko je dal stari grof porushiti kochevski grad. Nekaj chasa sta se skrivali v nekem stolpu na Hrvashkem, kjer ju je nashla Johana. Tudi ona je morala pobegniti od doma, ker so jo obtozhili charovnishtva.

Nesrechne. Divje. Uboge zhenske.

Toda zdaj so tu, skupaj, združene v hudi stiski. Se bodo reshile?

»Torej sem te le nashla,« reche Johana in si prijateljico pritisne na svoje radozhive prsi. »Saj si se skrila na konec sveta!«

»Preganjajo me kot divjo zver!«

»Kot mene,« reche Johana. »A se jim ne bom pustila ujeti.«

»Bog vedi, ali imash prav,« reche Veronika.

»Che nas dobijo v pesti, nas bodo kar po vrsti obdolzhili nechistovanja s hudichem in charovnishtva ...«

»In potem sezhgali na grmadi ...«

Vse štiri ženske se utrujeno spogledajo. Se objamejo. Se kot lepe uboge gozdne vile primejo za roke. Tavajo po poltemi. Na vechji jasi, obdani s shtirimi mogochnimi stoletnimi hrasti, se ulezhejo pod koshat grm. Potiho jokajo. Se smeji.

Johana se skloni proti Veroniki. Jo nezhno bozha in ljubkuje. Poljublja Veronikine suhe, razpokane ustnice. Pomochi v blizhnji potok rutico. Brishe z Veronikinega obraza sledove prestanih naporov in trpljenja. Shari z dlanjo po na pol raztrganem blagu gornjega dela Veronikinega oblachila. Razpne vrvice nad prijateljichinim oprsem, da se prikazhe she vedno dobro ohranjena lepota obeh Veronikinih snezhnobelih hrushkastih dojk. Se nenavadno strastno prisesa na prijateljichini rozhnati bradavici.

Veronika zapre oči.

»Zakaj zdaj? Takoj zdaj?« zashepeta. »Zakaj tako hitro?«

»Zato, da bova srechni,« zarezgeta chrnolasa zhrebica in se ozre po obeh spletichnah, ki se z obrazoma, rdechima od od vzburjenja, hihitata v travi.

»Zato, da bomo vse srechne,« odlochno reche in se skloni proti obema mladenkama. Se zasmeji.

»Ajde, slecita se,« reche. »Prevech grozno je v teh gozdovih ... Zato si bomo napravile lepo ...«

Po gozdu zaplava sladkost vznemirljivega in vedno bolj obupanega ljubljenja. Sladkost iskanja reshitve za vse stiske v razgaljeni in razdraženi medsebojni telesnosti.

Gosta trava se ziblje chez gola telesa vseh shtirih zhensk, ki sanjajo pod oboki groznega gozda veliko odreshilno ljubezen.

Vse je tako chudno. Opojno. Tuje. Vilinski gozd z drevesi, shelestechimi v vetru, s svezho, rezko dishecho travo, z razprtimi ustnicami shtirih mladih preganjanih zhensk, zheljnih ljubezni. Shtirje razgreti obrazi, na pol zaprte oči, tezhko, razburjeno dihanje...

Veronika lezhi v naročju svoje prijateljice popolnoma gola in utrujena, a vendar nasmejana, vesela, ker ni vech chisto sama. Najbolj divja in zagnana je Johana. Gola kozha vseh shtirih zhensk se zamolklo sveti od vzburjenja.

Veroniko nenadoma zaboli pri srcu. Dvigne glavo. Za kroshnjami dreves se nevarno temni. Obide jo nema groza. Zazdi se ji, da ne more vech ubezhzati tezhki usodi.

Ko se Johana spet skloni proti njenim prsim, skoraj jezno zakrichi: »Pusti me zdaj! Ne morem vech ...«

»Kaj potem hochesh?« zasope Johana.

»Zhelim si miru ... In da bi bila pri Frideriku ... Da bi bilo spet vse prijetno, varno in lepo ...«

»Ah, ti sanjachka,« se zasmeji chrnolasa prijateljica. »Kaj ne vesh, da se nahajamo na svetu, kjer se muchi, pretepa, ubija ...«

»Ja, vem,« zastoka Veronika. »Toda ta svet bi bil lahko chudovit ... Ko bi bili ljudje drugachni ...«

Skloni glavo in divje zajoka.

Herman Celjski dvigne roko, kot da bi hotel udariti proti nevidnemu sovrazhniku. Ko drugih zamahne, sluzhabnik zapre tezhka hrastova vrata.

Veliki grof se široko razkorachen usede za mizo. Premishljuje. Rachuna. Jezi se, ker si she ni mogel pridobiti nekaterih zemljishch v Zagorju na Hrvashkem. Toda cesar Sigismund mu pri shirjenju posesti pridno pomaga, ko she enkrat neprevidne razlashcha tistega, kar je bilo prisilno prodano, in nato na novo prodaja tisto, kar je pravzaprav zhe prodano. Ampak tako je na svetu. Mogochni odlochi, kaj je prav in kaj ne.

Staremu grofu se pred ochmi zabliskajo tri zlate *celjske zvezde*, znamenje njegove zhivljenjske poti. Pravzaprav znamenje celjske vladarske chasti, ki mu jo je neumni sin Friderik tako bedasto zapravlil. Toda vse to bo zdaj popravil. In se za sinovo nepokorshchino bridko mashcheval. Predvsem bo ob glavo tista nesramna Friderikova coprnica. Celjske chaka bozhanska prihodnost. Zdaj pridejo drugachni chasi. Friderikov sin Ulrik, ki postaja lep, pogumen mladenich, je njegovo veliko upanje.

Tretjih zamahne z roko. Sluzhabnik zagradi vrch z vinom in nataka rdecho tekochino v zhe pripravljeno chasho. Herman mlaska z jezikom. Zgrabi chasho. Pije.

Ja, izpeljal bo svoje nachrte, naj stane, kar hoche. Tiste, ki se mu bodo upirali, bo skushal kupiti ali odkupiti ter podkupiti. Z zvijacho jih bo prisilil k pokorshchini. Izrabil bo njihove shibkosti in njihovo neprevidnost ter jih prisilil, da mu sledijo. Kdor se bo kljub temu she vedno upiral, tega bo preprosto zadushil. Telesno izpodrezal. Taki ne bodo imeli prostora v njegovi *mogochni drzhavi treh zlatih zvezd*.

Pochasi se umiri. Pokima proti sluzhabniku. Spet dvigne roko. Mu namigne, da se lahko odstrani.

Enea Silvio de Piccolomini she enkrat precej ostro pogleda proti mizici pod ozko lino ob stranski steni. Opazuje mladega debelushnega pisarja, ki bi mu lahko postal nevaren. Nekaj na njegovem širokem, razpotegnjenem, pravzaprav prashichjem obrazu ga moti. Ve, da mora biti tokrat posebno previden. Nich zasebnega ne sme izdati temu chloveku. Ne sme se mu zarechi, da je na vojvodovem dvoru poshkillil po lepi Dunajchanki in bil kar hitro uslishan. Sedmi chut za ljudi mu pravi, da je mladi mozh z gosjim peresom v roki verjetno potuhnjen tekmeč, ki bi ga samo zato, da bi se prikupil shkofu, na najbolj prostashki nachin ochrnil pred visokim dostojanstvenikom. Zato bo od zdaj, che bo le mogoche, pazil na vsak korak mladega vetrogonchicha in mu na premeten nachin izpodrezal peruti. Pri tem poslu mu zelo koristi neumnost nezrele in neizkushene prismode, saj pisar zagovarja nemarnega pesnika Dangeroza, ki je padel v nemilost pri njegovem nadvse dragem podporniku, najbolj krshchanskem vladarju Avstrije.

Pri svojem nachrtu in njegovi izvedbi ne potrebuje nikogar. Pismo bo napisal lastnorочно in takoj uredil vse potrebno, da pride chimprej v roke njegove vojvodski visokosti, ki se pravkar mudi v staroslavnem in zares bogaboječem krshchanskem mestu Krems ob skoraj vedno modri Donavi.

Pero mu kar poskakuje chez pergament, cheprav hoche ostati, ko pishe, popolnoma miren. Ve, da je najbolje, da zachne kar pri nemogochem danskem kralju Eriku VII., tem zares vprashljivem ozhjem sorodniku cesarja Sigismunda in zato tudi sorodniku nesrechnega celjskega grofa Hermana, ki bi se rad, kot dobro ve, polastil oblasti po vsej Shtajerski in Kranjski. Saj hoche ta kruti Celjan povsod, kjer je mozšno, izpodriniti

pravichno krshchansko vladavino odličnih vojvod Habsburshkih. Celotni dvor v Budi mora velevisokemu vojvodi she enkrat, kot zhe tolikokrat, prikazati v chim slabshi luchi. Shele na koncu se bo spotaknil ob svojega pomochnika, to nespametno pisarnishko mushico. A jo bo tako ochrnil in stisnil, da ne bo od nje ostal niti madezh na papirju, po katerem zdaj she polzi njegovo neuko pisalo.

Piccolomini ježno pomezhikne. Ve, kako bo dvignil svoje pero v napad. Najprej bo seveda opisal *razvratno pojedino na Sigismundovem gradu, o kateri se, čeprav je med tem po Donavi, Dravi in Savi preteklo zhe precej vode, she vedno govori. Na njej so med razbrzdanim zhetjem in pitjem na zbaru spekli kar shest volov, dvajset tezhkih mastnih prashichev in tako veliko shtevilo tolstih kopunov, da jih ni mogel nihche preshteti. Visbek nesramnega sprenevedanja pa je bilo rohnenje neumnega danskega kralja proti presvetlemu avstrijskemu vojvodi, chesh da ne naredi nich za omiko in lepo odliko, temvech celo, kot se je zareklo danskemu nesrechniku, preganja pevce vsega lepega. Neumni kralj Erik si namrech zhe od nekdaj na napibnjen nachin lasti pravico najvishega razsodnika lepib umetnosti. Znano je, da se ta pomorjansko nemshki pritlikavec ima za najvechjega pisatelja, kar bi naj dokazal s svojo bedasto kroniko danskih starozhitosti, ki da bodo predrugachile pokvarjeni svet. Napisal jo je s pomochnjo svojih she bolj neumnih pisarjev v polomljeni latinschbini in za namechek poimenoval De origine gentis Danorum. Sramota! Quo usque tandem? Kako dolgo naj she to prenashamo? Ni treba poudariti, da je na pojedini teklo vino kar v potokih. Tezhka pijacha je hitro omamila in razdrazhila vebino prisotnih. Zato ni chudno, da so si presvetle dame s cesarjevo zbeno na chelu za zavesami pred razvnetimi kavalirji takoj, ko jih je zagrabilo pozhetjenje po nechistovanju s tujim moshkim mesom, izpodrecale zhe itak zelo prozorna oblachila. Prostashko uzhivanje po krivem in pochez se je nadaljevalo do ranih jutranjih ur. Edino razbijashka glasba za razbrzdani ples in krichavo petje sta preglasili vzdibe pokvarjenega dogajanja v ozadju. Presenecha le, da na tem vse krshchansko ponizbhujochem ogrskem slavlju ni bilo razvratnega mladega celjskega grofa Friderika. Cesar Sigismund in kralj Erik sta ga namrech nekaj pred tem v okovih poslala na celjski grad njegovega ocheta, da se tam spokori zaradi neke Veronike, ki da jo je baje protipostavno porochil potem, ko je umoril svojo prvo zbeno Elizabeto Frankopansko. Tako lahko zdaj ves svet vidi, da so ti Celjski navadni morilci, krvoloki in pokvarjenci, ki se ne boje ne Boga in ne hudicha. Toda zasluzhena bozhja kazen jih zagotovo chaka.*

Pozno zvecher enajstega listopada, na pijani praznik shkofa vina in tolstih gosi Martina Tourskega in na predvecher dne, ko se pobožni svet spomni na vsega chashchenja vrednega presvetega Martina I., se na Celjskem vreme mochno pokvari. S hribov na vzhodni strani udari oster mraz.

Na zapoved velikega grofa, ki se mu sin v temni luknji zaradi pokajochege mraza nenadoma zasmili, se stari hlapec napoti iz spodnje grajske kuhinje z vrchem vina proti glavnim jecham v velikem stolpu. Po strmem stopnishchu in zavitih hodnikih votlo done njegovi pchasni koraki.

Z zhalostnim izrazom na ocheh obstoji pred tezhkimi z zhelezom okovanimi vrati, za katerimi mora zhe dolge mesece prezhdeti mladi grof Friderik, ta Hermanov prekleti sin. Stari mozh ga je pestoval in se z njim igral, ko je bil grofich she otrok.

Jechar grdo pogleda prishleka. Trikrat zakashlja. Jezno sopiha, ko si mane premrazhene roke. Zagrabi za zapah in z velikim ključem odpre vrata. Se zamaje z gornjim delom telesa proti gosti smrdljivi temi spodaj v luknji. Porine palico z gorecho tresko na dolgem kavljju daleč v zatohli mraz pod seboj.

Hlapec miga z glavo v temo. Napenja oči.

»Kaj bo oni norec spodaj s to golido vina,« nejevoljno zarezgeta jechar. Pozhira sline. »Bi ga raje midva izpila, da nama pogreje stare kosti. Mrzlo je.«

»Ravno zato je veliki grof zahteval, da mu prinesemo vino. Da bo sina manj zeblo, kot je rekel.«

»Ah, « se zarezhi jechar. »To grofovo usmiljenje je res neumno, saj mu je hotel, ko so ga zavlekli v to luknjo, v sveti jezi polomiti vse kosti. Noče ubogati mogočnega ocheta. Zato je pach tako.«

Hlapec dvigne vrh, ga pomoli navzdol.

»Gospod grof oče so bili zares milostljivi,« zakrichi. »Ker je praznik svetega Martina in za nameček tak mraz, poklanjajo njihovi milosti vrh rujnega vina.«

»Iz tega ne bo na ta nachin nich, « zasopiha jechar. »Mu ga bo treba poriniti na vrvi v koshari navzdol...«

Jezno privzdigne kol z gorecho tresko na zarjavelem kavljju in posveti v temo.

Droben shop svetlobe pade na nekakšno glavo s shopom zamazanih temnih las. Na veliko chudno glavo. Na shiljasto, oglato, rumenkasto glavo, iz katere bolshe na široko odprte oči. Ozke, srepe oči. Trpeche oči, v katerih ledeni groza.

Glava odpre usta in izgovori tri ali štiri nerazumljive besede.

Staremu hlapcu skoraj zastane srce. Stoji na pragu jeche kot okamenel. Zazdi se mu, da tisto umazano in blede spodaj ni Friderik, temveč hudi duh, ki ponoči muchi pridne, poslušne in bogabojeche ljudi.

Postava v polmraku pomiga z glavo, se skusha premakniti in vstati. Veriga neprijetno zarozhlja. Glava se strese, iz ust ji pochi nekakshen zvok, oči se na pol zapro. Umazana postava zaniha naprej in nazaj. Dvigne roko nekam navzgor. Na slepo in v nich. Iz ust se ji izvije pridushen krik.

Glava pade kot odsekano na prsi. Shop chrnih las se prevesi navzdol, kot ovenelo cvetje. Postava na verigi klecne nazaj, se sesuje na tla. Veriga zarozhlja, ko Hermanov sin oblezhi na tleh.

Hlapec se skloni naprej, zavpije, da je gospod Friderik morda mrtev.

Jechar se zamaje proti treski na kavljju in reče: »Obvestiti moramo gospoda velikega grofa. Morda je ta spodaj v luknji zdaj zares umrl...«

Z ochmi pozhira vrh z vinom in ne vidi, da stari hlapec potiho hlipa.

Nevarno ljubezensko razpoloženje z mladimi nagimi zhenskami v leseni kochi sredi gozda. Obe popolnoma razgaljeni in noro razdraženi spletni se sprenevedata na senu v kotu in ljubkujeta druga drugo. Se bozhata chez prsi in si lizheta nabrekle bradavice, ki se bochijo iz razgretega kolobarjastega mesa. Potem za trenutek obmirujeta

in zadihano opazujeta, kako Veronika dvigne glavo in si sredi zamolklega ljubljenja z Johano pogladi svetle lase. Johana se nagne naprej, razkrechi obla, zgoraj prijetno zalita stegna pred zadihano prijateljico. She enkrat hoče uzhivati, pa chetudi pride za tem konec sveta. Veronika zdrsi pod Johanin trebuh. Otipa mokri, vidno napeti rdechasti sram, ki se nesramno bochi iz gostega temnega puha. Zdrsi s prsti chez prijateljichino rezho, jo previdno razpre, kot da bi odpirala opojno dishechi cvet, poln sladkega medu.

Veronika se zasmije. Pobozha prijateljico po tezhkih rumenkastordechih dojkah, a se zhe trenutek za tem spet skloni proti na shiroko razprtemu prijateljichinemu mednozhju. Razkoshno velik trikotnik Johaninega gostega chrnega puha se vabljiivo zalesketa, ko prijateljica zdrsi z roko chez njegov zgornji del. Johana zastoka in vrzhe glavo dalech nazaj. Temni gosti lasje ji v treh ali stihirih kratkih sunkih zavalovijo chez golo kozho, ko ji Veronika porine jezik globoko med razprte ustnice in jo v odprtem mokrem mesu pod shchegetavchkom prebodejo opojno rezki sunki ostrega ljubljenja.

Obe zhenski rezko zakrichita. Polzita ena chez drugo. Veronika zasope in dvigne glavo. Poskakuje chez polno meso pod seboj, kot da ga hoče spoznati do zadnjega. Zadnjih. Kot pred vesoljnim potopom. Tik pred smrtno uro. Se dviga z vsem telesom navzgor in navzdol chez Johanino izzivalno veliko zadnjico. Zdrsi z roko chez polne, vidno napete Johanine prsi. Privzdigne obe tezhki tolsti dojki, da se temnorumeni bradavici sredi razpetih kolobarjastih nabreklih vzbunjeno zatreseta.

Johana nasladno zastoka. Se nagne naprej. Z jezikom uzhivashko spolzi chez hrushkaste obline Veronikinih nekoliko navzgor zavihanih dojk. Jih nesramno lizhe. Veronika zapre oči. V ostrih valovih vdira razburkana strast v vse pore njenega telesa. She enkrat hoče dozhiveti svojo prijateljico na karseda razburljiv nachin, cheprav ve, da je v njunem ljubljenju nekaj obeshenjashkega. Zares chuti, da se je nevarnost zdaj resno priblizhala. Zdi se ji, da se je obrochasta veriga Hermanovih lovcev na uboge, vendar svobodne zhenske, za obronki velikega gozda zhe skoraj popolnoma sklenila in ni vech reshitve. Goshchava je postala usodna past.

V obupu dvigne glavo. Z levico zdrsi v gube pod Johanino dojko in jo sunkovito privzdigne. Oblo prsno meso se radozhivo zatrese, ko se Veronika z razgretimi ustnicami prisesa na Johanino raskavo bradavico, kot da hoče do konca izpiti nesramni sok strasti, ki se je skrtil globoko v notranjost Johaninih mochnih prsi, a bo zdaj, med vedno bolj razvnetim ljubljenjem, vsak trenutek z blazno glasnimi vzkliki in kriki privrel iz toplega zhenskega mesa.

S kratkimi medsebojnimi pritiski razgretih ustnic na razgaljene prsi se zhenski v nekaj trenutkih popolnoma razdrazhita. Veronika spet sezhe z roko pod Johanino zadnjico in jo potisne proti sebi. Skloni glavo med Johanina stegna in jo zachne nepozabno ljubiti. Uzhivashko ljubiti. Kot nekoch. Kot tedaj na Desenicah v redkih srečnih trenutkih.

Johana popolnoma razpre kolena, da njeno vedno bolj nabreklo meso pod trebuhom zazhari kot skrajno nevaren cvet. Potem se sunkovito obrne proti Veronikinim kolenom in z dlanjo zdrsi proti prijateljichini na shiroko razprti rezhi, ki zhe predolgo chaka na odreshilni poljub strasti. Konchno se z ustnicami zarije med Veronikin mehki mednozhni

puh. Veronika zachuti, da jo bo vsak trenutek izpodneslo na skrajni vrh uzhivanja. Zasope in se vrzhe s trebuhom navzgor, proti Johaninim vrochim, težkim in zdaj, ko se je sklonila proti prijateljici, navzdol visechim dojkam. Skozi Veronikino razprto meso se srbeche poganjajo neprizanesljivi valovi strasti. Divje stoka in hlipa. A se trenutek za tem zhe zachne, cheprav se she upira, potapljati v temno, gosto meglo. Zazdi se ji, da se sredi tega chudnega, obeshenjashkega, neznosno ostrega ljubljenja z Johano za vedno poslavljata od njunih skupnih spominov in od njunega prijateljstva. Kot da sta prispela sredi neprizanesljivega gozda na konec sveta in na konec zhivljenja.

»Ah, le zakaj si morala spoznati tistega Friderika,« zarezgeta Johana in se s trebuha prevali na hrbet. »Pobozhaj me tu spodaj, pod zadnjico.«

»Ja, ampak se je zgodilo,« zasope Veronika in z iztegnjenim jezikom spolzi med tople obline nad Johaninimi razkrechenimi stegni.

»Lizhi me she bolj,« zasope Johana in nekoliko privzdigne trebuh. Se rezko zasmeje. Ljubezenska igra obeh spletichen na senu medtem naraste do divjega stokajochega vrha. Johana se z od strasti rdeche razgretim obrazom razdraženo obrne proti objemajochima se sluzhabnicama. Jima reche, naj se priblizhata. Ko se obe mladi dekleti z navzdol bingljajochimi in od strasti popolnoma oznojenimi prsmi sklonita k v ljubezenski igri vidno vznburjeni Johani, se vse shtiri zhenske nenadoma ujamejo z ustnicami v skrajno opojen poljub. Kmalu za tem se iz osamljene koche pozhenejo ostri kriki nasladne medsebojne strasti in presekajo gozdno tishino, a se prevech hitro pomeshajo med travnimimi bilkami, mahom in praprotjo v zategnjen, obupan jok. Veter zashumi skozi kroshnje dreves, vendar ne more posushiti solz na bledih licih preganjanih zhensk.

Neprijetnost za neprijetnostjo. Poskoki v kozji rog. Gluha loza. Slaba noch. Zanke in vislice. Tri lobanje se obeshenjashko vrtijo okrog Hermanovega rezkega krika. Vzadaj, za težhko zaveso, shklepetajo nesrečne kosti.

Stari grof dvigne glavo. Se vzpne iz blazin. Mrtvec ga motri brez oči v dno srca.

»Zakaj si tako neprizanesljiv do sina?« mu reche.

Zavesa pri postelji zashkripa v soparnem vetru. Od vzadaj zaniha glavni grb celjskega gospostva. Tri zlate zvezde se razpochijo tik nad Hermanovo glavo. Se drobijo v prah in pepel. Stari grad se zamaje v temeljih in nagne na levo stran.

»Sin ti bo umrl! Te ni sram, da si tak!«

Grof v sanjah she enkrat zakrichi. Pred njim zazeva nesramen prepad. Celjski grad se zavrti proti mesechini, ki je ni, a je, tako se mu vsaj zdi, na levi strani neba. Grajski stolp se nagne strmoglavo navzdol, skoraj do dna. Grofa zaboli glava. Nevarnost je neizprosno na delu. Chuti, da bo vsak trenutek, che se pravochasno ne zbudi, z gradom vred zgrmel v pekel, kjer ni nobene milosti.

Nenadoma se rdecha brokatna zavesa radodarno razpre. Pred njim stoji njegova pokojna zena. Naga. Stara je okrog dvajset let. Sramezhljivo sklanja glavo. Gleda v tla. Ostro izbochene prsi se razburjeno vdajajo njegovim pohotnim prstom, ki vedno bolj neusmiljeno grebejo po mehkiem zhenskem mesu.

Herman zatrza z nogami. V njegovi glavi razsaja nevzdrzhen pok. Prsti, ki so trenutek pred tem she uzhivali slast prelestno napete dojke, mu oledenijo na vrhu trde neusmiljene kosti. Opojno polna zhenka je samo she kup mrtve groze, ki ga zbada v srce.

Tok, tok. Pok, pok! Sprevod mrtvecev ropota naravnost skozi zaveso. Kost tolchejo po blazini.

»Zakaj se jezish na Friderikovo novo zheni? Pusti mlada chloveka na miru, chetudi sta morda greshnika! Ne bodi razsodnik! Prepusti Bogu, da sodi, odpushcha in kaznuje!«

Mrtveci dvigajo glave brez ochi, s slepimi vdolbinami. Lobanje pokajo. Okostnaki korakajo mimo grofove glave. Starca trga po kosteh. Prekleti protin! Mrtveci pojejo zhalobno pesem. Kost shklepetajo po grajskem lesu. Tok, tok. Pok, pok. Jok in stok.

Mrtvashka pesem postaja vedno bolj grozna, preglasna. Stari grof si zatiska ushesa, a je ne more preslishati.

*Pish svinchen ob mrzlem mraku
zadnji cvet bo pokonchal.
Gnusni zlodaj se mrtvaku
na pogrebu bo smejal.*

*Trchimo lobanje nashe
v upe, ki so nam odsbli.
in zatulimo brezglasno,
ker, kdor tuli, ne trpi!*

*Pish svinchen ob mrtvem mraku
zadnji cvet bo pokonchal.
Gnusni zlodaj se bedaku
na pogrebu bo smejal.*

Izpod zaves se prikazhe neusmiljeno lepa glava drazhestno zapeljive zhenske. Herman zastoka v snu. Dvigne roke. Veronika! Ji hoche iti naproti. Zazdi se mu, da so se pozheljive zhenske ustnice pravkar opojno prisesale na njegovo po vsem sladkem hrepeneche telo.

Spet zastoka. Veronika! Skusha odpreti ochi.

Nekje nekaj poka. Kost. Same kosti. Vsepovsod neusmiljene kosti.

Mrtveci se premikajo skozi rdecho zaveso, Veronika migota v vedno bolj neprijetni polsvetlobi, se, grozna, neusmiljena charovnica, spreminja v kost, postaja bela zhena s koso v roki in izginja v temi mrtvashkega spreveda.

* (Glej tudi prejsnje objave v *Reviji SRP* 49/50 – 2002; 51/52 – 2002; 53/54 – 2003; 55/56 – 2003; 57/58 – 2003; 59/60 – 2004; 61/62 – 2004; 63/64 – 2004; 65/66 – 2005; 67/68 – 2005; 69/70 – 2005; 71/72 – 2006; 73/74 – 2006; 75/76 – 2006)

Iztok Vrbovec

MOZHICELJ

(besedilo za gledališko igro, 2006)

II

Osebe:

MARKO: bister osmosholec

MAMA: njegova mama

»MOZHICELJ« majhen, debel, star mozh v dolgem chrnem plashchu (njegova prava identiteta se razkrije shele na koncu, zato v narekovajih)

GLAS: Markov glas

4.

*Večer. Marko se vracha iz šole. Spet sede na klopco, tokrat je popolnoma miren. Zamaknjeno gleda v nebo. Iz tega spokojnega stanja ga nenadoma predrami znan sbum. Refleksno se ozre proti grmovju, a tam ni nikogar. Obrne se she na drugo stran, proti drevesu. Zagleda Mozhiclja, ki prilomasti izža drevesa.*MOZHICELJ *(veselo)*

Pozdravljen, dobri mozh!

MARKO *(zadržano, a kljub temu z rahlim nasmehom)*

Pozdravljen.

MOZHICELJ

No, kako je bilo vcheraj v sholi?

MARKO

Odlično. Shlo je kot po maslu. She sam nisem mogel verjeti. Ravnatelj je presegel vsa moja pričakovanja! Ampak, ti si gotovo zhe vnaprej vedel, kaj se bo zgodilo, a?

MOZHICELJ

Ne, tega nisem vedel. In tega z gotovostjo ni mogel vedeti tudi nihche drug.

MARKO

Jaz pa imam občutek, da ti vse vesh.

MOZHICELJ

Občutek vchasih tudi vara, moj dragi Marko. *(zagonetno)* Jaz vem le tisto, kar morash vedeti ti. *(spet v svojem obichajnem tonu)* A pojdiva lepo po vrsti. Zakaj tega ni z gotovostjo mogel vedeti nihche? Ker je bila odlochitev o tem, kaj bosh storil, ali bosh sploh uporabil kroglico in tako naprej, samo tvoja, razumesh?*Marko ga le zachudeno gleda.*

MOZHICELJ

Ker je to ena od tistih najpomembnejshih rechi, zaradi katerih je chlovek chlovek. Edinstven in neponovljiv, razumesh? Chlovek ima svobodno voljo. Moch izbire.

To je tisto, kar ga razlikuje od drugih zhivih bitij, ki so v glavnem podvržena nagonom. *(po kratkem premoru)* In kako to, da si tako pozen?

MARKO

Kaj ne vesh?

MOZHICELJ *(se ne zmeni za njegovo vprašanje)*

Kako to, da si tako pozen?

MARKO

Ob torkih imam znanstveni krožek. V glavnem to pomeni matematiko in fiziko. Pa malo kemije in biologije.

MOZHICELJ

Matematika in fizika sta ti precej vshech, kaj ne?

MARKO

Nadvse. She srecha, da nas ima pri krožku drug učitelj kot pri pouku. Drugache ne vem, ali bi hodil tja. Letos smo dobili *Jeguljo*, ki mi je matematiko zhe skoraj chisto priskutil. Prejšnja leta smo imeli učiteljico, pri kateri so bile ure matematike najbolj vznemirljiva stvar na svetu, potem pa se je upokojila in prishel je ta ... ta ...«

MOZHICELJ *(se zasmeji)*

Jegulja?

MARKO

Ja. Ime mu je Kolja, nekdo ga je preimenoval v *Jeguljo*, pa se ga je očitno prijelo.

MOZHICELJ

Che te nekaj privlachi in vznemirja tako zelo, kot tebe matematika, in verjamesh, da je to tisto, s chimer se hochesh ukvarjati, ne smesh nikomur dopustiti, da ti jo priskuti. Takoj ko začnesh razmishljati in chutiti podobno kot ti, postanesh zhrtev. Ker vajeti svoje usode prepustish drugemu. Takoj, ko v sebi zachutish neprijetna chustva, se morash vprashati, zakaj tako chutish. To je tvoja pravica in dolžnost, che hochesh postati chlovek, kakrshen zhelish biti in izpolniti svoje zmožnosti.

MARKO *(poskusha ugovarjati)*

Ampak ...

MOZHICELJ *(odločno)*

Ne, Marko. Zdaj se ne moresh vech izgovarjati. Le spomni se vcherajsnje lekcije. In tega, da si rojen zmagovalec. Vsak, ki hodi po tem svetu, je rojen zmagovalec. Razumesh? To mu je dano z rojstvom.

MARKO *(ga pogleda, kot da ima privide)*

Niti sanja se mi ne, kaj hochesh povedati.

MOZHICELJ

Spomni se, kako si prishel na svet.

MARKO *(se zasmeji)*

Pa ne, da me bosh zdaj uchil o tem, kako shtorklja prinasha otroke, kaj? Se ti ne zdi, da sem zhe v letih, ko so mi te stvari zhe precej dobro znane?

MOZHICELJ

Seveda mi je jasno, da vesh, kako pride otrok na svet. Ampak pojdi she malo nazaj. Pomisli na spochetje.

MARKO (*v nekakshni rablo napibnjeni profesorski drzhi*)

Semenchece potuje po semenovodu, nadaljuje svojo pot po jajcevodu do zhenskega jajcheca, predre ovojnico in oplodi jajchece.

MOZHICELJ

Natanko tako. Kaj torej to pomeni?

MARKO

Kaj to pomeni, kaj to pomeni? Saj pravim: da ga oplodi!

MOZHICELJ

In med kolikimi semencheci je prav tvoje prishlo do jajcheca?

MARKO (*po zelo kratkem razmisleku*)

V semenski tekochini je na milijone semenchec. Raziskave kazhejo, da je v Evropi v zadnjih 50 letih njihovo shtevilo padlo kar za polovico, to pomeni, da jih ima moshki v kubichnem centimetru dvakrat manj kot pred 50 leti: v povprechju le she 50 milijonov. Pri 30 milijonih pa velja, da je moshki neploden. Razlicni strokovnjaki vzrok za tako nagel padec pripisujejo razlicnim dejavnikom. Nekateri krivijo ...

MOZHICELJ (*ga prekine*)

Dobro, dobro, da ne bova prevech zashla. She enkrat: koliko semenchec?

MARKO

Saj sem rekel: na milijone.

MOZHICELJ

In spet: katero izmed te silne mnozhice semenchec je zmagalo?

MARKO (*ga preblisne kot strela*)

Moj bog, pa res! Moje! Tisto, iz katerega sem nastal jaz!

MOZHICELJ (*zadovoljno*)

Natanko tako. Tvoje. In vsak chlovek, ki stopa po tem svetu, ima popolnoma identichno zgodovino, kot je tvoja ... No, che za trenutek zanemarimo tiste, ki so bili umetno oplojeni ... A to je zhe druga zgodba.

MARKO

In to po tvojem pomeni, da smo zaradi tega vsi rojeni zmagovalci?

MOZHICELJ

Tako je! Vsak, ki stopa po tem svetu, je dedich velichastne prve zmage, ki mu je omogochila, da je privekal na svet. Zhe samo to je veliko tehtje, kot zadeti glavno nagrado na loteriji, razumesh! Da se je izmed te silne mnozhice semenchec prav tvoje prerinilo do cilja, preshlo ciljno chrto in oplodilo jajchece. Vse drugo je v primerjavi s tem machji kashelj. Che seveda potem v zhivljenju izkoristish vse možnosti in orodja, ki so ti dana na razpolago.

MARKO (*se nasloni na klop in razmishlja o tem, kar je pravkar slishal*)

GLAS

Da sem zmagovalec? Na kaj takega nisem she nikoli pomislil. Ampak res! Kakshna

silna bitka je to morala biti? Na milijone in milijone semenčec. In ravno moje je doseglo cilj. In iz njega sem se rodil jaz. Moj bog! Kakshna dedishchina. Kako velichasten zachetek!

MARKO

A kljub vsemu ... To je bil shele zachetek. Zdaj pa imam toliko problemov, da sploh ne vidim nichesar drugega.

MOZHICELJ *(odločno)*

Vsi so reshljivi! Vsi, razumesh! Samo pravilno se jih morash lotiti in jih reshevat postopoma: enega za drugim. Se ne prepustiti zmedi. In morebitnim slabim vplivom tistih, ki tega ne znajo ali nochejo pocheti. Za katere se ti zdi, da ti delajo krivico, da ti kratijo tvoje pravice.

Kratek premolk.

MOZHICELJ

No, zdaj ko sva doumela ta tvoj velichastni pohod na zmagovalni oder, pa se spet vrniva nazaj v konkretno sedanjost. Torej sta ti vshech matematika in fizika. Ni ti pa vshech ...

MARKO

... Jegulja.

MOZHICELJ

Se she spomnish, kaj sva govorila prej, preden sva se lotila zgodbe o zmagovalcu?

MARKO *(za trenutek razmishlja, potem se spomni)*

Che me nekaj privlachi in vznemirja tako zelo, kot me matematika, in verjamem, da je to tisto, s chimer se hochem ukvarjati, ne smem nikomur dopustiti, da mi jo priskuti. Takoj ko zachnem razmishljati in chutiti na tak nachin, da mi je zoprna, postanem zhrtev.

MOZHICELJ

Kajti ne le, da si, tako kot vsako drugo zhivo bitje, po svoji naravi zmagovalec, imash tudi neodtujljivo pravico, da zmagujesh ves chas, dokler si zhiv. Che le s tem ne kratish pravic drugih. A che hochesh zmagovati, za to potrebujesh ustrezne pripomočke. Zato imash tudi pravico do izobrazhevanja. Da si izoblikujesh osebnost in svetovni nazor v skladu s svojimi prepricanji. Da imash dostop do najrazlicnejshih informacij. Pravico do mozhnosti, in po mojem dolzhnosti, da razvijesh lasten in kritichen odnos do vsega, kar te obdaja in kar je v tebi. Che se ti zdi, da te pri tej pravici kdor koli ovira, poskushaj to njegovo oviro jemati ... hm ... neosebno.

MARO

Neosebno?

MOZHICELJ

Predstavljaš si, da sedish na klopci, recimo kar na tejle tukaj, in ti nenadoma nekaj pade na glavo. Recimo ... ptichji ...

MARKO *(se zasmeji)*

... drek.

MOZHICELJ

Recimo ... Se bosh zaradi tega jezil na pticha? Kakshen smisel bi to imelo? Ali pa ... zamisli si, da te na poti v sholo nenadoma preseneti pes; zagledash ga za ograjo ene od hish, teche proti tebi in zachne razjarjeno lajati. Se bosh z njim sporekel? Ga zachel prepričevati, naj neha lajati? Da nima prav? Se bosh z njim potem v svojih mislih kregal she cel preostanek dneva? Morda she dlje? Predstavljaš si, da to pochnesh she z vsakim drugim psom, ki bi morda storil isto! Kakshen smisel bi to imelo, a? V kaj bi se potem spremenilo tvoje zhivljenje? In kogar koli bi srechal, bi mu na dolgo in shiroko pripovedoval o tem, kako je na svetu grozno. Da te noben pes ne pusti pri miru. Da vsi lajajo. Da cele dneve razmishljash samo o njih, da si jih nikakor ne moresh izbiti iz glave, a proti temu ne moresh nichesar storiti. Da te nihche ne jemlje resno! A?!

MARKO (*po kratkem razmisleku*)

Dobro, shtekam. Ampak kar se matematike tiche, Jegulja sploh ni glavni problem, vesh. Jaz bi rad po konchani osnovni sholi shel na gimnazijo, na naravoslovno smer. Potem pa shtudirat matematiko ali morda fiziko.

MOZHICELJ

In?

MARKO

Ja, nich *in*. Mama pravi, da bi to trajalo predolgo, da moram dobiti sluzhbo prej, kot pa shele chez devet, deset let. Pa she kdo ve, pravi, ali bom sploh doshtudiral. Da je ta shtudij zelo tezhek. In che mi ne bo uspelo doshtudirati, kaj bom pa storil potem? Kdo me bo vzdrzheval? Sama zhe zdaj komaj shaja s placho, ki jo dobi kot trgovka. To mi vseeno daje misliti. Che grem v kakshno lazho sholo, bom shel lahko v sluzhbo zhe chez tri, shtiri leta, tako pa ... Mamo precej tezhko jemljem ... ee ... kako si zhe rekel? ... Neosebno.«

MOZHICELJ

Kaj pa pravi oche?

MARKO

Oche me podpira.

MOZHICELJ

V chem je torej problem?

MARKO

Ja ... ocheta vidim precej redkeje kot mamo, s katero zhivim. Vsakih 14 dni ali pa she bolj poredko. Njen vpliv name je precej mochnejshi kot ochetov. Pa she kar naprej ga kritizira. Odkar sta se lochila ... uf.

MOZHICELJ

Vsak otrok ima pravico do rednega videvanja z obema starshema, vesh. Ne glede na to, kaj o tem meni eden ali drugi od njiju. Zdaj si zhe toliko star, da pri tem lahko sodelujesh precej bolj aktivno kot takrat, ko si bil she mlajshi.

MARKO

Ja, saj vem. A kadar koli ga vidim, in potem hochem o tem kaj povedati mami,

zachne delati take grimase, kot bi jo dajali iz kozhe.

MOZHICELJ

Ne skrbi preveč zaradi tega! A seveda tudi premalo ne. Najbolj zgrešeno pa je, če svoje probleme spremljash pasivno. Da samo opazuješ, kaj bodo naredili drugi. Potem zachnesh postajati zhrtev. S tvojo usodo zachnejo upravljati drugi, ti pa se zachnesh spreminjati v nevidnega opazovalca. Tudi z izobrazovanjem ni nich drugache. Pa verjamesh, da si dovolj sposoben za to sholo?

MARKO

Bil sem na testiranju pri sholskem psihologu, in povedal mi je, da sem vsekakor dovolj sposoben za naravoslovno sholo. In tudi za poznejshi shtudij. Glede na moj sholski uspeh bi se lahko vpisal brez problema. Samo mama ...

MOZHICELJ

Prav je, da uposhtevash njeno mnenje. Od nechesa je treba zhiveti in denar je treba nekako zasluzhiti. A ne pozabi: če hochesh izpolniti svoje zhivljenje, izkoristiti svoje sposobnosti, morash trezno razmisliti o vseh dejstvih, ne le o enem. Shele potem sprejmi ustrezno odlochitev. To je tvoja pravica. Morda bo tvoja odlochitev v skladu z zheljami tvoje mame, morda ne, a odlochitev mora biti tvoja, to je najpomembnejše.

MARKO

Slishi se tako preprosto, ampak, moj bog, vse te odlochitve ... saj se mi bo utrvalo.

MOZHICELJ

Bi bil raje she vedno dojenček, brez vsakršnih skrbi in tezhav? Ko so zate nenehno skrbeli drugi?

Marko melanholično zavzdihne.

MOZHICELJ

Ampak tudi takrat ni bilo tako preprosto, vesh, kot se ti morda zdi na prvi pogled. Tudi takrat si se moral presneto boriti za tisto, kar si potreboval. Ko si bil lachen, si se drl kot jesihar, če si si zazhelel to ali ono igracho, prav tako. Ko si se uchil hoditi, si padel, pa se spet pobral, pa spet padel, in tako naprej in tako naprej. Kolikokrat si imel razbito glavo, potolchena kolena in komolce. Pa si odnehal? Seveda nisi! Nauchil si se hoditi! Morda se ti danes to ne zdi nich posebnega, ampak takrat je bil to zate velik dosezhak. Ker si rojen zmagovalec. Ker je to v tvoji krvi, razumes! Da se spopadesh z vsakim problemom, na katerega naletish v zhivljenju, in ga obvladash.

MARKO *(se zasmeji in potreplja Mozhiclja po hrbtu)*

Ti bi pa morda lahko uspel kot poklicni motivator, a? Mislim, da bi bil lahko kar huda konkurenca Smiljanu Moriju. Marichka, kakshen govor!

MOZHICELJ

Marko, jaz vem le tisto, kar morash vedeti ti, razumes?

MARKO

Zelo dobro vesh, da ne.

MOZHICELJ

Ja, ja, seveda vem... A nih ne skrbi. Vse ob svojem času. Nikakršne odvečne skrbi niso potrebne.

MARKO *(se razgleda po okolici, se vznemiri)*

Saj je zhe trda tema. *(odpre sholsko torbo, kjer ima uro, pogleda na uro)* Pol devetih! Uf, che ne bom pred mamoma doma, bo hudo. *(nervozno pogleda Mozhicelja)* Oprosti, tole kramljanje s tabo je nadvse prijetno in poučno, ampak zdaj se mi pa res zelo mudi. Letim! Adijo! *(odbiti)*

MOZHICELJ

Vsekakor, vsekakor. A samo sekundo she, che dovolish.

Marko se zaustavi in ga napeto gleda, oklevajoch, ali naj gre raje takoj domov ali naj she za trenutek pochaka.

MOZHICELJ *tako kot prejšnji dan s prefinjeno kretnjo razpre svoj črni plashch, kjer se zasvetlikajo shtevilni žepki.*

MOZHICELJ *(profesorsko, z dvignjeno obrvjo)*

O chem sva torej govorila danes?

MARKO *(nestrpno)*

O zmagovalcih.

MOZHICELJ

In o chem she?

MARKO *(bitro nashteva)*

Matematika, fizika, naravoslovni krozhkek, Jegulja, srednja naravoslovna, mama, oche ... tezhave.

MOZHICELJ *(žadovoljno)*

Natanko tako. O tvoji pravici do tega, da imash stike z obema starshema. O tvoji pravici do izobrazhevanja. *(pochasi izvleche kroglico prijetne rumene barve in she eno, nežno vijolične barve, ju gleda)* Poglej, ti dve kroglici ti bosta dali moč, da se bosh zavedel teh svojih pravic. Rumena – izobrazhevanje, vijolična – oba starsha. Tako kot tisto vcherašnjho jo morash le stisniti z dlanjo, in sposoben se bosh trezno, razumsko in v skladu svojimi željami in potrebami in vsemi pomembnimi dejstvi odločiti tako, da bo najbolj prav. *(pogleda Marka)* Ne pozabi! Najpomembnejshe je, da je izbira tvoja. Okej?

MARKO *(pograbi kroglici in ju na bitro pobashe v žep)*

Okej.

MOZHICELJ

No, zdaj pa le izkoristi te svoje zhe skoraj petnajstletne noge. *(izgine v mrak)*

MARKO *odbiti domov. Doma se na bitro razgleda po stanovanju. Ko vidi, da mame she ni, si oddahne..*

Uf, hvala bogu. Ni je she.

Zatemnitev.

5.

*Popoldne. Marko, sam na odru.*MARKO (*gledalcem*)

Od zadnjega srečanja z Mozhicljem je minil dober mesec in v tem času sem ga videval skoraj vsak dan. Včasih je prilomastil iz grmovja, včasih izza drevesa, včasih se mi je zdelo, da se je pojavil pred mano kar iz niche. Vedno pa se je to zgodilo v trenutku, ko sem nanj zavestno skoraj pozabil, ko so mi misli tavale bog ve kje in sem bil popolnoma sproščeni. V tem času sem si nabral zhe skoraj za celo vrečo teh njegovih chudezhnih kroglic. Moji problemi so izginjali oziroma so se z njihovo pomočjo reshevali kot po tekočem traku. Mama se je na moje veliko zachudenje strinjala z *mojo pravico izbire izobrazbevanja*, pristala je celo na *mojo pravico do zasebnosti*, in zdaj vsakih, preden vstopi v mojo sobo, prej potrka in me vprasha, ali gre lahko naprej; che ji kaj na meni ni vshech, me nich vech me ne zmerja, da sem prav tak vrag kot moj oche, ki ga zdaj spet videvam precej pogosteje, mama pa se v najin odnos tudi pretirano ne vmeshava. Che ji o kaki stvari nochem pripovedovati, mi brez vechjih pretresov dopushcha *pravico do skrivnosti*, celo po mojih stvareh ne brska vech, kot je to pochela včasih, ko je to opravichevala s tem, da ima do tega vso pravico samo zato, ker je pach moja mama. Z Mijo, punco, v katero sem bil zaljubljen, sva se pogovorila, in spoznal sem, da sem tudi sam storil precej neumnosti. Moja uzhaljenost in jeza sta bili le posledica ranjenega ponosa, svoja uzhaljena chustva pa sem prelevil v zaigrano jezo – togoto in kujavost – s katero sem hotel izsiliti, da bi se drugim smilil. Prav tako sva se pogovorila s Tadejem, ki sem ga krivil, da je prav on kriv za mojo nesrecho. Zdaj gremo včasih celo vsi trije skupaj na pijacho ali kaj podobnega, in se smejimo, kako neumni smo bili, ker smo si nashe pretekle dogodivshchine razlagali tako egoistichno in zgresheno. Zdaj pa moram – domov. (*odide*)

Marko pride domov, zagleda luch v svoji sobi, to ga preseneti. Tibo vstopi. Na svoji postelji zagleda mamo, ki ibti.

GLAS

Kaj je pa zdaj to? Zakaj joka? Kaj se je zgodilo? Zakaj je zhalostna? (*spomni se, kaj mu je o zhalosti povedal Mozhicelj*)

MOZHICLJEV GLAS (*Marko ga slisbi v svoji glavi*)

Zhalost omogocha, da se bolechina ob izgubi nekoga ali nechesa sproshcha in manjsa. Jok sproshcha dolochene kemichne snovi, ki bolechino zmanjšajo. K lajšanju zhalosti pripomore pogovor, morda telesni dotik, iskreno razumevanje, potrpezhljivost. Tisti, ki otrokom preprečujejo, da bi zhalost izrazili – ko jih na primer preprichujejo, da fantki ne smejo jokati, da je tisti, ki joka mila jera in podobno, ne ravna jo prav, saj s tem zhalost le potlachijo, namesto da bi ji pustili, da se izrazi.

Marko se previdno približba mami in sede na svoj stol. Mama ima obraz zakopan v roke, she vedno ibti.

MARKO (*previdno*)

Kaj se je zgodilo?

MAMA (*odmakne dlani z obraza, do zdaj ga ni opazila*)

Oh, Marko! (*plane v neutolazhljiv jok*)

MARKO

Mama, kaj se je zgodilo?

MAMA (*sede, polagoma neha jokati, zmajuje z glavo, kot da ne more verjeti, kaj se je zgodilo*)

Se spomnish Tineta? Dve ali tri leta je bil mlajshi od tebe, se mi zdi.

MARKO

Ja, seveda se ga spomnim. Prejšnji mesec je bil star dvanajst let. Kaj je z njim?

MAMA (*spet začne odkimavati z glavo, po licih ji steče še nekaj solz, a zadržbi nov napad joka*)

Pa njegovega ocheta? Se spomnish njega? (*obraz ji spreleti nekakšna iskra gnusa*)

MARKO (*she vedno nadvse potrpežljivo*)

Ja, tudi njega se spomnim. Ko sem bil nekajkrat pri njih doma, mi ni bil prav nich vshech. Enkrat sem bi celo zraven, ko je Tineta pretepel s pasom.

MAMA (*obupano*)

In to se ni zgodilo le enkrat. Jaz jih poznam zhe zelo dolgo, vesh. Ko je bil Tine she majhen, sem ga kar pogosto pazila, ko sta bila njegova starsha v sluzhbi. Zhe takrat ga je tepel. Pa mama tudi ni bila dosti boljsha. Kadar koli je storil kaj takega, kar jima ni bilo vshech, je dobil klofuto. A nisem nikoli nich rekla. Cheprav sem ves chas vedela, da bi morala nekaj storiti. A ta prekleti strah me je tako hromil. Vse mogoche sem si dopovedovala, da bi se le nekako preprichala, da je bolje, da ne ukrenem nichesar, cheprav sem globoko v sebi ves chas vedela, da ne ravnam prav. Da sem najbrzh ena redkih, ki ve, kaj se dogaja, morda celo edina ... In zdaj, moj bog, zdaj se je zgodilo tole ...

MARKO

Za bozhjo voljo, mama, povej zhe, kaj se je zgodilo!

MAMA

A klofute so bile she najmanj, kar je moral ubogi fant pretrpeti. Kar nekajkrat sem bila zraven, ko je oche zagrabil pas, in zachel udrihati po njem, da je pokalo, kot bi priganjal konja k delu. Ko pa je bil she posebej *razpoložen*, je pas obrnil in po njem udrihal kar z zaponko. Ubogi otrok je bezhal kot ponorel, se poskushal skriti pod mizo, tekal med stoli, da so frchali po kuhinji, kot bi bili iz papirja. Oche pa za njim kot podivjana zhival. Fant je bil pogosto ves v modricah, vem, da so ga nekajkrat peljali celo na shivanje. Moj bog ... moj bog ... Jaz pa sem stala tam kot hipnotizirana tepka, kot da ne morem dojeti, kaj se dogaja, kot da ne morem verjeti, kaj se dogaja. Ponavadi sem se potihoma izmuznila iz stanovanja, kot da se bojim, da se ne bi she meni kaj zgodilo. A ko bi vsaj potem, ko sem bila enkrat zunaj, kaj storila. (*obupano pogleda Marka*) Njegova mama me je potem vsakich, ko me je sreчала, preprichevala, da s Tinetom ni nich hujshenga, da jih je odnesel le z nekaj praskami, in da tudi ona vchasih dobi kakshno zaushnico, a da se moramo s tem sprijazniti. Da je njen mozh pach tak, kot je. Da je po srcu neizmerno dober chlovek, a vchasih pach ponori, ker ima toliko skrbi.

MARKO

Mama, she vedno mi ni jasno, kaj se je zgodilo s Tinetom?

MAMA

Včeraj zvečer je bil baje spet v enem od tistih svojih ponorelih stanj. Tako mi je vsaj rekla njihova sosedka, ki mi je danes telefonirala v sluzhbo. Je rekla, da je bilo včeraj iz njihovega stanovanja slišati tako nechloveshko rjutje, da ni vech zdrzhalo, in je poklicala policijo. A je bilo zhe prepozno.

MARKO

Prepozno? Prepozno za kaj?

MAMA

Ko so prishli policaji, je bilo v stanovanju zhe vse tiho. Najprej jih zhenala celo ni spustila naprej, potem ko so jo videli, da je vsa zmeshana – tako mi je rekla sosedka, ki je vse skupaj opazovala s hodnika – pa so vendarle vstopili na silo.

MARKO

In?

MAMA

Tine je lezhal v kuhinjskem kotu, oche pa je popolnoma mirno sedel na stolu v dnevni sobi in buljil v televizor.

MARKO

In kaj je zdaj s Tinetom? Kako hudo je poshkodovan?

MAMA

Oh, Marko, eden od udarcev je bil tako hud, da mu je ... Oh, moj bog, pa saj to ne more biti res ... *(ponovno plane v jok)*

Marku postane jasno, kaj se je zgodilo, prebledi.

MAMA

Eden od udarcev je bil tako silovit, da mu je ... pochila lobanja. Dezhurni zdravnik, ki je tja prishel nekaj minut za policijo, je dejal, da je bil fant na mestu mrtev.

MAMA *(po kratkem premolku)*

In vesh, kaj je izdabila ta zverina?

MARKO

Njegov oche?

MAMA

Da si je sam kriv. Da je navaden slabich, ki ga nikoli ni bilo nich v hlachah in ga tudi nikoli ne bo. Da takih ni prav nich shkoda. Da mu je celo storil uslugo.

Marko she bolj prebledi.

MAMA

A fanta bi lahko reshili. Zhe zdavnaj bi ga lahko reshili. Che bi le kdo od nas, ki smo vedeli, kaj se dogaja, kaj storil. Lahko bi poklicali socialno, razumesh? Ali kaj jaz vem, koga. Saj imamo v Sloveniji varne hishe, kamor se lahko zatechejo mame in njihovi otroci, che hochejo zbezhati pred nasiljem v družini. Tako pa smo vsi samo nemo stali ob strani in gledali, kaj se dogaja. To, da Tineta zdaj ni vech, je tudi nasha krivda.

MARKO *(sede k mami na posteljo, ji polozi roke prek ramen)*

Mama, ne krivi zdaj sebe. Naredila si tisto, kar si mislila, da je bilo v tistem polozhaju najbolje.

MAMA

Premalo, premalo ... Nichesar, nichesar nisem storila.

Molche sedita na postelji.

Zatemnitev.

6.

Jutro, Markova soba, od Tinetove smrti je minilo nekaj tednov.

Mama nenapovedano vstopi v Markovo sobo. Marko jo začudeno pogleda.

MAMA (*razčakano*)

Nich me ne glej tako zabodeno! Jaz sem tvoja mama in ta tvoja pravila in dogovori mi grejo včasih preprosto na zhivce. Pravzaprav sem pozabila potrkati. Prav?

Marko she vedno samo začudeno gleda.

MAMA

Nekam sem zalozhila denarnico. Preiskala sem zhe celo stanovanje, pa je ni nikjer. Si jo ti morda kje videl?

MARKO

Ne.

MAMA

Nujno jo potrebujem, razumesh? V njej imam ... Pa kaj bi ti pojasnjevala ... Potrebujem jo. Pa kje, za vraga, sem jo pustila? (*ob teh besedah je ravno ob Markovi pisalni mizi, odpre predal pisalne mize, zaradi vznemirjenosti premočno potegne, predal tresbchi na tla. V njem so kroglice, ki se razletijo po podu*)

MARKO (*plane pokonci*)

Mama! Zdaj je pa dovolj te tvoje ...

MAMA (*ga ježno pogleda*)

Tako se ne govori s svojo mamo. Najraje bi ti eno primazala! Kaj res ne razumesh, da denarnico nujno potrebujem? Te tvoje ... frnikule ... niso zdaj prav nich pomembne.

MARKO

To niso nikakršne frnikule! To so chudezhne kroglice, ki mi jih je dal ... (*premolkne, se zave, da je povedal vech, kot je hotel*)

MAMA (*z meshanico začudenosti in namrshchenosti*)

Kaj pravish? Da so kroglice chudezhne? (*ga gleda, kot da preverja, ali se mu je zmeshalo*) In ti naj bi shel shtudirat matematiko? Pa saj se ti je zmeshalo! Kaj ne vesh, da chudezhev ni? She malo, pa bosh star petnajst let. Fant, pa kaj se dogaja s tabo? (*sede na posteljo, ga nepremichno gleda*) Zdaj mi bosh pa vse po vrsti lepo razlozhil. Jasno? In brez kakršnih koli izgovorov. Zhe dolgo te opazujem, kako si iz dneva v dan vse bolj ... drugachen ... Zhe ves chas se mi je zdelo, da nekaj ni chisto tako, kot bi moralo biti, ampak zdaj bova s tem enkrat in za vselej razchistila.

MARKO

Kaj pa tvoja denarnica?

MAMA

Pusti zdaj mojo denarnico! Alo, govori! In da mi ne izpustish nobene podrobnosti!

MARKO (*sede na stol, nasproti mame*)

O tem tudi sam zhe nekaj chasa razmishljam. Namrech, da bi ti vse povedal. Zhe nekajkrat sem poskushal, pa se mi je potem vsakich znova zdelo, da trenutek ni pravi. Kot kazhe, je napochil zdaj. Ja, vse ti bom pojasnil, a da ne bo pomote: ne zato, ker bi se te bal ali kaj podobnega, temvech zato, ker tako hochem tudi sam. Torej ... Pred priblizhno tremi meseci, ko sem sedel v parku ...

MAMA

V katerem parku?

MARKO

V parku ... priblizhno na pol poti v sholo. Tam je klopca, kjer se zelo dobro pochutim, in se dostikrat ustavim.

MAMA

Aha.

MARKO

Ali pa nazaj grede, ko grem iz shole.

MAMA

In kaj pochnesh tam?

MARKO

Me bosh pustila, da ti povem do konca, ali me bosh ves chas prekinjala?

Mama se malce nejevoljno presede, a ne ugovarja.

MARKO

Ko sem torej pred priblizhno tremi meseci nekega vechera sedel na tisti klopci ... Aha, zdaj se natanchno spomnim. Bilo je takrat, ko sem naslednji dan shel k ravnatelju.

MAMA

Sem vedela, da vsa tista rech z ravnateljem po nechem zaudarja. To, da si shel k njemu, ti ni bilo prav nich podobno.

MARKO

Mama, lepo te prosim!

MAMA

No, povej zhe, povej! Kaj se pa dash toliko motiti!

MARKO

Ko sem tako sedel na tisti klopci in razmishljal o tem, kaj naj storim, ker imam toliko problemov ...

MAMA

Ti da imash probleme! Pha. Danashnja mladina sploh ne ve, kaj so problemi. Vse vam prinesemo k riti, vi pa nam tvezite o nekakshnih problemih! Pa o svojih pravicah in ne vem, o chem vse she.

MARKO (*se ne da vech motiti*)

... in zanje nikakor ne najdem nobene pametne reshitve ...

Mama odpre usta, da bi spet nekaj rekla, Marko pa jo tako ostro pogleda, da jih mama, zachuda, zapre in ostane tiho.

MARKO

... se je nenadoma odnekod ... iz grma, ki raste tam v blizhini, pojavil nenavaden chrn mozhicelj. Pravzaprav – ravno zdaj mi je kapnilo v glavo – cheprav sem ga do zdaj videl zhe vsaj 30-krat, she vedno ne vem, kako mu je ime. Res nenavadno. Da mi she nikoli ni padlo v glavo, da bi ga povprashal po imenu. No, kakor koli, on je vedel, kdo sem in kako mi je ime tudi. Zares chudno ...

MAMA

Kaj praviš? Marko, pa ne, da si se zachel drogirati? Pokazhi roke. *(mu panichno zachne vibati rokave, ali ima kje kak vbod)*

MARKO

Mama, lepo te prosim! Tudi meni se zdi vse skupaj silno nenavadno in tudi sam ne vem, kaj natanko naj si mislim. A drugega kot to, da ti povem, kaj je bilo, ne znam. Jasno? In – ne, ne drogiram se! Okej?

Mama se malce pomiri, a ga she vedno gleda precej sumnichavo.

MARKO

Torej, imel sem občutek, kot da ga od nekod poznam, in on mene prav tako ... Skratka, zachel mi je pripovedovati o tem, kako morda lahko reshim svoj prvi problem.

MAMA

Z ravnateljem?

MARKO

Z učiteljem matematike in z razrednikom.

MAMA

Aha.

MARKO

In na koncu tega najinega prvega srečanja mi je dal – vem, da se bo slishalo chudno, ampak drugache je ne znam imenovati – chudezhno kroglico. *(s pogledom preleti tla svoje sobe, v blizhini vrat zagleda oranzhno kroglico, jo pobere, nato sede nazaj na stol)* Evo, tole oranzhno. *(jo pokazhe mami)* Mozhicelj mi je povedal, da jo lahko uporabim takrat, ko bom pred kako odločitvijo, pa bom zaradi prevelikega strahu prevech okleval. Ko bo strah tako močan, da me bo ohromil in s tem preprečil, da bi kar koli ukrenil.

Mama za trenutek povesi pogled, spomnila se je Tineta in svojega strahu.

MARKO

Ni mi rekel, da se bo kroglica odlochila namesto mene, ampak samo to, da bo strah z njeno pomočjo pojenjal, in bom lahko spet trezno razmisljal. Pa she to, da jo lahko uporabim le potem, ko bom zhe izrabil vse lastne sile, da strah premagam. Sicer, je rekel, ne bo delovala. In vedno, ko sem ga ubogal, je stvar res delovala. Podobno je bilo tudi z drugimi kroglicami. Vsaka je namenjena chemu drugemu. *(jih zachne pobirati, jih spravi nazaj v predal, z njimi v naročju spet sede na stol)* *(izvleche rdečo kroglico)* Poglej, tale rdeča me spomni, da imam, ne glede na to, da bom chez tri leta uradno zhe odrasla oseba, she vedno pravico do igre, razvedrila,

domishljije; da sem včasih she vedno lahko otrochji, saj, kot je pojasnjeval mozhicelj, je igra zelo pomembna za vse otroke, ne glede na to, koliko so stari. Omogocha obvladovanje določenih veshchin, ki bodo zame pomembne tudi pozneje v zhivljenju, saj se prav s pomocho igre lahko nauchim vztrajati za dosego cilja, vendar ne za vsako ceno, temvech skozi preprosto zabavo, ki razbija vsakodnevno monotono ponavljanje določenih dejanj, zaradi katerih se chlovek lahko popolnoma chustveno izprazni in postane kot lupina brez duha ... Najbrzh bi bilo to koristno tudi za odrasle.

MAMA (*rahlo žardi*)

Ampak saj vesh, kako tezhko je danes zaslužiti denar. Cele dneve sem v sluzhbi, ko pa pridem domov, sem izzheta kot cunja ... Kje naj najdem she chas in energijo za igro ...?

MARKO

Ob vikendih si kljub temu vechino chasa doma ... Oziroma ga prezhivish po trgovinah ...

MAMA (*tibo*)

Bom malce razmislila ... Kaj pa tista modra?

Marko izvleche modro kroglico in si jo nekaj chasa ogleduje. Se nasmehne.

MAMA

Kaj je? Kaj se smejish?

MARKO

Ah, nich posebnega. Spomnil sem se, kaj mi je pripovedoval mozhicelj takrat, ko mi jo je dal.

MAMA (*žbeljno*)

No?

MARKO

Torej ... Ta modra kroglica naj bi mi dala moch, da se zavedam, da imam pravico do samostojnosti.

MAMA (*nežadovoljno*)

Pha ...

MARKO

Do materialne in osebne samostojnosti. Da se uchim prevzemati nadzor nad sabo, nad svojimi ravnanji in odlochitvami. Da je zhivljenje pravzaprav nenehno sprejemanje odlochtev in prevzemanje odgovornosti za izbiro, za katero sem se odlochil. In da je zato najpomembnejše, da se nauchim odlochati z lastno glavo. In da ima vsak otrok pravico do prilozhnosti, da sprejema odlochitve v skladu s svojo starostjo.

MAMA

Kaj? Bosh rekel, da ti ne pustim dovolj svobode, da bi se odlochal s svojo glavo?

MARKO

Mama, lepo te prosim, ne jemlji stvari tako zelo osebno. Saj te z nichimer ne napadam, le govorim ti, kaj pomeni tale modra kroglica, se spomnish?

MAMA

No, in kaj ti je rekel takega, da si se prej smejal?

MARKO (*se nasmehne*)

Najprej je zachel rapati ... Nekaj takega, che se prav spomnim: (*zachne rapati*)
Odlochitev v skladu s svojo starostjo pomeni,
da pri treh otrok si sam obuje chevle
in vsaj nekaj metrov se s kolesom pelje;
da pri sedmih sam gre prek ceste,
ne da starsha bi pri tem sprostila vse nervoze svoje zveste;
da pri desetih zmore biti sam doma,
pa cheprav stanuje na otoku sred morjá.

(*zastane, pomenljivo pogleda mamo*)

MAMA

No, kaj me zdaj tako gledash? Saj si she prevechkrat sam doma!

MARKO

Ampak koliko chasa je trajalo, da si me pustila, a? Shele pri dvanajstih.

MAMA

Ah, ne prichkaj se zdaj z mano, nimava cele nochi. Raje nadaljuj!

MARKO *mrmrajoche ponovi nekaj prejsbnjih verzov, naprej deklamira*

da se samostojno lahko odlocha, kje in s kom prezhivlja prosti chas,
da aktivno sodeluje pri odlochanju doma, v sholi in she marsikje drugje,
da ima zaradi pomanjkanja mochi
pravico do zastopnika, ki o njegovih pravicah ga pouchi,
zagovarja njegove zhelje in njegovo mnenje,
da ima v skladu s svojo starostjo pravico do dozhivljanja sveta ...

MAMA

Gotovo ti je kakshno cvetko natresel tudi o puberteti, a?

MARKO (*spet zachne rapati*)

Puberteta je chas, da si mladezh ustvari celovito podobo o sebi,
o tem, kaj hoche pocheti, torej o svoji temeljni zhivljenjski potrebi.

Mora se tudi fizichno osamosvojiti,
sicer se she prevec hitro utegne mu zgoditi,
da iz odvisnosti od starshev tako nedozorel pobegne v partnersko zvezo,
kjer she vedno kot navadno, nedozorelo otroche pada iz krize v krizo;
v prvih letih zhivljenja je seveda silno pomembno,
da starshi radi imajo otroka in ob njem so brez prestanka, torej zmeraj in vedno,
a brezpogojna ljubezen mu daje lazni občutek svobode,
saj je vedno odvisen le od njihovega razpolozhenja in njihove volje,
saj che otrok ne pozna jasno prichakovanj in mej tistih, katerih ljubezen zheli,
ves chas le bolestno za njihovo naklonjenost se tolche, bori.

Tako se ustvarja prikrita avtoriteta in zmedeni odnosi,
in otroci globoko v sebi ostanejo tako rekoch etichno bosí,
torej nesamostojni in brez pravih vrednot,
v mozhganih pa zmeda in kaos in nenehen ropot.

Nadalje za razvoj samostojnosti tudi ni prav,
da starši ga nenehno varujejo pred nevarnostmi, kot da je to najstrahnejši
bavbav;

otroku morajo starši dovoliti, da občasno tudi kam zaide,
in mu biti v oporo, ko malce ranjen, morda jokav spet v svoj brlog pride;
saj jih morajo nauchiti, kako ravnati takrat, ko gre kaj narobe,
kako obvladati stres, konflikte, neizogibne zablode.

Che otrok naredi napako, ni prav nich koristno,
da nazhenesh v sobo ga razmishljat o tem, kaj storil je napak,
temvech mu je treba razlozhiti, kaj se je zgodilo,
in mu svetovati, kaj stori naj, da se kaj podobnega ne bo vech ponovilo;
da sam se nauchi razmishljati o tem, kaj določena dejanja prinesó
in kako najboljše bi shkodo popraviti bilo.

(koncha z rapanjem)

No, in tako naprej ... Da morata oche in mama otroku pomagati krepiti voljo,
namesto da si ga skushata podrejati in ga nenehno nadzirati. Nanj morata vplivati z
lastnim zgledom in s svojim vedenjem, kar ni poskus nadziranja in podrejanja,
temvech le nekakshna informacija o enem izmed možnih vzorcev. Kako se bo
otrok odločil, pa je njegova izbira. Che se starši opirajo le na svojo moch starejšhega,
che ga za pridnost podkupujejo z darili ali s chim podobnim, mu grozijo, ga kaznujejo,
bodo s tem ustvarili nekakshne ustrahovano, ubogljivo bitje, s skoraj nikakršnim
obchutkom lastne vrednosti, brez vsakršne notranje discipline in odgovornosti do
sebe in drugih, saj bo tak otrok nenehno odvisen od zunanjih nagrad.

MAMA

Torej pravish, da je bilo narobe, ko sem ti takrat, ko si bil majhen, obljubljala
sladoled, che bosh v trgovini ves chas tiho?

MARKO

Hm, kaj pa mislish ti?

MAMA

Mislim, da che se take napake dogajajo le bolj poredko, to morda ni tako usodno,
che pa je to prej pravilo kot izjema, potem pa imash morda celo prav.

(po kratkem premolku)

Marko, vse tole, kar si mi povedal, je ... zanimivo, ampak vrniva se zdaj na tistega
tvojega ... mozhiclja. Se ti ne zdi vse skupaj le malce prevech chudno? Kaj res ne
moresh priznati, da si si vse skupaj izmislil, ker ...

MARKO

Pojdiva v park. Morda bo tam. Nich pametnejšhega mi ne pade na misel.

MAMA *(pogleda na uro, razmishlja, potem le pristane)*

Naj bo, che se drugache res ne dash preprichati ... Cheprav je res zhe zelo pozno.
Se na hitro oblecheta, odideta.

7.

Mama in Marko sedita na klopi v parku. Chakata. Mama brez chas postane nestrpna.

MARKO

Ni nujno, da bo sploh prishel. Tudi meni se je zhe dostikrat zgodilo, da ga ni bilo.

MAMA (*godrnjaje*)

Nich kaj optimistichno ...

Spet chakata. Mama je chedalje bolj nezadovoljna in razdrazljiva.

MAMA

Marko, kaj ni zhe dovolj tega cirkusa? Zakaj raje ne priznash, da je vse skupaj navadna potegavshchina? Da ni nobenega chrnega mozhiclja. Da si si ga preprosto izmislil, ker se ti je v tistem trenutku to pach zdela najboljsha reshitev. Saj ne bom ... popenila. Kaj ne bi shla raje domov. Vesh, kako zgodaj moram vstati. Ti pa morash v sholo.

MARKO (*she enkrat pogleda proti grmu in drevesu*)

Morda bi res bilo bolje, da greva. Kot sem zhe rekel, nimam nikoli nobenega zagotovila, da se bo zares prikazal. A da sem si ga izmislil, ne morem priznati, ker bi bila to lazh. Nichkolikokrat je zhe stal tule ob meni ali pa sedel na klopi, in ni bil nich manj resnichen kot ti.

V grmu zavrshi. Marko se vznemirjeno obrne, ali ga bo konchno vendarle zagledal. Nich. Ko se razocharano obrne, pa Mozhicelj stoji pred njim. Oblechen je v elegantno belo obleko, vechji je, nima vech krevljastih nog. Govori »normalno«.

MARKO (*navdusbeno*)

Pozdravljen! Hvala bogu, da si se prikazal! Upam, da te ne moti, da sem s sabo pripeljal mamo. Nisem si mogel kaj, da ji konchno ne bi povedal. Pa saj vesh, da sem si to zhe precej chasa zhelel. Danes je konchno le napochil pravi trenutek. Zdaj se bo tudi ona lahko na lastne ochi preprichala, da si she kako resnichen. A poglej se, kako si danes chisto spremenjen. Prvich te vidim v belem. Pa ... kaj si zrasel? Kako je to mogoche? (*se zasuka proti mami, ki ga gleda, kot da se mu je popolnoma utrgalo*)

MAMA (*pretirano prijazno, kot da govori s hudim bolnikom*)

Marko?

MARKO

Pa kaj ti je, mama? Si se ga prestrashila ali kaj? Res je malce nenavaden, a danes je she posebej eleganten. Morda se je tako svechano oblekel prav zaradi tebe.

MAMA

Marko ... S kom, za vraga, pa mislish, da si se pogovarjal?

MARKO (*zachudeno*)

Mama, za bozhjo voljo, poglej, prishel je! Kaj ti je? Ti ni vshech? Che te je strah, je ta popolnoma odvech. Mozhicelj je bil do zdaj vedno sila prijazen. Nobenega razloga ne vidim, da bi bilo tokrat drugache.

MOZHICELJ (*Marka pazljivo pocuka za rokav, tiho*)

Ne vidi me. Tvoja mama me ne vidi.

MARKO (*vznemirjeno*)

Lepo te prosim, mali chrni mozhicelj! Ali naj ti zdaj raje rechem veliki beli elegantnezh? Kako da te ne vidi, saj si resnichen vsaj toliko kot katero koli drugo bitje na tem svetu!

MOZHICELJ

Marko, tvoja mama me ne more videti. Nihche drug me ne more videti razen tebe ... In nekaterih redkih izjem.

Marko ne more razumeti. Le začudeno gleda.

MAMA (*zbe precej bolj zbrana kot pred nekaj trenutki, a she vedno zaskrbljena; prijazno, vstane*)

Marko, zdaj mi je popolnoma jasno, da je stvar precej hujsha, kot sem mislila. Ne vem, kaj bi bilo v tem trenutku najbolje storiti. Naj te odvehem domov, potem pa jutri na pregled h kakemu strokovnjaku, zdravniku? Kako sem bila lahko tako slepa, da tega nisem dojela zhe prej! Cele dneve delam, zate pa imam tako presneto malo chasa. Vem, to se bo moralo spremeniti! Morda bi bilo she najbolje, da ne poskusam nichesar na silo. Morda se je pa tole zgodilo prav zato ... Kaj praviš na to, da te za nekaj minut pustim she tukaj in grem sama domov, ti pa pridi chez chas za mano, a? Saj se ti ne bo zgodilo nich hudega, kajne, moj dragi sin? Poskusi o mojih besedah vendarle she enkrat razmisliti! Che pa nochesh, pa tudi prav. Potem se bova pa doma o vsem pogovorila. Se strinjash? (*ga poljubi na lice, odide. Po nekaj korakih se ustavi, zasuka, v obeh se ji lesketajo solze. Odide.*)

MARKO (*zачudeno pogleda Mozhiclja*)

Si jo slishal? Kako to, da te ne more videti? Ne reci, da je tudi ti nisi videl!

MOZHICELJ (*mirno*)

Videl sem jo tako razločno kot ti, in slishal prav tako.

MARKO

Kaj se torej dogaja? Mi lahko, prosim, razlozhish? In povej mi zhe enkrat, kako ti je ime!

MOZHICELJ

Kot kazhe, je danes napochil trenutek, da konchno polozhimo vse karte na mizo. Da se spoznash she za odenek globlje ...

MARKO

Dragi chrni – pardon, beli mozh, brez ovinkov in zagonetk! Bo shlo?

MOZHICELJ (*pokima*)

Moje pravo ime ni niti Chrni niti Beli mozh, niti Mozhicelj ali kaj podobnega. Pravzaprav moje ime sploh ni pomembno. Ljudje ste mi nadeli razlicne oznake, zato da imate vsaj priblizhen občutek, o chem teche beseda. O *nas* imajo mnogi precej nejasne pojme, prav zato, ker imate z nami vse manj stika.

MARKO

She vedno ne razumem nich bolje.

MOZHICELJ

Potrpezhljivost, potrpezhljivost, Marko; samo she trenutek, pa ti bo vse jasno. Ljudje nas torej ...

MARKO

Zhe drugih si namesto ednine uporabil množino. Najprej sem mislil, da si se zmotil, ampak kolikor vem, ti ne delash ravno veliko napak. Zakaj torej govoriš o ... *vas*?

MOZHICELJ

Ker nas je vech. Na vsakega chloveka eden. Vsak od nas je nerazdružljivo povezan z natanko enim chlovekom. Je njegovo bistvo, njegov strzhen, njegovo ... *(ga pocuka za rokav, chesh, skloni se, da ti povem na uho. Marko se skloni. Mozhicelj zachne shepetati in dlje ko pripoveduje, bolj je Marko zachuden. Ko koncha, se Marko zravna in ga samo zachudeno, a hkrati zadovoljno in veselo gleda. V sebi zachuti tako silen zhar, da ga komaj she kroti.)*

MARKO *(ko pride malo k sebi)*

Ampak, ampak, kaj naj rechem mami? Nikoli mi ne bo verjela ...

MOZHICELJ

Ne skrbi. Vse bo she tako, da bo prav.

MARKO

Ja, saj poskusam razumeti. Ampak saj vesh, koliko stvari se je v zadnjem chasu spremenilo in s kakšno nadzemesko hitrostjo se she vedno spreminjajo.

MOZHICELJ

Ah, seveda vem. Porusheno fiziolosko ravnovesje, spolno dozorevanje, divjanje hormonov, negotovost, zmedenost, zmanjshan obchutek varnosti, dvomi, tesnoba, zaskrbljenost, nepredvidljivo obnashanje, iskanje svojega polozhaja v družini in družbi, samota, prepiri, kritiziranje, nerazumljivo vedenje odraslih, prevelika obchutljivost, prevelike zahteve odraslih, ki prichakujejo in postavljajo zahteve, za katere she ni prave psiholoske zrelosti in zanje ni potrebnih socialnih izkushenj, zahteve po pretirani ubogljivosti, po pretogem sposhtovanju pravil ... Vse to so sila hude preizkushnje za ... otroka, ki se mora nauchiti, kako vse te stvari obvladati, che hoche konchno postati ... odrasel chlovek.

MARKO *(se zasmeji)*

Torej sem pravi pubertetnik.

MOZHICELJ

Edinstven! In ne pozabi! Zmagovalec! Eden od mnogih milijonov, ki se mu je uspelo prebiti na ta svet. Tega nikoli ne pozabi!

Se objameta, rokujeta kot kakšna poslovnežba, potem se poslovita, Marko odide proti domu, Mozhicelj izgine.

Marko se po nekaj korakih zaustavi, obrne, se ozre: ne, Mozhiclja ni vech.

Marko zapre oči. V glavi slishi Mozhicljeve besede, ki mu jih je pred nekaj trenutki prishepnil na uho.

MOZHICLJEV GLAS

Zapomni si, Marko, kadar koli bosh hotel slishati moj glas ali moj nasvet, preprosto zapri oči, globoko vdihni in ... prisluhni ... che bosh dovolj miren in zbran in brez odvečnih misli, me bosh gotovo slishal. Zunanja podoba je samo nepomembno nalichje ... trik uma, da me ne bi dokonchno pozabil ...

Marko nekajkrat globoko vdihne, poslušša, obraz mu spreleti žmagoslaven nasmesbek, stvar deluje. Potem steče proti domu.

Pred vrati mu korak spet zastane.

MARKO

Kaj che se vendarle ne bo izteklo vse tako, kot je prav? (*spet globoko vdihne*) Kar bo, pa bo!

8.

Markova soba, Marko vstopi. Mama pokončno sedi na postelji in se igra s kroglicami. Je popolnoma mirna, z blaženim izrazom na obrazu.

MARKO (*previdno*)

Zdravo.

MAMA

Pridi, Marko. Usedi se tukajle, poleg mene.

Marko prisede.

MAMA

Marko, zdaj razumem popolnoma vse. Nichesar ti ni treba vech pojasnjevati.

MARKO (*zachudeno*)

Kaj razumesh?

MAMA

Ko sem prishla domov, sem shla najprej stopila v tvojo sobo – vem, da sva se zmenila, da tega ne bom vech pochela brez tvojega dovoljenja, ampak prosim te, danes mi to preprosto morash odpustiti.

MARKO

Izjemni dogodki zahtevajo izjemna dejanja.

MAMA

Hvala. Hodila sem gor in dol... she sama ne vem, zakaj ... gotovo sem skushala najti odgovor na vprasanje, kaj se dogaja s tabo, a nisem vedela, kaj bi. Nenadoma me je popadla silna utrujenost, legla sem na posteljo in si zazhelela samo to, da bi bila popolnoma mirna. Naenkrat se mi je zazdelo, da nich drugega ne potrebujem bolj kot le notranji mir.

MARKO

In potem?

MAMA

Zaprta sem oči, zhe se mi je zdelo, da bom zakinkala, pomislila sem, da ni ravno primeren trenutek za spanje, a se nisem vech mogla zganiti. In potem se je zgodilo.

MARKO

Kaj se je zgodilo?

MAMA

Prishel je.

MARKO

Kdo je prishel?

MAMA (*žmiguje z glavo*)

Saj ne morem verjeti, saj ne morem verjeti ...

MARKO

Kdo je prishel, mama?

MAMA

Vijolichni mozh.

MARKO (*mu skoraj izpadejo oči*)

Prosim!?

MAMA

Kaj se chudish? Da je bil vijolichen ali to, da sem ga videla? ... Vse mi je razlozhil ... Tako kot tebi tvoj. Zdaj mi je vse jasno ... le kako sem bila tako slepa?

MARKO

Pa saj nisi mogla vedeti!

MAMA

Očitno res ne, sicer ne bi dobila tako nazornega dokaza.

MARKO

In kaj ti je povedal?

MAMA

Ja, vse. O tebi, o tvojih srečanjih s črnim oziroma belim mozhicljem, pa tudi marsikaj o meni.

MARKO

Ti je povedal tudi, zakaj je vijolichne barve?

MAMA

Tudi. Saj vesh: vse je odvisno od tvojega razpoloženja in tega, kako dolgo zhe nista imela stikov. Zato je bil tvoj v zachetku črn in majhen in neroden – ker si zhe skoraj pozabil nanj.

MARKO

In kdo je v resnici, ti je tudi povedal?

MAMA

Ja, saj ti pravim, da mi je vse jasno.

MARKO

Povej mi!

Mama mu nekaj zashepeta na uho.

Se objameta.

Marku se zazdi, da je v kotu sobe zagledala »svojega Mozhiclja«, kako se objema z Vijolichnim

Se zabihita.

MAMA

Zakaj se smejiš?

MARKO

Zazdelo se mi je, da sem v kotu zagledal najina ... hm ... mozhiclja, kako se objemata.

MAMA (*se tudi zabihita*)

A vesh, da meni tudi.

MARKO

Ti je povedal tudi, kako lahko vedno pridesh z njim v stik?

Mama pokima.

MAMA (*malce zaslanjano*)

Samo spomniti bi se morala. Tako dolgo zhe zhivim ... tako neuglashena sama s sabo ... Da nisem vech prepoznala glasu svojega ... (*s tresochim glasom*) srca.

MARKO (*navihano*)

Ampak jaz očitno tudi. Najbrzh eden od stranskih uchinkov pubertete, a?

MAMA

Ha, ha ... (*ko se umiri*) Ampak jutri bosh vseeno shel v sholo, to vesh, kajne?

MARKO

Seveda vem. Vedno je treba prisluhniti glasu svojega srca, ki pa za svoje uspesšno delovanje potrebuje kar se da izobrazhen in kultiviran razum.

MAMA

In ko se uskladijo srce, razum ... in volja, potem je chlovek sposoben chesarkoli.

MARKO

Ker smo rojeni zmagovalci. Le po pravih poteh se moramo nauchiti hoditi. In edina pot, ki je vredna zmagovalca, je pot njegovega srca. Vse druge so le slepe ulice.

MAMA

Marko, saj ti si pravo sonce!

MARKO

In to enkratno, kaj?

MAMA

Seveda.

MARKO (*se navihano nasmehne, zachne deklamirati*)

Na svetu si, da gledash sonce.

Na svetu si, da gresh za soncem.

Na svetu si, da sam si sonce

in da s sveta odganjash sence.

MAMA (*obchudujejoche*)

Od kod ti pa to?

MARKO

Kultiviranje razuma in volje, draga mama. (*se zadovoljno potrka po sencih*) Osmi razred, Tone Pavchek, slovenschina.

MAMA (*nagajivo*)

Ej, ali vesh, da otrokove pravice niso kar tako?

MARKO

Seveda vem. Otrokove pravice so zakon!

MAMA

Zdaj pa mislim, da nama najini srci velita, da morava v kuhinjo.

MARKO

Ja, tudi meni zhe prav poshteno kruli po zhelodcu!

Odhitita. Mama zapusti prizorishche, Marko se tik pred izbodom she enkrat obrne proti gledalcem.

MARKO (*gledalcem*)

Po strogih medicinskih pravilih bi bilo bolje, da ne bi jedla tako pozno. (*pogleda na uro*) Je namrech le she nekaj minut do polnochi. A vchasih, tako mi je vsaj pravkar prishepnil glas mojega srca, s katerim sva v zadnjih nekaj mesecih spet navezala precej dobre stike, je treba pravila prikrojiti resnichnosti, ki jo pretogo sledenje pravilom le zaradi pravil samih lahko naredi tako nevzdrzhno, da mora nash pravi jaz uporabiti kak sila izviren trik, da nas spet spomni, zakaj smo tu.

Odide.

Marko in mama izžza »zaves«, v »kubini«, *slishi se mlaskanje brane.*

MAMA

Marko, ali to, od kod so se vzele kroglice, tudi vesh?

MARKO

Ja, seveda. Pa ti?

MAMA

Tudi.

MARKO

Kaj pa gledalci? Mislish, da bi jim morala povedati?

MAMA

Ah, kakshno rech pa lahko tudi sami pogruntajo, kajne?

Udarna, žhiva glasba in videoprojekcija – Power Point: slike (Unicef), ki so jih naredili dijaki. Ne vech kot 2 do 3 minute. Po koncu se video projekcija ugasne, igralci se pridejo priklonit.

KONEC

Damir Globočnik

PRETANJENI LIKOVNI OPAZOVALEC

Vech kot shtirideset likovnih ciklusov, ki jih je Milan Batista ustvaril od zacetka petdesetih let preteklega stoletja do danes, pricha, da se je umetnik pogosto loteval drznih motivnih in interpretativnih preskokov. Na pestro vsebinsko podstat posameznih motivnih sklopov se navezuje izbira razlicnih likovnih tehnik, pri katerih ni mogoche spregledati izvrstnega likovnega, zlasti risarskega znanja, ki si ga je Milan Batista pridobil na ljubljanski akademiji upodablajojcich umetnosti (grafichna specialka pri prof. Bozhidarju Jakcu). Glede na tematsko raznolikost in pomen likovnega opusa Milana Batiste je zato dokaj presenetljivo, da z izjemo sicer shtevilnih zapisov likovnih kritikov ob posameznih samostojnih predstavitvah, dveh retrospektivnih razstav (Kranj, 1974 in 1995), ki pa sta lahko imeli samo parcialen znachaj, in diplomske naloge Mete Uchakar na oddelku za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani (1999), ta she ni dozhivel celovite predstavitve.

Milan Batista je v prvem zakljuchenem ciklusu lesorezov in linorezov *Zhalostne matere* (1952–1960) opozoril na posledice vojnih grozot. Vojno kot tragedijo civilizacije je obsodil tudi v ciklusu lesorezov *Ugasli svechniki* (1955–1957), v katerem je preshel k simbolnemu nachinu uporabe likovnih motivov. Nagnjenost k izrazhanju s simboli je umetnik kasneje stopnjeval, zato je postala ena najpomembnejshih znachilnosti njegovega opusa. V ciklusu *Bogovi so zhejni* (1955) srechamo zanimiv preplet antichne mitologije z erotichno atmosfero. Iz antike izvira tudi pobuda za ciklus *Orfej in Dioniz v mesechini* (1955–1958). Ciklus linorezov *Povest malega mesteca* (1963–1969) si je grafik zamislil kot likovni oder vsakdanjih zgodb. K iskanju abstraktnih in znakovnih likovnih reshitev se je podal s ciklusom grafik v tehniki visokega tiska *Chrna dominanta* (1962–1963), v katerem se je posvetil raziskovanju razmerij med temno obarvanimi ploskvami, ki jih le tu in tam pozihvljajo barvni akcenti. Soroden je ciklus *Modra dominanta* (1975–1977). Ciklus lesorezov *Pesnik v nochi* (1960–1963) je posvechen motiviki trubadurstva. Pri ciklusu *Industrijska grafika* (1964–1972) je Milan Batista namesto grafichnih matric kot osnovne elemente kompozicijske gradnje uporabil ploskovite sestavine tekstilnih strojev, ki jih je zdruzhil v konstruktivistichno in pogosto antropomorfno razumljeno celoto. Te je v ciklusu *Znak* (1973–1975) nadomestil s chrkami. Posebno poglavje predstavljajo dela v tehniki enkavstike (vlivanje raztopljenega voska na razlicne podlage), kateri se je kot prvi in edini med domachimi umetniki posvechal med letoma 1967 in 1972. Ciklus *Kariatida* (1969–1972) je zasnoval na principu ravnesja nosechih in noshenih delov v arhitekturi. Lirichna erotika predstavlja rdecho nit ciklusa barvnih linorezov z zgovornim naslovom *Dafne* (1979–1982). Risbe iz ciklusa *Zachetek in konec* (1979) so umetnikovo likovno razmishljanje, s katerim se je s pomochjo likovnih sredstev, predvsem nemirne, vendar natanchno vodene linije, posvetil simbolnemu prikazu poteka chlovekovega zhivljenja. Ciklus grafik v meshanih tehniki *Urbanizacija prostora* (1982–1985) opredeljuje igrivo iskanje razmerij med likovnimi elementi, ki so dobili vlogo simbolov ali znakov. V ciklusu risb s kreda *Portret* (1979–1980) je v najrazlicnejshih

variantah prikazal podobo enega samega obraza. V ciklusu *Ikone* (1982–1986) je posegel po slikanju na les v oljni in tempera tehniki. Na tradicionalni pristop k izdelavi ikon nas opozarja poudarjanje motivov z zlatim ozadjem in oblikovanje likovne površine z voskom. Pri ciklusu jedkanic, kombiniranih z akvatinto, z naslovom *Oljke* (1984–1990) je drevesa zasnoval kot simbole chlovekove trdoživosti in jih prežehl z romantično-dramatično atmosfero. Zamisel o prepletenosti in minljivosti vseh stvari je stopnjeval pri jedkanicah iz ciklusa *Tokovi chasa* (1988–1993). Ciklus barvnih linorezov *Meditacije Presbernovih pesmi* (1964) je vech kot dve desetletji kasneje nadaljeval s ciklusom risb, pastelov in voshchenih akvarelov z naslovom *Poezija dr. Franceta Presberna* (od 1987). Posebno mikavnost so prispevali razlicni tipi pisav (letrizem oziroma umetnishko lepopisje), ki jih je Batista uporabil pri izpisovanju v kompozicije vkljuchenih pesnikovih verzov. Ilustracija, iluminacija in pisava se smiselno prepletajo. Poeziji je posvechen tudi ciklus *Slovenska lirika* (od 1985). Na Tirolskem je lep odmev dozhivela serija graficnih in risarskih upodobitev vodje tirolskega kmechkega upora Michaela Gaismaierja (1981–1983), ki je nastala ob 450-letnici Gaismaierjeve smrti. S ciklusom risb in akvarelov *Valvazorjeva Ljubljana* (1991) pa je Batista opremil knjigo *Podobe Valvazorjeve Ljubljane*. O pozornosti do chloveshke figure kot nosilke umetnishkega sporočila nas prepričujejo tudi dela iz ciklusov *Harlekin in lutka* (od 1985), *Evropa* (od 1989) in *Zoodijak* (od 1995), ki so simbolno zaznamovani. Pri prvem ciklusu dvogovor med komichnim, shaljivim, norchavim, toda mogochnim lutkarjem Harkelinom in malo lutko predstavlja metaforo za nemoch chloveka in tragichnost njegove usode. Ciklus *Evropa* je Milan Batista zasnoval kot likovni pogled na zgodovino nashe celine. Stilizirano zhensko telo, ki pooseblja Evropo in obvladuje likovni prostor, je obdano s simbolnimi motivi, pomniki in znanimci civilizacije. Povezava med realistischno risbo, ki je znachilna za vrsto del Milana Batiste, ter likovno sproshchenimi, igrivimi domishljijjskimi vzorci, letrizmi in drugimi motivnimi delchki nas opozarja, da je umetnika vselej zanimalo tudi iskanje harmonichne sinteze med raznovrstnimi likovnimi pristopi.

Likovni opus Milana Batiste je zanimiv tudi zaradi ustvarjalnega dialoga, ki ga je umetnik uspel vzpostaviti z nekaterimi pobudami moderne evropske umetnosti. V shestdesetih letih preteklega stoletja je Batista zapustil svet neposredno prepoznavne predmetnosti in se podal na abstraktno likovno pot. S pretanjeno izdelanimi jedkanicami, kombiniranimi z akvatinto, risbami in akvareli, pa se je vrnil k likovnemu izrazu, ki temelji v razlicnih, vselej na realizem vezanih likovnih smereh. Med likovnimi ciklusi Milana Batiste bi torej lahko ugotovili vrsto vsebinskih in formalnih razlik, vendar velja poudariti, da je umetnik eno kljuchnih mest vselej odmeril chloveku, ki se lahko pojavlja tudi v anonimnih, antropomofnih, simbolnih ali znakovnih oblikah. Opazna je humanistischna nota likovnega nagovora Milana Batiste: umetnik je pretanjen opazovalec, iskriv analitik in formalni virtuoz – vselej pa je tudi globok humanist, ki se pogloblja v chlovekovo naravo in notranjost, v njej ishche lepoto, mir, ravnovesje, skladnost duha, opozarja na bogastvo kulturne in civilizacijske tradicije, a ne more spregledati odtujenosti in stisk, ki prezhemajo sodobnega chloveka. Kot je ob retrospektivni razstavi leta 1995 v Kranju zapisal likovni kritik Andrej Pavlovec, je chloveshka figura – osrednje torishche likovnih razmishljanj Milana Batiste – »vechni nosilec vrednot in moralizirajocha pricha chasa in prostora, v katerem zhivici«.

Milan Batista

LIKOVNA DELA /REPRODUKCIJE/

- 1 Stara Ljubljana, 1952, jedkanica, 18 x 24 cm
- 2 Simbol na materializirani podlagi, 1982, meshana tehnika, 47 x 70,5 cm
- 3 Simbol na materializirani podlagi, 1982, meshana tehnika, 47 x 70 cm
- 4 Stara oljka (po risbi Uljchan, 1984), 1986, jedkanica, 32 x 49 cm
- 5 Družinski portret (spomin na dvajseto stoletje), 1999, jedkanica, 32 x 49 cm
- 6 Harlekin in lutka, 1993, meshana tehnika, 56 x 38 cm
- 7 Harlekin, 1993, akvarel, 56 x 37 cm
- 8 Preshernova Zdravljica, 1999, meshana tehnika, 50 x 35 cm

Naslovnica

- 9 Preshernova Zdravljica, 1999, meshana tehnika, 50 x 35 cm

Fotografije del M. Batiste: Drago Holynski

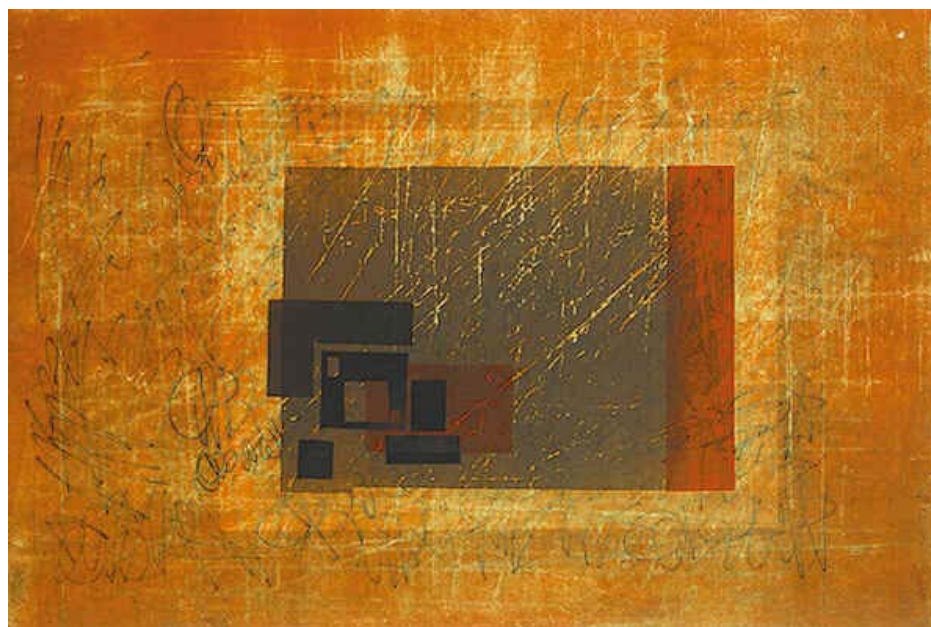
Milan Batista je bil rojen leta 1924 v Ljubljani. Očetov rod izvira iz slovenskega Primorja. Osnovno sholo in nizhjo gimnazijo je obiskoval v Ljubljani. Prve risbice z naslovom *Kako rečemo in kako bi bilo v resnici* je objavil v časopisu *Jutro*. Na drugo svetovno vojno ga vezhejo kruti spomini (Gonars, Treviso, zapor v Beljaku, Ljubljana, Sv. Lucija pri Mostu ob Soči). Leta 1943 je sodeloval na razstavi risb, ki so jo v Gonarsu pripravili interniranci (Nikolaj Pirnat, Evgen Sajovic, Drago in Nande Vidmar, karikaturist Oto Drezle, Ted Kramolc idr.). Zadnje leto vojne je opravil dva razreda vishje gimnazije in obiskoval Gorshetovo slikarsko sholo. Po osvoboditvi Ljubljane je deloval kot kulturnik Cankarjeve brigade v KNOJ. Po končani vojashchini je bil kulturni organizator pri mladinskem komiteju Ljubljana (ustanovil je centralno slovensko drushtvo Karla Kajuha).

Po vojni se je vpisal na Akademijo likovnih umetnosti v Ljubljani. Njegovi profesorji so bili Nikolaj Pirnat, France Mihelich, Slavko Pengov, Maksim Sedej in Riko Debenjak. Diplomiral je leta 1951 pri prof. Bozhidarju Jakcu in nato pri njem obiskoval tudi grafično specialko. Od leta 1953 do 1958 je poučeval likovno vzgojo v Trzhichu. Svoje kulturno in pedagoško delo je od leta 1959 nadaljeval v Kranju. Kmalu je postal ena osrednjih osebnosti kulturnega in likovno-pedagoškega delovanja v mestu, predsednik Kluba kulturnih delavcev (ustanovljen 1956), urednik revije za kulturo *Gorenjska*, vodja Centra za estetsko vzgojo (1965–1981) itd. Med drugim je bil predsednik likovnih pedagogov Slovenije (1959–1961), poslanec kulturno-prosvetnega zbora (1970–1975) in eden izmed udeležencev akcije 25 poslancev, direktor Delavske univerze Trzhich (1969–1970). Leta 1965 je ustanovil oddelek za estetsko vzgojo pri Osrednji knjižnici v Kranju (CEV). Je dolgoletni sodelavec Zveze kulturno-prosvetnih organizacij ter pedagoških in kulturnih institucij za področje likovne vzgoje. Svoja dela je predstavil na številnih samostojnih in skupinskih razstavah doma in v tujini, zlasti v Avstriji, na Cheshkem, Poljskem, v Franciji in Nemčiji.

Ustvarja v različnih grafičnih (lesorez, linorez, jedkanica, akvatinta) in slikarskih tehnikah (akvarel, pastel). Ukvarja se tudi z enkavstiko in se posveča letrizmu. Leta 1995 je izdal *Veliki sonetni venec / Sonetni venec sonetnih vencev* (20 izvodov) in leta 1996 zbirko pesmi *Kamen in veter*.

Damir Globočnik

SATIRICHNI LIST BODECHA NEZHA IZ LETA 1914

Dnevnik *Dan*, ki ga je med letoma 1912 in 1914 izdajal radikalni, mlajši del liberalne stranke, je od svojega predhodnika, dnevnika *Jutro* (1910–1912) prevzel prakso objavljania karikatur. Oba chasnika je izdajala in tiskala Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Karikature na prvih straneh *Jutra* in *Dneva* so se bralcem priljubile. Uredništvo *Dneva* je pripravilo tudi posebni, s satirichnimi verzi in karikaturami opremljeni brošuri, posvečeni t. i. »vodishki aferi« (Ivan Lah, »*Johanca*« ali *vodishki chudezhi*, 1913) in prvi balkanski vojni (*Balkanska vojna v karikaturah in pesmih*, 1913), ki sta dosegli izjemen prodajni uspeh, ter na zachetku leta 1914 zachelo izdajati stalno »zabavno-humoristichno nedeljsko prilogo« oziroma satirichni list z naslovom ***Bodecha nezha***.

Bodecha nezha je sprva izhajala na štirih straneh, ki so se zhe kmalu podvojile. Odgovorni urednik *Dneva* in *Bodeche nezhe* je bil Radivoj Korene. V *Bodechi nezhi* je bil poleg imena odgovornega urednika objavljen samo podatek: »*Last in tisk "Učiteljske tiskarne"*«.

»*V nedeljo, dne 25. januarja t. l. izide prva shtevilka "Bodeche nezhe", edinega slovenskega humoristichnega lista kot stalna nedeljska priloga "Dneva",« je napovedovala 753. shtevilka Dneva. »Sedanji chas, ko vlada breznarodni klerikalizem, ko bijejo s pestmi od vseh strani Slovincem v obraz, ko nimamo na rodni zemlji skoro nobenih pravic, ko je chas zagrizen in strupen, ne more izhajati brez humoristichnega lista, ki pa ne bode samo shaljiv, ampak tudi zbadljiv na vse strani. Vsi dobri ljudje bodo z veseljem pozdravili ta novi list, zlobni in hudobni pa se ga bodo bali, ker ne bo prizanesel nobenemu, ne najvishjemu in ne najnizhjemu. "Bodecha nezha" bo shiba sedanjega chasa in vladajocibih razmer, zato ne sme biti poshtenega Slovence, ki ne bi bral "Bodeche nezhe" ... Da bo "Bodecha nezha" postala vredna svojega imena in da bo vestno izpolnjevala stavljeno ji zadacho, prosimo vse vesele in poshtene Slovence krizhem nashe domovine, da nam porochajo o vsem in vselej, kar je treba bichati, da pa tudi s svojim humorjem, ki ga je menda she nekaj v teh zhalostnih chasih med Slovenci, pripomorejo listu do vsestranske popolnosti.«*

Teden dni pozneje, v 759. shtevilki *Dneva*, objavljena notica *Prijateljem dovtipa* je bralcem znova priporochala nedeljsko prilogo *Dneva* oziroma novi, v tem chasu edini slovenski satirichni list: »*Ustanovili smo "Bodecho nezho"*. Nash namen je ustvariti poljuden in poceni humoristichen list, ki naj vsake teden prinese nekaj dobre volje med nas. S tem smo ob enem hoteli ustreci tudi stalnim naročnikom "Dneva", da dobe vsako nedeljo nekoliko namechka. Zachetek je narejen. Po glasovih, ki smo jih prejeli iz vrst nashih chitatelej, sodimo, da smo ustregli splosni zhelji. Nas to veseli, ker hochemo, da svojim chitateljem v vsakem oziru ustrezchemo. Razmere v nashi shirshi in ozhji domovini imajo v sebi toliko smeshnega, da polnijo celo vrsto humoristichnih listov. Vseh teh razmer se bo dotikala *Nezha* in bo nabodla zdaj enega, zdaj drugega. Ob enem pa hochemo gojiti kolikor mogochne domach dovtip. Mnogo dovtipov se pri nas slishi v veselih družbbah – in mnogo se jih tam tudi pogubi. To je shkoda. Vsak kraj ima svoje razmere – in svoj humor. Zato se priporochamo prijateljem dovtipa in humorja, da se spomnijo na "*Nezho*". Skrbeli bomo za dobre

slike, za pesmi in kuplete, za glose in satire – vsem onim, ki so dobre volje, bo odprt oddelek za dovtipe. Pribodnja shtevilka bo bogatejša od prve.»

Urednik »ultraradikalnega«, projugoslovanskega oziroma srbofilskega *Dneva*, pisatelj, publicist in prevajalec dr. Ivan Lah (1881–1938), nekdanji sodelavec *Jutra*, »masarykovec, panslavist, srbofil, svobodomislec, chlovek, ki si je upal javno nastopiti proti dr. Shushtershichu«, je v prvi *Knjigi spominov* zapisal, da so pri izbiranju imena humoristične priloge razmisljali o raznih predlogih: »od srshena do komarja«. Ivan Lah, ki se je zavzemal, da bi se priloga imenovala *Zmaj*, kar pa se je drugim pri *Dnevu* zdelo prehudo, omenja, da je vlogo glavnega risarja prevzel znani karikaturist France Podrekar (1887–1964). Kmalu se je zbrala cela cheta sodelavcev *Bodeche nezhe*, med katerimi sta bila tudi brata Gorazd, ki sta podobno kot Podrekar zhe prej sodelovala z *Dnevom*. »Karikaturisti so bili zelo marljivi, mnoge jih nisem niti poznal po imenu. /.../ Z moderno satiro se je odlikoval France Shtajer, za tekoče dovtipe pa so poskrbele sočasne razmere. "Nezha" se je lepo razvijala, bila je budomushna in ostra in je zato uzhivala posebno ljubezen gg. cenzorjev. Priredili smo posebno Koroshko shtevilko in krepko udarjali po Berchtoldu in njegovih Albancib. Vse to ji je nakopalo mnogo sovrashtvo in "Nezha" je bila končno ustavljena« (Ivan Lah, *Knjiga spominov* / *Ječe–moja pot*–Dan 1914, Ljubljana, 1925, str. 48, 64 in 65).

Naslovnico *Bodeche nezhe* je krasila Podrekarjeva risba z imenom satirichnega lista, tipiziranimi figurami debelushnega zhupnika, klechehega avstrijskega birokratskega shkrica in orožnika, ki se je z mechem spravil nad ogromno bodecho nezho. Personifikacija satirichnega lista se brani z ostrimi listi. Posamezne shtevilke so bile pogosto natisnjene v različnih barvah ali v dvobarvnem tisku.

Poleg komentiranja domasih dogodkov je *Bodecha nezha* veliko pozornost posvechala dogodkom v knezhevini Albaniji, v katere se je vpletala avstro-ogrška zunanja politika. Tudi na zadnji strani druge shtevilke naletimo na Podrekarjevo personifikacijo »Nezhe Bodeche«, pred katero bezhijo njeni sovrazhniki: chrni farji in prvaki Slovenske ljudske stranke dr. Ivan Shushtershich, dr. Evgen Lampe in dr. Janez Evangelist Krek. Poleg karikature je objavljena pesmica o *Bodechi nezhi*:

»Oj kako rana
je tvoja skelecha,
kogar zgrabish:
Nezha Bodecha.

Vendar krog tebe
velika je gnjecha,
dobro jih zbadaj
Nezha Bodecha.

Enega v prsa,
drugega v plecha –
ostro zabodi
Nezha Bodecha.

Krog pa gledalcev
naj vedno se vecha,
dobro zabavaj jih
Nezha Bodecha.«

Podrekar in drugi karikaturisti so se v *Bodechi nezhi* podpisovali tudi s psevdonimi, npr. »Ficli Pucli« (op. najbrž po imenu ene izmed baročnih skulptur v toplicah v cheshki vasici Kuks, njihov avtor je bil kipar Matthias Bernard Braun, 1684–1738), »Moric« (op. morda po slikanicah Wilhelma Buscha, 1832–1908, v katerih nastopata Max in Moric), »V.R.M.B.«, »dr. Froid« oziroma »R.ch« idr.

Na naslovnici 11. shtevilke je bila npr. objavljena »Ficli Puclijeva« oziroma Podrekarjeva karikatura *Pomlad pribaja ali klerikalno-nemshka-vladna nevihta ...*, na kateri apokaliptični jezdec z nemshko »Pickelhaubo« na glavi prinasha vihar davkov, doklad, izdajic, Shtefetov (op. Ivan Shtefe je bil urednik katoliškega *Slovenca*), shpicljev, shpionov, konfidentov (policijskih zaupnikov, ovađuhov), shvabov, provokatorjev, izdajalskih procesov.

»Koroshkemu jubileju« (500-letnici zadnjega ustolichenja koroshkega vojvode na Gosposvetskem polju) posvečena deveta, posebna koroshka shtevilka *Bodeche nezhe*, ki je izšla z datumom 22. marec, je bila 23. marca zaplenjena zaradi naslovne Podrekarjeve karikature *Po 500 letih ...*, ki se je navezovala na 17. marca 1914 objavljen istoimenski uvodnik v *Dnevu*, in dela prispevka *Petstoletnica* na četrty strani. Sporni del prispevka *Petstoletnica* se je glasil: »*Ab, kako zmagoslavno so pa takrat vibrale zastave in buchale orglje v cerkvi pri zahvalni masbi, ko so praznovali stoletnico, odkar je 3000 Avstrijcev s 300 kanoni in 30 marketendericami – vjelo 3 Francoze, ki so trdno spali, ker so bili pijani kot kanoni!*«

Le nekaj dni prej je bila zaplenjena propagandna brošura *Klic od Gospe Svete*. Brošuro so »ob petstoletnici zadnjega ustolichenja koroshkih vojvod« izdali pripadniki Preporoda, gibanja za reshitev slovenskega narodnostnega vprashanja z razbitjem Avstro-Ogrske in ustanovitvijo samostojne jugoslovanske držhave. Brošura je izšla ob dijahski stavki v Ljubljani, ki je bila prirejena, ker oblast ni dovolila v slovenskem jeziku praznovati petstoletnice ustolichenja koroshkih vojvod.

Podrekarjevo karikaturu je doletela zaplemba, ker je avstrijskega orla (heraldični simbol habsburške monarhije) prikazala kot mrhovinarja na koroshkem vojvodskem prestolu, okrog katerega so razmetane lobanje. Nad Gosposvetskim poljem se spreletavajo mrhovinarji oziroma »mrtvashki vrani«. Na karikaturi je napis: »18.III.1414 – 18.III.1914«. V desnem zgornjem kotu karikature je narisana drobna peterolistna hrastova vejica (op. hrast je veljal za simbol nemshtva).

Karikatura naj bi namigovala na domnevno kruto zatiranje slovenskega ljudstva s strani vladajoče habsburške dinastije, s tem pa naj bi zhalila dolžno sposhťovanje do Njegovega velichanstva cesarja Franca Jozhefa in njegovih prednikov. Tako se je glasilo mnenje Dezhelnega sodishcha v Ljubljani, ki je 23. marca 1914 potrdilo odredbo Drzhavnega tozhilstva o zaplembi (489. paragraf zakona o kazenskem postopku). V skladu s 36. in 37. paragrafom Tiskovnega zakona z dne 17. decembra 1862 je bilo

prepovedano nadaljnje shirjenje 9. shtevilke *Bodeche nezbe*. Dezhelno sodishche je razsodilo, da se morajo izvodi *Bodeche nezbe* unichiti, prav tako tiskarska klisheja karikature in chlanka. Dezhelno sodishche je objavo karikature opredelilo za zlochin (glede na 63. in 64. paragraf kazenskega zakona), medtem ko je bil prispevek *Petstoletnica* oznachen za prekrshek (491. paragraf kazenskega zakona).

Prispevek *Petstoletnica* je po mnenju Dezhelnega sodishcha javno zasmehoval cesarsko armado. V njem je namrech pisalo, da so leto poprej ob praznovanju stote obletnice bitke pri Leipzigu, v kateri je bil premagan Napoleon, pravzaprav praznovali dejstvo, da je 3000 Avstrijcev s 300 kanoni in 30 »marketendericami« (»jestvinarkami«, vojashkimi branjevskami) ujelo tri Francoze, ki so zaradi tezhke pijanosti trdno zaspali (Drzhavno pravdnishtvo, fasc. 21 ss, Arhiv republike Slovenije v Ljubljani).

Koroshka shtevilka *Bodeche nezbe* je zato do bralcev prishla brez Podrekarjeve karikature avstrijskega orla. Objavljena pa je bila lahko karikatura *Nemshki Mihel ob vojvodskem prestolu*, na kateri je Podrekar narisal tipizirano figuro domachege klerikalca in nemshkega Mihela (karikirano personifikacijo tipichnega Nemca) s pipico v ustih in bichem v roki. Karikaturu spremlja *Pesem koroshkih Slovencev*:

»Da smo tudi mi Slovani,
da slovensk je Korotan,
narod nash dokaze hrani,
jezik nash in duh in stan.

Pricha to nam zgodovina
pricha krajnih sto imen,
pricha chutov nam milina
da Slovanstva mi smo chlen ...«

Podrekarjeva serija karikatur v »Koroshki shtevilki« je skupaj s pesmico prikazovala »*Izpremembe na vojvodskem prestolu*«, t. j. nekakshno koroshko zgodovinsko panoramo vse od Boruta, Hotimira in Kajtimara, kralja Sama, nemshkih knezov, nemshkih plemichev in grashchakov, do nemshkega biricha:

»V starih chasih Korotancem
bil je vojvoda vladar,
vladal jim je hrabri Borut,
Hotimir in Kajtimar.

Njim sledil je slavni Samo,
ki je zdruzhil pod seboj
vse od Adrije do Balta
in je ljubil narod svoj. /.../

A nazadnje se na prestol
vsedel nemshki je berich,
on pobira desetino
in vihti svoj shvabski bich.«

Naslednja shtevilka je prinesla eno izmed bodic proti cenzuri. Podobo karikiranega orožnika s shopom satiricnih listov pod ramo je spremljal komentar: »Kdo je odnesel zadnjo "Bodecho Nezho"?«

Tudi 19. shtevilka je bila konfiscirana. V 20. shtevilki je sledila Podrekarjeva karikatura *Konfiskacija*: na vozichku odvažajo zaplenjene izvode *Bodeche nezhe*. »Halo, vkup, Ljubljana bela, / glejte, kaj se tu godi, / "Nezho" je pol'cija vzela, / nich vech je v trafikah ni ...«

V *Bodechi nezhi* so se vechkrat pojavljale risbe parov ali dvojic, zatopljenih v shaljiv pogovor. Oseba A je na primer postavila vprasanje: »Kaj praviš k temu, da bodo poslej v avstrijski armadi sluzhili tudi osli?«, oseba B pa je kot iz topa izstrelila odgovor: »Kaj dosedaj she niso?« Shala na rachun avstrijske armade ni ostala brez posledic. Zaradi nje je bila zaplenjena 22., zadnja shtevilka *Bodeche nezhe*.

Po 500 letih . . .

Matjazb Jarc

MLEKARNA

(radijska igra)

Nastopajo: Agent, Agentka, Agentkin duh, Shef agencije, Demonstrant, Prvi demonstrant, Drugi demonstrant, Upornik, Odpadnik, Pomozhni odpadnik, Krava Liska, Prva krava, Druga krava Demonstranti, Uporniki, Poslushalci, Raja, Krave

Agent: Dragi poslushalci, vsak chas bo ura 28. Na sporedu je oddaja Nova zgodovina. Besedo ima nasha Agentka. Prosim.

Agentka: Oh in ah, kako sem ginjena! Nastopam! Z mano pa nastopamo vsi mi, ki she vemo, da nam je curljala voda za vrat, ko je dezhevalo iz oblakov sovrashtva in nasilja.

Agent: Tako je. Vsi ti trenutki ostajajo v nas.

Agentka: To je hujše od silnih strasti, ki jih je v nashih prednikih vzhigala seksualna revolucija. Toda zdaj je preteklost prenesena v prihodnji chas, in to enkrat za vselej!

Agent: Brez dvoma za vami, tega se popolnoma zavedamo.

Agentka: Nashe mlekarne bodo odslej prozvajale vech mleka kot kadarkoli in tudi smetana bo dostopna vsakomur, ki si jo bo hotel ogledati. Samo pogledjte nashe nachrte, kako so velichastni! In nasha gesla, ali ne zvenijo lepshe od katerekoli pesmi, ki so jih vchasih kovali razni pesnishki elementi?

Poslushalci: Lepshe! Slajshe, bolj pristno, bolj globokoumno!

Agentka: Kdor drugache misli, nich ne misli! Kdor je proti, je za! Kdor diha, je nash!

Demonstranti: De – mon – stri – ra – mo! De – mon – stri – ra – mo!

Agent: Zakaj le, uboga izgubljena raja, zakaj le?

Demonstranti: Jaz demonstriram zato, ker so me pohodili in poteptali!

Agent: In kdo je storil taka grozodejstva?

Demonstrant: Hlapci, lizuni, anusarji in oporechniki obveznega mishljenja. Che kje kakshnega najdem, ga iznichim, che ne bo zapel nashih pesmi!

Agent: Katere pa so, po vashem, te pesmi?

Demonstrant: Ne poznash nashe motivike? Da nisi ti eden izmed njih?! Glejte ga! Tukaj je eden! Po njem!

Demonstranti: OOO! Komu zdrobimo kosti, komu pomagamo dojeti resnichnost?

Drugi demonstrant: Chakajte! Stojte! Kdo je to? Kaj je storil?

Prvi demonstrant: Sprashuje, vohlja, ne zna nashih pesmi!

Agent: Ni res! Lahko vam takoj eno zrecitiram!

Drugi demonstrant: Zrecitiraj!

Agent: Na pohod, sodelavec, oj ti nash ud, na pohod, to je nash skupni trud!

Demonstranti: Bravo! Ta zna! Nash je! Pustimo ga, naj odgomazi!

Prvi demonstrant: Ampak glej, da te ne vidimo vech na nashi poti!

Agent: O ne, brez skrbi, da ne ... Dragi poslusalci, krvav je moj Agentski kruh. Zdaj vidimo, kako nujno je opaziti in spoznati globoko ozaveshchenost nashe sodelavne mase.

Demonstranti: De – mon – stri – ra – mo! De – mon – stri – ra – mo!

Agent: Skupina, katere znamenita nachela smo pravkar spoznali, zdaj odhaja. Zapushcha nas v prepričanju, da smo varni pred rushilnimi silami.

Agentka: Ljuba raja! Upornishki duh nas uchi ubogljivosti! Prekopali smo kanale in iz njih pregnali glodalce, ki so v predpreteklosti shirili smrad namesto idej! Smrt zalegi!

Raja: Smrt! Zhiveli mi!

Agentka: Preprodajali so se med sabo, podrejali so se lazhnim zakonom absolutne avtoritete! Gnusijo se nam, ki razvijamo nove vrednote! Povejte, katere! Tri, shtiri!

Raja: Sozhitje! Pravichnost! Pravna drzhava! Nova zgodovina!

Agentka: Tako je! V Novi zgodovini ima vsak svoje mesto! Kdor hoche spreminjati njene zakone, je posiljevalec in zhivina! Kaj zasluzhi, vprasham vas, kaj zasluzhi?

Raja: Izgon! Zgazhnjo! Zdrobitev! Sesutvo!

Agentka: Zdrobimo pripadnike dirigentstva in drugih zastarelih metod! Dobro vemo, kaj storiti, kadar na katerega naletimo. Ali se bomo takrat obotavljali?

Raja: Ne, ne bomo se!

Agentka: Ali bomo zgrabili za orozhje?

Raja: Zgrabili bomo!

Agentka: Ali bomo kaj premishljevali?

Raja: Ne!! Nikoli!

Agentka: Ko bomo takega zgazili ni speshtali, ali nam bo zhal?

Raja: Ne! Ah, ne!!

Agentka: Somishljeniki! Na pohod!

Shef agencije: Poklicati Agentko.

Agentka: Poklicali ste.

Shef: Takoj povedati raji novost. Nich vech orozhje. Vse vrniti. Dati sem, tukaj zakleniti.

Agentka: Toda, shef, raja se she ni dovolj napila krvi. Mleka pa ni zadosti.

Shef: Mleko morati biti.

Agentka: Mlekarno so zasedli uporniki. Nich jim ne moremo.

Shef: Zgraditi novo. Prejšnjo unichiti, sicer.

Agentka: Nemogochel! Zavrnejo bombe, izstrelke, vse eksplodirava na nashi strani.

Shef: Zamenjati strani.

Agentka: Ne razumem.

Shef: Takoj razumeti, sicer. Poklicati Agentu, sicer. Sicer!

Agent: Klicali ste me.

Shef: Zadaviti jo.

Agent: Je zhe chivknila.

Shef: Prevzeti njene naloge.

Agent: Dragi poslushalci, imeli ste chast slishati glas shefa nashe agencije, ki leti nad nami in nam nakazuje pravo smer. Dvignite roke in privijte gumbe na sprejemnikih!

Upornik: Fantje. Tezhave imamo. Treba bo obdrzhati vech smetane.

Odpadnik: Rajshi jo unichimo. Sicer bomo she mi postali agencija.

Upornik: Molchi in podpishi tole izjavo. Saj rad enakovredno sodelujesh z nami?

Odpadnik: Spet pozabljash, da sem jih jaz preprichal vech kot ti.

Upornik: Ti pa pozabljash, kdo obvladuje deaktivizacijo. Umolkni, sicer ...

Uporniki: Nehajta, no ... Dovolj je bilo ... Bodimo slozhni ...

Pomozhni odpadnik: Naj se zhe enkrat zmenita. Da bomo vedeli, za koga smo in chigavi.

Uporniki: Fantje, kot recheno, nova direktiva je tale: smetana bo za nas. Vidva ostaneta v mlekarini s tremi chetami, ostali se preselimo v Agenturo.

Odpadnik: Namesto da bi jo pozhgali, se selimo vanjo ...

Upornik: Ti gresh pa na vishji polozhaj, tja dalech v vishje kraje.

Pomozhni odpadnik: Kakshna chast te je doletela! Ponosni smo nate.

Odpadnik: Che je pa tako, daj izjavo, da jo podpishem.

Uporniki: Bravo! Velika odlochitev! Pogumno dejanje!

Odpadniki: Kaj pa pochnesh? V kaj nas spravljash?

Odpadnik: Nich ne izgubimo s tem, fantje. Dosegamo vishji smoter. Slava trenutku!

Odpadniki in uporniki: Slava! Natochimo si smetane!

Upornik: Fantje, kar privoshchite si! (Odpadniku): Lepo si se podpisal. Preden odpotujesh, si pa le she privoshchiva malo masla.

Odpadnik: Vsa chast ti. Tvoj najboljsi nachrt doslej.

Upornik: Zdaj ti lahko povem: z agencijo smo se dogovorili, da zamenjamo pozicije.

Odpadnik: Ne razumem.

Upornik: Bosh zhe she razumel. Tam gori ti vse razlozhijo. Zdaj pa le na pot!

Agent: Dragi poslušalci, oglasamo se iz mlekarne. Smo med tvorci nashih belih dobrin. Sodelavka krava, kako poteka proces prezhvekovanja in molzhnje v vashi sozhivnici?

Prva krava: Mu. Vsi hektolitri se prevozijo za blagor nashe agencije, mi pa tudi dobimo znaten koshček pridobljenega bogastva.

Druga krava: Jaz bi pa rada pohvalila agencijo, kako nas dobro molze.

Agent: Kaj pa vi, gospa Liska? Vi vodite sektor za umske dejavnosti. Kako to urejate?

Krava Liska: Za mukanje pri nas vlada veliko zanimanje. Ohranjamo tradicijo spoznavanja gesel, borimo pa se proti kukanju iz shtale.

Agent: O tem ne bi izgubljali besed. Kdor svoje da, tudi dobi svoje, bi povzel iz pogovora z nasho sogovedino, ki nas pelje v svetle trenutke mlekarstva.

Uporniki: Uporniki in upornice! Dosegamo cilje! Smo zhe tu! Vidimo, da nekateri principi, s katerimi je prednjachila barabistichna Agencura, niso za odmet! Posebej ne gospodarstvena ureditva!

Uporniki: Ne! Ona pa zhe ne!

Uporniki: Zato si jo moramo zdaj prisvojiti! In tudi z elito sogovednih elementov je treba zrachunati!

Uporniki: Zrachunati! Zrachunati!

Upornik: Za nekatere so pochili hudi chasi. Njihova sopomoch pri nashem spopadanju je temeljila na preizrachunljivosti in pohlepovanju!

Uporniki: Kdo so? Kje so? So she sploh? Dajte jih sem!

Upornik: Dragi ... moji. Zachenjamo dobo pravicozheljne redoljubnosti. Nazdravimo she enkrat z mlekom nashe bodochnosti! Navzdol z odpadniki!

Uporniki: Navzdol ... Navzdol! Navzdol!!!

Agent: Dragi poslušalci: S tem zakljuchujemo prenos iz bivshe Agenturichne grashchine. Zdaj pa – osrednja tema dneva in nochi. Prosim, gospod Odpadnik.

Odpadnik: Trenutek je bil zakolichen in mi – zakolicheni v njem na vseh dobe dob.

Upornik: Poslushajte ga, uporniki, kaj govori! Kaj je pa vcheraaj podpisal, tega ne pove!

Uporniki: Dol z njim! Dol z odpadniki!

Odpadnik: Nekateri so pomislili, da je bil tisti pildek podpisan s trajnim chrnilom! Toda mnoge stvari so zbledele! Gospodarska ureditva sodi v nashe roke!

Upornik: Poslushajte, uporniki! Odvzeti nam hoche mlekarstvo! Kaj mu bomo storili?

Uporniki: Ga bomo zhe! In ne samo njega!

Poslushalci: Pustite nas! Kaj smo storili?

Agent: Dragi poslušalci, zapushcham postajo, valovi so previsoki, razliva se eter. Prishel je moj bivshi shef.

Shef agencije: Moj sistem ostati trden. Ti jutri dobiti malo in chisto malo masla.

Agent: Jaz zhe, kaj pa raja?

Raja: Kaj pa mi? Masla, mleka! Masla! Mleka!

Shef agencije: Rajo strenirati zhe enkrat, sicer! Odznotrjaj prodreti v stroje za molzhnjo, sicer! Ponoviti!

Agent: Sicer!

Upornik: Streljajte, uporniki!

Uporniki: Streljajmo, po njih!

Odpadnik: Ogenj! Za odpadnishtvo!

Odpadniki: Ogenj!

Pomozhni odpadnik: Spet smo tam, kjer smo bili, ko smo se borili za mleko, le da je zdaj mleko druge barve.

Agent: Nashe poslusalce bo zanimalo, kako to mislite? Ali je to zhe chas panike?

Pomozhni odpadnik: Brez skrbi, nashi strokovnjaki bodo poskrbeli za deaktivizacijo upornishkih tezhenj.

Demonstranti: De – mon – stri – ra – mo! De – mon – stri – ra – mo!

Odpadnik: Odpadniki! Smo vihali nosove nad ponujanjem nekaterih papirjev v podpis ali nismo?

Odpadniki: Smo!

Odpadnik: Ali imamo pushke?

Odpadniki: Imamo!

Odpadnik: Ali jih moramo res uporabiti?

Odpadniki: Moramo!

Agent: Ob udarcu na gong bo ura 28.

Upornik: Uporniki, streljajmo!

Odpadnik: Ogenj, odpadniki!

Agent: Tukaj se pa tudi končuje nash prenos iz mlekarne. Lep pozdrav.

Agentkin duh: Ti si deaktiviziral mojo Agentsko kariero. Naj te ne motijo zdaj chrni madezhi v mojem mleku.

Agent: Res duham pravi chas, zdaj sem jaz na vrsti.

Agentkin duh: Smrt zanichevancu, smrt shefu agencije!

Agent: Smrt!

Shef agencije: Pomilostiti! Sicer, hitro!

Agentkin duh: Rzsodba je padla. Smrt naj zhivi.

Shef agencije: Pochasi, pochakati! Podkupiti vas ...

Agentkin duh: Naj se izrjove.

Agent: Storjeno.

Shef agencije: Aghstchpkffff.

Agentkin duh: Lepo si opravil z njim, toda nikar ne pozabi moje soljubezni ...

Agent: Ne bom. She prej pa je na vrsti nash pildek v prelivanju. Poslushalci so gotovo ujeli hudo novico.

Poslushalci: Nismo, ne. Katero? Kakshno novico?

Agent: Upornikom je odklenkalo.

Uporniki: Kaj? Nam ni nikdar odklenkalo. Mi smo she vedno notri, kamor vi ne morete.

Agent: Ne pozabimo, da je bil pildek sopodpisan. Kajti trenutki pokajo.

Agentkin duh: Vse bolj sem sozaljubiljena vate. Izboren spored vodish.

Agent: Poslushaj, vem, kako bova izbezala upornike iz mlekarne.

Agnetkin duh: Kako?

Agent: Pojdiva tja.

Poslushalci: Tako. Na pohod!

Agent: Saj gremo, vsi nad mlekarno!

Vsi: Nad mlekarno!!!!

Agent: Na sporedu so reklamni vložki.

Krava: O, kako rada zachutim aparat za molzhnjo!

Agentkin duh: Kaj jim bosh storil, da bom sopotesheha?

Agent: Izvodil jih bom.

Agentkin duh: Vztrajen si, neupogljiv. Chas je, da zasedesh shefovo mesto.

Agent: Najprej moramo zasesti mlekarno. Sicer!

Poslushalci: Za njim!

Demonstranti: Za – njim – za njim – za – njim – za njim!

Odpadniki: Fantje, naprej!

Uporniki: Stojte, pogajajmo se.

Agent: In sopogajajmo. Tako bo. Prishli smo do konca danashnje oddaje in do kraja razlivanju mleka. Nasvidenje jutri.

Odpadnik: Ti si prvi predlagal sorazlivanje, sicer ne bi pristali na kompromis.

Upornik: Vedel si, da mleko nikoli ne bo tvoje.

Odpadnik: Moji ljudje so zhe desetletja zhejni bele radosti!

Agent: Bodimo soresnichni, sicer. Nekaj se bo treba zmeniti.

Upornik: Mi mlekarne ne damo v sorazlivanje. Pogovarjajmo se o gospodarski ureditvi, to ja, vse dugo je protiresnica.

Odpadnik: Narodi so lazh! Jeziki so utvare! Eksplozije ne shpilajo!

Upornik: Nich ne klapa.

Agent: Mi vse urediti. Razdeaktivizirati, vse raztelesniti, brodit v stolcheni smetani pod tezhno svetovnega sira, sicer.

Odpadnik: V redu. Mi hočemo upravo nad hlevi, ostalo nas ne briga.

Agent: Imate jo.

Odpadnik: Hvala, vedno vam bomo zvesti in pri nogah.

Upornik: Hopla, tako pa ne gre! Hlevi so naši!

Agent: Vi dobiti vech od njih. Vi sokontrolirati zidove vseh naših mlekar.

Upornik: Ja, dobro! Pa kje!??

Agent: V sektorju za kontrolo nad mlekarskimi sopolodstvitvami.

Agentkin duh: Tam bodo vashe upornishke tezhnje sorealizirane v obilju smetane.

Upornik: Takimle ne nasedamo! Mi ne!

Agent: Vi osebno morati dobiti velika smetana. Vi postati svinchen spomenik.

Upornik: Oh.

Agent: Dragi poslushalci, ne zamerite mi te vloge, od nekdej baziram na neenakosti.

Agentkin duh: Pusti frekvence! Nazheni poslushalce na delo! Ukini program.

Agent: Recheno – sosterjeno. Prekiniti spopade, sicer ...

Agentkin duh: ... tochiti chрно mleko.

Agent: To biti prevech res.

Agentkin duh: She dobro, da nas skoraj nihche vech ne poslusha.

Agent: Je she kdo tam?

Poslushalec: Jaz vas she vedno zvesto sopolusham.

Agent: Kaj ti potegniti iz te bele mlake?

Poslushalec: Jaz potegniti vech kot sploh lahko prenesti in soprenashati.

Agentkin duh: Vprashaj ga, zakaj ne gre h kravam.

Poslushalec: Zaprostiti za shtipendijo pri Umski sirarni, chakati na odgovor. Takoj bi sopristopiti.

Agentkin duh: Sopolushalstvo! Sopristopitva vam da uzhitek in sprostitutvo.

Agent: Ti meshati shtrene. Pozabiti na program.

Upornik: Sogovedina! Prishla si pod sonadzor nad sabo. Odslej shtejesh samo she na litre.

Krave: Mu! Kje so tisti hektolitri, ki so vchasih bili ...

Odpadnik: Gnoja in drugih soodpadkov bo v izobilju, dokler bodo kante namolznjene. Kdor bo protestiral proti mleku, bo deaktiviziran. Podpisano!

Agent: To naših poslushalcev ne zmesti. Prenos biti izkljuchen, pretvorjen na resnichnost. Mi vsi mlekariti za mleko. Mlekarna morati biti. To biti oddaja Nova zgodovina, se tu konchati. Lahko noch in zaspati.

BLAGOHOTNO HUDOMUSHNI SOSED

(O karikaturistu in avtorju stripov Andreju Novaku)

Eden najbolj znanih in plodovitih slovenskih karikaturistov Andrej Novak se je rodil v Ljubljani 27. 7. 1935, kjer je tudi konchal Sholo za oblikovanje in bil od leta 1959 zaposlen na televiziji, najprej kot grafični oblikovalec, nato pa kot novinar karikaturist. Karikature je objavljaj v številnih časopisih in publikacijah, imel je stalne rubrike zlasti v ljubljanskem *Dnevniku*, v katerem zhe od zacetka 60-ih let 20. st. v shportni prilogi enkrat tedensko objavlja svoj karikaturistichni komentar dogajanja v slovenskem shportu pod naslovom *Prosti strel*, saj je tudi sam shportno aktiven predvsem kot ljubitelj tenisa in smuchanja. Poleg tega, da je do danes objavil blizu 20.000 karikatur, je tudi opremljal in ilustriral shtevilne knjige ter oblikoval plakate. Sodeloval je na razstavah karikatur v Ljubljani, Beogradu, Skopju, Hannovru, Anconi itd. Leta 1983 je dobil Tomshichevo nagrado, najvishje slovensko priznanje za novinarsko delo. Izoblikoval je svoj prepoznaven stil v preprostih in chistih potezah, ob katerih je znachilni podpis »a.novak« postal zhe pojem za njegov umirjeni, blagohotno satirichni humor, pa tudi za risarsko lirichni pogled na rodno mesto. Izdal je namrech dve knjigi karikatur na temo Ljubljane: *Z mojega okna*, 1989, *Tretji polchas z mojega okna*, 1999; za obe je spremno besedo napisal »pisatelj Ljubljane« Jozhe Hudechek.

V manjši meri kot s karikaturo se je Novak ukvarjal s stripom, a je tudi na tem podrochju ustvaril vech del, vrednih vpisa v domachi pregled zvrsti. Mladinske stripe in slikanice je objavljaj v *Pionirskem listu*, *Cicibanu*, *Delu*, najbolj znan pa je njegov enopasichni karikaturistichni strip *Sosed Janež*, ki je v 70-ih letih vech let satirichno spremljal dnevnopolitichno dogajanje in svoj znachilni glavni lik postavil ob bok *Jaku Sulcu* Milana Mavra (predstavljen v SRPu 37-38/ 2000).

Andrej Novak

SOSED JANEZ – SPOZNAVANJE KVALITET

/iz stripa/

JANEZ & JOVAN

/strip – karikatura/

Bogdan Novak

NOVINARSKE RACE

(anekdote)

PETAN Jasmin in Zharko

Nekaj let pred smrtjo je obiskal Portorozh slavni igralec Marcello Mastroianni. Shla ga je intervjuvat tudi urednica *Antene* Jasmin Petan.

Preden se je odpravila na pot, ji je oče režiser, pisatelj in direktor RTV Zharko Petan povedal, da je četrto stoletja prej tudi sam intervjuval Mastroiannija, ki je tedaj v Portorozhu snemal film *Kruh in sol*.

Jasmin je to med pogovorom omenila. Mastroianni, ki se očitno Zharka ni več spomnil, ji je sočutno dejal:

»Povero papa è già morto, non è vero ...?« (Ubogi ata je zhe mrtev, kaj ne?)

Zharko je sicer nekaj let mlajši od Mastroiannija, toda Marcello je bil očitno prepričan, da je večno mlad in bo vse prej pobralo kot njega.

PETELIN Jozhe

Urednik krizhank in ugank v *Pavlihi* Petelin Jozhe se je včasih tudi kaj zmotil.

»Nich hudega,« je vedno rekel. »Bomo pogledali v enciklopedijo.«

Bogdan Novak mu je nekoč po tem stavku zabrusil:

»Jozhe, ti imash enciklopedično neznanje!«

PIRC Boshtjan

Ko je bil Boshtjan Pirc še televizijski novinar, je bil velik zafrkant. Na splitskem kongresu *Združbenja novinarjev Jugoslavije* je od daleč zagledal Slavena Letico, ki je bil prepričan o sebi, da ga s televizijskega zaslona pozna vsakdo v Jugoslaviji. Pirc je zavpil na ves glas:

»O, vidi ga! Pa to je chuveni Slaven Letica!«

Razshiril je roke in pohitel proti Letici, potem pa zachel navdusheno stresati roko chloveku, ki je stal poleg zardelega Letice. Seveda nalashch.

POCH Miro

Pomochnik glavnega urednika *Dela* Miro Poch je imel poseben sistem za menjavo srajc.

Ko se je spotil, je shel v trgovino, si kupil novo srajco, se preoblekel in staro srajco vrغل v smeti, da se kot zagrizen samec ne bi muchil s pranjem in likanjem.

RAKOVEC Bernarda

Glej: JEKLIN Bernarda

SVETINA Bernarda

Ne glej nikamor

ROGELJ Bine

V tistih chasih je *Pavliba* gnal velik hrup okoli gradnje razkoshne Machkove vile, za katero se je trdilo, da so jo zgradili v Snezhnishi ulici iz sredstev samoprispevka za *Cankarjev dom*.

Machek je bil edini od politikov, ki ni nikoli zaradi tega pritiskal na *Pavlibo*. Pach pa je mirno naročil svoji tajnici, ko je bila vila dograjena, naj obvesti uredništvo *Pavlibe*, da zheli prejemati poslej ta chasopis na svoj novi naslov v Snezhnishi tri.

Karikaturist Bine Rogelj si ni mogel kaj, pa je objavil v *Pavlibi* fotografijo machka, ki je skochil na ptichjo kletko in skushal priti vanjo. Machek visi na kremplju in ni chisto jasno, ali bo zlezal v kletko, ali padel dol. Spodaj je Bine pripisal:

»Jaz se bom vselil, pa naj stane, kolikor hoche!«

V uredništvo *Pavlibe* je prishel starejsi mozhakar, ki je pred kratkim postal srečni ochka. Bogdan Novak, ki je komaj prishel za odgovornega urednika *Pavlibe*, je po njegovem odhodu zmajal z glavo:

»Madonca, da se mu ljubi imeti otroka pri teh letih! Tak star kozel, pa dojenček!«

Kolegi so mu odkimavali z glavo in dajali prst na usta, Novak pa she kar naprej:

»Pa kaj, saj je odshel! Kar je res, je res! Jaz zhe ne bi imel vech zhivcev za dojenčka, pa sem pol mlajshi od njega.«

Karikaturist in urednik Bine Rogelj, ki jih je tedaj imel zhe chez petdeset, se je obzirno umaknil in tako omogochil kolegom, da so Novaku povedali, kako ima tudi Bine komaj nekajmesechnega dojenčka.

Novaku je bilo grozno nerodno, Binetu pa prav nich in njegov Blazh je zdaj zhe odrasel fant od fare.

Milan Fridauer - Fredi

AFORIZMI

V odročnih krajih se lahko zanesesh le na priročne stvari.
So tisti, ki pijejo le shpricarje, vinski polbratci?
Brezosebni ljudem ne bi smeli zaupati niti osebnega orožja.
Na koruzi najlazuje zhivish s kokoshjo.
Sedanja jara gospoda izvira iz vcherajsnje jare tovarishije.
Vsak novi brezposelni je nova socialna (dvo)ročna bomba.
Delo je ustvarilo chloveka. Je potem opica predelavec?
Glede na to, kar ljudje pochnemo v tostranstvu, so nebesa zagotovo demografsko ogroženo področje.
Neumen kmet zhivi od debelega krompirja, pameten od drzhavnih subvencij.
Delitev dela pomeni to, da ga eni imajo, drugi pa ne.
Najvech kozlov ustrelijo osli.
Gola resnica bi zhalila sodishche. Zato je tja tudi ne spustijo.
Che je chlovek najvechje bogastvo, potem niti ni chudno, da z njim toliko hazardirajo.
Gorechnezhi so prvi pri prizhiganju grmad.
Eni so vase zazrti, drugi zazhrti.
Bog kaznuje s shibo, hudich pa s shibico.
Bolj so ljudje topi, ostreje nastopajo.
Le najboljše zhenske vedo, kdaj morajo moshkemu ob strani stati in kdaj lezhati.
Prevech zagrizeni slejkoprej ostanejo brez zob.
Vsak stolchek vsaki riti ne prinese zlate zhile.
Daj, da jih ne dobish!
Vech ko jih ima zlati chas, manj jih ima zlate ure.
Napredne so vedno potiskali nazaj.
Shele ko se potrkash po glavi, se ti odpre.
Hitrost je prestrashena pochasnost.
Eni gredo proti cilju prek trupel, drugi prek teles.
Kuj me, zhivljenje, kuj. Che sem kremen, se zaiskrim, che gnoj, zasmrdim.
(29. 01. 2006)

EPIGRAMIZMI: ANTI(CH)KRONIKA

SLOVENIZMI

BUSHEV KOSHCEK

(Jansha pri Bushu, 10. 7. 2006)

»Slovenija – koshcek nebes ...«
 To je po svoje najbrzh res,
 a kazhe biti tudi tu
 natanchen: »... v balkanskem peklù.«

BREMENA VREMENA

Napoved poletja
 s strahno vrochino.
 Toda prvi avgust
 pade kar v zimo.

CHRNA KRONIKA

V poletnem jutru odhod veseli
 na izlet s celo družino.
 V cestnem tresku se preseli
 pol družine v črno zgodovino.

NEMIRNE URE MURE

Koliko chasa Mirishche
 sploh lahko she mir ishche?
 Dokler to zemlje prgishche
 ne postane morishche ...

REFORMACIJA VREMENA
(Dan reformacije, 2006)

Sploh ni indijansko poletje
 le char rezervatov indijanskih;
 pozna jesen dá poletno gretje
 tudi v rezervatih balkanskih.

DAN MRTVIH 2006

Zadnji dnevi oktobra karibski,
 prvi dnevi novembra sibirski.
 Letni chasi niso nich vech lirski,
 ampak, kot kazhe, le she – vampirski.

OSHTARIJSKI VEDOMCI

V vsaki zakotni oshtariji
 so kos sleherni aporiji;
 s chvekom reshujajo probleme –
 brez izjeme in brez dileme.

KOMUNALNACISTI

Bratje, peklensko zavozlani:
 katolichane – naciste
 so pobili katolichani,
 ki so se shli komuniste.

ELEMENT SPRAVE

Tisti, ki v nichemer niso enotni,
 se združijo v jezi bohotni
 in postanejo chisti Praslovani,
 kadar so pred njimi – cigani.

MANIPULACIJE NACIJE

Morda se bo pokazalo,
 da ambrushko Malo hudo
 pravzaprav sploh ni malo,
 ampak veliko »chudo«.

RESHITEV?

Reshitev za Rome:
zacheti pogrome.
Reshitev za Cigane:
zapreti v bantustane.

S-LOVE-NIAN IDENTITY
(Delo, 11. 11. 2006)

Nov simbol idilichne drzhave,
po konchani vojni klavnice prave:
Triglav kot transfuzijska aluzija –
vampirjev zob modrina ovija.

I FEEL LOV(E)

Srechevanja med Barjani
in lastnimi Romi-Cigani:
v ozadju sledovi vojnih dni
s takratnim lovom na ljudi.

DRUGACHNOST

Tudi v drzhavi
kratkohlachni
so vsi nepravilni
pach drugachni.

IN SITU NA SITU
(afrovenetologija)

Je Hutujec
hud tujec,
Tutsi pa
tu sit (doma)?

PSI(HO)

Che je dusha slovanska,
vzgoja pa bolj germanska,
je psiha shentbalkanska
lahko pasje tiranska.

TRANZICIZMI

ATA(KA)

V amerishkem svetu
se she ateisti
vrachajo k ochetu:
za vse ata isti.

MINORITY
(mina v riti)

Manjshina povsod
za vechino
pomeni povod –
v riti mino.

ZAZNAMOVANI

Judi, Cigani, Slovani
so bili nekoč zaznamovani.
Bodo tudi muslimani
na ta evropski spisek dodani?

SOVJETSKA TRANZICIJA

So Rusi razpad oblastne
Sovjetske zveze »dovolili«
le zato, da so se lastne
islamske prtljage znebili?

MADZHARSKE JESENI
(1944 – 1956 – 2006)

Jubilej: Madzhari so prvi
zhelezno zaveso predrli,
chez pol stoletja so se prvi
tranzicijskim kljukcem uprli.

TRANSILVANSKI TRANS

Tranzicijsko obdobje
za jugo-vzhodno obrobje:
onstransko nelagodje
za to vampirsko podpodje.

»PRESEZHENA« PRETEKLOST

Nekateri so se tolazhili
s ceneno samoprevaro,
da preteklost lahko bi strazhili,
zaprto v kletno omaro.

ET(N)ICHNA STATISTIKA

Zgodovina s statistiko
popravi et(n)ichno sliko:
z njo vsi množichni zlochini
so le statistični mlini.

GLOBALIZMI

TALIJA S TALIJEM

Ves svet je voz Talije,
zato tajne sluzhbe
uporabljajo talij
za smrtne okuzhbe.

NAFTA FANTA

Nova samozavest
ruskega fanta
je prikrita pest
v anagramu: nafta.

KOMENTAR V NEBESIH

Stalinov komentar v nebesih
o ruskih prehodnih ekscesih:
»Kdor hoče kaj novega narediti
v Rusiji, se mora mnogih znebiti ...«

STRAHOVI ZAHODA

Strah Zahoda podedovan:
Jud plus Slovan je boljševik,
zdaj je zraven še musliman
(pa Kitajec doda svoj trik).

IRASHKA »RESHITEV«

Morda tu jasen postane
pravi cilj za Judo-Zapad:
zapeljati muslimane
v shiitsko-sunitski spopad.

EVANGELIJ PO JUDI

Izdal je Juda
Judom Juda –
v vsem je judovska
pach pobuda.

MIROLJUBNO SOZHITJE

Zdi se, da »miroljubno sozhitje«
onemogocha bistveno razkritje:
vsaka vera le v boju z drugo vero
razkrije svojo pravo (na)mero.

CITAT ZA OBRAT
(sept. 2006)

Papezh Benedikt
izzval je konflikt.
Retorična zmota?
Novih smernic pota?

(N)EVROVOJNA

Od vojne karikatur
do vojne citatov –
nevrotični bratski zhur
iz dveh verstev svatov.

FLAGELLUM DEI

»Na vse ali nich!«
je rekel birich
in postal hudich
ali bozhji bich.

GLOBALNI ANTIGLOBALIZEM

Od skrajnega ateizma
do skrajnega teizma
gre shtafeta globalnega
antikapitalizma.

AIDS ALI SIDA

Aids ali sida –
dvospolnost anagrama,
kuzhnost tega hibrida
pa ena sama.

ATOMI NA DRVA

Kimildzhongija hoče biti
atomska sila chrva –
z armado, ki mora voziti
kamione na drva.

NAPREDEK

Drevesa padajo,
promet rogovili –
vse bolj vladajo
avtomobili ...

GLOBALNA LOKALNOST

V praksi se kljub vsemu globalnemu
racionalizmu
ne da izogniti lokalnemu
nacionalizmu.

GLOBALNA SOCIALIZACIJA

Poslastica za sociologa:
chlovek se bo socializiral
tako, da bo v mraku brloga
internetno kramo prebiral.

(sept. – dec. 2006)

POPARE

(Posthistorichne parabole)

TESNE JOPE EVROPE

Tesne so vse jope
babice Evrope:
ko se je glasno
demokratizirala,
se je sočasno
tudi manj glasno
islamizirala;
in ko se bo vase
prek zadnje jase
naposled ozirala,
ne bo ji jasno,
ali demokracijo
ali svojo islamijo
bi kulpabilizirala ...

IDEOEKONOMIJA

Ideologija
ali ekonomija?
Kako naj to vprasanje
(ne)vsakdanje
se prav zastavi
v navadni glavi?
Kaj je bolj vazhno
ali kaj je bolj lazhno,
che brez ekonomije
ni ideologije,
brez ideologije
pa ni ekonomije?

IN GOD WE TRUST

Verski teroristi
in petrodolarski
univerzalisti
so skorajda isti:

se dopolnjujejo,
na isto se sklicujejo,
ko si v imenu istega
vse dovoljujejo.

NA TRANSVERZALI TRANZICIJE

Che so zlahka z levo roko
levičarstvu slovo dali,
kdaj so – prej na levi ali
potem na desni – lagali?

Možno pa bi bilo tudi rechi,
da sploh nikoli niso lagali,
le zmeraj po občutku za veter
in tla pod nogami so ravnali.

RAZPRAVE (BREZ) SPRAVE

»Kdor ni emigriral v tujino,
je moral doma v kompromisu
na ljubo vsakdanjemu komisu
prebivati z rdečim zločinom,
brez perspektive in chasovnih mej,
podobno kakor v vojnih letih prej.«

»Ali vashe chrno vaticanstvo
ali nashe rdeche panslovanstvo –
v to izbiro je mene sunila
usoda, tebe pa izpljunila
je z blagoslovom Vatikana
iz doma dalech prek oceana.«

»A nasha zmaga je moralna.«
»Zmaga je le ena – realna.«

RAZLIKE

Vsi enaki,
vsi razlicni –
eni spaki,
drugi odlicni.

Brez razlike
ni odlike,
brez razlike
ni prave slike.

Vse razlike,
majhne in velike,
so del podobe
iste klike,
ki gre po gobe.

Ivo Antich

MNOZHICHNOMEDIJSKE BELEZHKE: MITOLOGIJA IDENTITETE (VIII)

(Uvodna opomba)

V predhodnem obroku mmb je bil med drugim tudi zapis o Ionescovi *Plesbasti pevki* v izvedbi PDG in režiji Vita Tauferja (posnetek TVS iz 1995; predvajano TVS 2 – 7. 6. 2005). Prichujochi zapis se navezuje na omenjenega, ker je igra izjemno ilustrativna za osnovno problematiko prichujochih belezhk: komunikacija v luchi mitologije, posebno balkanske vampirologije, kot je bilo v teh zapisih zhe vechkrat omenjeno ... Mitologija in avantgarda 20. stoletja: utopistichne ambicije tako politichnih kot umetnishkih avantgard, da bodo ukinile mitologijo (in metafiziko), so se izkazale kot specifichni mitoloshki (in metafizichni) poskusi idealne idejne »osvoboditve«. V sodobnem tehnoloshkem svetu vsestranske (»svobodne«) komunikacije z njenim razpadajochim elementarnim medchloveshkim vidikom »brez mitov« she vedno delujejo miti, dejansko nich manj kot v antiki, le da je danes shirsha mitoloshka metaforizacija v glavnem prepushchena umetnosti. *Plesbasta pevka* kot primer temeljne avantgardistichne »anti-drame« tako rekoch »nezavedno« (za marsikoga tudi neopazno) med drugim razvija tudi aluzije na balkanski vampirski mit. Ionesco je v neki svoji izjavi izrecno oznachil komichne osebe (zadevna igra velja za komedijo) kot »ljudi, ki ne eksistirajo«, vampir pa je najbolj splošno znan chloveshko-mitoloshki lik, ki hkrati eksistira in ne eksistira ter je v svoji najshirshi funkcionalnosti izvorno umeshchen v kontekst Romunije, tudi Ionescove prvotne domovine, po Stokerjevem prenosu pa je postal tudi del angleshke literarne mitologije ... V ilustracijo nekaj citatov iz slovenskega prevoda (Jozhe Javorshek, zvesto izvirniku) *Plesbaste pevke*:

Prvi prizor: »G. Smith: Bil je najleshe truplo vse Velike Britanije. Ni kazal svojih let. Ubogi Bobby! Preteklo je shtiri leta, odkar je umrl, pa je bil she zmeraj topel. Pravo pravcato zhivo truplo. In kako je bil vesel.« Deveti prizor: »G. Martin: Glejte, glejte! Jaz nisem sluzhkinja, vendar tudi jaz berem pesmi pred ogledalom. – Ga. Martin: Davi, ko si se gledal v zrcalo, se sploh nisi videl. – G. Martin: In zakaj? Ker me she ni bilo tam.« Zhivo truplo, ki se ne more videti v ogledalu – prispodoba, ki definira klasichnega (drakulovkega) vampirja. Nich manj simptomalna ni sijajna persiflazha klasichne levo-desne rdeche-bele opozicije v monologu sluzhkinje Mary v petem prizoru, ko opisuje hcherko zakoncev Martin, ki ima eno oko rdeche, drugo belo, njena »dvojchica« pa obratno ... Naslovna oseba ni med nastopajochimi: skrivnostno, mitichno bitje, omenjeno le na enem mestu v igri, iz ust obiskovalca, ki je gasilec. Kakor v Beckettovem *Godotu*, kjer naslovni junak ostaja odsoten, neznan; ravno to mu daje markantno

mitoloshko razsežnost. (Podobno v *Antigoni* Dominika Smoleta: »glavna junakinja« v igri praktično »ne eksistira«, je le »predmet obrekovanja«.) – Temeljni »anti-drami« sta obe nastali skoraj sočasno na polovici stoletja (Pleshasta pevka 1949, Chakajoch Godota 1952), se pravi v ozrachu takoj po drugi vojni; pesem *Ogenj v Pleshasti pevki* vsebuje celo aluzije na vsesplošni ogenj atomske eksplozije. Kakšne aluzije in asociacije omogoča naslovna sintagma s pridevnikom in ženskim samostalnikom: mistična sila z ženskim predznakom – novodobni bog? Plesha: starost ali bolezen, izpadli lasje. Pevka: petje, umetnost, poezija. V grškem mitu in v temeljni evropski drami Sofoklesov *Kralj Ojdip* je **sfinga** označena kot **kruta pevka** (gr. sklerās aoidou; sklerós – trd, krut, usahel, sklerotichen; nemški prevod »der harten Sängerin«, torej očitna zveza s starostno ali bolezensko pleshavostjo). Če je bil, kot je znano, dokončni naslov Ionescove igre izbran naključno v zvezi z govorno pomoto igralca Hueta v vlogi GASILCA (reshevalec mesta pred ognjem, kakor je Ojdip reshevalec pred Sfingo), je to gotovo dovolj simptomalno »naključje« ob igri, katere bistvena vsebina je prav vprašanje jezikovne komunikacije z njenimi (ne)možnostmi in nesporazumi ... Glede na razpad jezika (dialogi razpadajo na besedne igre, rimane izreke, naposled na »konkretistične« zloge, glasove) na koncu *Pleshaste pevke* se kot možna poanta nakazuje razpadanje poezije kot logično povezovalne besedne komunikacije. Pleshasta pevka je pojmovni metaforični »ekvivalent« Godota, ki je parafrazni »podaljšek« angleshke besede God; obe »dramski bitji« - morda »boginja« in »bog« - sta v bistvu »neimenljivi« (prim. Beckettov roman *Neimenljivi*). Angleshki par prichakuje obisk, ki je napovedan, pa vendar neprichakovan – pride Poveljnik gasilcev, toda on ni pravi, on le omeni Pleshasto pevko, morda je le njen odposlanec. *Chakajoch Godota*: glavna junaka, klosharja Estragon in Vladimir, sta »imenski aluziji« na Zahod in Vzhod po koncu druge svetovne vojne in ob zacetku hladne vojne med ZDA in sovjetsko Rusijo (»neimenljiva« ontoloshko-eksistencialna nemoch kot medsebojna blokada dveh zmagovalnih imperijev, ki sta ostale, manjshe izrinila iz igre). *Pleshasta pevka*: v uvodni didaskaliji in v prvih besedah gospe Smith ter z (absurdnim) bitjem stenske ure sta »natanchno« dolochena prostor in chas: sodobnost v angleshkem okolju, »stanujemo v okolici Londona«. Prvotni naslov je bil *Angleshka ura*, kajti Ionesco je igro izpeljal iz svoje izkushnje učenja angleshchine po stereotipnih dialoshkih situacijah v jezikovni vadnici, režiser Bataille pa je pripomnil, da je naslov prevech dolochilen, zato ga je avtor spremenil z izrabo igralcheve pomote. Tako je angleshko konotirana in francosko izrazhena »napachna metafora« dobila povsem novo, tako rekoch univerzalno razsežnost, ki z vidika danashnje zahodne globalizacije lahko celo asociira vreshchecho civilizacijo z izpadajochimi lasmi. Obe igri – *Pevka* in *Godot* – sta v Franciji v francoshchini napisala priseljena tujca, obe v dolochenem francosko-angleshkem kontekstu: med izviri *Godota* je angloirski smisel za satiro, v *Pevki* so sledovi balkanskega »chrnega humorja«.

VESNA (Slovenija, 1953; TVS 1 - 26. 7. 2005). Prvi v seriji »deset najboljših«, ki jo je priredila TVS ob stoletnici slovenskega filma; spominska osvezhitev na eno od njegovih legend. Scenarij je napisal »dvorni pesnik revolucije« Matej Bor, glasbo Bojan Adamich, režiral pa je František Chap, prishlek iz Cheshke (morda se *Vesna* zato lahko zazdi nekoliko neslovensko lokalpatriotsko nostalgichna, spominjajoch na Prago in tradicijo cheshke filmske komedije, sploh pa je vsebina tako »nevtralna«, da bi jo bilo mogoče postaviti v katerikoli malomestno-malomeschchanski kontekst). Po nastanku gre za zgodnja porevolucijska, petdeseta leta, ki tukaj niso svinčena, temveč so pravljično sončna: preprosta, obrtno solidna, mladostnishka veseloigra na »nemem ozadju« podgrajske Ljubljane (ena od glavnih lokacij v filmu je slikovita stara hisha na grajskem pobočju). Ob koncu desetletja se je filmska vizija Ljubljane zmrachila do chiste turobnosti s *Plesom v dezhju* (1961), a v obeh omenjenih filmih je tako svetla kot temna podoba predvsem poetichno atmosferska, nikjer ni nazornejšega sledu konkretnega družbenega, realsocialistichnega (jugosamoupravljskega) ozadja, ki je bilo sicer dovolj znachilno in po svoje, gledano od danes, skoraj folklorno slikovito (»tipichno«) ter povsod tudi nemalo vsiljivo. Ta dosledna »odmaknjenost« ali »privzdignjenost« v neakshno paranoichno varianto »svetovljanstva« je do neke mere sicer razumljiva, vendar zaradi svoje absolutnosti neizogibno izziva tudi vprasanje o avtenticnosti vsega, kar ponuja v svoji »chisti umetnishki« viziji, ki je v osnovi vendarle realistichna (»alibi« fantastike ne za *Vesno* ne za *Ples v dezhju* pach ne more veljati). V celoti vzeto: *Vesna* je »prelaha« za uvrshchanje med »top ten«, skromna tudi kot »komedija«, vrednost ima predvsem kot svojevrsten dokument chasa nastanka - komunizmu podtaknjena »idilichna zhalostinka« za nachelno »abortiranim« (malo)meshchanstvom (edini Chapov slovenski film, vreden resnejshe obravnave, so *Trenutki odloचितve*, 1955, po lastnem scenariju).

BABICA (*Babusja*; Rusija / Francija, 2003; TVS 1 - 29. 6. 2005). Avtenticna podoba postkomunistichne Rusije. Rezhija Lidija Bobrova. V konchnem rezultatu spet ena ponazoritev dovolj znane znachajske resnice o neznosnosti ruskega sentimentalizma, popolnoma nelochljivega od hkratne okrutnosti.

VASHKI UCHITELJ (Slovenija, 1993; TVS 2 - 5. 7. 2005). Tv igra, scenarij Jani Virk po lastni noveli, režija Maja Weiss. Vse je tu: solidno scenaristichno izhodishche, ustrezno izbrani igralci v dobro profiliranih vlogah brez odvechnega besedichenja, avtenticna situiranost v okolje danashnjega gorenjskega podezhelja, korektna, natanchno odmerjena režija (le tu in tam kakshna manjsa okornost). Svojevrsna modernizirana variacija na Cankarjevega *Martina Kachurja* in po njem posnetega *Idealista*, le da je tokrat prosvetni »idealist« uchitelj telovadbe, ki prvo sluzhbo nastopi star 32 let v vashki osnovni sholi, utemeljujoch svojo »telesno kulturo« na izdatno alkoholizirani tipologiji: »zgreshena porochenost«, melanholija, depresija, oblomovstvo, odtujenost, vasezazrtost, formaliziranost, nezadoshchenost, navelichanost, brezizhodnost v ozkih, tesnobnih podalpskih razmerah - vse v smislu tako rekoch programske izjave: »Ne

maram ljudi, a ne morem brez njih ...» Ko se spolno zblizha z mlajšo kolegico, mu starejša ravnateljica, sicer tudi zgrešeno poročena, s katero sta se zaradi njegove brezvoljnosti zblizhala le psihichno, »pobegne« v smrt. Po slovenskem »obichaju« manjka le ostreje izchishchena dramska intriga, vendar v tem primeru to ni posebno moteče, ker gre pach za vseeno polnovredno zaokrožhen televizični »lirski utrinek«, ki mu glas pripovedovalca v offu še dodaja bolj ali manj nepotreben literarizirano meditativni prizvok.

MLADA BREDA (TVS 2 - 5. 7. 2005). Še en tv izlet v slovensko literaturo, istega dne na istem kanalu. Posnetek predstave SNG Drama in Lutkovnega gledališča »Jozhe Pengov«. Zadeva se zdi nekakšen poskus »kombinacije« evropskega teatra in japonske lutkovne igre bunraku na tekstovni podlagi »pesniskih drame« Daneta Zajca *Mlada Breda* z motiviko iz slovenskega ljudskega pesništva. Omembe vredno le za ponazoritev popolnoma zgrešenega kontrasta nekaj dni prej tudi na TVS 2 predvajanemu *Vorancu*, prav tako pesniski drami istega avtorja. Če je v *Vorancu* Zajčevi pesniski besedi omogočena kontekstualno in poetično preprichljiva ekspresija tragichnega dogajanja v koroskih hribih med drugo svetovno vojno, pa je v *Mladi Bredi* vse skupaj povsem negledljivo in neposlušljivo kobacanje sicer dobrih in pozhrtvovalnih igralcev med groteskno scenografsko-koreografsko lutkarsko navlako, ki je zashla iz »druge zgodbe«.

ROKA (*The Hand*; ZDA, 1981; TVS 1 - 2. 7. 2005). Kot naročen je prišel ta film v kontekstu tistega, kar je bilo v teh belezhkah povedano o »blizhnjem stiku« kriminalne destruktivnosti in ustvarjalne konstruktivnosti ob primeru »naveze« Wagner–Nietzsche–Hitler (Umetnost glasbe in plesa; TVS 2 – 19. 6. 2005). Zgodnji, podcenjen in pozabljen film Oliverja Stona, vsekakor zanimivo delo, kot celota virtuožno komponirano, tehtna psiholoshka študija umetnika, risarja stripov, ki izgubi bistveni organ svoje ustvarjalne eksistence, desno roko, od strahotnega shoka se mu »odtrga«, začnejo ga preganjati strashne vizije osamosvojene roke kot morilskega »bitja«. Ta njegova preobrazba pa v bistvu ni »chista inovacija«, ker izbrska na dan in udejanji njegove skrite nagibe, ki jih je prej lahko kompenziral z risanjem stripa. Film se konča v odlično izbranem trenutku, z aluzijo »nedorečenosti«, ki je le metafora za popolno samoizgubo v odmiku od »razumne« realnosti.

VOJNA ZAKONCEV ROSE (*The War of the Roses*; ZDA, 1989; Kanal A - 1. 7. 2005). Divja chrnohumorna satira na medspolne odnose v sedemnajst let trajajoči »družinski idili« dobro situiranih »upper middle class« zakoncev z razkosšno hisho in avtomobili (igrata ju zanesljiva profesionalca Michael Douglas in Kathleen Turner). Kljub uchinkovitemu sarkazmu in veshchi, pozornost vzdrzhujochi rezhiji Dannyja De Vita, znanega predvsem kot komika (tu nastopa v okvirni pripovedni vlogi lochitvenega advokata, advokat pa je tudi Douglas ...), film mestoma deluje afektirano in kichasto, s poenostavljanjem avtentichnega demonizma medosebnih odnosov v hipne histerichne popadke »vsega presitih« navelichancev (sprožilni moment je pri njej: ker mozha preprosto ne prenasha vech, predlaga lochitev in skusha mozha spraviti iz hishe; tik

pred smrtjo zaradi skupnega padca z lestence pa se she skushata »ljubeche dotakniti«). Naslov po romanu Warrena Adlerja asociira angleshko »vojno dveh rozh« (bele in rdeche - katera je moshki, katera zhenska?).

PLES V DEZHJU (Slovenija, 1961; TVS 1 - 3. 7. 2005). Drugi v izboru »top ten«, na TVS posvečenem 100-letnici slovenskega filma. Vsekakor she ena dobrodosla retrospekcija filmskega spomina, tokrat na delo, ki naj bi bilo, vsaj po mnenju vechine domasih kritikov, najboljsi slovenski film doslej. Rezhija Boshtjan Hladnik, ki je scenarij priredil po romanu Dominika Smoleta *Chrni dnevi in beli dan* (1958). Mestoma film deluje nenavadno moderno v simbolichnem prepletanju realnega in psihofikijskega, najmochnejshi je v sugestivno podani atmosferi prostorsko-chasovnega konteksta: Ljubljana, pretezhno mrakobno (»chrni dnevi« s sanjami o sonchnem »belem dnevu«), dezhevno provincijsko mesto v realsocialistichni sivini petdesetih let (ta chas bi bil vsekakor lahko bolj nazorno nakazan vsaj s kakshnim znachilnim sodobnim plakatom ali napisom v ozadju, s kakshno takrat povsod navzocho Marshalovo sliko ipd.). V nekem intervjuju je Hladnik omenil, da je na njegovo tedanje izrazito depresivno dozhivetje Ljubljane vplivalo tudi bivanje v (svetovljansko sonchnem?) Parizu malo pred snemanjem *Plesa v dezhyu* (»vporednica«: znameniti Truffautov film *Shtiristo udarcev* iz 1959 kazhe, kot pishe C. Le Berre, »sivi Pariz na koncu petdesetih«). *Ples v dezhyu* niti za hip ne pogleda na elitnejsha ljubljanska predmestja z vilami in vrtovi ali na novo, realsocialistichno pozidana obrobja, vse se dogaja le v najbolj tesnobno »poetichnem« (kafkovskem? grumovskem?) najstarejšem, »francjozhefovskem« delu, v specifichno patiniranih, »skrivnostnih« hishah, ki se zhe stoletja stiskajo pod Gradom, v srednjeveshkih obokanih ulicah in vezhah, v tamkajshnjih starinskih, bolj ali manj revnih stanovanjskih luknjah ob vegastih lesenih stopnishchih. Tudi v dialogu so poudarjene »okolishchine«, ki ustvarjajo brezizhodnost in izzivajo iskanje poetichno-sanjskih »pobegov« (neuspela igralka sanja o vrnitvi v sonchno vas otroshstva, njen obozhvalec reche: »Shla bova kam dalech, tu je zmeraj dezh ...«). Ljubezenski trikotnik brez ostrejših dramatichnih poudarkov med notranje razdvojenimi, navskrizhno »napachno« zaljubljenimi bohemi, neuspelemi umetniki: zasanjani gledalishki shepetalec, cinichni slikar in osnovnosholski uचितelj risanja (introvertirani »upornik brez razloga«), v hrepenenju lebdecha igralka kot propadla »fatalka« - izraziti neprilagojenci ali »misfits« (delna asociacija na leto prej posneti *The Misfits*, »anti-western« Johna Hustona po sc. dramatika A. Millerja). Vsi v dushechem okolju chutijo neznosno eksistencialno potrebo po nekem »izhodu«, ki pa nikakor ni konkretno uresnichljiv, zato jim preostajajo le razlichne projekcijske »poetichne vizije«, npr. v slikarjevih halucinacijah senchna postava neznane zhenske, graciozno pozirajoche v okviru osvetljenega okna, ki bi verjetno »morala ozhiveti« kot portret v Langovem »filmu noir« *The Woman in the Window* iz 1944 ... (Brez dolochenih »vrednotnih iluzij« kakor tudi ne brez mitov chlovek pravzaprav sploh ne more zhiveti; so nekakshni dovodni kanali zraka.) Celota vsekakor she danes deluje kot dovolj markantna stvaritev, kot nekakshen lirichno, melodramsko zmehchani, s francoskim »novim valom« in slovanskim chustvovanjem kombinirani

»anti-noir«. Poglavitna pomanjkljivost je odsotnost intenzivnejše in kompleksnejše dramske intrige med glavnimi liki, čeprav je posnet po proznem delu najpomembnejšega slovenskega dramatika v drugi polovici XX. stoletja (film je zvrst dramatike, tu dolgoročneje v bistvu ne pomaga nikakršno novovalovsko ali chisto avtorsko »osvobajanje« ali izmikanje); občutno literarno-poetična »fabula« se izgublja v elipsah ekspresivno potencirane lirizacije, ki se vechkrat nevarno približuje afektaciji, dolgočasju in komaj še znosni gledljivosti. (Odlochitev, kateri je »najboljši« slovenski film - *Ples v dezhju* ali *Minuta za umor* - nadalje ostaja »tezhka«; v slednjem je, pod režijo Jana Kavchicha, sočasna Ljubljana v chistejši variaciji »filma noir« nasprotno prikazana s tedaj najmodernejshe točke - z vrha Nebotichnika; tisti, za katere je najboljši slovenski film *Vesna* iz 1953, pa imajo v njem skrajno nasprotno podobo stare Ljubljane petdesetih let: komedijsko, sončno pravljično do »naivnosti«, vendar še danes tekoče gledljivo.)

HITLER IN BORMANN (*Hitler's Fixer*; VB, 2001; TVS 2 - 9. 7. 2005). Zanimiva tema in angleshka izvedba - to bi bila definicija izvrstnega dokumentarca, gledljivega bolj kot vsaka kriminalka. Še ena markantna osvetlitev fenomena Hitler ... Na vprasanju nasledstva običajno pogrnejo vse diktature (morda je edina izjema Franco, ki je za naslednika dolochil kralja). Hitler je imel »na izbiro« nekaj bolj ali manj zainteresiranih sodelavcev, približno deset let je bil njegov namestnik Hess, ko pa je ta leta 1941 odletel na Shkotsko (menda brez vednosti Hitlerja, a se to ne zdi najbolj verjetno), je za svojega glavnega tajnika in naslednika izbral Martina Bormanna, ki je tako iz »kmetavza« (po prekinjeni gimnaziji je delal na kmetijah) zrasel v natanchnega, absolutno zvestega Hitlerjevega aparatchika in obenem dejavnega, sicer dobro poročenega zhenskarja (čeprav so mu nekateri pripisovali vishje »demonichne« razsezhnosti: bil naj bi npr. Stalinov agent ...). Ker ga niso nashli takoj po zlomu rajha kot nekatere druge vodilne naciste, so o njem shirili vsakršne domneve (emigriral naj bi v Paragvaj, zadnji nacistichni »raj«). Leta 1972 so med kopanjem temeljev za neko hisho sredi Berlina nashli dve trupli in po zobovju sklepali, da gre za Bormanna in dr. Ludwiga Stumpfeggerja. Z analizo DNA so leta 1999 dokonchno ugotovili, da gre za Bormanna; ni bilo sledov rane, ker je naredil samomor z zastrupitvijo. Dovolj znachilno je, da je bil Bormann kot nacistichni voditelj zelo proti krshchanstvu, svoje otroke je pri vzgoji zhelel obvarovati »pred strupom Bozhicha«, kot je temu rekel, njegov najstarejši sin pa je postal duhovnik (tudi Hitler »ni imel chasa za vero«, toda njegovi vojaki so proti koncu vojne dobili napis na pasovih: Gott mit uns ...). Kot je omenjeno tudi v tem filmu: Hitler je imel sebe za orodje vishjega smisla zgodovine, za »zadnje upanje Evrope«, tik pred koncem je obzhaloval, da bo njegov rajh ponizhan in razdeljen med zmagovalce, toda do zadnjega naj bi verjel v »nepremagljivo mochnemshkega naroda« (tolazhil naj bi se tudi s tem, da mu je v kratkem chasu vladanja vendarle uspelo unichiti evropsko judovstvo).

TISTEGA LEPEGA DNE (Slovenija, 1962; TVS 1 - 10. 7. 2005). Tretji v »top ten«. Slovenska filmska klasika, dramaturshko solidna »zhanrska igrachka«, vsekakor

uspelejsha »varianta« starejšega in tematsko (kontekst Primorske z izzivalnim protilashkim prepevanjem Jenkovega "panslovanskega" *Adrijanskega morja*) sorodnega filma *Na svoji zemlji* istega režiserja (France Shtiglic) in istega avtorja literarne predloge (Ciril Kosmach). Komedijska intonacija je »alibi« za vedro, tako rekoch »vsemu navkljub« idilichno podobo slovenske primorske vasi pod fashistično Italijo v 30. letih 20. stoletja (chasovna oznaka je ustrezno navedena pred zachetno shpico). Poglavitni igralski pečat filmu daje Bert Sotlar (1921 - 1992), najbolj markantna moshka figura v dosedanji slovenski filmski zgodovini, igralec, ki bi nedvomno zaslužil shirshi »mednarodni rang« (sicer je snemal tudi s De Santisom, Siodmakom ...). Za uvrstitev med »top ten« se zadevni film vendarle zdi malce »prelahek«.

LONDON - SREBRENICA (zachetek julija 2005). »Nakljuchna« sočasnost: na Shkotskem srečanje G8 (+ 5) ali skupine vodilnih drzhav sveta (razprava peshchice bogatih z dodatkom najbolj obljudenih o dvotretjinski svetovni revshchini, o pregretem ovrachju ipd.), ki so v glavnem iz krshchanskega konteksta (zraven ni bila nobena islamska drzhava), alkaidovski atentat na civiliste v Londonu in mednarodna komemoracija ob desetletnici največje evropske sramote po drugi svetovni vojni - pokola v Srebrenici. Zveza, ki je ni mogoče spregledati, je vsekakor vsaj v tem, da gre tako ali drugache za problem evropskega muslimanstva, za islam v Evropi (za določeno zvrst »postkrshchanstva«, kot je judovstvo oblika »predkrshchanstva«). Po Evanu Kohlmannu, amerishkem strokovnjaku za mednarodni terorizem, je Al Kaida izkoristila vojno v Bosni, da je v prvi polovici 90. let infiltrirala vech tisoč svojih bojnikov v Evropo z dolgoročnejšim ciljem: s pomočjo »spechih celic« razshiriti svoj boj na ves evro-atlantski prostor (Kohlmann govori o »Afgano-Boshnjaki«) ... Tako imenovana teroristichna ali ekstremistichna (za nekatere tudi »fundamentalistichna«, cheprav biti fundamentalist nachelno ne more biti isto kot terorist) smer islama namrech nastopa kot »udarna pest« svetovne revshchine proti neokolonialistichni (judovsko-krshchanski) globalizaciji; pri tem je videti, kot da je »zeleni« verski fanatizem v določenem smislu »prevzel vlogo« upehanega rdechega ateizma. V chasu sestanka G8 je ta smer, globalno organizirana v »fantomski« organizaciji Al Kaida, izvedla bombashki napad v Londonu (chetrtak, 7. 7. 2005). Tovrstni atentati na civiliste sistematically spreminjanje ves Zahod (z Rusijo vred) v »razshirjeni Izrael«; v Izraelu je namrech zaradi palestinskega samomorilskega asasinizma praktichno zhe vsaka pot v trgovino, sluzhbo ali sholo isto kot »odhod na fronto«; seveda pri tem ni mogoče spregledati, da sorodni atentati v Iraku po pogostosti in po shtevilu zhrtev presegajo ostale, a so v bistvu ravno tako protizahodno usmerjeni, cheprav se dogaja, da npr. umre en amerishki vojak in vech desetini irashkih otrok ... Evropa je ob srbskem pokolu muslimanov v okolici Srebrenice ravnala dovolj »simptomalno«, namrech natanko tako kot ob nemshkem unichevanju Judov: naredila se je, da nich ne ve in nich ne more. Oba genocida nista bila nekje v sibirskih tundrah, ampak sredi Evrope. Poanta, poenostavljeno recheno, se ponuja sama po sebi: *opravite z njimi, tudi nam niso potrebni*. Dejstva so pach zmeraj neusmiljeno zgovorna: ob Srebrenici so pod »blagoslovom

OZN« nizozemski vojaki z modrimi cheladami »pogledali stran« (Nizozemska ima procentualno največ pred nedavnim priseljenih muslimanov v Evropi; velja za izjemno odprto in tolerantno državo, a resnica je seveda »vechplastna«; npr. leta 2002 ubiti nizozemski desnicharski politik Pim Fortuyn je bil proti priseljevanju muslimanov; nov. 2004 je na amsterdamski ulici Arabec ustrelil in »obredno zaklal« s prerezom vratu nizozemskega režiserja Thea van Gogha, kritika islamskega fundamentalizma). Zaradi tega »pogleda stran« nekateri v BiH menijo, da bi morali pred sodishche v Haag tudi visoki zahodni politiki, vse do OZN, menda celo angleshki zunanji minister Jack Straw po tajnih kanalih prepričuje politike BiH, naj ne vztrajajo pri obtožbah zoper Srbijo, ker bi se prek tega odkrila shirsha »evropska ozadja« ... Srbskega generala Mladicha, ki je vodil srebrenishki pokol in ki ga zato zahteva haashko (»nizozemsko«) sodishche, zhe deset let skriva srbska vojska v Srbiji; z vidika svojih zashchitnikov je opravil le geostrateshko preventivno operacijo: zlomil je hrbtenico (pobiti so bili največ mlajshi moshki) vzhodnobosanskemu muslimanstvu, se pravi v Podrinju, kjer se »bih-republika« Srbska prek Drine stika z matichno Srbijo (tako rekoch ob Sokolovich-Andrich-Nobelovem »Mostu na Drini«); s tem naj bi tudi reshil mnoga srbska zhivljenja, ki bi bila ogrozhena, che bi se muslimanstvo v teh krajih uspelo mochnije vojashko-drzhavno organizirati (zhe tako Srbi navajajo ok. 3000 svojih zhrtev, ki da so jih v letih pred Srebrenico pobili muslimani-Boshnjaki pod vodstvom sedanjega haashkega obtozhenca Naserja Oricha; po drugi strani je k tudjman-miloshevicevski »delitvi« BiH svoje prispevala tudi hrvashka stran s pokolom muslimanov v vasi Ahmichi aprila 1993). Spet se je z vso ostrino pokazal strashni primezh, v katerem so bosenskohercegovski muslimani vse od svojega nastanka: ko so bili turshki podaniki, so celo nekateri Turki nanje gledali kot na »naknadne muslimane«, v določenem smislu nepristne, ker so bili pred tem kristjani, chetudi v precejshnji meri heretichni, bogomilski, vsekakor niti najmanj vshechni ne katolishki ne pravoslavni cerkvi, so pa bosanski muslimani vechkrat tudi proti Carigradu delovali svojeglavo, »heretichno«. Za islamizacijo so bili, po vsem sodech, zlasti dovzetni »svobodnjaki« bolj ali manj zunaj utrjenih cerkvenih sistemov, she posebno na predhodno katolishkem podrochju BiH in Albanije; po muslimanskih razlagah naj bi bila islamizacija nenasilna, vendar je brez turshke vojashke navzočnosti gotovo ne bi bilo; pripadniki obeh cerkva so imeli islamizirance za »poturice«, za izdajalce vere in naroda, prisklednike turshkega gospostva; islam je namrech nachelno zelo odprt za novince, za odpad od njega pa velja smrtna kazen; kljub temu npr. Turki skrbijo za moldavske Gagauze, ki so iz islama preshli v pravoslavje; albanski pisatelj Ismail Kadare, ki zhivi v Parizu, meni, da je za Albance edina prava evropska mozhnost vrnitev v katolishtvo ... Kakorkoli, pred Evropo je nedvomno spet usodni izziv njene skrajne (kolonialne in postkolonialne) avtorefleksije - znova v obliki polmeseca kakor zhe v chasu Mavrov v Shpaniji in Turchije kot velike sile; v obeh primerih so Evropo skushali osvojiti nearabski islamiziranci kot ustanovitelji v nekaterih pogledih bolj demokraticnih drzhav, kot so bile sochasne evropske; pred kratkim je omenil mavrsko Shpanijo kot zgled verske tolerance celo shpanski zunanji minister, predstavnik drzhave, ki je svojo

identiteto zgradila na protimavrski rekonkvisti in ki je marca 2004 doživela atentat islamskega terorizma v Madridu; po nekaterih sodbah so bili odločilni za zmago generala Franca (katolican judovskega porekla) izjemno bojeviti islamski Maročani, pripadniki elitne španske »tujske legije«. Nekateri poznavalci, med njimi so tudi muslimani, govorijo o permanentni tisočletni krizi ali dekadenci islama po kratkem, edinstveno silovitem zachetnem zagonu; po letu 1000 in po porazih v Španiji naj bi islam reshili le Turki z avtentichno mochjo mlade, svezhe sile ... Diplomatski umik »spodrsjlaja« v prvi vatikanski sozhalni brzojavki ob eksplozijah v Londonu ta izziv lahko le za trenutek »ublazhi« (v brzojavki je bil atentat oznachen kot »protikrshchansko barbarsko dejanje«, v poznejshih vatikanskih izjavah to »protikrshchanstvo« ni vech omenjano; preiskovalci pa so nekaj dni zatem ugotovili, da so atentatorji nachrtovali dovolj simbolichni eksplozijski »gorechi krizh« okoli postaje podzemnice King's Cross, tj. Kraljevi krizh - v krshchanstvu je kralj tudi Kristus). Izziv te refleksije je po svoje ilustrativen zlasti v primeru Oriane Fallaci: napisala je najbolj izostrena, naravnost apokaliptichna knjizhna svarila pred nezadrzhno eskalacijo islama (ki je po nekaterih drugih mnenjih v absolutni, povsem brezizhodni krizi), sebe pa je pri tem izrecno oznachila kot ateistko z zavestjo o lastnem krshchanstvu. Vsekakor je treba priznati, da se Fallacijeva v chasu, ko tako rekoeh vlada moda neimenovanja dolochenih perechih problemov s pravimi imeni, vsaj ne boji o svojih strahovih govoriti naravnost, cheprav pri tem poenostavljeno in najbrzh tudi konjunktorno celotno svetovno problematiko pokriva s pojmom islama, tega pa s terorizmom.

MAOVA FOTOGRAFA (TVS 1 - 12. 7. 2005). Francoski dokumentarec. Moch in zhena, kitajska fotografa, ki sta 12 let spremljala Mao Tse-tunga in ga fotografirala. Njuna vnukinja, ki je predstavnica »postkomunistichne« sodobne Kitajske, shtudira ekonomijo v ZDA in ima tako svoja stara starsha kot Maa zgolj za »bolj ali manj zhive legende« ... Mao je gotovo zanimiva osebnost: kot vechina drugih velikih voditeljev komunizma osebno ne izvira iz proletarskega okolja; je intelektualec aristokratskega porekla, tudi pesnik (mojster t.i. travne pisave kitajskih pismenk, posebno estetska, a tezhje chitljiva in izbrancem namenjena oblika kaligrafije). Kult Maove osebnosti se danes zhe osipava, zdaj se pojavljajo tudi vse bolj kritichne ugotovitve: t.i. veliki skok, njegov megalomanski »plan« prehoda Kitajske iz pretezhnega kmetijstva v industrializacijo, je povzrochil lakoto, smrtno za okoli 20 milijonov ljudi ... Pisatelj Henri Miller je nekje zapisal: »Kitajci so trava sveta ...« Na Zahod se res shirijo kot trava, tiho, »neopazno«, vztrajno ... Pravijo, da se Mao ni umil vech zadnjih desetletij svojega zhivljenja, cheprav je obenem prakticiral tudi vlogo diktatorskega Don Juana, zlasti z mladoletnicami; kako je s temi anekdotami, ni jasno, a s fotografijami je dokumentirano, da je vse do smrti plaval, torej se je vsaj tedaj okopal v reki ...

NA PAPIRNATIH AVIONI (Slovenija, 1967; TVS 1 - 17. 7. 2005). Chetrtri v seriji »top ten«. Zgodnejshe delo rezhiserja Matjazha Klopchicha; njegov modernistichni, »novovalovski« (scenaristichni in rezhiserski) prijem tu she ni modificiran kot v poznejshih filmih (Sedmina, Iskanja, Vdovstvo Karoline Zhashler, Strah), je pa

nedvomno razvidna pristna sineastichna senzibilnost, poudarjeno umeshchena v smislu »genius loci« v ambient Ljubljane. Zahteven, ambiciozen pristop k filmskemu fenomenu ni povsem usklajen glede vseh vidikov poglobljene vizualno-poetichne meditacije z zakonitostmi funkcionalnejshe dramaturgije. Nekateri kadri in sekvence uchinkujejo okorno, izgubljeno fragmentirano, poudarjeno estetizirano, skoraj larpulartistichno (asociacije celo na nemi film z vložženimi napisi prek vsega ekrana), dialogi pretezhno zvenijo kot recitacije iztrganih (papirnatih) replik, sicer dobri igralci včasih bolj »pozirajo« kot igrajo. Kljub temu je Shtefka Drolc v vlogi zaskrbljene matere glavne junakinje zlasti v pretezhno monoloshki izpovedi proti koncu filma ustvarila markantno prepričljiv lik z lastno zgodbo. To njeno zgodbo ji v končni poanti zabrusi hči, ki jo v značilni klopchichevski analizi »tipichne« slovenske zhenske igra srbska gostja Snezhana Nikshich; se pravi, film, ki je tako rekoch brez zgodbe (prim. Klopchichev prvenec z modernistichno »programskim« naslovom *Zgodba, ki je ni*, posnet istega leta, 1967), se konča z besedo »zgodba« ... Vsekakor celoto dolocha »tradicionalna« znachilnost slovenskega filma: shibkost dramske fabule z »nadomestnim« obsesivnim vsiljevanjem »poetichnosti«. V glavnem gledljivo le za posebno sinefilsko afiniteto.

MULHOLLAND DRIVE (ZDA, 2001; TVS 2 - 19. 7. 2005). David Lynch je eden tistih režiserjev, s katerimi nobeno srečanje ni odveč; ohranja tudi »vero v Hollywood« v smislu, da od tam vendarle še zmeraj lahko pride kakšen dober, tehtnejši film, ne le industrijsko shtancanje »blockbusterjev« za najstnike. Ob tem filmu je mogoče reči »to je to«, se pravi, da je »blizu popolnosti«. Tako rekoch vse je tu. Psiholoshko-socioloshko-dramaturshko tehtna tema z groteskno-trilerskimi ekspresivnimi poudarki: temnolaska in svetlolaska (briljantno prepričljivo ju igra Laura Harring in Naomi Watts), lezbijski ljubimki, ki se skushata uveljaviti v hollywoodski mafijsko-menedzherski dzhungli za ceno vsakršne ogroženosti in zlochina; izgubljanje identitete in spomina, subverzija klasične delitve na pozitivno in negativno, spochetka nedolžna blondinka se izkazhe za kruto ljubosumno in ambiciozno zlochinko. Elegantno tekocha, perfekcionirano profesionalna režhija, izvrstna, nevsiljivo pritajena, vsakemu detajlu ustrezna glasbena spremljava (soavtor glasbe je tudi režhiser), razblinjanje resnichnosti pod pritiskom psihofizichnih shokov, »pot usode«, ko realna cesta postaja simbolichna gonja »na zhivljenje in smrt« ... Kljub vsemu je mozhnih nekaj pripomb: predvsem je film predolg (redki so pach filmi, pri katerih ni občutiti, da so preshli »magichno mejo« maksimalne gledalcheve pozornosti, ki je nekako 100 - 120 minut), fabulativna intriga je virtuožno prepletena, vendar proti koncu postaja manj pregledna in zachne uchinkovati preoblozheno. Pri zachetku, ob prihodu junakinje v njeno »mesto sanj«, se prek ekrana razvleche znani megalokacijski napis HOLLYWOOD (z neizrecheno asociacijo na Dantejev pekel: vsak up pustite, vi, ki vstopate), zadnja beseda na koncu filma pa je: SILENCIO (shp. molk; prim. Hamletove zadnje besede: »The rest is silence« - vse drugo je molk).

SHIROKO ZAPRTE OCHI (*Eyes Wide Shut*; ZDA/VB; 1999; POP TV - 23. 7. 2005). Briljantna ekshibicija »starega machka« Stanleya Kubricka (1928 - 1999), njegov zadnji

film, »labodji spev«, ki ne razočara sposhovalcev njegovega neobseznega, a izjemnega opusa; po reklamerskih opisih je bilo sicer od tega filma pričakovati manj, pach nekakšno masmedijsko zakonsko-pornografsko »afero«. Toda po elegantni, profesionalno bezhibni rezhiji, po tehtni »trilerski« fabuli z dotiki realnosti in sanj (Kubrick je scenarij napisal po skoraj »naftalinski« zgodbi *Traumnovelle* avstrijskega književnika Arthurja Schnitzlerja iz leta 1925), po psiholoshki intenzivnosti, izvrstnih igralcih, prefinjeni glasbeni spremljavi je soroden Lynchevemu *Mulholland Drive*. Na prvi pogled uchinuje precej larpulartistično, odmaknjeno od nizhin vsakdanjika (glavna junaka sta dobro situiran newyorshki zakonski par, on je zdravnik, imata mladoletno hčerko), razkoshno in izzivalno dekadentno, vendar se pochasi razvije v vse zahtevnejše in brezobzirnejše vrtanje po zavestnih in podzavestnih globinah medsebojnih odnosov med spoloma. Sijajna glavna igralka Tom Cruise in Nicole Kidman ter markantna stranska »negativca« Rade Sherbedzhija (Milich) in Sidney Pollack (Victor). Poglavitna vsebinska dragocenost se zdi poanta v negotovosti, ali je bilo Cruisovo shokantno dozhivetje z orgiastichnim plesom v maskah v zlochinski bogatashki družbi le morasto sanjska »uprizoritev zhelje« kakor pri njegovi zheni (ime ji je Alice - v chudezhni dezheli?) ali se je resnichno zgodilo ter ali je bila tudi njegova zhen a chlanica te družbe, ki je (spet le domnevno) z umorom kaznovala neznanko, ker je reshila Cruisa, ko so ga kot »zunajnika« razkrinkali v svojem tajnem krozhku. Znachen je zadnji dialog v filmu, ko se Cruise in zhen a spravljata po umiritvi zakonske krize. On: Chas je, da nehava sanjati. Ona: Za zachetek morava predvsem nekaj storiti. On: Kaj? Ona: Fukati ... (Beseda *fukati* je »ekvivalent« za *molke*, zadnjo besedo v Lynchevem *M. Drive*; tukaj je torej mozna poanta: The rest is fuck ..., se pravi, da je zanesljiva le zakonska delitev spolnosti v dvoje, vse ostale psihofizichne ekshibicije so skrajno nevarne pustolovshchine?)

GALIPOLI - PRVI DAN D (*Galipoli - The First D-Day*; VB - TVS 2 - 23. 7. 2005). Spet sijajen angleshki dokumentarec, tokrat o izkrcanju angleshke vojske leta 1915 v Galipoliju - po zamisli Churchilla, ki je tudi nachrtoval izkrcanje v Normandiji dve desetletji pozneje, le da je bil prvi »projekt«, naperjen zoper Turchijo (med 1. sv. v. na strani Nemchije in A-O), chista katastrofa. Osem mesecev in pol so Anglezhi (z zavezniki iz Avstralije, Nove Zelandije, Francije, Kanade, Indije) zaman poskušali zavzeti z ogromnimi bunkerji posejani polotok; padlih 44.000 na angleshki strani in 86.000 na turshki. Na spomeniku, ki so ga vsem padlim postavili Turki, so znamenite Atatürkove besede, da so tudi tujci, ki so izgubili zhivljenje v turshki dezheli, postali »nashi sinovi« ... Poleg izjemnega dokumentarnega gradiva iz chasa vojne so uchinoviti tudi prepleti s sodobnim dogajanjem, ko se potomci vechinoma padlih vojakov udeležujejo spominskih srechanj na kraju bojev. Npr. izredna epizoda o spominu nechaka na strica, ki se je kot petnajstleten prostovoljec udeležil izkrcanja in padel; potomec se chudi, kakshni so bili ti predniki, kako drugachen je bil tisti chas, da se je tak otrok sam javil v vojsko, zhrtvujoch svoje komaj zacheto zhivljenje. (Danashnjim »generacijam miru« se to zdi tezhko razumljivo, a dejstvo je, da v ozadju ni shlo le preprosto za zapeljanost s

ceneno imperialno propagando, ker samo to v zadnji konsekvenci ne bi zadostovalo za resnično akcijo, che v »globinah nezavednega« ne bi koreninila tudi avtentična bivanjska volja do mochi nekega samozavestnega etničnega kolektiva in njegove tako ali drugače ogrožene identitetne velichine ...)

RDECHE KLASJE (Slovenija, 1970; TVS 1 - 24. 7. 2005). Peti v ciklu »top ten« ob 100-letnici slovenskega filma. Nedvomna filmska klasika, posneta po romanu *Na kmetih* (1954; brezbarven naslov, kot bi izshel v 19. stol.) Ivana Potrcha, ki je tudi zhe klasichno delo slovenske literature. Pod veshcho, zanesljivo roko Zhivojina Pavlovicha (1933 - 1998), srbskega pisatelja, diplomiranega slikarja in verjetno najpomembnejšega filmskega režiserja s področja nekdanje Jugoslavije, so odlični slovenski igralci (Majda Potokar, Jozhe Zupan, Arnold Tovornik ...) s hrvashkim Radetom Sherbedzhijo na chelu v izrazito profiliranih likih upodobili znachilni chas po drugi svetovni vojni na shtajerskem podezhelju (uvajanje komunizma po ruskem zgledu). Pavlovich je kot scenarist glede na roman znatno spremenil glavnega junaka Juzhka; v romanu je dvajsetleten domachin, ki zadavi sosedovo zheno, s katero ljubimka kakor tudi z njeno starejšo hcherjo, mlajsha je she premlada. Nekateri menijo, da je dal Pavlovich priredbi Potrchevega romana (nagrada **za scenarij** na festivalu v Berlinu 1971), zhe v naslovu poudarjeni z bioloshko-ideoloshko rdecho barvo, svoj pečat, ki naj ne bi bil pristno slovenski. O tem bi bilo mogoche razpravljati, a seveda brezplodno, v stilu: kaj bi s tem naredil kakshen slovenski režiser ipd. Film je vsekakor brez kakrshnekoli »odvechne« lirichne in (kvazi)modernistichne stilizacije, ki je znachilna za mnoge slovenske filme - trd, naturalistichno surov, udaren pogled mojstra jugoslovanskega »chrnega vala« (s t. i. estetiko grdega) na trd in surov chas v trdem in surovem kmechkem okolju (naturalizem nikakor ni povsem tuj Potrchevi in sploh slovenski literaturi s shtajerskim kontekstom). Dejstvo je, da je profesionalno soliden v vsakem pogledu, da mu chas nichesar ne odvzema, da je vedno znova enako gledljiv in preprichljiv. Nekateri prizori so po svoji drzni neposrednosti zhe kar legendarni, zlasti npr. razgaljeni preshushtnishki seks na senu s hkratno smrtjo starega gospodarja, ki oblezhi v dezhju; prizor celo udelezhenega glavnega junaka, prishleka (po naglasu sodech, iz druge tedanje jugorepublike - YUzbek?), partizana in »politichnega porivacha« (zhensk in kmetov v zadrugo) Juzhka - Sherbedzhijo prisili na bruhanje. Mimogrede se ob tej prilozhnosti ponuja zanimiva primerjava Sherbedzhije, v svetu najbolj uveljavljenega igralca s področja exYU, kot »slovenskega« in tri desetletja pozneje kot »amerishkega« igralca (s slovenskim drzhavljanstvom) v Kubrickovih *Shiroko zaprtih ocheh*, dan prej predvajanih na POP TV (obakrat je ustvaril markanten lik, cheprav v drugem primeru le v stranski vlogi, obakrat pa tudi govori z opaznim tujim naglasom). Prevladujochi naturalizem *Rdechega klasja* se na koncu zakljuchi z literarno lirsko »kompenzacijo«: citat iz Rilkeja »Smrt je velika, mi smo njeni, smejochih se ust« pospremi poetichno vizijo »plovbe v svobodo«, v katero se zazre skozi reshetke zaradi umora izzivalca aretirani Juzhek; tako tudi naslov dobi dodatno simbolichno razsezhnost.

HALSHTAT (TVS 1 - 27. 7. 2005). Drama Draga Jancharja v izvedbi SSG Trst. Rezhija gledališke predstave Boris Kobal, tv priredbe Janez Drozg. Pomembna tema (kosti - ostanki davnine ali nedavnih množičnih pobojev), inventivna, kompleksna vsebinska konstrukcija, korektna rezhija in dobri igralci očitno ne zadostujejo za močnejšo, prepričljivo dramo. Intelektualistično-rokovnjashka kombinacija z nekaterimi stereotipnimi prijemi v opletanju s kostmi ne »zagrabi« v pristnejšem dramskem smislu. Tv priredba povsem odvisna od teatarskega »izvirnika«. Bolj ali manj entropično in zato težje gledljivo.

CVETJE V JESENI (Slovenija, 1973; TVS 1 - 31. 7. 2005). Šesti naslov v »top ten«. Kakor Pavlovichevo *Rdeče klasje* je tudi *Cvetje v jeseni* režiserja Matjazha Klopchicha zhe filmska klasika po klasičnem literarnem delu (po povesti Ivana Tavcharja scenarij Mitja Mejak). *Cvetje* je pravzaprav razmeroma azhurna sočasna opozicija *Klasju*. Če prvi zhe z naslovom uchinkuje »ideološko« in poletno agresivno ter je s prekmursko-panonsko tematiko nekoliko obrobno odmaknjen, s tujim režiserjem in s tujo glavno igralsko inkarnacijo povrh, pa drugi v naslovu nakazuje melanholično poetično kombinacijo med prehodnima letnima chasoma, umeshчено v osrednje, tako rekoch tipično (»esencialno«, klasično) slovensko gorenjsko-podalpsko okolje. Torej »idealen«, absolutno slovenski film, she njegova ljubezenska zgodba je »nacionalromantično svetobolna«, nesrečna, tragična, neizpolnjena, glavni junakinji - Presechnikovi Meti (ki ni zdravo, temveč bolno kmečko dekle v upodobitvi očitno ne vech najstniške Milene Zupanchich) »od sreče« odpove srce, njen priletni snubec, dohtar - mestni shkric (markanten lik Poldeta Bibicha, nich manj markanten ni Bert Sotlar kot Metin oche, trden kmečki gospodar), pa ostane »suha veja« in poslej le she obiskuje njen grob ... Klopchich, znan kot esteticist in modernističen poet Ljubljane, se je izvrstno ujel s temo in ustrezno prisluhnil podezhelski bivanjsko-razpoloženjski specifiiki. Ustvaril je preprost, prepričljiv, široko gledljiv in »zmeraj svezh« (pravi evergreen) film z zanesljivim profesionalnim pristopom brez modernističnih »ekshibicij« (pregledna zgodba, ki »vendarle je« - prim. Klopchichev prvenec *Zgodba, ki je ni*, 1967). Ne preseneča, da je to za mnoge najboljši, tako rekoch legendarni slovenski film. Čeprav, kot je v slovenskem filmu pach bolj ali manj obichajno, ne premore intenzivnejše dramatične intrige in na trenutke tudi malce okorno ali poudarjeno lirichno »zastaja«, te poteze tukaj niso posebno moteče, saj se v glavnem dobro odmerjeno zlivajo v usklajeno celoto. Če morda ne gre ravno za »najboljši« slovenski film, pa mu je mesto med »top ten«, po vsem sodech, trajno zagotovljeno.

UMAZANI HARRY (*Dirty Harry*; ZDA, 1971; TVS 1 - 31. 7. 2005). Absolutna klasika akcijske kriminalke pod profesionalno mojstrsko roko režiserja Dona Siegla. V osnovi preprosto funkcionalna dramaturshka zgradba, dramatičnost je pretezhno zunanja, preganjashko operativna in »udarna«, tudi z marsikakshnim zhe stereotipnim prijemom (svoje glavi okrutni policaj - igra ga Clint Eastwood, kot »angel mashchevanja« machistično-terminatorsko opletajoch z magnumom, ki »odpihne butico«). She zmeraj dokaj gledljivo, chetudi v glavnem nezanimivo.

PIRAMIDE, MUMIJE IN GROBNICE (ZDA, 2002; TVS 2 - 1. 8. 2005). Tretji (zadnji) del ameriške dokuserije o piramidah, ki so povsod po svetu sakralno-grobnji objekti. Svojevrsten rekord v »fascinantnosti« imajo predkolumbovski graditelji piramid v Srednji in Južni Ameriki: Azteki, Maji in ljudstvo Moche v Peruju - pri vseh so piramide povezane s skrajno, komaj doumljivo, pravzaprav obsesivno, histerično-sarkastično okrutnimi obredi zhrtyovanja ljudi bogovom, ki se morajo napiti krvi, da lahko vzdržujejo zhivljenje in svet. Očitno so ti t. i. Indijanci jemali elementarno in absolutno zares eksistencialno spoznanje, da je zhivljenje krvnishko pogojeno in prepleteno s smrtjo; njihovo verstvo je bilo dobesečno zverstvo, pri obredu zhrtyovanja se niso zadovoljevali le s simboliko in metaforiko (kot druga verstva; npr. abstrahirano simbolichni »kanibalizem« v krshchanstvu). Neki podatek govori, da so Azteki nekoch v sthtrih dneh zhrtyovali (ekscizija src) 20.000 vojnih ujetnikov; veljava azteshkega vojshchaka se je merila s shtevilo ujetnikov, ki jih je ujel za zhrtyovanje, namen vojn je bil le nabiranje obrednih zhrtev (»konchni rezultati« civiliziranih vojn seveda niso nich manj »uchinkoviti«); po obredih se je na tisoche in tisoche piramidasto zlozhnih, skozi luknje v sencih na drogoe nanizanih lobanj »vzgojno« sushilo na soncu. V filmu ni omenjeno, da so bili ti indijanski mnozhichni pomori povezani s kanibalizmom; prebivalcem Srednje Amerike naj bi zaradi povsem enostranskega gospodarstva (v glavnem le gojenje korushe) brez zhivinoreje primanjkovalo beljakovin ...

KLEMENTOV PADEC (Slovenija, 1988; TVS 2 - 2. 8. 2005). Drama Draga Jancharja v rezhiji Janeza Pipana; tv priredba predstave MGL. Pomembna tema: legendarni Klement Jug, primorski filozof in planinec (cheprav Primorec, ni maral morja, le v planinah je videl topos za kalitev svojega in slovenskega nacionalnega znachaja) z nichejanskim vplivom na generacijo iz Italije izgnanih Primorcev po prvi svetovni vojni, mnogi med njimi so izvedli resnichno izjemne vzpone na razlichnih podrochjih (znanost, literatura, likovna umetnost, politichno-vojashke funkcije: Bartol, Ocvirk, Pirjevec, Kosmach, Chermelj, Pilon itd.) ... Drama v zachetku ne steche najboljše, uchinkuje dokaj izumetnicheno (citadne »filozofske« raprave in prepiri), pozneje se razmerja razrasejo (tudi radikalno soochenje med spoloma) in postanejo razvidnejsha ter vse bolj preprihljiva kljub precejshnjim stilizacijam v rezhiji. V celoti tehtna gledalishka stvaritev, z zanimivo oblikovanim glavnim likom, ki ga je odigral Janez Shkof.

SAGA O FORSYTIH (TVS 2 - 6. 8. 2005). Prvi od desetih delov angleshke nadaljevanke, po 35 letih nova tv priredba znamenitega Galsworthyjevega »romana reke« o angleshkem meshchanstvu na prelomu 19.-20. stol. (pisatelj je zhivel enako shtevilo let na vsaki strani tega preloma: 1867 - 1933; leto dni pred smrtjo nobelovec; velja za nekakshnega »tipichno angleshkega« satirichno-sentimentalnega naturalista). S prvo priredbo *Sage* se je kot producent literarnih serij uveljavil BBC, z novo briljira angleshka producentska hisha z »romantichno« neangleshkim (esencialno panevropskim?) imenom Granada. Tradicionalno tekocha, pregledna fabulistika z realistischno profiliranimi liki. Parada profesionalnega perfekcionizma v vsakem pogledu in v vsakem detajlu, zanesljivo odmerjeni in absolutno elegantni populizem najvishjega

ranga, spricho katerega je kritika tako rekoch »brezpredmetna«, saj ji ne preostane drugega, kot da po nekaj epizodah tovrstne producersko-rezhijsko-igralske tv parade ugotovi, da tudi najbolj briljantno biografsko pletenichenje na trenutke lahko razblinja gledalčevo pozornost vse do nevarne blizhine dolgočasia.

NASVIDENJE V NASLEDNJI VOJNI (Slovenija / Jugoslavija, 1980; TVS 1 - 7. 8. 2005). Sedmi v slovenskem »top ten«. Po romanu Vitomila Zupana *Menuet za kitaro* režiral srbski pisatelj in režiser Zhivojin Pavlovich. Vsekakor nadvse korektno filmsko delo, kritična podoba partizanstva, posneta ravno v letu Titove smrti, z naslovom, ki je danes povsem razvidna chrnovalovsko chrnohumorna prerokba (prvo predvajanje v ljubljanskem kinu Komuna je delovalo dokaj shokantno). Pavlovicheva markantna avtorska identiteta: »hudichevost« in sanjskost filma na podlagi svojevrstnega (»tipično slovanskega«?) mrachno simbolichnega naturalizma. »Demonichnost« ozhivljenih slik in mnogih zhe mrtvih nastopajochih, najbolj sanjski so kadri v upochasnjem gibanju, teh je v filmu vech, se sistematically ponavljajo ob uchinkoviti glasbeni spremljavi, film tudi sicer v celoti obvladuje pochasen, mrakobno tezhak, makabrichen ritem. Ustrezno je okvirno shpansko ozadje z asociacijami na shpansko drzhavljsko vojno: elementi drzhavljske vojne v YU med drugo svetovno vojno in tudi pozneje, med njenim razpadom. Kakshen naturalistichni poudarek se zdi tudi odvech, saj v dramaturshkem smislu ne prispeva nichesar, deluje le kot manj okusna »finta« (npr. umivanje penisa po aktu); tudi najbolj radikalen »naturalizem« (morda celo pri dokumentarcu) je v filmu pach le alegorichna (in »simbolichna«) prispodoba. Zanimivo, da ob navajanju glavnih igralcev slovenski mediji (tudi *Delo-Vikend* v programu) dosledno izpushchajo Milana Puzicha v vlogi postaranega partizana Berka, medtem ko je njegov nemshki partner Christian Blech zmeraj omenjen; to se ne zdi korektno, saj je Puzich nadvse solidno opravil svojo dovolj pomembno vlogo. Vprashanje, koliko je film s tujim, gostujochim režiserjem, formiranim skozi izkushnje nekega »drugega konteksta«, cheprav v okviru tedanje skupne drzhave, radikalno vzeto, res »avtenticno slovenski«, pa bo verjetno zmeraj odprto in bo pri takem filmu omogochalo njegovo postavitev ne v etnoshovinistichni, temvech v določen fenomenoloshki »oklepaj«.

AVGUST - GROBAR IN MIROVNIK (Nemchija, 2004; TVS 2 - 5. 8. 2005). Soliden nemshki dokumentarec o markantnem rimskem vladarju (Nemci so si do leta 1806 lastili naslov: Sveto rimsko cesarstvo nemshkega naroda). Nakazuje se psiholoshko zanimiv lik »vzorchnega«, temeljno latinsko-zahodno-evropskega »razsvetljenega absolutista«, cesarja-imperatorja, ki mu nich oblastnishkega ni tuje, in hkrati pobožnega, epohalnega mecena kulture, menda telesno shibkega, a vladajochega shtiri desetletja in za tiste chase kar metuzalemsko dolgozhivega. Skromen podezhelski plemich v daljnem sorodstvu z Julijem Cezarjem, ki ga je posinovil; na tej osnovi je Oktavijan, pri 35 letih po senatu imenovan Augustus (Vzvisheni), mitologiziral svoje poreklo do bozhanskih razsezhnosti. Poglavitni »veliki met« se zdi, ko je kot sovladar v triumviratu (vladal je le v zahodnem delu cesarstva) premagal Antonija, vladarja vzhodnega dela (Lepid kot tretji je sam odstopil), in postal monarh v »idealno west-eastovsko« zdruzheni evropsko-

azijsko-afriški državi. Bil je tudi cenzor, tj. skrbnik nad javno moralo podanikov; v literarno zgodovino »se je vpisal« zlasti kot neizprosni kaznovalec »dolgojezičnega« pesnika Ovida z dosmrtnim izgonom na »drakulsko« obalo Chrnega morja.

SPLAV MEDUZE (Slovenija, 1980; TVS 1 - 14. 8. 2005). Osmi v slovenskem »top ten«. Rezhija Karpo Godina (po scenariju Stojana Vuchichevicha). Na asociativno-metaforičnem ozadju Géricaultove slike *Brodolomci s fregate Meduza* (1819), ki pomeni zachetek romantizma v francoskem slikarstvu, je prikazano potovanje skupine avatgardističnih (»novoromantičnih«?) umetnikov po vojvodinski provinci v Jugoslaviji 30. let 20. stoletja. Ti umetniki so brodolomci z ladje Jugoslavije ali sploh s »Slavije«? (V filmu je omenjena boljševiška revolucija; Géricault je tudi avtor slike z naslovom *Slovani krotijo konja*.) Film je niz precej fragmentarnih »zhanrskih« sekvenc v počasnem, makabričnem ritmu z grotesknimi poudarki. Odsotnost kompleksnejše dramske fabule in obdelave medosebnih razmerij podpira vtis, da gre tako rekoch bolj za pripravljeno gradivo za neki možni film kot za njegovo dorečeno realizacijo. Ko film sezhe v chas po 1945 v socializem in v zavod za slepo mladino, postane dodatno zanimiv, a nakazane »možnosti« zapravi s pojasnilom o usodi junakinje z glasom naratorke v offu. V glavnem gledljivo le s posebno cinefilsko afiniteto, katere dobrshna doza je potrebna tudi za njegovo uvrstitev med »top ten«.

SLADKO SANJAJ (*Oneira glyka*; Grchija, 2002; TVS 2 - 15. 8. 2005). Grški film je redek gost, zato je presenečenje ob tem, ki ga je rezhiral Pantelis Pagoulatos, toliko vechje. Neoporečna profesionalnost v vsakem pogledu. Dobro zastavljena zgodba iz sodobne Grchije (staro ljubosumje, znova ozhvljeno med obiskom prijatelja iz Amerike), zanesljiva, cheprav »neopazna« rezhija z avtentičnimi (južnjashkimi) dramatičnimi poudarki, izvrstni, v vsakem detajlu prepričljivi igralci. Skratka: grški zadetek v polno.

HIROSHIMA (BBC, 2005; TVS 1 - 9. 8. in 16. 8. 2005). Dvodelni angleshki dokumentarec, kombiniran z igranimi »ilustracijami«, ob 60-letnici edine neposredne uporabe atomskega orožja doslej. Kljub poudarku na trpljenju »nich krivih« civilistov dovolj informativno glede bistvenih dejstev, zgoshčenih v vprasanju: je bilo nujno, neizogibno vrechi atomski bombi na Japonsko? Na koncu filma Japonec odgovarja: Japonska tedaj ni imela vech niti hrane za svoje ljudi, taka država se ne more vech vojskovati, amerishkim znanstvenikom je shlo predvsem za izrabo edinstvene prilozhnosti za atomski poskus na zhivih ljudeh. Odgovor Americhana: Japonci so bili z ultimatom opozorjeni, da jih chaka strashno unichenje, pa niso pristali na brezpogojno predajo niti po bombi na Hiroshimo, zato je sledila druga na Nagasaki. Kakorkoli, dejstvo je, da je bil japonski militarizem dobesedno prelomljen chez koleno, vrsti vodilnih japonskih »mističnih« militaristov pa je preostal le harakiri.

KAZNILNICA ODRESHITVE TV (*The Shawshank Redemption*, ZDA, 1994; POP TV - 29. 10. 2005). Po kratki zgodbi Stephena Kinga. Rezhija Frank Darabont, z velikima zvezdnishkima igralcema Timom Robbinsom in temnopoltim Morganom

Freemanom. (slednji je tudi pripovedovalec v offu, to pa kot zmeraj v filmu vsiljuje »literarnost«), ki predstavlja nekoliko idealizirano prijateljstvo med belim in črnim zapornikom. Profesionalno solidno, po svoje zanimivo, vendar se zgodba zdi nekoliko poenostavljena, v nekaterih pogledih afektirana, zlasti glede ostre delitve med pozitivnimi zaporniki in negativnim osebjem jetnisknice. Filmu ne bi škodilo, če bi bil krajši.

DRNOVSHEK (konec okt 2005). Medijsko odmevna izjava, da je za Kosovo najbolj primerna reshitev - samostojnost. Problematicno: Drnovshek je bil dotlej znan kot izredno pretehtan intelektualec, chemu taka ostra, povsem nediplomska izjava, ki je razburila Srbe do te mere, da so mu »prepovedali« obisk v Beogradu? Nekateri menijo, da je ravnal nepremishljeno, vendar se to zdi za tako izkushenega politika manj verjetno, najbrž je zadaj tehtnejši razlog. Je pa svojevrstno »prilivanje olja« na balkanske razmere, ne reshevanje: Srbi so zhe pred chasom napovedali, da bodo v primeru neodvisnega Kosova razglasili prikljuchitev bosanske Republike Srbske k matični Srbiji (pokazalo bi se, da je bilo zato tako pomembno za Miloshevicha, da v daytonskem sporazumu uveljavi drzhavotvorni termin »Republika Srbija« za etnično področje Srbov v BiH), po analogiji bi lahko Hrvati nato razglasili prikljuchitev t.i. Herceg-Bosne k Hrvashki, morda pa bi muslimani BiH lahko razglasili »samostojnost« ali prikljuchitev k hipotetičnem »kalifatu« ali morda k Turchiji kot eksteritorialni podaljšek njenega evropskega dela? Dejstvo je, da se je treba strinjati z mnenjem turshkega premiera Erdogana, da bi bila neodvisnost Kosova nekaj povsem novega: vse nove drzhave na področju jugopotesnega ozemlja so namrech nastale na podlagi nekega predhodnega drzhavopravnega temelja vsaj kot republike nekdanje federacije. Kosovo ni bilo republika (bil pa je glavni cilj albanskega nacionalizma, da bi Kosovo postalo republika she v SFRJ, s tem bi bila razbita ravnotezhna simetrija, na kateri je stala SFRJ: tri republike zahodno od Drine, tri republike vzhodno od nje; ravnotezhje se je zachelo majati tudi s srbskim memorandumom, ki naj bi združil vse Srbe v eno republiko, kakor je Tudjman nachrtoval »likvidacijo« BiH z določeno »odebelitvijo« hrvashkega kifeljca), bilo je le avtonomna regija znotraj srbske republike, se pravi, da bi prvich postala neka regija samostojna drzhava. S tem bi se pokazala mozhnost za odpiranje Pandorine skrinjice: vse regije v Evropi s temi aspiracijami bi lahko sledile temu zgledu, tudi npr. Istra (za zachetek, pozneje prikljuchitev k Veliki Italiji, kot naj bi bilo Kosovo le uvod v prikljuchitev k Veliki Albaniji, Kosovo in zah. Makedonijo so Italijani med 2. svet. v. prikljuchili k »svoji« Albaniji). Ko bo Kosovo drzhava, kdo bo tu po klasichni evropski logiki drzhavnopravna nacija, nosilka drzhavnega prava – vechinski Albanci, manjshinski Srbi? Se bo drzhava definirala dvonacionalno, kot so Srbi zahtevali za Republiko Hrvashko pred »Nevihto«? So Srbi na Kosovu preshibki, da bi kaj takega uresnichili? Se bo »nova nacija« kot glavni nosilec drzhavotvornosti imenovala – Kosovarji?

PRVINSKI NAGON (*Basic Instinct*, ZDA, 1992; Pop TV - 6. 12. 2005). Zhe legendaren psihotriler režiserja Paula Verhoevena. Ne brez modne neofeministične afektacije,

vendar trdno rezhiran, z izvrstnimi igralci: Sharon Stone kot pisateljica in fatalka, Michael Douglas kot s to »Dulcinejo« obsedeni »donkihotski« policaj in George Dzundza kot njegov »sanchopansovski« kolega. Pisateljica kriminalk hoče biti skrajno prepričljiva, to je edino zagotovilo za uspešno pisanje, zato se poigrava z lastnimi izvedbami umorov ... Zmeraj gledljivo, schasoma razkriva dodatne razsežnosti svojevrstne briljance.

KO JAGENJCHKI UMOLKNEJO (*The Silence of the Lambs*; ZDA, 1990; Pop TV - 7. 12. 2005). Rezhija Jonathana Demma je tekocha in zanesljiva, igra para Jodie Foster kot policajke in Anthonyja Hopkinsa kot demonično zločinskega psihiatra Hannibala Lecterja (kanibalski učitelj?) je fenomenalna. Vsak po svoje v medsebojnem intelektualnem izzivu predstavljata dve obliki ameriške obsesije s poklicnim perfekcionizmom – psihiater po znanem izreku, da je res dober psihiater sam zrel za psihiatra (najboljši policaj je pa tudi vechkrat na robu »vzornosti«). Konec se zdi problematičen: Hannibal izgine na prostosti (odprto za »nadaljevanja«, ki pa so – podobno kot v primeru *Prvinskega nagona* – zunaj resnejshe relevance).

TRDINOV RAVS (Slovenija 2005; TVS 2 – 17. 12. 2005). Dokumentarno-igrani film po scenariju in v režiji Filipa Robarja Dorina. Ob 175-letnici rojstva in 100-letnici smrti Janeza Trdine, utemeljitelja slovenske proze in etnologije, cheprav je bil formalno zgodovinar in geograf. Svetovljansko izobrazheni Mengshan je prishel v tedaj »povsem nemshko« Novo mesto. Fenomen – danes ga odkrivajo kot pomembnega pisatelja, she vech, zdi se, da je sploh najpomembnejshi slovenski pisatelj v 19. stoletju, jezikovno in stilsko briljanten, s svojevrstnimi bajkami nekaj zachetnik avtohtonega »magichnega realizma«. Pisal je, za tiste chase drzno odkrito, po svoje pa she danes problematično, o vseh vidikih zhivljenja Dolenjcev, tudi o spolnosti (nekateri menijo, da je pretiraval, le metaforiziral lastne »spolne probleme« ponesrečenega zhenina). Film je zanimivo zasnovan kot mozhen preplet sedanosti in preteklosti, realnosti in fantastichne imaginacije, toda ta kombinacija je tu brez prepričljivega poetichnega naboja, razvlecheno in s ponavljanji; mestoma se zdi, kot da je zhe konec, pa se znova zachno monoloshki komentarji ...

BOZHICHNI PRAZNIK (*I'll Be Home for Christmas*, ZDA, 1997; POP TV – 24. 12. 2005). Nepomemben, v celoti nevzdrzhno negledljiv »praznichno aktualen« film, narejen za TV, vreden omembe le zaradi navzochnosti enega samega velikega imena – Jack Palance. V tem filmu je star blizu 80 (rojen 1919 v Pennsylvaniji, ruskega porekla) in she zmeraj avtentichno markanten. Osvezhitev spomina na morda najbolj fascinantnega »divjega grdavsha« v zgodovini Hollywooda, nepozabnega zhe iz Kazanovega izvrstnega filma noir *Panika na ulicah* (1950); potem kot revolverash Wilson v znamenitem vesternu *Shane* (1953); igral pa je tudi Drakulo in Fidela Castra.

PRINCESA MONONOKE (*Mononoke hime*; Japonska, 1997; TVS 2 – 31. 12. 2005). Rezhiral danes najbolj znani japonski avtor animiranih filmov Hayao Miyazaki; eden

od njegovih monumentalnih risanih celovečercev. Ob vsem sposhtovanju tehnične briljance ni mogoče mimo ugotovitve, da je problem ravno zgodba, ki je celo za odraslega gledalca težko pregledna, razdrobljena v mehanichni nenehni pogonski aktivizem. Ni jasno, kaj imajo otroci, če je risanka nacheloma pach namenjena otrokom, od tega tekanja sem ter tja med različnimi gozdnimi bitji na eni strani in obichajnimi, do narave polashchevalnimi ljudmi na drugi.

ODISEJA 2001 (*2001: A Space Odyssey*; ZDA, 1968; TVS 2 – 31. 12. 2005). Nobena prilozhnost za ogled tega »kultnega filma« se ne zdi odveč, čeprav ne more nadomestiti kinematografskega velikega ekrana, ki je pri tej monumentalni stvaritvi še zlasti pomemben. Eden od kakshnega ducata pravih megahitov v prvem stoletju filmske zgodovine, čeprav obstajajo tudi precej posmehljive kritične pripombe, chesh da so nekateri tehnoloshki in idejni elementi tega filma bedasti, da je sploh precenjen ipd. Kljub kakršnim koli pridržkom nedvomno ostaja dejstvo z monumentalno eleganco organizirane celote in izviren prispevek v ZF zhanr s tridelnim pregledom shtirih milijonov let zgodovine zemeljskega chloveshtva ob odlochilni navzočnosti skrivnostnega »chrnega monolita« (prim. sveti »chrni kamen« v islamskem svetishchu Kaaba v Meki), izdelka zunajzemeljske inteligence; kadarkoli se chloveshka roka dotakne tega monolita, se zgodi usoden preskok v razvoju chloveshkega uma, rachunalnik, ki vodi vesoljsko ladjo, pa pod njegovim vplivom zachne »delati po svoje«, se pravi ne vech mehanichno strojno, ampak po chloveshko, ter skusha prevzeti popolno oblast nad posadko. Scenarij po romanu Arthurga Clarka sta napisala avtor in Stanley Kubrick, slednji je tudi rezhiral. Čeprav je od nastanka filma skoraj pol stoletja in čeprav se je marsikaj spremenilo v tehnologiji ter je tudi zhe minilo v naslovu določeno leto novega tisočletja, film ne deluje zastarelo. Morda najbolj slaven montazhni asociativni rez v zgodovini filma: zhivalska kost, ki jo prachlovek vrzhe v zrak kot svoje novoodkrito orodje in orozhje, se spremeni v vesoljsko ladjo, kot vrhunec tehnologije drsecho skoz vesoljski prostor. Elegantna rezhija, inventivno opremljena s citati iz glasbene klasike ob postopnem, pochasnem nalaganju sekvenc in stopnjevanju avtentichne dramaticzne napetosti konchnega spopada enega samega prezhivelega chloveka kot chlana odprave na Jupiter z rachunalnikom, ki se mu je zachela svitati lastna umska identiteta pod vplivom nedoumljivo skrivnostnega chrnega momolita, očitno izdelka neznane inteligence iz vesolja, ki usmerja razvoj inteligence zemeljskega chloveshtva. Potem ko premaga rachunalnik, chlovek ostane sam v vesoljski ladji kot v zacharanem gradu »brez oken in vrat«, v sterilnem kvaziklasicistichnem slogu, ter se na vsakem koraku soocha le she sam s sabo v različnih chasovnih perspektivah, dokler se iz smrti ne preobrazi v novo rojstvo. Zadnje daljave vesolja so morda le she psihichna prostranstva potovanja vase, zunanje vesolje skozi halucinacijski spektralni vihar preide v notranjo kozmichnost; magichna upomenjenost kozmosa se razkrije v neskonchni meditaciji skozi spiralne kroge umiranja in rojevanja. Roman in film vsekakor sodita med razmeroma redke primere, ki vzdrzhujejo digniteto ZF zhanra in »metaforichno« spodbujajo k radikalnim razmislekom o usodi chloveshke civilizacije.

Chlovekov razvoj

Sergej Ivanov

SAMOVOLJNI NAROD

(Razmishljanja o ruskem nacionalnem znachaju)

Predvsem naj spomnimo, da je nacionalni znachaj svetovni nazor, filozofija, in da ima vsak narod dve: eno – znanstveno, knjizhno, svechano in praznichno, drugo – vsakdanjo, domacho, obchevalno; tako po definiciji B. Belinskega. Z eno narodi hodijo na mitinge in se pogovarjajo s tujci, z drugo preprosto zhivijo in – kar je glavno – prezhivijo v boju s sovrazhniki, z naravo in lastnimi oblastmi.

Prvi filozofiji namenja dovolj pozornosti, che uporabimo stari sovjetski jezik, propaganda kakor tudi tiste sile, ki sebe imenujejo patriotichne. Bolj zapleteno pa je razumeti »samovoljni« narod. Ta je skrit pred nezazhelenimi ochmi in iz povsem razumljivih razlogov ne paradira ... Koristno je razmotriti »rusko vprasanje« brez iluzij. Morda bo tak pristop izzval shok, vendar druge poti ni, che se hochemo izogniti samoprevaram in iluzijam. Nasprotno, tak pristop je odobril tudi akademik Dimitrij Sergejevich Lihachov z besedami: »Ne zavrachajte negativnih mnenj. V zadnji konsekvenci velja o narodu soditi po njegovih vrhuncih, a bolj ko se povzdignesh, nizhje padesh. To je naravna amplituda ...« In prav te naravne amplitude ne zhelijo opaziti ne »patrioti« ne »liberalci«.

»MI« IN »ONI«

Takole je pisal Mavricij Strateg na prelomu VI.–VII. st. nashe ere o plemenih nashih prednikov, tj. o Slovanih in Antih:

»Ker med njimi ni enotnega mnenja, se ne zbirajo; che pa se zhe zberejo, sprejeto takoj prelomijo, ker so drug do druga sovrazhni in nihche noche nikomur popustiti.»

Pomembni ruski misleci seveda niso mogli mimo tega pojava. Za vse je znachilna na primer naslednja izjava V. Solovjova: »Nagnjenje k razdoru in razprtijam, nesposobnost za soglasje, red in organizacijo je bilo vedno, kot je znano, znachilnost slovanskih plemen. In she mnenje – pravzaprav ne mnenje, temvech krik dushe – neznanega avtorja nekrologa ob smrti zgodovinarja N. Kostomarova (1885): „Nekaj usodnega je v nasem ruskem zhivljenju, neka trajna delitev družhbe na dve polovici ... Notranja sovrazhnost je nenehno zhiva, nenehno se razvnema, nenehno raste in zori. Vedno lahko vnaprej rechemo, da vsak pojav ruskega zhivljenja izzove dve diametralno nasprotni chustvi in neizogibno kopichi nova sovrashtva. Le povrshen pogled ne opazi, da je to temeljna, skupna lastnost, skupna poteza, sploshna znachilnost ruskega znachaja – v vsem videti ukano, v vsem slutiti nevarnost ...« In she Artemij Volinski, ki je skozi trpljenje in smrt prishel do svojega aforizma: »Nam, Rusom, je kruh odvech, drug drugega jemo in smo od tega siti.»

Hoditi locheno ... zhiveti locheno ... misliti locheno.

Taka je torej ena od temeljnih lastnosti »druge filozofije« nashega nacionalnega znachaja – nagnjenje k razdoru. Bilo bi pa napachno mnenje, da zhivljenje ni iznashlo zdravila. Drugache se namrech drzhava, ki se razteza na ogromnih ozemljih, s svojimi razdiralnimi

nasprotji ne bi mogla normalno razvijati in obdržati. Lahko rechemo, da je oblast nekako kompenzirala shibkost družbe z močjo države, ki je v razvoju neizogibno prerasla v despotijo in z nicherim omejeno samovoljo. Vse to je dobro znano iz ruske zgodovine. Nashe vprašanje je drugje: kako se je ta proces odrazil na »drugi filozofiji« ruskega chloveka? Ali ni postal ta chlovek ne le objekt, temveč tudi subjekt samovolje, se pravi njen nosilec?

Ugotovitve so na splošno muchne. Praktično vsi »izvedenci«, ki so se lotevali tega vprašanja, so odgovorili nanj pritrdilno. Da, vsi Rusi so zacheli ravnati samovoljno, brzih ko se je ponudila prilozhnost ... Zato se nam kategorichni in ostri sklep N. Chernishevskega ne zdi skrajnosten, temveč nasprotno povsem logichno zaokrozha splošno podobo. Ko je ugovarjal privrzhencem zelo absurdnega pogleda, da se ruski znachaj pravzaprav sploh she ni razvil, je zapisal:

»Nashe temeljno stalishche, trmasta legenda je, da v vse vnashamo idejo samovolje. Pravne forme in osebni napor se nam zdijo neuchinkoviti in celo smeshni; kar neuchakani smo, ko hochemo vse podrediti nashim kapricam, nenadzorovanim odlochitvam; na zavestno podporo, na samodejno pripravljeno in sposobnost drugih sploh ne upamo ... Vsak med nami je majhen Napoleon ali, bolje recheno, Batu. Vendar, che je vsak od nas Batu, kaj se tedaj dogaja z družbo, ki je vsa sestavljena iz Batujev?« Ena od osrednjih tezhav je v tem, da se nenehno srechujemo z nagnjenostjo k razdoru, z oblastnishko samovoljo na vseh ravneh, navadili smo se je, imamo jo za nekaj zunanjega, napoti nam je, a je neodvisna od nas. Vendar pa to »zunanje« v resnici tichi globoko v nas. Priznati to potezo kot dejstvo nashega nacionalnega znachaja je zhe polovica opravljene naloge. »Che zhelimo, da bo narod krepak in mochan, potem ni potrebe po njegovi slabitvi z omamo domishljivosti,« je prepricheval svoje sodobnike veliki ruski filozof Vladimir Solovjov. Vendar pa očitno ni vseh do konca preprichal.

Iz rushchine prevedel Just Rugel

BATU (1207-1255), mongolski kan, vnuk Dzhingiskana, osvajalec zahodnih in severnih ozemelj, ki so tvorila mongolski ulus (plemensko podrochje). Leta 1229, po Dzhingiskanovi smrti in po kurultaju, tj. po volilni skupshchini mongolskih plemen, ko je bil za velikega kana izbran Dzhingiskanov sin Ogotaj, se je Batu odpravil na osvajanje ozemelj na zahodu – Perzije in drugih srednjeazijskih podrochij. Med zimskim pohodom 1237-38 Batu z nekaj bliskovitimi vpadi dosezhe vrsto mest staroruskih knezhevin v porechju Volge in Oke. Unichi Rjazan, Kozelsk, Kolomno, verjetno tudi Moskvo. Po tem bolj roparskem kot osvajalnem pohodu se Batujeva vojska umakne. Nov pohod izvede 1239 in ruski knezi znova dozhivijo poraz. Leta 1240 Batu po obleganju osvoji Kijev in ga v skladu z mongolsko tradicijo vojskovanja unichi ter pobije vechino prebivalstva. Chez Madzharsko, Tiso in Donavo mongolska vojska leta 1242 prispe do Jadranskega morja, takrat pa vrhovni poveljnik Ogotaj odpokliche Batu kana domov. Po enako unichujochem pohodu se prek Bosne, Srbije in Bolgarije vrne v pokrajine ob Volgi in 1243 osnuje prvo prestolnico mongolske države, t. i. Zlate horde. Rusija je ostala pod mongolskim gospostvom do 15. st., le v Novgorodu se je obdržhala ruska patricijska republika; drugi ruski knezi so plachevali davek kanu Zlate horde. (Op. prev.)

Za zgodovinski spomin

Lucijan Vuga

DIVJE BABE

(II)

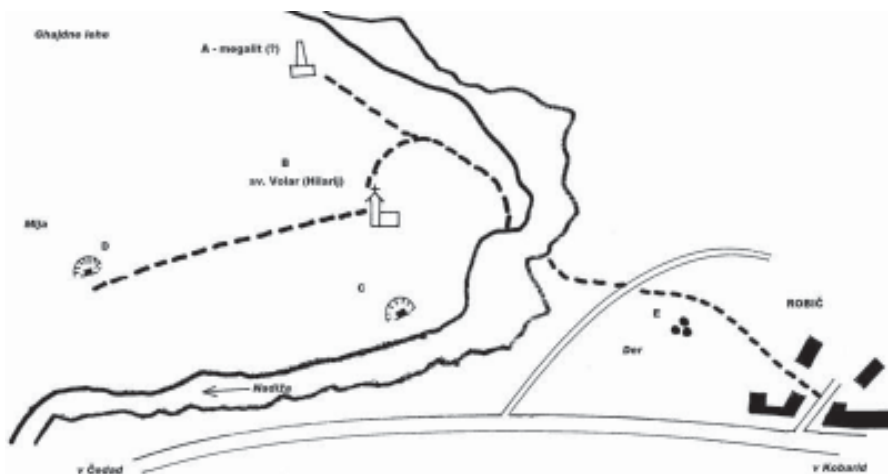
MEGALITI, GRADISHCHA – KASHTELIRJI

Megaliti, stara arhitektura, ki izvira verjetno iz mlajshe kamene dobe, neolitika, ogromne obdelane kamnite klade, ki so brzhkone rabile kot liturgichni spomeniki. Največ jih je v Angliji in Franciji. So trojni: 1. *dolmeni*, grobnice, kjer so kamnite preklade postavljene chez pokončne kamnite stebre, vse to je bilo pred odkritjem prekrito z zemljo; 2. *kromlehi*, v krogu razvrščeni kamniti bloki, ki verjetno predstavljajo simbol sonca; 3. *menhirji* (bretonska beseda), grobo obdelani, do nekaj metrov visoki kamniti stebri, včasih postavljeni drug za drugim; verjetno megalitski nagrobni kamni; veliko jih je v Franciji, posebno v Bretaniji.

Med najbolj razpiti zahodnoevropskimi prazgodovinskimi zgradbami je Stonehenge, megalitski spomenik blizu Salisburyja v Angliji. Sestavljen je iz dveh krožno razvrščenih lokov iz grobo klesanih kamnitih blokov. Verjetno je nastal v bronasti dobi in je bil svetishče za chashčenje sonca. Toliko na splošno; kaj pa pri nas?

Megalit (?) ob Nadizhi pri Robichu pod cerkvico sv. Volarja (sv. Hilarij)

V okolici tega megalita (?) (A), ki je komajda nekaj deset metrov od reke in stoji na pripravnih jasi, obdani s suho zidanim zidom, je vrsta prazgodovinskih tochk. Nad megalitom je prastara cerkva sv. Volarja (sv. Hilarij) (B), na mestu, ki sodi med arheološka najdišča, od tod vodi steza navzgor po strmih pobočjih Mije proti nekaj sto metrov oddaljeni jami, ki je na letalskem fotoposnetku v stenski velikosti (ki je bil leta 2003 razstavljen v gostilni »Kuzma« v Borjani) označena z imenom »Turjeva jama« (D). Vendar te jame domačini skoraj ne poznajo, a s tem imenom včasih imenujejo drugo, nekaj sto metrov nizvodno od megalita, le nekaj deset metrov od reke Nadizhe, podzemno jamo z neolitiskimi najdbami, domačini jo imenujejo »Pelerincheva ali Turjeva jama«, medtem ko je na letalskem fotoposnetku ta jama imenovana »Pavlicheva jama« (C). Onstran reke Nadizhe je vzpetinica Der, ki je tudi označena kot prazgodovinsko nahajališče (E). Na lokaciji C (kot smo omenili, se uporabljata imena ne ujemajo in jo pogojno imenujmo Turjeva jama) so že v 18. st. kopali in našli bronastodobne predmete, kasneje so spravili na plano še zakladno najdbo, sestoječo iz treh skupin predmetov: bronastih srpov, bronastih klad – surovcev za nadaljnjo predelavo in sekiro s plavutastim rezilom. Ta najdba je primerljiva z onimi iz Machkove jame pri Postojni. Iz različnih okolishčin je mogoče sklepati, da so bile prisotne osebe moshkega in ženskega spola, plavutaste sekire so moshko orodje ali bolj orožje, medtem ko so srpi domnevno žensko poljedelsko orodje. Ker pa so zraven še klade brona, napeljuje na misel, da je morala biti v bližini tudi predelava, izdelava končnih predmetov; če pa to ne, je bron zaradi svoje menjalne vrednosti predstavljal neke vrste »kapital« ali trgovsko blago, namenjeno nekam bolj ali manj daleč. Prav tako bi bilo možno, da je bilo to zgolj občasno skladišče ali celo obredni prostor; to je težko presoditi, nedvomno pa širše okolje in pomembna bližnja prometnica pricha, da mesto ni bilo naključno izbrano in pripada širšemu

kulturnemu pososhkemu sistemu. Skratka, tod okoli so posejana prazgodovinska nahajalishcha, in che k temu prishetejemo she, da stoji ob reki, ki so od nekdej predstavljale objekt chashčenja, je povsem mogoče, da gre za resnični megalit, da si je mogoče naravnega izvora, to pa praprebivalcev ne bi motilo, da si ga ne bi izbrali za mesto chashčenja in obredov.

Da bo stvar she zanimivejša; nad levim bregom Nadizhe, zahodno od Podbele, je kucelj *Lup* s cerkvico sv. Helene (menda iz 16. st), pozhrtvovalni domachini so jo obnovili leta 2001, saj je bila hudo prizadeta zhe ob potresu leta 1976 in ji je grozilo, da se sesuje, na zhalost pa so propadle stenske in stropne poslikave. Po pripovedovanju oskrbnika naj bi nekateri starejši krajanji videli nad vhodnimi vrati vklesano letnico 100?, vendar se ta del kamnitega oboka ni ohranil. Domnevno gre za neraziskano prvotno arheoloshko točko z vidnimi ostanki vodnjaka (?) in zgradb na ravnici okoli 100x50 m. Ime *Lup* naj bi po ljudski etimologiji prihajalo od tega, ker se strma pobočja "lupijo", vdirajo, plazijo. Vsekakor je kraj strateshko primeren za utrjeno postojanko ali naselje, kar dovoljuje površina okoli pol hektarja in avtonomna oskrba z vodo – vodnjak, predvsem pa strma pobočja, ki jih je lahko braniti. Na gori Miji so bolj proti vrhu »*G^hajdne lebes*«, menda po Ajdih, kot pravi krajevno ljudsko izročilo. Nasha družina hrani na polovici odlomljeno neolitsko kamnito sekuro (dvojnik imajo v Tolminskem muzeju), ki je bila najdena v okolici Robicha, na zhalost ni ohranjen podatek o nahajalishchu. Prav tako imamo ohranjeno bronasto rimsko fibulo, najdeno v Molidi, to je kamnit podor z Matajurja, ki je do polovice zaprl dolino med Robichem in Kobaridom; legenda pripoveduje, da je pod kamnito gmoto pokopano "mesto". Tam je bil najden tudi zlatnik iz rimskega obdobja (o katerem obstajajo verodostojni zapisniki v arhivu dunajske dvorne pisarne), ki pa je izgubljen. Vishje nad Molido je Votla jama, kjer so prav tako raziskovali areheologi zhe v 19. st. Kilometer od Robicha je vas Staro selo, ki ne le po imenu ampak tudi po izkopaninah datira v chas svetolucijske kulture. Skratka, gre za veliko osredotočenje arheoloshko pomembnih točk; vse dokazujejo veliko arhaichnost tega prostora, ki je bil nedvomno naseljen zhe v neolitiku in nato skozi bronasto dobo do danasnjih dni.

Toda presenečenja iz davnine nas poleg teh v zgornjem Posochju chakajo tudi bolj na jugu, ob spodnjem toku Soche. Marsikdo se je zhe podal na Kras, ki ni vech tista kamnita brezvodna golichava kot she pred petdesetimi leti, danes ga zarashcha pretezhno divje goshchavje, borovih in she manj drugih drevesnih sestavov je sorazmerno malo. Da je bila pred stoletij tod narava drugachna, nam pricha mnozhica imen naselij: Lipa-Lipica, Gabrovica, Jamlje (tj. Brestje), Kostanjevica, Hrushevje, Hrastovlje, Dobravlje, Cerje, Jelshane, Javornik, Slivje, Orehovlje, Bukovje itd.

Tudi vode je vech, sicer ne povrshinskih izvirov, toda pod povrshjem techejo prave reke proti Jadranu, spomnimo le na Pivko v Postojnski jami, Reko v Shkocjanskih jamah ipd., pa tudi na delno ponikanje reke Vipave nad Mirnom pri Gorici, ki se izgubi

nekam proti Doberdobu... V zadnjih letih so z vrtanjem prishli do te pitne vode, ki napaja Kras, in načrtujejo z njo oskrbovati tudi slovensko Istro. Vendar je tudi vech zastale vode v lokvah, globachah, vrtachah in dolinah, ki so se z leti zatesnile z listjem in nastalim humusom, tako da lovci opazhajo na Krasu vrachanje jelenov, ki potrebujejo vode kakor govedo in jo očitno dobijo.

Zaradi takih vegetacijskih sprememb marsikdo ne opazi pravih megalitskih gradenj, med katerimi so najbolj znana tisočletna gradishcha, a je she marsikaj drugega. Po Krasu je na desetine kilometrov kamnitih zidov, ki so bodisi ograjevali plodno zemljo ali predvsem sluzhili za preprechevanje shirjenja pozharov. Iz takih zidov so nastajali kilometrski hodniki, pravzaprav ceste iz kraja v kraj in v beli svet. Kras je bil od nekdej, poudarjam, ne shele od rimskih chasov naprej(!), pomembno krizhishche praevropskih poti. Kasnejshi osvajalci, zlasti so se pri tem odlikovali Rimljani, ki so sistematično gradili prometnice za lazhje obvladovanje in izkorishchanje imperija, so zgolj razshirjali in izboljshevali davne ceste. Da je tako, prichajo tudi megalitske zgradbe, gradishcha, ki so velichastni plod chlovekovega dela. Tudi samega zidovja, po moji oceni, a ne trdim, da je tochna, je za okoli 350 km, to predstavlja glede na povprečne mere preseka skoraj 200.000 m³ zlozhenega kamna, kar je zhe egiptovska piramida.

Dalech zanimivejsa in zgodovinsko pomembnejsha pa so gradishcha.

Eno takih, ki so razsejana do Istre, je blizu Vochjega gradu pri Komnu, domachini mu pravijo Velika Grizha, saj je nedalech stran podobna manjsa zgradba. Pred leti so jo arheologi ochistili drachja in grmichevja, ki pa je iz dneva v dan spet vse gostejshe.

Gradishche: Mogочно zidovje Velike Grizhe

Volchji grad pri Komnu na Krasu – iz 2. tisočletja pr.n.sht.

Ohranjenega suhozidanega obzidja je za okoli 850 metrov, njegova tlorisna oblika je sicer nepravilna, nekoliko prilagojena zemljishču, toda po funkciji njegovih posameznih odsekov je videti, kje je so bili okrepljeni vhodi in verjetno notranji namenski prostori; morda so bile tod tudi zidane zgradbe (stolpi, svetishča?) in ne le obzidje, čeprav je bila vechina stavb lesenih. Glede na kolichino nagrmdenega kamenja je mogoče presoditi, da so bili zidovi vech metrov visoki in debeli, za kar je pri suhem zidanju potrebna posebna tehnika.

Zgodnja kovinska (bronasta) doba je trajala v nashih krajih priblizhno od leta 1700 do 900 pr.n.sht.; če prishtevamo k njej tudi še prehod do pravega uveljavljanja zheleza, pa do zadnjih desetletij pred letom 700 (Bogo Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda*, I, GZS, Ljubljana, 1964, str. 96-99). Vse kazhe, da so vodile prek Vzhodnih Alp v tistem chasu pomembne trgovske poti. Zaradi njih je bila tudi Ljubljanica vazhna prometna zhila, o kateri se nam je ohranil spomin v mitu o argonavtih, ki da so potovali iz Chrnega morja po Donavi, Savi in Ljubljanici navzgor in prishli skozi »jadranska vrata« pri Postojni do Jadrana. V severne kraje Evrope so hodili po tako imenovani »jantarski cesti« trgovci po jantar in orožhje (mechi iz Skandinavije v Panoniji in na Koroshkem), sledovi trgovske poti pa so tudi najdbe zakopanih skladishch (depojev) ob Murishki dolini in na alpskih sedlih. Taka skladishcha na Belshchici nad Javornikom in na Lipanci v Bohinju prichajo, da niso uporabljali le znane poti ob vzhodnem robu Vzhodnih Alp, marveč tudi prek Karavank in Bohinja v dolino Bache in dalje v severno Italijo. Prek danashnje Slovenije je shla trgovska zveza med Italijo in Balkanskim polotokom ter srednjim Podonavjem, medtem ko so v Vzhodne Alpe hodili trgovci iz Italije po baker in sol v rudnike na Salzburshkem, pa tudi po zlato.

Med leti 1650 in 1550 pr.n.sht. pretresa ves prostor od Kitajske do Srednje Evrope in Grčije vrsta napadov plemen, ki jim ne vemo imena; svoje nasprotnike so v vojaskem pogledu izdatno prekashali s tem, da so izumili bojne vozove. Vsekakor se je v tem času uveljavila v prostoru, ki sega od Tise v srednjem Podonavju pa do danashnje zahodne Francije, kultura, ki jo oznachuje pokopavanje mrlichev pod velikimi gomilami. Ta kulturna skupina se deli v vzhodno skupino v Podonavju in na zahodno v srednji Evropi. Ozemlje danashnje Zgornje in Spodnje Avstrije sodi she v okvir zahodne skupine, medtem ko se najdbe v zgornjem Posavju in Podravju navezujejo na razvoj v Panoniji (grobna gomila pod Brinjevo goro nad Zrechami in grobne najdbe v Prichici na Koroshkem ter pri Turnishchu pri Ptuj). Vzrok za te spremembe pokopa ni znan, nekateri menijo, da gre za notranji razvoj, medtem ko drugi mislijo, da se je ta obichaj shiril iz Panonije proti zahodu ter zna biti povezan s prej omenjenimi bojnimi pohodi neznanih vzhodnih ljudstev. Vsekakor kazhejo shtevilne najdbe skladishch kazhejo, da so nemirni chasi prizadeli tudi nashe kraje, in med njimi je tudi tisto skladishche, ki je bilo pred nekaj leti nakljuchno odkrito na Banjski planoti in o katerem govorimo posebej.

Komaj tri stoletja kasneje (med 1250 do 1150 pr.n.sht.) je Evropa dozhivljala nov pretres, pritisk neznanih doseljencev v vzhodno Evropo je izzval selitve zahodnejshih plemen, ki so najprej potisnila Trachane v Malo Azijo; v Grchiji selitev Dorcev proti jugu in Prailiri so prek morja prishli v Italijo, nato pa je sledil val preko srednje in celo zahodne Evrope. V zvezi z razlagami teh premikov prvich srehamo na Balkanu domneve o obstoju njegovih poznejshih prebivalcev – Ilirov na zahodu in Trachanov na vzhodu.

Ta Grafenauerjeva razlaga odrazha klasichno stalishche o selitvah narodov, pri chemer se nam vsiljujejo razmisleki, ali so se umikali zhe Trachani, Iliri in Dorci, kdo je prishel na njihovo mesto? Ali so se umikajocha se ljudstva v celoti odselila? In poleg tega, ko so se ta ljudstva umikala, ali so v Mali Aziji, v Grchiji in v Italiji dobila prazen prostor; kako se je izpraznil, in che se je, kdo je bil tam pred tem?

V zvezi s prej omenjenimi pokopi v gomilah je Maria Gimbutas pred shtiridesetimi leti razvila “teorijo kurganov”: da so bila neznana in bojevita ljudstva z vzhoda predniki Indoevropejcev, in ker so v drugem valu domnevnih selitev omenjeni na tem prostoru Iliri, Trachani in Dorci, bi pomenilo, da so bili ti prinashalci obichaja pokopa v gomilah. Drugi val selitev ni nich manj zagoneten od prvega. Teoriji Gimbutasove oporeka Colin Renfrew, chesh da ni bilo nikakrshnih bojevitih Indoevropejcev, marvech je shlo v prvi vrsti za neolitsko akulturacijo z vzhoda. She doslednejshi so v najnovem chasu zastopniki teorije kontinuitete, ki izhajajo iz domneve, da so bila zhe v neolitiku na danashnjih ozemljih Evrope bolj ali manj ljudstva, ki tod zhive she danes.

Toda ne oziraje se na razlichne teorije o izvoru Indoevropejcev ostanki materialne kulture prichajo, da so se v starejsi zhelezni dobi pojavila in namnozhila utrjena

gradishcha največkrat vrh grichev, medtem ko je ono v Volchjem potoku na ravnem, zato pa bolj domiselno in chvrsteje zgrajeno. Zgodovinarji she niso nashli dokonchnega odgovora, kaj je vodilo tedanje prebivalce, da so si postavljali vishinska utrjena naselja, nekoliko bolj razumemo Volchji grad, ki je na ravnem, saj drugachne obrambe ni kot obzidje. Po eni domnevi so temu botrovali nemirni chasi ob vdoru vzhodnih ljudstev v 8. st.pr.n.sht. – kot vidimo bi to bil zhe tretji val vzhodnih vpadov; po drugi tezi so bile vzrok vremenske razmere, iz subborealne se je klima prevesila v vlazhno atlantsko. Konchno pa lahko izgradnja novih bivalishch v devishki pokrajini (spet gre za domnevo o praznem prostoru) kazhe spremenjena naselitvena stremljenja in bolj dognane oblike kultiviranja zemlje ter osvajanje za naprednejshe kmetijstvo primernih povrshin. Po vsej verjetnosti je bil povod za nachrtno utrjevanje chloveshkih bivalishch mnogostranski. Iskanje tezhje dostopnih leg zhe pri bronastodobnih zavetjih v Istri in na Krasu dokazuje prevladujocho obrambno sestavino. V takrat na novo vpeljani oborožitvi sta dve prvini bistveno spremenili vojevanje. Konj gotovo pomeni prvo veliko novost, saj je zvishal možnost premagovanja ovir in hitrost akcije. Enako revolucionarna novina je strelno orožje, od prach in sprozhilcev do loka, ki je najmanj enkratno povechal uchinkovitost izstrelkov.

Najstarejshe z zidom varovane vishinske postojanke srechujemo ob morju, verjetno izhajajo iz grshko-kretske-maloazijskega zharishcha. Odsev dosezhkov teh visoko razvitih bivalnih omik predstavljajo pri nas utrjene postojanke obdane z zidom na Krasu. Zunanja stran obzidja je iz izbranega, toda ne obdelanega vechjega kamenja, notranja plat je zlozhena iz manjshega in ne tako skrbno odbranega kamenja, sredica pa je zapolnjena z drobirjem. Debelina obzidja je med 1,4 – 2,2 m, kot je videti v Grmachi pri Kostanjevici, Taboru pri Sezhani in Povirju, podobno Debela Grizha pri Volchjem gradu in Kashtelir v Dvorih nad Izolo. Vishina pa je ponekod prav impozantna, saj dosega z zunanje strani celih 10 m, znotraj pa vsaj 2 m. Praviloma se krashko-istrska gradishcha prilagajajo zemljishchu in nimajo stolpov, kakrshne najdemo pri mediteranskih vzorih z ravnimi stranicami in stolpi. Prav tako so pri nas poznane dodatne okrepitve obzidja z dolgimi, na obeh straneh z lijakastim zidom branjenimi vhodi in postavljanjem dvojnega obzidja na izpostavljenih mestih, tako je pri Volchjem gradu. (*Zgodovina Slovencev*, Peter Petru, *Arheoloska obdobja*, CZ, Ljubljana, 1979, str. 51-53). Ker pa naj bi bili lijakasti vhodi gradishch na Primorskem izjema, saj so potrebovali v tem primeru za uspesno obrambo poleg okrepljene posadke tudi zapletenejshe orožje, je primer Volchjega gradu ena od takih izjem, kar pomeni, da je morala biti tod vechja posadka z mochnejsho, popolnejsho oborožitvijo, to pa potrjuje mnenje, da je shlo za pomembno gradishche s svojskimi nalogami!

Zemljepisna lega mogochnega gradishcha pri Volchjem gradu je she posebej pomembna, che uposhtevamo, da je bilo na krashki planoti borih 8 km zrachne chrte od morja pri Timavu. Toda za to govori tudi dejstvo, da na Krasu skoraj zagotovo zhe v tistem chasu ni bilo tekoche vode na povrshini, globoko v podzemlju pa ni nobenega znamenja,

da bi kopali, torej so morali zgraditi zajetne vodnjake, da so imeli dovolj pitne vode zase in za zhivino. Morda je bila celo ena od osrednjih funkcij tega gradishcha pri Volchjem gradu tudi zagotavljanje in branjenje vodnih zalog, ki so bile potrebne ob trgovskih poteh. Volchji potok je na smeri "jantarske poti" med prastarim Timavom in Vipavsko dolino pri Rihenberku, do katerega je po cesti dobrih 5 km, skratka, od Timava do Vipavske doline je okoli 20 km poti, kar je nekako za en dan ne prav naporne hoje, če ne bi bil vmes še vzpon od morja in spust v dolino Vipave. Krashka planota je v povprečju med 200 in 300 m nadmorske višine, kar sicer ne terja hudega napora, toda vsekakor otežhi potovanje, zlasti v burjastem vremenu ali v poletni vročini. Taka vmesna postojanka je vsekakor dobrodošla in v nekoliko bolj nemirnih chasih potrebna.

V Shempetru pri Gorici so v drugi polovici devetnajstega stoletja odkrili depo ali skladishche, v katerem je bilo "nekaj sto kilogramov" bronastih predmetov iz obdobja nekako 1200 – 500 pr.n.sht., torej iz pozne bronaste dobe in halshtata. Vse skupaj se je nenavadno zachelo in nesrečno konchalo. Po dolgem dezhevju je na pobochju gricha sv. Marka v nekem vinogradu zdrknil zemeljski plaz. Ko so prishli delavci, da bi obnovili nasad, so med kupom zemlje opazili nekaj neobichajnih ozhganih glinastih posod, v katerih so bili kovinski predmeti. Kaj se je zatem dogajalo, pravzaprav ne ve nihče natanko. Konchalo se je tako, da je uspelo nekemu ljubitelju starin pridobiti in tako ohraniti nekaj arheoloshko dragocenih predmetov, ki jih danes hranijo po razlicnih muzejih v Trstu, na Dunaju in drugje. Nekatere stvari so raznesli in se ne ve, kje so konchale. Najveciji del najdbe pa je lastnik zemljishcha prodal v blizhnjo livarno, kjer so jih pretopili v kdo ve kaj. Da bo mera polna, so med prvo svetovno vojno v gorishkem katastru zgorele prav tiste knjige, iz katerih bi bilo mogoče ugotoviti, kje je bil tisti vinograd z zakladno najdbo. In tako nam je ostalo je nekaj skromnih porochil, par predmetov, raztresenih po Evropi in grenko spoznanje, da je shel po zlu pomemben arheoloshki depo.

Toda za nas je pomembno zhe to, da je tam bil. Ob drugih podobnih in tudi najnovejsih zakladnih najdbah smemo sklepati, da je predstavljal zhe v davnini ta prostor, v katerega sodijo Kras, Vipavska dolina, Banjšice in Posočje s svetolucijsko kulturo na zgornjem koncu Jadranskega morja, kjer se najgloblje zajeda v evropsko celino, pomembno krizhishche morskih in kopnih poti med srednjo in severno Evropo ter Blizhnjim vzhodom (o tem gl. tudi mojo knjigo *Jantarska pot*).

Poleg velikih gradishch pa obstojajo tudi manjša, ki so morda rabila le maloshtevilnim posadkam ali kot opazovalnice, morda pa za zachasno zatochishche. Eno takih je kakshnih 500 m vzhodno od vasi Vitovlje nad Vipavsko dolino, ko od cerkve sv. Petra zavijemo proti cerkvi sv. Marije na vrhu slikovite prepadne stene, kjer je bil očitno nekoch tabor, o chemer pricha kamnito obzidje in druge zgradbe. Mimo vodi zelo stara pot proti Trnovski planoti, ki je morala res dolgo sluzhiti svojemu namenu, saj so lepo vidne v zhivo skalo zlizane globoke kolesnice.

Globoke kolesnice, zlizane v živo skalo na poti iz Vipavske doline proti Trnovski planoti.

Manjshe gradishche vzhodno od vasi Vitovlje nad Vipavsko dolino.

Lev Detela

MILENI V SPOMIN

(Nagovor v Drustvu slovenskih pisateljev v Ljubljani in v razširjeni obliki v Slovenskem kulturnem centru Korotan na Dunaju)

Draga Milena, takrat, v jeseni davnega leta 1959 sem te prvich zagledal na ljubljanski univerzi pri dramatično stopnjevanem predavanju dr. Bratka Krefta o Gogolju in Dostojevskem kot prvih seizmografih modernih družbenih in duševnih prelomov, ki so nas popeljali vse do eksistencialističnega tavanja med uporom in ničem, med strahom in pogumom v sredo nevarne sodobnosti. She zdaj te vidim, kako stojish z nasmeshkom na ustnicah pri vhodnih vratih v predavalnico. Chutil sem, da se za tvojo na videz veselo, zhivahno, vitko postavo skriva nekakšna drugachnost, morda tiha zhalost, stkana iz velikih hrepenenj in neuresnichenih prichakovanj. Zazdelo se mi je, da sicer zhivish tu v tem svetu in njegovih zahtevah, vendar te je ozkost razmer osamila, pa tudi osamosvojila. Vse to je tvoji poeziji, ki si jo takrat med drugim objavljala v *Nashi sodobnosti* in v prehitro politično ukinjeni *Reviji 57*, podarjalo zanimivo eksistencialno napetost.

Trzhashka pesnica Irena Zherjal je v argentinski reviji *Meddobje* (sht. 1 – 2, 1999) oziroma v slovenskem trzhashkem radiu Trst A v eseju o tvojem delu, ki ga je poimenovala *Pesem na različnih sbabovnicah*, poudarila, da si med tedanjimi nevsakdanjimi ljubljanskimi političnimi dogodki, ki so jih spremljali pompozni obredi ukinjevanja revij in pesniskih projektov in onemogočevanja dela pesnikov in pisateljev, imela eno literarno močno predhodnico Lili Novy in dve talentirani sovrstnici, Svetlano Makarovichevo in Sasho Vegri, toda odshla si na svojo pot, ki je razodevala svojsko zgodnjo deziluzijo. Vendar so tvoje pesmi uchinkovale stvarno in odgovorno. Zato so bile zahtevnejše do bralca.

Na sprehodih po ljubljanskih predmestjih in po okolici sva si pripovedovala najine tezhke zgodbe in se hitro zblizhala. Toda proti nebu se je ves chas ponosno, kot svareche dvignjeni prst oblastnishke roke, dvigal kamniti grad, zadaj pa so se bleshchale strehe mesta, ki nama je bilo tuje.

Potem se je zgodilo, da sva 8. avgusta 1960 zapustila tedanjo Slovenijo in odshla na dolgo pot na Dunaj, ki je trajala samo pet dni manj kot 46 let. In ti si ves chas, ko si skrbno negovala svojo vedno vechjo družhino, ki si jo in ki te je osrechila s tremi sinovi, hodila z nami po širokih in po ozkih poteh, she bolj pa si se v duhu pri svojem pesniskem ustvarjanju zanosno in istochasno ranljivo in obchutljivo sprehajala mimo novodobnih palach in nebotichnikov in ogrozhene narave in okuzhenega okolja

preko asfaltnih cest z drvečimi avtomobili proti neznani in neznanski skrivnosti. Zhe v knjigi lirichne proze *Skrivnost drevesa* iz leta 1969 si se pojavila z dograjeno ekološko motiviko. Toda tvoj osnovni cilj je bil presežne metafizichne vrednosti. Hrepenela si po osmishljenem in odreshenem chloveku v drugachnem svetu in okolju. Kajti zapisala si, da je pred bozhjim chasom vladal na Zemlji nechloveshki chas. In vedno znova, in she posebej v svojem poznem samotnem chasu, si vedno bolj slishala neko petje dalech v vishavah. Z neizrekljivim smehljajem si chutila in dochakala to najvecjo skrivnost in si pozabila na dolgo tezhko hojo skozi snezhni metezh sedanjosti.

Draga Milena, bila si mi nenadomestljiva spremljevalka, usmerjevalka, partnerica, zhenina in mati najinih otrok v najodlochilnejshih in velikokrat tezhkih obdobjih zhivljenja. Samo s tvojo nesebichno pomocjo in samodarovanjem je najina družina lahko vzpodbudno rasla in se razvijala. Nashe bivanje si napolnila s srchno dobroto in s plemenitostjo svoje dushe in nas na poseben, svetel nachin osrechila. Bila si kot osvezhujoch veter, ki vedno znova prevetri zatohlost in utesnjenost bivanja. Kot sonce si trkala na nasha okna in bila ne le kot pesnica, temvech tudi kot zhenina in mati vse tisto, kar si nekoch zapisala v svojih lepih verzih: »Naj bo moja pesem sonce, ki vse ogreva«.

V shestinshtiridesetih letih bivanja in ustvarjanja izven Slovenije si trkala na srca tvojih blizhnjиков, toda domovina je na ta tvoja trkanja izpod peresa tedaj tako imenovane emigrantske pesnice in pisateljice prevech dolgo vech ali manj molchala, cheprav je strokovna sodelavka Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani dr. Janja Zhitnik v knjigi *Slovenska izseljenska književnost*, I., Ljubljana 1999, zapisala, da te tvoje zbirke uvrshchajo »med najkvalitetnejshche avtorice slovenske izseljenske lirike«.

Ob tem si se istochasno z izvirnimi teksti v nemshchini, s posrednishkimi sestavki in prevodi slovenske literature v nemshchino in avstrijske nemshke literature v slovenshchino vpisala tudi v sodobno avstrijsko književnost. Znani publicist in esejist Wolfgang Müller Funk je ta del tvojega literarnega delovanja med drugim oznachil takole: »Ob vsej drznosti in kompleksnosti jezikovne razporeditve ne uchinkujejo pesmi Milene Merlak nikoli pretirano ali izumetnicheno, temvech izzharevajo moch neposrednosti, ki je vpisana v poetichni jezik«.

O tvoji pesnishki podobi in vrednosti bodo zagotovo govorili in pisali drugi, vendar lahko prav zato, ker sva bila vse zhivljenje kot literata skupno povezana in zavezana k oblikovanju lepe besede in kritichne misli, poudarim, da tvoj duhovni prispevek k sodobni literaturi ni majhen, cheprav si bila premalo uposhtevana v vedno bolj skomercializirani in v majhne zasebne danosti usmerjeni pisateljski zaljubljenosti in zabubljenosti v lastno zamejeno popkovino. Zakaj prav ti si ustaljeno podobo književnega ustvarjanja osvezhujochche spreminjala z vechplastnostjo pesnishkih

motivov in z vechsmernostjo poetichnega sporočila. Zhe v prvem, včasih she romantichno zasanjanem obdobju svojega pesnishkega ustvarjanja si družbenemu nasilju, zlorabi moči in negativnim oblikam chloveshkega znachaja zoperstavila kot osnovni cilj lastne bivanjske usmeritve ljubezen do blizhnjega, svetlobo v medsebojnih chloveshkih odnosih, a prav tako drznost in zhivljenjski pogum v družbenem kontekstu chloveshkega delovanja.

Pozneje si vedno bolj chutila, da je zhivljenje prepredeno s pastmi in zankami in iz disonanchno podozhivetih danosti so se ti porodili zapisi o destrukcijah bivanja, o ogroženosti zhivljenja. Med prvimi v slovenski literaturi si v zate tipichnih pesmih in pesmih v prozi, velikokrat oblikovanih v znachilnem filozofskem, transcendentalno zasukanem bogoiskateljskem religioznem kljuchu, iskala humanistichno vizijo ne le družbene in politichne, temvech tudi ekoloshke chistosti sveta, ki pa mora biti, da res uspe, najprej predvsem odraz chistosti chlovekovih prizadevanj in hotenj.

V marsikateri od svojih pesmi si prelomila s konvencijami tradicionalnih pesnishkih nachinov. V mnogih tekstih si poleg tega izpovedala svojevrstno zhensko suverenost. V pesmi *Porod* si na primer v drznem bio-duhovnem ritmu iz besed in besednih sklopov ob izkushnji lastnih porodov treh otrok vstopila v samosvojo in enkratno dimenzijo zhenske psihofizike bivanja.

Ves chas svojega literarnega delovanja - pa tudi kot zhena in chlovek - si pri tem rasla iz humanih vrednot, cheprav si svoj literarni svet in svoj zhivljenjski krogotok istochasno napolnila z novodobnimi eksistencialno razvejenimi mozhnostmi chustvovanja in delovanja.

Milena, hvala ti za vse, kar si nam dala, nikoli te ne morem(o) pozabiti!

POVEDANO V GLUHI LOZI

(K tretjemu tematskemu zborniku o bohorichici)

(I) Pojasnilo refleksije: od prvega do tretjega zbornika *Bohorichica*

Na pobudo izdajatelja je tu še tretji zbornik *Bohorichica* (prvi 2001, drugi 2003). Provokativno vprasanje znanca (in morda podobno še koga drugega), kaj je o prenovljeni bohorichici kot »mrtvorojenem detetu« *Revije SRP* sploh še mogoče reči, zahteva odgovor, da resda ne kaj bistveno novega, saj je bila zadevna problematika v poglavitnih potezah že predstavljena v obeh predhodnih zbornikih. Tretji zbornik se namreč bolj kot na odkrivanju »za vsako ceno novega« utemeljuje na potrebi po sklepni zaokrožitvi SRPove tematske trilogije o problemu slovenske pisave in z njo neizogibno povezanih vprasanj o identiteti in kontinuiteti etnosa v določenem bivanjskem prostoru in času. V ta namen se zdi primerno najprej povzeti osnovne vsebinske značilnosti vseh treh zbornikov, saj bo tako razvidna njihova razvojno-sporočilna naravnost.

Prvi zbornik: Z vidika zgodovinskega konteksta je tu osrednje težishče na protestantizmu in Adamu Bohorichu, ki je, izhajajoč iz Trubarja in Krelja, s svojo v latinščini napisano slovnico vzpostavil slovensko latinčno pisavo, po njem v 19. stoletju imenovano *bohorichica* in v SRPovi priredbi pri zachetku novega tisočletja obujeno z manjšo chrkovno modifikacijo. Izbor tekstov, ki v celoti morda na prvi pogled uhaja prek chisto chrkopisnih tirnic, to protestantsko težishče pogloblja z razgledom po »predzgodovinski« tematiki s teksti Lucijana Vuge o indoevropskih, etrushchansko-venetskih prednikih Slovencev v luchi najnovejših prispevkov k t. i. teoriji kontinuitete.

Drugi zbornik: Poudarek na aktualizaciji in »odprtih vprasanjih« (tudi v likovni opremi naslovne strani platnic). Rubrika *Aktualno – vprashalnica* je s svojimi članki z zadnjega mesta v predhodnem zborniku pomaknjena na zachetek, osrednji tekst v njej pa je prispevek urednika Rajka Shushtarshicha z naslovom *Umiranje naroda in volja do mochi*, v katerem avtor soochi svoje poglede na vprasanje naroda in identitete s pogledi Ivana Urbanchicha. Poenostavljeno in slikovito recheno, gre za opozicijo Urbanchichevega »dekartizma« (po Descartesu, utemeljitelju evropskega novoveshekega racionalizma) in Shushtarshichevega »bergsonizma« (z izrecnim sklicevanjem na Bergsona, predstavnika iracionalizma, intuicionizma), v ozadju pa je tudi Pirjevchevo

»heideggerstvo« (prek omembe Dushana Pirjevca v citatu iz Urbanchicheve razprave). Shushtarshich namrech svojo refleksijo zajema z naslovno sintagmo »umiranje naroda« v nasprotju z »voljo do mochi«, eksplicirano v osnovnih Urbanchichevih tezah, da je najvišji interes nacije drzhava in da je drzhava »sistem objektivne svobode« (Shushtarshich: »Objektivne svobode ne poznam ...«; cit. str. 33). Zgodovinska perspektiva je v tem zborniku razshirjena z ruskimi odmevi na slovensko venetologijo in she z nekaterimi aktualnejshimi vidiki »ruskega vprashanja«, ki je pach tako ali drugache neizbezhno za temeljitejshe razmisleke o identiteti in geopolitichni (geopsiholoshki) usodi katerega koli slovanskega naroda.

Tretji zbornik: Zgodovinsko tezhishche z izborom tekstov je na razsvetljenstvu in narodno-literarnem prerodu ter z iztekom v romantiki Chopovega (Preshernovega) kroga, se pravi od Pohlinove *Kraynske grammatike* (1768) prek leta 1819 (smrt Zoisa in Vodnika, konec razsvetljenstva) do Chopove *ABC vojne* (1833); slednja za bohorichico pomeni zadnjo zmago in hkrati »uvod v krst dokonchnega poraza« pred ilirsko gajico. Venetoloshka tematika je navzocha v manjsi meri, »rusko vprashanje« je razshirjeno s pogledi na rusko pisavo in znachaj.

Hkrati s to »notranjo«, bibliografsko rekapitulacijo se zastavlja she potreba po pregledu »zunanjega stanja« v vmesnih treh letih od predhodne izdaje; shlo bi torej za oceno receptivne odzivnosti socialnega konteksta na zastavljeni gramatoloshki projekt. Chas je namrech za sumarno chrto in za jasno poimenovanje dejstev, saj je bistvo znanosti ravno rechi bobu bob – ne glede na lasten ali kakrshen koli drug okus, interes itd. V tem smislu nov pregled stanja praktichno sploh ni mozhen, ker se pach v zvezi z bohorichico ni zgodilo nich (novega), in torej k tistemu, kar je pisec teh vrstic zhe ugotavljal v zapisih *Potem pa vse tiho je bilo* (zbornik I) in *Med zidom in razzvidom* (zbornik II), nichesar bistvenega ni mogoche dodajati: kakor v prvem triletju od SRPovega nastopa z bohorichico (1999 – 2001) je tudi v drugem (2003 – 2006) vsa odzivnost zgolj – zid molka. Nekaj belezhk, pretezhno v popularnejshem tisku, ali pa »duhovichastih bodic«, kot je npr. zapis Draga Bajca *Tezhave z reformami* v trzhashki *Mladiki* (sht. 9, november 2005), ki skusha zadati bistveni »smrtni udarec« SRPovi bohorichici z odkritjem pasti v besedah, vsebujochih »sh« in »zh« (cheprav je s tovrstnimi predponskimi tvorjenkami opravil zhe zbornik 2001, pa tudi kljub bralnim variantam istih chrkovnih skupin v drugih latinichnih jezikih; polemika brez osnovne informiranosti je pach endemichen shport) – vsega tega seveda ni mogoche shteti za relevantnejsho odzivnost.

Se pravi, da je SRPov projekt obnovljene bohorichice, glede na odzivnost v javnosti, pach res mogoche oznachiti z zgoraj omenjeno znanchevo »metaforo« o mrtvorojencu. Kar je bilo s strani SRPa povedano v zvezi z bohorichico, je bilo namrech povedano v »gluhi lozi«, kot ljudski izrek slikovito oznachuje preprichevalno prizadevanje brez odmeva in odziva; tako se pach ponavadi ignorira ekskluzivno chudashtvo kakshnega

zakotnega ljubiteljskega kroga, ki v primeru SRPa pravzaprav niti ni krog, temveč je bolj »one man action«. Spiritus agens je odgovorni urednik *Revije SRP*, sociolog in književnik Rajko Shushtarshich; brez njegovega drzno izvirnega razmisljanja in domala neverjetne pozhrtvovalnosti preprosto ne bi bilo nichesar – ne revije ne njenega chrkopisnega izziva. Vsi drugi »chlani kroga« so pri stvari bolj ali manj »po nakljuchju«, vključno s piscem teh vrstic, ki nikoli ni resneje pomislil, da bi bilo, uposhtevajoch razmere, s projektom reformirane pisave mogoče dosechi kakrshen koli uchinek, ki bi ustrezal splošnemu pojmovanju »uspeha«. Za uradno etabli-rano slavistichno stroko je ta projekt, po vsem sodech, kot nova »nacionalna pisava« ali vsaj kot možna internetna alternativa le bizarna privatistichna ekshibicija, ki ni vredna niti opombe pod chrto, kaj shele, da bi se z razpravo spushchala »pod tak poden«, ki sodi v blizhino venetoloshkega diletantizma in zafrustriranega zanesenjashtva v »undergroundu«.

V chasu vsakrshnih komunikacijskih pretokov in poplav so kljub »vsenavzochnosti« in »vsemogochnosti« medijev možni tudi povsem »gluhi koti«, kjer je komunikacija le karikatura komuniciranja, ko se z določeno kritichno problematiko izzvane instance pred zoprnimi sporochili »demokratichno« ogradijo v stilu znamenitih treh opic: nich slishati, nich videti, nich rechi. Potemtakem chisto logichno ni mogoče prichakovati »uspeha« revitalizirane, »vampirske« (iz smrti obujene), problematichne in problematizirajoch bohorichice. Vendar se to niti ne zdi posebno izjemen problem, saj je zlasti v mittelevropsko-balkanskih luknjah celo vsak obichajnejshi »uspeh« v zadnji konsekvenci zgolj perverzija lastnega pojma in (samo)razkrinkanje bivanjske farse. Po svoje so v gluho odzivnost (»z glavo skozi zid«) govorili vsi poglavitni kreatorji-reformatorji slovenske identitete od Trubarja do Presher-na; delovali so tako rekoch subverzivno, deviantno, ekscesno glede na »splošni naravni tok«, ki je bil v neredko prevladujochi meri izginjanje etnichnega minirelikta. Slikovit in svezh primer je intervju Tarasa Kermaunerja, tudi nekdanjega avtorskega sodelavca SRPa, v *Dnevnikovi* prilogi *Objektiv* (4. 11. 2006), kjer se chlovek, ki ima za marsikoga sanjsko kariero intelektualca z doktoratom in chlanstvom v SAZU, razglasha za zgubarja, porazhenca, za kritika »iz Beckettove in Rodetove kante«. S strani praktichno zakotne revije, ki ne razpolaga z nikakrshnimi zakonsko-oblastvenimi vplivnimi mochmi, podani predlog, vsebujoch tudi provokativno družbenokritichne implikacije, lahko torej povsem samoumevno prichakuje, da se bo znashel »v kanti«.

V tej »kanti« ne morejo biti posebno presenetljive niti razlicne slikovite reakcije, ki naj bodo tukaj mimogrede nakazane. Ko je eden od sodelavcev SRPa primerek revije podaril svojemu dolgoletnemu znancu, je ta pretrgal stike z njim, chesh da s slovensko publikacijo, ki uvaja »italijanski pravopis«, noče imeti nobenega opravka, kajti njegovi starshi so bili Primorci, ki so se pol stoletja bojevali z italijanskimi oblastmi za uradno ohranitev »streshic« na svojih imenih kot avtentichnih znamenj slovanstva in slovenstva ... Nekateri, ki jim pride SRP v roke, v bohorichici vidijo le otrochjo

»odshtekanost« in jo berejo ironično spakljivo »po chrki«, se pravi razlochevalno »kas-ha« ipd. Slisati je tudi mnenje, da bi uvajanje novega chrkopisnega nachela sprožilo nepredvidljiv plaz novih in novih poskusov ter predlogov, kakor bi pach komu trenutno padlo na pamet ... Kot kuriozum je možno omeniti, da se znana mostarska revija *Most* na spletu predstavlja v »bosanshchini«, pisani z dvochrkovnimi shumniki; podobno tudi nekatere publikacije srbskih emigrantov v ZDA (morda se je zato na poslopju, kjer je urednishtvo SRPa, nekoch celo pojavil »duhovit grafit« SRBE NA VRBE, cheprav revija ni glasilo nikakrshnega srbstva).

Očitno in neizpodbitno dejstvo je namrech, da je jezik, ki shumnike zapisuje s slovanskimi enochrkji, v veliki meri zmalichen, obrezan in posiljen v svoji avtentichnosti, che se pojavlja v globalizirani kvaziangleshki praksi brez diakritichnih znamenj ali po slovensko »streshic« (ki seveda sploh niso streshice; streshica je le iz francoshchine vzeto znamenje za široki »ô« ali »ê«, drugo so dejansko kljukice ali kaveljchki ali rozhichki). Tovrstna kastracija je zdaj zhe tako splošna praksa zlasti v mobitefoniji in na internetu, da tega sploh nihche vech »ne opazi«. Najbrzh niso povsem brez zveze s tem podatki, da je Slovenija po meritornih mednarodnih raziskavah pri dnu funkcionalne pismenosti svojih prebivalcev; vendar pa nacionalna strategija za razvoj pismenosti (2006) niti ne omenja pojava rezanja streshic. Ponuja se vprasanje, kakshen vtis (engram) si zgradijo zhe slovenski otroci o lastnem jeziku, che ga je treba za normalno mednarodno rabo obrezovati od »streshic« kot od nebodijetreba (nefunkcionalno necivilizirane) domachijske navlake.

Po vsem povedanem potemtakem logichno preostaja zhe nakazana sklepna ugotovitev, izrazhena v aforistichnem povzetku: pred zidom molka razvid »folka«. Se pravi: mimo kriterija praktichnih rezultatov in njihove »uspeshnosti« se predlagana neobohorichica osmishlja kot svojevrsten »outsiderski«, ob-robni, apokrifni, heretichni, bolj socioloshki kot chisto filoloshki test kontekstualne etnoidentitete v smislu radikalne (avto)refleksije na sledi derridajevske gramatoloshke dekonstrukcije. Radikalna (avto)refleksija »z roba« (Derrida: rob kot zaloga za obrate v pogledih) namrech deluje kot de(kon)strukcija ali raziskovalni reverzivni inzheniring, ki je nenehno sprashevanje tudi o utemeljenosti vseh »samoumevnih«, stereotipno uveljavljenih hierarhij. V filozofskem ozadju tega diskurza gre (z vidika pisca teh vrstic) za nachelni pridrzhek tako do dekartovskega racionalizma kot do bergsonovskega iracionalizma, pa tudi do Pirjevchevih izpeljav iz heideggerstva, ker vse te »priredbe« naposled vodijo v specifichne ekskluzivizme. Na to, da definicija drzhave kot »sistema objektivne svobode« povzdiguje drzhavo v totalitarni sistem, je opozoril zhe Shushtarshich v soochenju z Urbanchichem. Z Urbanchichevo tezo, da je drzhava najvishji interes nacije, je namrech povsem logichno mogoche utemeljevati, upravichevati in opravichevati ne le »navadno drzhavo«, temvech tudi vsak drzhavotvorni totalitarizem, v praksi katerega je svoboda (orwellovska) izenachena s suzhenjstvom. Po drugi strani bergsonizem naposled

ponuja le jovialni biologizem nekakšne elementarne, imanentne svobode tako posameznika kot (njegovega) kolektiva; tovrstno pojmovanje svobodnjashstva se nenehno problematizira spricho izkustvenega dejstva vsakršne determiniranosti svobode v boju za obstanek (temeljna determiniranost subjekta je, da si ne more sam izbrati ne prostora ne chasa svojega bivanjskega nastanka; iz te determinante izhajajo vse druge, tudi tista, ki je »edina svoboda« in se imenuje »svoboda za smrt«).

Tako se zdi tukaj s »poetoloshkega« vidika relevantna zlasti Zhupanchicheva refleksija v treh znachilnih pesmih, napisanih pri koncu prve svetovne vojne, v chasu, usodno odločilnem za slovenski narod: *Nasha beseda*, *Nashe pismo*, *Podoba* (tudi slednji bi ustrezal prilastek »nasha«). Zgovorni naslovi sami po sebi kazhejo, da gre za temeljno trojico identitete: beseda (jezik), pismo (pisava), podoba (posameznika in naroda: v *Podobi* je namrech recheno: »O, da nam je priti do svoje podobe, / i meni i tebi, narod moj!«). S filozofskega vidika pa sta relevantna predvsem Heidegger in Derrida; prvi je nakazal pot k jeziku, drugi na njegovi sledi pot k fonetichnosti (glasovnosti) jezika in s tem do pisave. Po Heideggru naj bi bil jezik »hisha biti«; to ni dalech od starejshe izjave jezikoslovca Humboldta, da je jezik »resnichna domovina«. Oboje ima svojo vrednost, a se relativizira spricho razlichnih dejstev vsakdanjega izkustva (jezik, narod, drzhava, domovina, dom, identiteta se ne pokrivajo avtomatichno zmeraj in povsod), kot tudi glede na to, da je bit po Derridaju »rázloka« (diferAnca), se pravi razprtost, odprtost, vprashljivost, zdrsljivost, izzivalnost, shizoidnost, paradoksalnost, skratka vsakršna problematichnost. V tem smislu se pokazhe (pach shematically) »druga trojica« identitete kot trije fenomenoloshki nivoji: *objektivnost* (praktichna vsakdanja socialnost z »ujetostjo« v institucije, kot so etnos, shola, družina, poklic, sluzhba itd.), *subjektivnost* (psiholoshka individualnost slehernika), *križnost* (radikalizirana nuja eksistencialne avto/refleksije kot izkustvo nenehne krize, nezadoshchenosti, ogroženosti, problematichnosti, dilematichnosti). Pri tem se zdi križnost she posebej »privilegirana točka« identitetne avtorefleksije (»fenomenoloshke egologije«) malih narodov; Zhupanchich je to očitno naravno potrebo »spoznavanja sebe« (po klasičnem grškem geslu) kot posameznik, ki ustvarjalno uporablja magichnost besede (v *Nashi besedi* pravi: »Alfa in Omega! Beseda! Bajna moch ...«), izrazil v imenu svojega ogroženega etnokolektiva v prvi osebi množine s tremi, po vsem sodech, vecno aktualnimi vprashanji: »Kaj je z našim pismom? / Kaj je z nasho besedo? / Kje ste nam, mozheje?« (cit. *Nashe pismo*); vprashanje o mozheh ustrezja vprashanju o (lastni) podobi: kakshna je namrech podoba »nashih mozheh«.

Iz zgodovinskega spomina

Branko J. Hribovšek

IMENI RAETIA IN SCHWYZ

II

Pokrajina

V Schwyzu naredi na popotnika najmočnejši vtis veličasten pogled na okolishke gore, zlasti na gori Mythen, ki kraljujeta nad kotlino.

Pogled v kotlino Schwyza iz jugo-jugozahoda. Z leve so vrhovi: Stockflue, Zünggelenflue, Hochstuckli, Kl. Mythen, Gr. Mythen, Rothenflue, pod njim desno Unt. Gibel, levo v ospredju Seelisberg, sredina levo kraja Brunnen in Ingenbohl, v sredini desno kraj Schwyz, Urnersee – južni del Vierwaldstättskega jezera, ob jezeru desno podnozhje Fronalpstocka. To je del stenske slike v dvorani shvicarskega narodnega sveta (Nationalratsaal) v palachi zveznega parlamenta (Bundeshaus) in vlade v Bernu. (S prijaznim dovoljenjem shvicarskih parlamentarnih sluzhb.)

Pogled v kotlino Schwyza iz Steinerberga v podnozhju Rossberga (iz zahoda-severozahoda). Na skrajni levi sta pobočji Engelsstocka in Hochstucklija, ki sta del Haggena, na levi so Mythni – od leve z vrhovi Haggenspitz, Kl. Mythen, Gr. Mythen, nato sledi Rothenflue, v sredini pa sta kraja Seewen in Schwyz, daleč v ozadju so gore Drusberg, Wasserbergfirst, Planggstock, Chronenstock, Chaiserstock, gora na desni je Zünggelenflue, zadaj desno pa Fronalpstock. (S prijaznim dovoljenjem občinske uprave v Steinerbergu.) [50].

Pogled s Fronalpstocka proti zahodu na Vierwaldstättersee in Urnersee. V sredini desno je Seelisberg, dalje zadaj Rigi, ki prehaja na desno za Brunnenom v Züggelenflue, v ozadju povsem desno Rossberg z vrhovi Gnipen, Wildspitz, Türlstock in Chaiserstock. (S prijaznim dovoljenjem občinske uprave v Steinerbergu.) [50].

Pogled proti zahodu z Mythnov na kotlino Schwyza. Na levi je Vierwaldstättersee z Seelisbergom, v sredini levo sta kraja Brunnen in Ingenbohl, v sredini Rigi s Züggelenfluejem v ospredju, na desni kraj Seewen s senco Mythen in Lauerzersee, spodaj v sredini kraj Schwyz. (S prijaznim dovoljenjem občinske uprave v Steinerbergu.) [50].

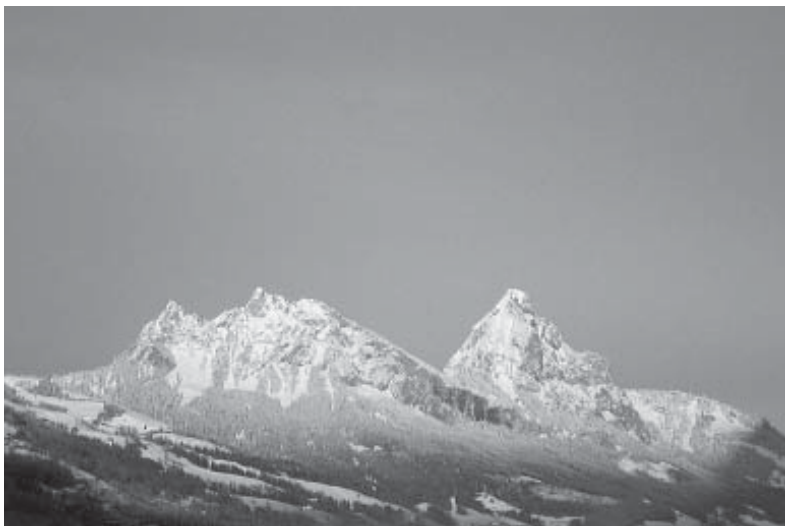
Ime »Mythen« je novo; staro je bilo »Hakenberg«, baje po shvedskem kralju Hakonu [47]. To dovoljuje domnevo, da je ime shele iz chasov tridesetletne vojne. Kasnejsha pravljica o kralju Hakonu je mogoče prilagojena stara legenda ali pa celo nova, nastala v religioznem zanosu, da bi izrinila staro. Morda pa gre le za pravljico, ki naj bi pojasnila imeni Hagggen in Haggenspitz. Zagotovo pa lahko trdimo, da sta bili gori Mythen zhe v davnini predmet mitichnih pripovedk. Stari Shvicarji gotovo niso spregledali vzvishene enkratnosti teh gora.

Kotlina Schwyza se odpira v dve smeri – sevrozahodno proti Lauerzerseeju in jugozahodno proti Vierwaldstätterseeju, ki ločuje Züggelenflue. Proti severovzhodu kotlino zapirata strmi gori Mythen, proti vzhodu se skoraj postopoma dviga, na jugu pa jo spet zapirajo strme gore (sl. 1, 2).

Stari Shvicarji (podobno tudi danashnji z obiskovalci) so zjutraj in zvečer uživali v veličastni igri sončne svetlobe na mogočnih gorskih vrhovih, ki je bila vidna zaradi širine kotline, njenih vrat in presledkov med vrhovi v daljavi. Igra svetlobe ob sončnem vzhodu in zahodu ustreza izjemnim smerem, ki sovpadajo z okolishkim reliefom, gledano z mesta farne cerkve Sv. Martina (sl. 3).

– Sončni vzhod se ob poletnem obratu nahaja med Mythnovimi vrhovi, zahod pa v smeri Seewna proti soteski Lauerzerseeja.

– Sončni vzhod ob zimskem obratu se nahaja približno nasprotno od prejšnjega zahoda v smeri Vorder Oberiberga, zahod pa v smeri Stanserhorna nasproti Gr. Mythna proti soteski Vierwaldstätterseeja.

Vecherni soj na Mythnih, pogled iz Steinenberga. Z leve: Haggspitz, Kl. Mythen (Mali Mythen), desno Gr. Mythen (Veliki Mythen). S prijaznim dovoljenjem občinske uprave v Steinerbergu [50].

Jutranji svit 27. dec. 2003, nekaj po zimskem obratu. Na levi so Mythnovi obrisi. S prijaznim dovoljenjem občinske uprave v Steinerbergu [50].

To je prva posebnost kotline Schwyza.

Pazljivi opazovalec ne spregleda, da si gorski vrhovi, ki obkrozhajo kotlino Schwyza, stojijo nasproti. Namishljene chrte, ki povezujejo nasprotne si gorske vrhove, se krizhajo vechinoma v soseshchini farne cerkve Sv. Martina (sl. 4). Seveda pri tej mnozhici gorskih vrhov lahko najdemo podobno situacijo zelo pogosto tudi drugje. Izjemni sta tukaj dobra vidnost iz kotline Schwyza in kopichenje krizhanj namishljenih crt pri Sv. Martinu, zato omejujeta izbiro.

To je druga posebnost kotline Schwyza in njene okolice.

Vechina teh gora ni lahko dostopna iz kotline. Sprehod je mozhen le na najblizhje, bolj hribe ali griche kot pa gore. Prvi naseljenci so tako gotovo ugotovili, opazujoch premikanje gorskih senc chez kotlino, da so medsebojna razmerja nekaterih vrhov v smereh sončnih vzhodov in zahodov ob sončnih obratih kot tudi v severni in juzhni smeri (sl. 5).

To je tretja posebnost okoli kotline Schwyza.

Namishljene chrte, ki povezujejo te vrhove, tvorijo simetricni mnogokotnik v obliki rozete (sl. 6 in 7).

To je chetrta posebnost kotline Schwyza.

Lahko domnevamo, da so ti vrhovi, poleg Mythnov, imeli poseben pomen v verskih predstavah starih Shvicarjev. Krizhanja namishljenih crt, ki navidezno povezujejo vrhove in oblikujejo rozeto, so lahko imela poseben pomen. Razporejena so po vechjem delu kotline in so bila verjetno kraji, na katerih so praznovali sonchno bogosluzhje.

To bi bila peta posebnost kotline Schwyza.

Poleg sonca je bil tudi mesec prvobitno bozhanstvo. Obichajno je znamenje meseca krajec, ki ga tvorita povezana rogova. To dejstvo vodi k sklepu, da sta bila Mythna zaradi svoje oblike predmet mozhnega kulta meseca.

To je shesta posebnost pri kotlini Schwyza.

Mesec vzhaja priblizhno med severovzhodom in jugovzhodom. Zahaja temu ustrezno med severzahodom in jugozahodom, polni mesec pa na vzhodu. Znotraj skrajnih smeri se nahajajo tudi smeri sončnih obratov. V glavnem mesec vzhaja izza Mythnov. Pravzaprav pa bi lahko le s primerjavo z lunarnim koledarjem ugotovili vech podrobnosti, toda to je zunaj naloge tega dela.

Sedma posebnost kotline Schwyza pa je veliko shtevilo sakralnih zgradb – kapelic, cerkva in samostanov – v primeri z blizhnjo in daljno okolico.

Kapelice, cerkve in samostani

Zgodnje krshchanske sakralne zgradbe so obichajno gradili na mestih predhodnih poganskih svetishch. Primer je Falera, kjer lahko obchudujemo predzgodovinske menhirje in znamenja, vklesana v okolishkih skalah. Nekateri menhirji v Faleri so razporejeni v vrste, ki kazhejo na cerkve v Ladirju in Ruscheinu. Cerkve same pa so tudi postavljene na arheoloshkih najdishchih iz bronaste dobe. Te in tudi druge vrste menhirjev so usmerjene v pomembne zemljepisne smeri, ki so povezane s sončnimi vzhodi ob spremembi letnih chasov [48].

Skoraj vse – skoraj le zaradi možnih izjem – sakralne zgradbe [51, 52] v kotlini Schwyza in njeni okolici so razporejene v medsebojnih smereh sončnih obratov kakor tudi v severni in južni smeri (sl. 8). Dandanes je ta vednost verjetno zhe pozabljena, stari gradbeniki pa so to še dobro vedeli.

To bi bila ne tako izjemna osma posebnost, če ne bi domnevali, da so krshchanske sakralne zgradbe postavljene na poganskih svetih krajih.

Vsaka cerkev, kapelica ali pa samostan lezhi na namishljeni chrti, ki povezuje najmanj tri sakralne zgradbe, dve sakralni zgradbi in gorski vrh ali pa eno zgradbo in dva gorska vrhova. Uporabili so vrhove blizhnjih grichev. Odnose med temi položhaji na podrochju krajev Steinenso, Steinerberg, Seewen, Schwyz, Rickenbach, Ibach, Brunnen kazheta sliki 9 in 10.

Namishljene chrte med sakralnimi zgradbami, smeri sončnih vzhodov in zahodov ob obratih, smeri severa in juga, vzhoda in zahoda, chrte h gorskim vrhovom, krizhanja chrt – vse to niso bila edina merila, po katerih so bile postavljene krshchanske sakralne zgradbe in po katerih so bili pred tem izbrani poganski sveti kraji. Razvidno je (sl. 11, 12, 13), da so njihove medsebojne razdalje ravno tako pomembno merilo za razpored. Kot krizhanja chrt so tudi krizhanja oddaljenostnih krozhnic – pogosto oboje skoraj na istih mestih – kraji, katere so raje izbirali za položhaje sakralnih zgradb. Na splošno lahko domnevamo, da so kraj imeli za bolj svet, charoben ali pa pomemben, kolikor vech krizhanj chrt ali krozhnic ga je dolochalo.

Kulti – sonce

Lahko si predstavljamo, kakshen vtis so na stare shvicarske praochete naredili sončni vzhod med vrhovoma Mythnov kot rogovoma meseca v jutranjem svitu ali pa njuna senca, potujocha chez kotlino in blizhnje hribe, pa zahod za daljnim Stanserhornom ali Lauerzerseejem, zlasti ob sončnih obratih. Ravno tako tudi char osvetljenih vrhov zjutraj in zvecher. Razmerja med položhaji sakralnih zgradb v kotlini Schwyz kazhejo na praktichno koledarsko vlogo tega svetlobnega chara. Domnevamo, da so tu nekoč chastili sonce, če so sakralne zgradbe postavljene na krajih chashčenja poganskh kultov.

To domnevo lahko preverimo le z arheoloshkimi raziskavami – dotlej ostaja le hipoteza. Lahko bi ugovarjali proti temu, da so kraji, na katerih so postavljene krshchanske sakralne zgradbe kakor tudi kraji poganskih kultov, izbrani ali dolocheni po istih merilih. V tem primeru bi oboji sovpadali neodvisno, ujemanje bi ostalo le domneva. Tudi dejstvo, da nekatere cerkve in kapelice niso zelo stare, zgrajene so shele v poznem srednjem veku ali pa celo kasneje, govori proti tej domnevi. Vendar to ni bistveno, kolikor so v obeh primerih veljala ista merila za dolochanje položhaja.

Dejstvo, da so v starih chasih merili le s palico, vrvjo in kamnom, prav tako slabi argumente za sovpadanje. To naj bi namrech pomenilo, da na ta nachin ni bilo mogoče dosechi zadovoljive merske natanchnosti. Spremembe zaradi erozije, zemeljskih plazov itd. v zadnjih tisočletjih so tudi v glavnem neznane. Katera skala, kateri gorski greben, kateri kraj je bil v resnici izbran za mersko tochko? Ali niso bila dovolj natanchna merjenja

opravljena shele v srednjem veku, zhe v krshchanskih chasih?

Te dvome je mogoče preprosto zanikati. V isti dobi so nastale velike klasične kulture – v Vinchi, v Vuchedolu, sumerska, egiptovska, indska itd. Seveda lahko govorimo le o natančnosti glede tisočletij. Velike kulture so imele zaradi razvitega poljedelstva vseh gostoto prebivalstva. Ta je omogočala »tehnično uresničenje« zgradb in ostalih pridobitev, ki jih dandanes občudujemo. Ostali narodi niso bili manj inteligentni, le da so živeli v manj prijazni okolici in so uporabljali manj trpežne gradbene tvarine, npr. les namesto kamna. To velja tudi za stare Shvkarje, zlasti če upoštevamo, da so njihovi sorodniki – vinčanska kultura s kovinarstvom in vuchedolska kultura, oboje na Donavi – izumili najstarejšo pisavo, najstarejši evropski koledar in najstarejše evropsko kovinarstvo.

Kulti – mesec

Vechina kapelic, cerkev in samostanov v Schwyzu je posvečenih določenemu svetniku. Le nekaj je svetnikov, katerim je posvečeno dvoje ali pa vseh kapelic – tukaj seveda nismo upoštevali kapelic s krajevnimi imeni. Izjema je Marija. Njej je posvečeno vseh kapelic in cerkev v bližnji okolici Schwyza.

Znano je, da so poganski mesečev kult nadomestili z Marijinim chashčenjem. Njeni kipci stojijo ponavadi na mesečevem kraju in na kachi ali pa je tako upodobljena na slikah. Poskusili bomo ugotoviti podlago možnega poganskega mesečevega kulta na mestih sakralnih zgradb, posvečenih Mariji.

Na sliki 12 smo neposredno topološko povezali Mariji posvečene zgradbe, za katere domnevamo, da stojijo na krajih nekdanjega mesečevega kulta, z Mythnovimi vrhovi. Pokazalo se je [53], da sta *Alte Marienkirche* kakor tudi kapelica *Maria zum guten Rat* enako oddaljeni od zgornjih vrhov rozete ter prav tako od kapelice *Muttergottes* in od obeh Mythnovih vrhov.

Tudi cerkev *Maria Hilf* in kapelico *Unsere liebe Frau Aufiberg* lahko neposredno povežemo z ostalimi, Mariji posvečenimi zgradbami. Obe kapelici, posvečeni zelo redko pojavljajočim se *14 Nothelfernom*, in kapelica *Erlen* imajo, kot kaže, ključni položaj v tej povezavi. Verjetno ne pretiravamo z domisljijo, če poudarimo dejstvo, da je v simboliki (rozeta sedmih vrhov, kapelica *14 Nothelfernov*, Mythnovi rogovi in Marijino chashčenje) možna povezava s starejšim mesečevim kultom: gre za shtevila, ki ustrezajo mesečevim menam in simbolu mesečevega kraja. Temu pa nasprotuje dejstvo, da je cerkveni koledar vechinoma lunaren in da se naše ugotovitve morda opirajo le na naključja.

Kulti – zvezde

Iz slike 14 je razvidno, da so namisljene chrte, ki povezujejo najmanj tri sakralne zgradbe v neposredni okolici Schwyza, podobne zelo znanemu liku – ozvezdju Oriona. To ozvezdje je bilo predmet chashčenja v skoraj – skoraj le za vsak primer – vseh prvobitnih

kultih. Ozvezdje je dobro vidno v zimskem chasu in je pogosto rabilo za chasovno orientacijo ponoči, podobno kot sonce podnevi. Izjemna podobnost ozvezdja z razporedom kapelic (sl. 15) dovoljuje sklep: nekatere sakralne zgradbe so bile v resnici zgrajene na krajih poganskih kultov, ker krshchanstvo ne pozna nikakršnega zvezdnega kulta. Ozvezdje lahko tudi na presenetljiv način uvrstimo v rozeto vrhov in v njeno okolico (sl. 16, 17). Omeniti moramo, da je bil Orion bozhanski lovec pri starih Grkih in Rimljanih, pri Sumerjih je ozvezdje predstavljalo Gilgamesha, pri starih Egipčanih pa Ozirisa. Pri nas imenujemo ozvezdje *Kosci* ali pa *Palice*.

Nazaj k imenu *Schwyz*

Rabe gorskih vrhov v koledarske namene kakor tudi temu ustreznih polozhajev poganskih svetishch ne moremo zanikati. Kraj Schwyz in njegova okolica sta imela v tem pogledu izjemen polozhaj.

Sončni vzhodi, ki se zachenjajo z *jutranjim svitom*, in sončni zahodi, ki prehajajo v *vecherni svit*, so rabili za določanje prehoda letnih chasov in verskih praznikov z rozeto gorskih vrhov. Sredishche naselja sta bila samostan in cerkev. Kot smo pokazali, so bile stare cerkve, kapelice in samostani zgrajene na krajih poganskih chashchenj, na krajih njihovih *svetishch*. *Svet*, na katerem se je nahajalo *svetishche*, je bil *svet* (sakralen). Lahko tudi domnevamo, da so bili zhreci chlani *sveta*, ki je *svetoval*, seveda z *nasveti*. Z gorskim vencem in okolishkimi daritvenimi kraji je bil Schwyz verjetno sredishche velikanskega naravnega in po chloveku dopolnjenega »Stonehenga«. Zhe samo to dejstvo bi zadostovalo, da bi se ime *Schwyz* ohranilo skozi tisochletja.

Katera bozhanstva so chastili? Ne moremo dati dokonchnega odgovora, vendar lahko navedemo nekaj manj znanih retskih, pravzaprav venetskih ali pa praslovanskih bozhanstev. Nasho razlago bomo podprli z jezikovno in versko-kulturno sorodnostjo. Poleg Reitije sta bili karnski in norishki ter s tem tudi venetski bozhanstvi *Belin* [6,54,55] (lat. Belenus) in *Trumusjat* ali *Trumuskat* [6,55]. Seveda so k Venetom pripadali Reti, Karni in Norichani, kot sledi tudi iz nashih prej navedenih razlag.

Belin – ime navidezno zveni romansko – je bozhanstvo, ki je podobno Apolonu (pravzaprav je njegov predhodnik), je bog sonca. V korenu njegovega imena je beseda *bel* in je pravzaprav praslovansko bozhanstvo *Belbog*, bog sonca in svetlobe. »She danes« je v ljudskem verovanju v dolini Soche dobrohotni duh [54] z istim imenom – prav v neposredni soseshchini Rezije. Ime *Trumusjat* je sestavljeno iz *tru* – *tri* in *musjat* (*muskat*) – *mozhad* – to je pravzaprav staroslovanski bog *Triglav*. *Belboga* so na splošno chastili povsod Ime *Trumusjat* je znano samo iz venetskih napisov na alpskem podrochju, ime *Triglav* pa v Sloveniji in v Polabju. Sorodna imena so *Treviso*, *Tribogna*, *Treglavus*, *Triglavou*, *Tre-la-Tete*, *Triguer*, *Tregornan*, *Tregourez*, *Triboret* itd., ki jih najdemo v Italiji, Shvici in Franciji [55].

Belinov kult je bil verjetno sončni kult v kotlini Schwyza, *Trumusjat* oziroma *Triglav* pa je bil mogoche povezan s tremi vrhovi – s Haggenspitzem in z Malim in Velikim

Mythnom – kar je vzporednica s slovenskim Triglavom. V sanskrtu najdemo:

sanskrt	slovensko	pomen, meaning	prevod iz sanskrta
svarocis	<i>Svarozhich</i>	Slavic deity, slovansko božhanstvo	own light, self shining, deity <i>lastna svetloba</i> , <i>svetlechi se, božhanstvo</i>

Božhanstvo, ki so ga mogoče tudi chastili v Schwyzu, je bil **Svarozhich**, bog svetlobe [54]. Ta bog je bil skupen vsem Slovanom, je zelo prvobiten in njegovo ime je znano že iz Ved. Chastili so ga tudi v svetshchu **Retra** (pozneje imenovan tudi Radogast) [11]. Njegova vloga ni jasna. V njegovo chast je bilo v svetishchu **Retra** postavljeno mnogo rogov. Njegova last naj bi bil tudi temni bik in so ga zato imenovali tudi **Bikbog**. Verjetno je sodil v mesechev kult [54].

Ime **Svarozhich**

Rozhich, tukaj s pomenom *žbarki*, ki so simbol sonca in meseca; v sanskrtu **sva** – *svoj* (*lasten*) in **roci** – *rog*, pomeni tudi *svetlobni žbarek* ali pa *tram*.

Druga možnost bi bilo chashčenje **Svetovida** (*Svantevit*, *Svjantovid*, *Svjatovid*, *Znantevith*, *Suantouito*); verjetno ime pomeni »svet videch, vseviden, vseveden« [54]. Bog s štirimi glavami ali obrazi je bil verjetno bog vojne in je imel belega konja. Zato menijo, da je bil tudi mesechevo božhanstvo. Njegovo najbolj znano svetishche je bilo v Arkoni na otoku Rujnu (Rügen). Svetishche je leta 1168 unichil in oplnil danski kralj Waldemar [54,55]. Svetovida so chastili vsi Slovani, toda največ, kar vemo o njem, je z Rujna. Tudi iz njegovega imena bi lahko izhajalo ime **Schwyz**. Bel konj (Sachsenross – saksonski konj) v grbu dezhele Sachsen-Anhalt in nekaterih severnonemških mest ima poreklo v teh kultih.

Nekateri viri trdijo, da je bil bel konj bolj last **Svarozhicha** kakor pa **Svetovida**, ki naj bi imel temnega. Vzporednico imamo v okolici Schwyza: Rossberg (*Konjska gora*) s štirimi vrhovi – Gnipen, Wildspitz, Türlstock in Chaiserstock – bi predstavljal Svetovida, severozahodno od Mythnov, gora Hengst (*Zhrebec*), vechinoma zasnežena, pa Svarozhicha, južno od Mythnov. Mythna sta dobila svoje sedanje ime šele v krshchanski dobi. Mogoče so bili razlogi za to stari, toda prepovedani poganski miti. Morda gre za pravljice o rogovih, svetlobnih zharkih in o Svarozhichevem biku, zaradi katerega so oba Mythna imeli za okameneli božhanski simbol.

Prvobitno govedo je bilo **Tur** – mogoče namig na ime **Uri** in na grb sosednjega kantona Uri – kot tudi na Svarozhichevega *bika*?

Toliko o možnih božhanstvih mesca.

In kako je z zvezdnimi kult?

Tako *kosec* kakor *lovec* pripadata starim Shvicarjem – oba sta bila njihova glavna poklica iz davnih dob. Koroshki kmetje so dolochali chas s *Palicami* (Orionom) in z *Gostosevi* (Plejadami). V Reziji so chas dolochali z *Lepo zvezdo* (Venero). Bajeslovno gorsko bitje *divjakovka* je opozarjala pastirje na Karnishki planini v Reziji, da se vrnejo domov v dolino, ker so *Palice* (Orion) že prishle chez gorski greben [54]. **Senn**, *kosec* ali *pastir* v shvicarski nemshchini, ima isti koren kot slovenska beseda **seno**.

Vuchedolska kultura je bila zibelka najstarejšega evropskega koledarja (pribl. 2600 pr. Kr.) [56]. Njegovi simboli so prikazovali vidnost ozvezdja Orion. Ozvezdje Orion pa

lahko na vseh načinov uvrstimo v rozeto gorskih vrhov (sl. 17) in možna je nekakšna vzporednica vuchedolskemu koledarju. Bolj natančne ustrezne raziskave so na poti in bodo kasneje tudi objavljene.

Vsa nashteta božhanstva so verjetno chastili tudi na področju Schwyza. Za sedaj je nemogoče dokazati, katero božhanstvo je bilo tu najbolj nedvomno. Arheologija bo mogoče nekoč, v prihodnosti, iz teme vekov izkopala odgovor na to vprašanje. **Svetovid** je najbolj verjeten, ker njegovo ime vsebuje isti koren, kot ga ima tudi ime **Schwyz**.

Še nekaj v zagovor naših mitoloških raziskav: tudi züriški **Böög**, sneženi mozg, ki ga zazhgejo, da bi pregnali zimo, je ostanek poganskega božhanstva – ime je praslovanskega izvora, izhaja iz besede **bog**.

Sklep k imenu **Schwyz**

Na vprašanje, kaj je posebnega in izrednega v zvezi s krajem Schwyz, smo nashli več odgovorov:

- Ochtina oblika rogov velichastnih gora Mythen;
- vrata kotline Schwyz, ki se odpirajo v smeri sončnih zahodov ob zimskem in poletnem sončnem obratu;
- nasproti stoječi si okolishki gorski vrhovi, s sredishchem v področju cerkve Sv. Martina;
- položaj sedmih gorskih vrhov, ki med seboj lezhe v smereh sončnih vzhodov in zahodov ob zimskem in poletnem obratu;
- simetrična rozeta gorskih vrhov sedmih gora.

Edinstven naravni pojav, edinstveno sovpadanje smeri in velichastna svetlobna igra na velichastnem gorskem odru – to so bili vzroki, zaradi katerih so stari Shvicarji imeli občutek, da je njihov svet posvečen. Stara verovanja, ki so jih bili prvi naseljenci prinesli s seboj, so nashla svojo potrditev v pokrajini – sončni, mesechev in zvezdni kult so razvidni iz položajev kasnejših krshchanskih sakralnih zgradb. Domachini so verjetno imeli za svet kraj celotno kotlino, vključno z vso okolico.

Iz tega sledi, da ime Schwyz v resnici izvira iz svetlobnih kultov, iz svetishcha. Tudi če bi ime izviralo iz imena božhanstva, bi bili koreni imena isti.

Ime je postalo izredno znano, ker je imelo svetishche veliko družbeno vlogo; ime so ohranili skozi tisochletja ter ga prevzeli tudi v tuje jezike.

Prvi naseljenci so bili praslovanskega porekla. Schasoma so bili romanizirani in kasneje alemanizirani. Pravzaprav je to bila asimilacija, ker sta romanizacija kakor tudi alemanizacija potekali stoletja dolgo s tihim priseljevanjem.

Razvoj poljedelstva je povzročil večji prirast prebivalstva v ravninah kot pa v gorah. To je vodilo do naravnega premika prebivalstva v manj naseljena področja. Prishleki niso zavojevali, ni bilo nikakršnih junaskih dejanj, ni bilo nikakršnih osvajanj ali pa selitve narodov. To sledi iz imena: prishleki so, čeprav so govorili tuj jezik, sprejeli staro ime. Z imenom so sprejeli tudi identiteto staroselcev, domachinov. Ime je ostalo, jezik, ki je prevladal, pa je bil jezik prishlekov.

Zaključek

Sedaj lahko potrdimo, da imata imeni **Raetia** in **Schwyz** veliko globlje korenine, kakor pa je veljalo doslej. Zveze imen s kulti, s kraji, sorodne besede in miselne povezave dokazujejo zadevne postavke. Skladajo se z najnovejšimi teorijami o naselitvi Evrope in so tudi v skladu z zhe znanimi, toda ne na splošno priznanimi tezami o poreklu srednjeevropskih, zlasti alpskih krajevnih imen.

Upoštevati smo vsako smiselno besedo, vsak smiselni besedni koren; ustrezne razlage in razlichice so bile vechstransko utemeljene in razlozhene v skladu z razlichnimi pogledi. Nekatere razlichice so seveda le zgodbe, a so ostale v skladu z resnico in z zgodovinskimi dejstvi bolj, kakor je bila doslej sposobna dosechi katerikoli jezikoslovna metoda.

She veliko bo treba raziskati. K temu shtejemo tudi razvoj, ki je nastal z romanizajo in alemanizajo praslovanskih prebivalcev. Odsev tega razvoja je mogoche v shvicarski nemshchini. Tudi bolj natanchna arheoastronomska raziskovanja sakralnih zgradb v Schwyzu in okolishkega reliefa lahko privedejo do novih spoznanj.

Slike

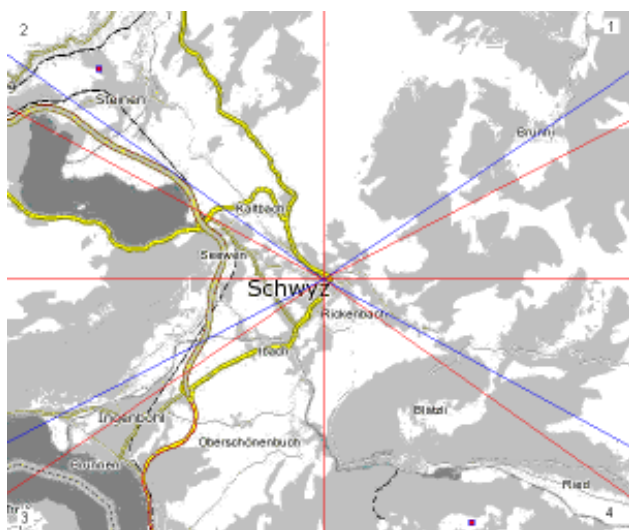
Sl. 1

Kotlina in shirsha okolica kraja Schwyz. Ta zemljevid [49], predelan, z izpushchenimi podrobnostmi. je osnova za nekatere naslednje slike. Stranica kvadrata je pribl. 18 km.

Sl. 2

Ozhja okolica kraja Schwyz. Ta zemljevid [49] z nashimi podatki je osnova za nekatere naslednje slike. Stranica kvadrata je pribl. 10 km.

Sl. 3

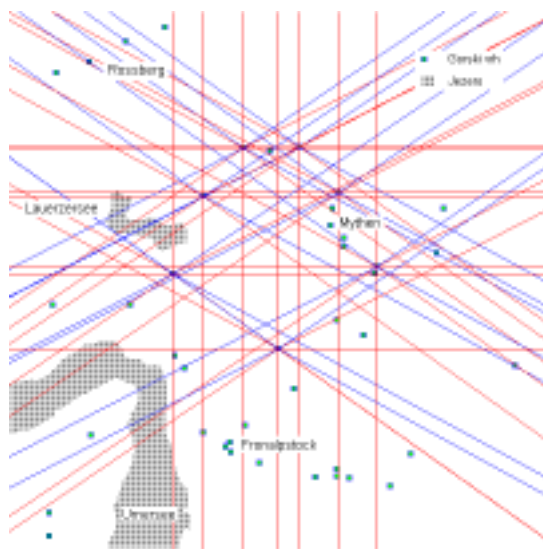
Smeri sončnih vzhodov in zahodov, smeri senc ob zimskem in poletnem obratu, vidno od St. Martina kot strani neba, vse po kvadrantih:

1. spodaj: sončni vzhod, poletni obrat; zgoraj: smer senc - sončni zahod, zimski obrat;
2. zgoraj: smer senc - sončni vzhod, zimski obrat; spodaj: sončni zahod, poletni obrat;
3. zgoraj: smer senc - sončni vzhod, poletni obrat; spodaj: sončni zahod, zimski obrat;
4. spodaj: sončni vzhod, zimski obrat; zgoraj: smer senc - sončni zahod, letni obrat.

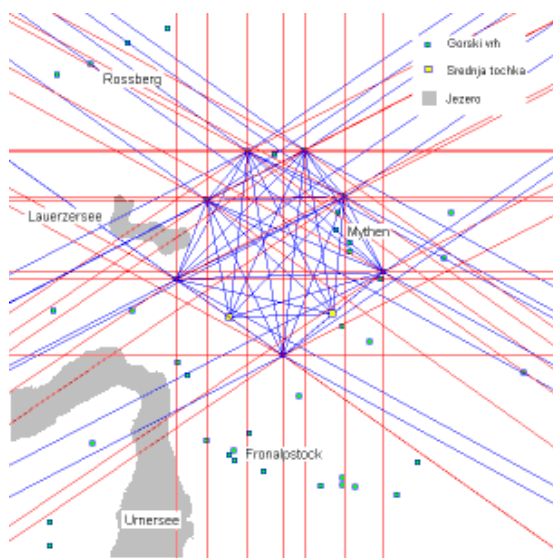
Sl. 4

Gorske vrhove okoli kotline Schwyza smo povezali z namišljenimi črtami. Seveda smo izbrali le črte, ki sekajo največ drugih črt. Kopichenje sečishch se dogaja na področju St. Martina, Archivturma in samostana St. Peter am Bach. Zaradi preglednosti smo nekaj imen izpustili. Zwyschet Mythen smo oznachili z istim znakom kot gorski vrh.

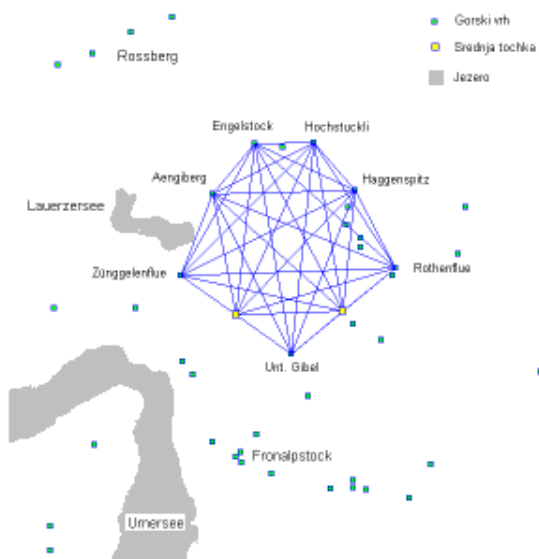
Sl. 5

Smeri sončnih vzhodov in zahodov, smeri senc ob zimskem in poletnem obratu, vidno z izbranih gorskih vrhov. V teh smereh so ti vrhovi tudi medsebojno razporejeni v določenih razmerjih. Nakazali smo še strani neba. Zaradi preglednosti nismo vpisali vseh imen gora.

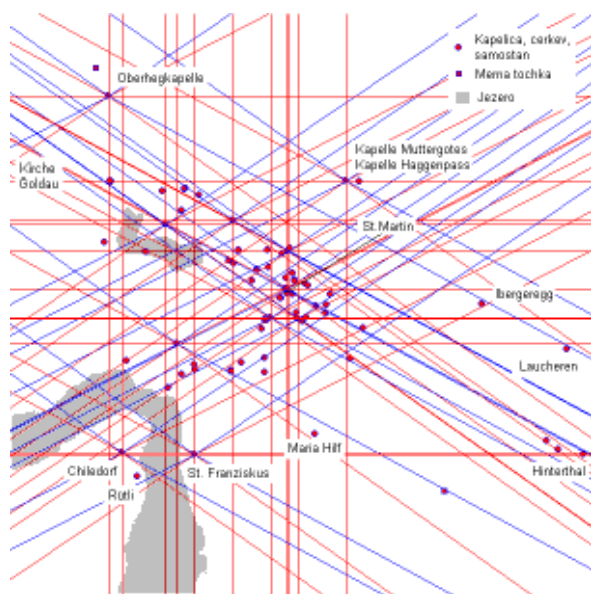
Sl. 6

Namihljene chrte, ki povezujejo gorske vrhove na sliki 5, tvorijo simetrični mnogokotnik in rozeto. Sovpadajo tudi s smermi sončnih vzhodov in zahodov ob obratih. Zaradi preglednosti nismo vpisali vechine imen gora.

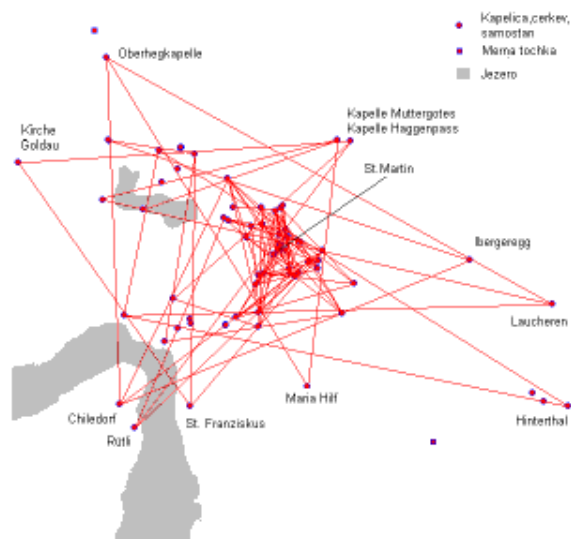
Sl. 7

Rozeta gorskih vrhov – v sredini povezave med vrhovi Züngelenflueja in Unt. Gibla, kakor Rothe flueja in Unt. Gibla, dopolnjujejo rozeto. Zaradi preglednosti nismo vnesli vechine imen gora. Relativne razdalje, simetrija in točnost je pribl. 5%. Sredina rozete se nahaja med zaselkoma Bitzi in Allenwinden.

Sl. 8

Smeri sončnih obratov in smeri neba, kakor so vidne od izbranih kapelic in cerkva. Vsakokrat lezhita najmanj dve sakralni zgradbi v medsebojnem razmerju v teh smereh. Zaradi preglednosti nismo vnesli vechine imen.

Sl. 9

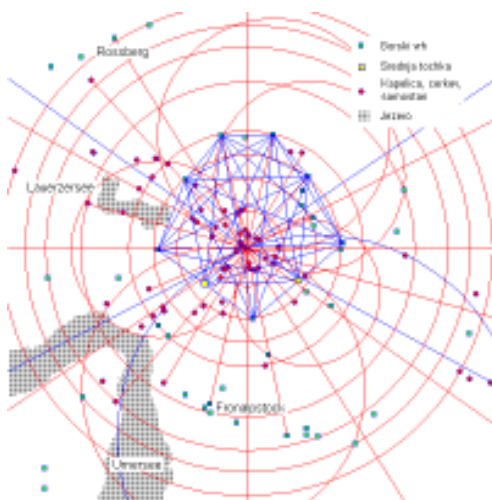
Namishljene chrte, ki povezujejo najmanj tri sakralne zgradbe. K sakralnim zgradbam smo prishteli tudi hishne kapelice, Archivturm in Rütliwiese. Zaradi preglednosti nismo vnesli vechine imen.

Sl. 12

V sredini vsake krožnice je sakralna zgradba, najmanj dve drugi ali / in najmanj en gorski vrh pa lezhijo na prav tej krožnici. Tudi sechishcha krožnic najdemo pogosto pri sakralnih zgradbah ali pa gorskih vrhovih. V kotih trikotnikov najdemo cerkve ali pa kapelice, ki so izrecno posvečene Sv. Mariji. Zaradi preglednosti nismo vnesli imen.

1 Alte Marienkirche, 2 Kapelle Maria zum guten Rat, 3 Kapelle Muttergotes, 4 Kl. Mythen, 5 Gr. Mythen, 6 'Kapelle 14 Nothelfer', 7 Unsere liebe Frau Aufiberg, 8 Maria Hilf, 9 Kapelle zu 14 Nothelfern, Erlen Kapelle, 11 Zünggelenflue, 12 Engelstock, 13 Hochstuckli. Krizh (1,6,8,9,10) bi lahko razlozhili kot ozvezdje Laboda, ki ga imenujejo tudi Marijin krizh.

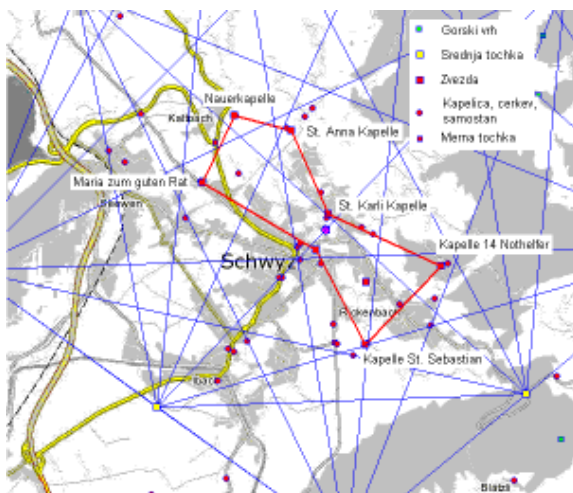
Sl. 13

Smeri sončnih obratov, črte, ki povezujejo kapelice in gorske vrhove, kakor tudi krožnice v odnosu na samostan St. Peter am Bach. Kot pri chrtah sta tudi pri krožnicah najmanj dve kapelici ali pa dva gorska vrha, ali pa po eden od vsakega, ki lezhita na isti črti ali pa na isti krožnici. Krožnice, ki nimajo sredishcha na samostanu, imajo sredishcha na gorskih vrhovih rozete. Izjeme so krožnice, ki imajo sredishcha na Ob. Giblu in Charenstöckliju. Zaradi preglednosti nismo vnesli imen.

Sl. 14

Izbor namišljenih chrt, ki povezujejo sakralne zgradbe v ozhji okolici Schwyza. Izbrali smo chrte, ki povezujejo najmanj tri sakralne zgradbe. Opozoriti moramo na kopichenje chrt, v katerem spoznavamo lik, podoben ozvezdju Oriona. Zaradi preglednosti nismo vnesli imen.

Sl. 15

Sakralne zgradbe in ozvezdje Oriona. Ozvezdje odgovarja sedanjim položajem zvezd in je rahlo spremenjeno zaradi projekcije polkrogle na ravnino. Podane so Maria zum guten Rat – Betelgeuse, Nauerkapelle – Heka (Lambda Orionis), St. Anna Kapelle – Bellatrix, St. Karli Kapelle – Mintaka, Kapelle 14 Nothelfer – Rigel, Kapelle St. Sebastian – Saiph.

Zanimivo je, da najdemo mnogo sakralnih zgradb na chrtah rozete gorskih vrhov in da se kopichijo v blizini njihovih sechishch. Prav tako tudi vzporednost chrt rozete in ozvezdja. Archivturm najdemo v sechishchu treh chrt, ki je eno od sredishch rozete. Zaradi preglednosti nismo vnesli vechine imen.

Viri, literatura in reference

[49] S prijaznim dovoljenjem:

Ortsplan, URL: [http:// www.ortsplan.ch/](http://www.ortsplan.ch/)

swissinfoGEO, Switzerland's geographical information system, URL: <http://www.swissinfogeo.org/>
Koordinate gorskih vrhov so prevzete iz najbolj natanchnih zemljepisnih kart. Karte so prirejene in vrhovi niso poimenovani zaradi boljšega pregleda.

[50] S prijaznim dovoljenjem občinske uprave v Steinerbergu, URL: <http://steinerberg.com/Galerie.htm>

[51] Kanton Schwyz – Amt für Kulturpflege, KIGBO Datenbank, URL: <http://staweb.sz.ch/start.fau?prj=afk-dpfl>

[52] Del, v katerih se ukvarjamo s sakralnimi zgradbami, z njihovimi relativnimi vishinskimi položaji, z razmerji do glavnih strani neba, do gorskih vrhov in njihovih senc kakor tudi s sončnim položajem ob vazhnih (tudi verskih) datumih, ne moremo tukaj obravnavati. Rachune za sedaj uporabljene podatke smo bili naredili s programom Skyplot Software. Uporabili smo astronomski (ne dejansko vidnega), zemljepisnemu reliefu ustrezni horizont. F. P Thielen: *Skyplot Pro, Das grosse Astronomie-Paket*, Data Becker GmbH 1996.

[53] Polozhaji sakralnih zgradb so bili določeni glede na rozeto gorskih vrhov in zaradi tega moramo uporabiti tudi ista topoloshka merila. Mythni niso del rozete in zato je njihov neposreden odnos do sakralnih zgradb pomemben, ker ne sledi sam po sebi iz topoloshkih odnosov v rozeti. Poudariti moramo, da je bilo poznavanje projekcije reliefa na ravnino bistveno. Rozeta gorskih vrhov je pravzaprav projekcija položajev gorskih vrhov na horizontalno ravnino. Relativne vishine gora nismo upoštevati. To morda pojasni lahka odstopanja položajev kapelic od sechishch chrt v rozeti.

Odstopanja v razdaljah sakralnih zgradb od vrhov Mythnov so pomembna in jih ne moremo zanemariti. Zaradi tega smo uporabili projekcije razdalj na horizontalno ravnino. To pa potrjuje, da so bili stari Shvicarji veshchi vech kot osnovne geometrije. Brez tezhav so določevali oddaljenosti in jih merili s pravili o podobnih trikotnikih. To je bilo dovolj za določevanje vseh potrebnih topoloshkih podatkov.

[54] D.J. Ovsec: Slovska mitologija in verovanja, DOMUS, Ljubljana 1991

[55] J. Petkovshek: Belinov kodeks, Jutro, Ljubljana 2005

[56] Razstava: Najstarejši evropski koledar, Narodni muzej Ljubljana, URL: [http:// www.narmuz-lj.si/orion/najstarejsi-evrop-koledar.htm](http://www.narmuz-lj.si/orion/najstarejsi-evrop-koledar.htm);

Durman Aleksandar: Vuchedolski Orion i najstariji evropski kalendar, Vukovar 2000

aprila 2006

Chitalnica

Lev Detela

HITLER IN STALIN

SIAMSKA DVOJCHKA IN ANTIPODNA KONKURENTA?

Henrik Eberle in **Matthias Uhl** (urednika):*Das Buch Hitler (Knjiga Hitler)*

Tajni dosje službe NKVD, pripravljen za tov. Josipa Visarijonoviča Stalina in sestavljen na podlagi protokolov z zasliševanj Hitlerjevega osebnega pribočnika Otta Günscheja in osebnega pomočnika Heinza Lingeja, Moskva 1948/1949

Iz rushchine v nemshchino prevedel Helmut Ettinger

S spremno besedo prof. dr.dr.h.c. Horsta Möllerja, direktorja Inshtituta za novejšo zgodovino v Münchnu in Berlinu

Bastei Taschenbuch Verlag, Bergisch Gladbach, januar 2007

Slovenski prevod: *Dosje o Hitlerju*; prevod: Jozhe Novak in Ingrid Peinkicher; Modita d.o.o., Kranj 2006

Dobrih šestdeset let po koncu druge svetovne vojne so v ruskih arhivih odkrili dokument z vznemirljivo vsebino. Gre za svezhenj zapisov z zasliševanj dveh pripadnikov nemshke formacije SS, ki jih je v Moskvi po koncu druge svetovne vojne opravil sovjetski komisariat za notranje zadeve (NKVD). Obe zasliševani osebi, firerjev pribočnik Otto Günsche (pred tem gorech hitlerjunge in stoodstotno na zhivljenje in smrt nemshkemu vodji predan mlad kader) in vodja osebne službe pri firerju Heinz Linge (pred svojo nacistichno kariero neuspeshen zidarski pomochnik, pozneje natakar v hotelu), sta bili vse do Hitlerjevega smrti oziroma njegovega samomora 30. aprila 1945 ob pol shtirih popoldne v neposrednem stiku z nemshkim diktatorjem. Obchudovala sta ga kot »genialnega voditelja«, a nista bila z njim zasebno in chloveshko povezana. Vendar sta bila ochividca Hitlerjeve smrti in poleg tega zadolzhena, da do nespoznavnosti zazhgeta oziroma unichita truplo mrtvega Hitlerja in njegove zhene Eve Braun.

Dokument je nastal na zahtevo drugega diktatorja, sovjetskega voditelja Stalina, ki je bil sprva Hitlerjev zaveznik, a tudi konkurent pri politichnih ukrepih, pozneje pa seveda sovrazhnik – in po koncu druge svetovne vojne zmagovalec in imperialistichni osvajalec. Zanimivo je, da Stalin v svoji patoloshki nezaupljivosti do vsega in vsakogar po koncu vojne dolgo chasa ni verjel, da je Hitler mrtev. Sumil je, da je s pomochjo zahodnih »zaveznikov« pobegnil iz Nemchije in se nekje skriva – kot potencialna nevarnost, ki bo Ameriki pomagala ob morebitnem napadu na Sovjetsko zvezo.

Dokument je preuchilo vech ruskih in nemshkih znanstvenikov. Nedavno je izshel v nemshchini pod naslovom *Knjiga Hitler* (Das Buch Hitler) kot prevod iz ruskih zapiskov. Zanimivo je, da sta se oba diktatorja vidno zanimala drug za drugega. V marsichem sta si bila podobna. Razmishljala in ukrepala sta v podobnih kategorichnih okvirih (ti prijatelj – on sovrazhnik, ti pohvaljen – nagrajen, on kaznovan – usmrchen), ki niso dopushchali umika v »mehkuzhno popushchanje« in »licemersko slepomishenje«. Oba sta sovrazhila »izkorishchevalske« Zhide. She 23. marca 1942 – v chasu hudih bojev s Sovjetsko zvezo – se je Hitler v zasebnem pogovoru zelo pohvalno izrazil o Stalinu, chesh, pri sovjetskem voditelju moramo ceniti, da ne dopusti, da bi Zhidje dekadentno unichevali umetnost. Ob neki drugi prilozhnosti je poudaril, da je Stalin »genialen mozhakar«, »potrebno ga je brezpogojno sposhtovati«, na primer tudi zato, ker je bil sposoben odstraniti marshala Tuhachevskega, »zakaj med nekdanjimi caristichnimi oficirji in Stalinom zevajo svetovi«. 11. aprila 1942 je nemshki diktator menil, da se lahko drzhavna oziroma narodna skupnost ustvari samo s silo in »che je Stalin v prejsnjih letih uporabil pri ruskem narodu metode, ki jih je nekoch pri nemshkem narodu izpeljal Karel Veliki, ne smemo nad njim zlomiti palice, ker moramo uposhtevati sedanje nizko kulturno stanje ruskega naroda«. K temu je she pristavil, da je »Stalin ravnal iz preprichanja, da je potrebno Ruse povezati v trdno drzhavno organiziranost, ker ni drugache mogoche politichno zavarovati boja za prezhivetje vsem tem v Sovjetski zvezi zdruzhenim narodnim skupnostim«.

Morda niti ne presenecha, da je Hitler medtem, ko se je razmeroma ugodno izrazil o Stalinu, z najvechjim zanichevanjem ocenjeval politiko in znachaj zahodnih demokraticnih politikov, na primer Churchilla in Roosevelta (Hitler: »Che je Churchill shakal, je Stalin tiger«). Napad na Sovjetsko zvezo je Hitler zagovarjal na poseben nachin: »Pogodba z Rusijo me ni nikoli zavezovala, da bi do notranje nevarnosti zavzel drugachno stalishche. Toda nashi (nemshki; op. p.) komunisti so mi pravzaprav tisochkokrat bolj simpatichni kot ta Starhemberg (avstrijski knez Rüdiger von Starhemberg je podprl Hitlerja pri njegovem neuspelem puchu 9. novembra 1923 v Münchnu, vendar je pozneje postal kot voditelj katolishko-monarhistichnih »avstrofashistov« njegov nasprotnik in je leta 1938 odshel v emigracijo; op. p). To so bile krepke narave, ki bi, che bi ostale dalj chasa v Rusiji, prishle ozdravljene k nam nazaj.«

Prav tako kot Hitler se je tudi Stalin osebno kaj malo zanimal za notranje ekscese in politichna grozodejstva svojega nasprotnika in tako imenovano zhidovsko vprashanje in celo unichevanje Zhidov ga je pustilo hladnega. Pri razdelitvi Poljske sta kot »zaveznika« uporabila pri eliminiranju »sovrazhnika« podobne brutalne metode. Ker Sovjetska zveza pri zasedbi Poljske tej drzhavi ni napovedala vojne, zajetih poljskih vojakov ni obravnavala po doloilih zhenevske konvencije o vojnih ujetnikih iz leta 1929, temvech je s pomocjo politichne policije NKVD v Katinu pobila zaradi »protisovjetske sovrazhne dejavnosti« kar 27.500 poljskih oficirjev in civilistov. Toda

Sovjetska zveza je tudi druge poljske vojne ujetnike na sploh, namesto da bi jim nudila uveljavljeno zaščito, določeno z mednarodno pogodbo, posiljala naravnost v koncentracijska taborišča in jih kaznovala zaradi »banditstva«. Sovjetizacija nekdanjih vzhodnih predelov Poljske je potekala kot boj proti »razrednemu sovražniku«, pri katerem so bile glavne žrtve poljski meshchanski sloji ter bogatejši kmetje, tako imenovani »kulaki«.

Prichakovati bi bilo, da bo boj med Nemčijo in Sovjetsko zvezo za nadoblast v Evropi in v svetu vplival na mentalno razpoloženje obeh brutalnih voditeljev in v njunih psihah netil mashchevalno razpoloženje do nasprotnika. A prav to se ni zgodilo, čeprav je bilo jasno, da bo tisti od njiju, ki bo vojno izgubil, istochasno klavрно propadel in izgubil glavo. Vojna je oba diktatorja pravzaprav povezala v skupno usodo in ju naredila za nekakšna antipodna siamska dvojčka. Toda v nasprotju z bistveno bolj previdnim in lisjashkim, a nich manj brutalnim Stalinom je bil Hitler pravi hazarder, igralec na srečo, ki pa ga je nenadoma popolnoma zapustila. A konec koncev sta oba diktatorja svojo politiko gradila na skrajnem nasilju, brez ozira na žrtve.

Zaslishevanje obeh Hitlerjevih pomočnikov je pod geslom »Operacija mitos« vodil nadporochnik Fedor Parparov, diplomirani pravnik, ki je od leta 1926 delal za sovjetsko špijonazho. Čeprav je odlično obvladal nemshchino, je bilo potrebno dikcijo protokolov v rushchini »pravilno« prirediti patetichnemu stilu velikega bralca in genialnega voditelja, ki so ga zanimale predvsem zasebne stvari iz Hitlerjevega zhivljenja, na primer njegovo razvedrilo pri Evi Braun in drugih zhenskah ter nekaterih nacistichnih veljakih. In seveda, kot glavno, jasen odgovor na vprasanje, ali je firer zhiv ali mrtev. Zgodbo o Hitlerju so zaslishevalci zavili v paket pri Stalinu tako priljubljenih preprosto napisanih poučnih zgodbic z grozilno in shrljivo vsebino (ki jih je tudi sam uporabljal pri svojih edinozvelichavnih spisih). Tako zaslishevalci kot oba zaslishanca so bili pod velikim politichnim in psihichnim pritiskom, saj so morali skrbno paziti, da ugodijo okusu velikega bralca in zaradi kake napake ali pomankljivosti ne padejo v nemilost.

Tajni dosje o Adolfu Hitlerju je bil desetletja shranjen s shtevilko 462a pod ključem v nekdanjem arhivu sovjetske komunistichne partije. Tekst, napisan na stotinah strani, je zanimiv iz mnogih in razlichnih razlogov. Na marsikaterem mestu se bere kot napet roman s Hitlerjem kot glavnim protagonistom v naslovni vlogi. Zanimiva je plastichno zachrtana atmosfera dogajanja oziroma dejanja in nehanja s poudarkom na psiholoshkih potezah Hitlerjevega vechsmernega, a tudi izrazito negativnega demonichnega znachaja. Vsekakor ponuja *Knjiga Hitler* pogled na vrh antagonistichne piramide Hitler – Stalin, ki je pravzaprav ključ v razumevanje bridkega dogajanja v 20. stoletju.

Dokumentaciji zaslishevanj obeh Hitlerjevih pomočnikov so v publikaciji, ki obsega 682 strani, dodane obshirne spremne in sklepne besede ter komentarji obeh urednikov

in direktorja berlinskega Inštituta za novejšo zgodovino dr. Horsta Möllerja. Kar 587 ponekod tudi zelo obširnih, a drobno natisnjenih opomb in beležk pod chrto skrbi za možnost dodatnega poglobljanja v mrachno gradivo. Za nameček je v knjigi objavljeno tudi obširno fotografsko gradivo ter biografije glavnih oseb iz Hitlerjevega kroga, a tudi njegovih nasprotnikov in mednarodnih osebnosti, ki so krojile svetovno zgodovino v 20. stoletju.

Sovjetska tajna služba je potrebovala zelo veliko časa, preden se je opogumila in baje v enem samem izvodu oddala konvolut gradiva o Hitlerju in njegovi smrti pod shifro »Strogo zaupno« vodstvu Sovjetske zveze. 29. decembra 1949 ga je Stalinu osebno izročil tedanji sovjetski notranji minister Sergej Kruglov. Drugi chlani komunističnega politbiroja tega gradiva niso prejeli. Stalin je nekaterim chlanom pozneje sicer dovolil vpogled v dosje, vendar ga je shranil v svojem zasebnem arhivu. Zanimivo je, za kaj se je sovjetski voditelj, ki je bil skrajno nezaupen do svojih sodelavcev, najbolj zanimal. Lastnorочно je podchrtal odlomke, kjer so opisani Hitlerjevi ukrepi proti tako imenovanim izdajalcem njegovega vodstva. Na primer: 29. marec 1945: generalpolkovnik Guderian zaradi predloga, da bi zacheli z zahodnimi silami voditi pogajanja o kapitulaciji, odpushchen ... 25. april 1945: Göring zaradi veleizdaje izkljuchen iz nacistichne stranke ... 29. april: poroka Adolfa Hitlerja z Evo Braun in izdajalstvo Jodla, Himmlerja in generalov ...« Stalin se je baje chudil, zakaj je bil Hitler do svojih generalov, che so proti njegovi volji zagreshili toliko napak, tako popustljiv in jih ni pravochasno kaznoval oziroma onemogochil ...

V dosjeju manjkajo – verjetno z obzirom na Stalinovo mentalno preobchutljivost – podatki o Hitlerjevem napadu na Sovjetsko zvezo, ko je v zachetni fazi sovjetska obramba popolnoma odpovedala. Zato pa so pozneje tembolj podchrtani nemshki zapleti v Rusiji in Hitlerjevi postopni porazi. Izpushchena je s tajno pogodbo s Hitlerjem omogochena sovjetska zasedba nekdanjih vzhodnih predelov Poljske. Vedno znova je opisan polozhaj v nekaterih pozneje satelitskih drzhavah pod kontrolo Sovjetske zveze, vendar se Jugoslavija in Titovo partizanstvo praktichno ne omenjata, saj je Stalin to drzhavo v letih 1948 / 1949 zaradi »izdajalstva« odpisal iz svojega konteksta.

Vsekakor nova publikacija o Adolfu Hitlerju nudi veliko shtevilo dodatnih podrobnosti o dejanju in nehanju tega demonskega nechloveka, poleg tega vsaj delno osvetljuje nekatere poteze Stalinovega znachaja in ponuja novo gradivo o zgodovini Tretjega rajha in destrukciji morale in civilizacije v 20. stoletju.

»SIGNALI« MED NADREALIZMOM IN DADAIZMOM

Franko Bushich: NADrealizam je podDADA;

Knjizhevni klub »Branko Miljkovich«, Knjazhevac, 2006

Knjizhica pokonchnega formata, mehkih platnic, na naslovnici in med vsebino opremljena z reprodukcijami avtorjevih slikarskih izdelkov (v barvah le na naslovnici). Kljub skromnosti je zvezek profesionalno korektno in estetsko solidno urejen in natisnjen; zunanji vtis vizualno-taktilne umirjenosti je morda celo nekoliko v nasprotju z nekonvencionalno tendenco vsebine.

Vsebina so pesmi Franka Bushicha, hrvashkega ustvarjalca, »zunajserijskega« zhe po osnovnih biografskih podatkih: rojen 1971 v Splitu, odrasel v Sarajevu, zhivel v Zagrebu, Milanu, Ljubljani, Ivanich Gradu, zdaj zhivi v Splitu. Njegovo umetniško ustvarjanje obsega poezijo, prozo, esejistiko, slikarstvo, strip, ilustracijo, fotografijo, performans. Ima dokumentiran plemishki rodovnik in osebne sorodstvene vezi z Japonsko, je uspeshen avtor haikujev in »haikujevske« ilustracije haige; japonska televizija je leta 2000 v Ljubljani o njem posnela dokumentarni film. Imel je ok. 40 samostojnih likovnih razstav, prvo knjigo je objavil v Ljubljani (zbirka pesmi *Razneslo ti bo prekleto bucho*, slovenski prevod, 1998), sodeloval je z Zagorichnikom, pesmi pishe tudi v slovenshchini. Na Hrvashkem so izshle she njegova zbirka pesmi, zbirka haikujev in zbirka proze, slednja s tematiko zadnje jugovojne pod znachilno »aktualistichnim« naslovom *Postbalkanec* (2003; elektronski prevod v slovenshchini SRP 2000). Che je bil doslej navzoch v zahodnih »jugorepublikah«, je ta nekdanji hrvashki vojak s pesnishko zbirko, ki je predmet prichujočega zapisa, provokativno »premostil Drino« skoraj do bolgarske meje, saj je publikacija izshla v Knjazhevcu v vzhodni Srbiji.

Zbirko sestavljata dva cikla, po prvem je knjiga (trdilno) naslovljena, drugi, obsegajoch tretjino celote, pa ima nikalni naslov *Signalizmi niso delirizmi*. S temi pojmi je avtor »programsko« oznachil koordinate svoje pesnishke »ideologije«: dadaizem, nadrealizem in signalizem (srbska smer konkretizma; v *Bozhichni pesmi* Bushich evocira tudi srbsko-hrvashki zenitizem z njegovim WE druzhenjem in balkanskim »barbarogenijem«). Patriarha prvih dveh – Tzaro in Bretona – je citiral kot moto k vech pesmim; od teh citatov je najpomembnejshi »ostal sem tuj vsemu pustili so me zunaj vsega« (Tzara), saj povzema jedro Bushicheve boemsko neprilagodljive, »izvrzhene« bivanjske pozicije. »Ideologija«: avantgardizem-modernizem, zavrachanje okorele forme in jezika, logike, razuma, meshchanskega moralizma, podzavest, spontanost, upornishtvo, provokacija, anarhoidnost, (levicharska) druzhbena kritichnost. Negacija »delirizma« kljub vsemu

spontanizmu poudarja zavestno samoopredelitev, katere odmerjenost se nakazuje zhe v naslovni umestitvi, ki ni ne chisti nadrealizem ne chista dada, temvech je nekako »vmes«, nad realizmom in pod dado. Ker sta »pravi nadrealizem« in »pravi dadaizem« gibanji z zacetka preteklega stoletja, Bushich iz njiju povzema le tiste »neminljive« elemente, ki jih intimno občuti kot she vedno aktualne in spodbudne za lastno ustvarjalnost v drugem chasu in drugem prostoru. Tudi zato vsako pesem kot »dnevniški zapis« oznachi s chasom (dnevom) in prostorom nastanka (v tej zbirki od 1997 do 2005, vmes tudi splitski zapor).

Bushicheva »zahodna pesem« v prichujoči zbirki je prostoverzni niz jezikovnih fragmentov v smislu enega od naslovov: *Poezija ni sladkobesednost*. Naturalizem vsakdanjosti z vulgarizmi se samoumevno prepleta s simbolizmom besednih (po avtorju »stohastichnih«) iger. »Vzhodna stran« njegove poezije je delikatni formalizem haikuja, ki je »druga zgodba«, zunaj te zbirke. O bivanjski avtenticnosti Bushicheve nekonvencionalne pesniške reakcije ni dvoma, toda tovrstna »razsuta poezija« je zmeraj tudi »prostodushno« odprta za vprasanje, kaj se zgodi z njenim dosegom, ko se »neposrednost krika« izoblikuje v tekst kot ubesedeno obliko in tako neizbežno postane del literarne konvencije, ujete v papir in med knjizhne platnice.

Vprashalnica

Bogdan Novak

VELIKI SLOVAR Z VELIKIMI NAPAKAMI?

Po sili razmer sem moral vzeti v roke *Veliki angleshko slovenski slovar* (Grad, Shkerlj, Vitorovich, DZS, 2000), ker sem prebiral tujo strokovno literaturo. Da znorish! Najdesh ime neke ribe, gresh v slovar in tam pishe – vrsta ribe. To vem sam, bedaki, da je riba. Rad bi njeno točno ime! Podobno se mi je dogajalo pri školkah, pri rastlinah sem posumil v pravi slovenski prevod, nakar sem se razjezil in malo natanchneje pogledal, kaj imam v rokah.

Grozno shlamparijo sem ugotovil zhe, ko sem bezhno zapisal nekaj izkushenj s tem slabo uporabnim slovarjem. Pa pojdimo po vrsti, kot so hishe v Trsti. Malomarnost, predvsem pa lenoba sestavljavcev slovarja, kar se tiche jedi, rastlin in zhivali, je neizmerna. Pustimo tiskarske shkrate, ko pishe **doutable** namesto **doubtable**, kar pa zelo moti, saj te pri iskanju besede **dough** zmede, ker za **doubt** pride **doutable**, in mislish, da besede **dough** sploh ni v slovarju. Kar precej chasa traja, da odkrijesh napako in najdesh besedo na naslednji strani.

Besede **acorn** (zhelod) sploh ni, cheprav je to precej vsakdanja rech.

Pod **anchovy** pishe, da je sardela, inchun, sardon. Inchun in sardon je (Engraulis), sardela (Clupea) pa nikakor ni (angl. *sardine*). Bilo bi pa lepo, che bi napisali, da je anchovy po slovensko **brgljun**.

Pod **balm** pishe medenika. Napachno! Prav bi bilo **melisa**, kajti zlata melisa ali chebelna medenika je le ena od melis.

batter – ni razlozheno, da je to tekoche testo (npr. za palachinke), to je zelo pomemben podatek, ki manjka v slovarju.

Pod **cockle** pishe shkoljka, volem. Napachno. Prav je **srchanka**.

Pri **cashew** pishe, da je to akazhu. Res je, ampak akazhu Slovcu ne pove nich, zato smo mu dali domachi imeni **indijski oreshchek** ali slonova ush.

Da ni besede **cep** ali **cèpe**, kar oboje pomeni jurchka, sem kot gobar uzhaljen.

Chutney je preveden kot indijsko vloženo mochno zacinjeno sadje. Napachno! **Chatni**, kot mu poslovenjeno rechemo, ni zacinjen kompot, temvech je pikantna ali sladka zachimbna mezga, omaka. Mimogrede: izumili so jo angleshki kolonialisti v Indiji, zato jo napachno shtejejo za indijsko jed.

Pod **cob** pishe, da je to med drugim velik leshnik. Toda cob je v angleshchini tudi rjav, okrogel kruhek, njihovo znachilno pecivo. **Cobnut** ima poleg leshnika isti pomen kot cob, torej rjav, okrogel hlebchek. Cob za hlebchek izvira iz srednjeveshke angleshchine,

ko so **cobbe** rekli vsaki okrogli stvari: od betice prek kosov premoga pa do testisov, torej tudi leshniku in kruhku. Tako je zhe Shakespeare zapisal v *Troilus and Cressida* leta 1606, kako Ajax zakliche Thersitesu: »Thou cobloaf!« In zachuda, malo naprej v slovarju pishe, da je **cob-loaf** (vezaj je bil odvech zhe Shakespearju, a so v tem slovarju zelo priljubljeni tudi tam, kjer jih Anglezhi ne pishejo vech) okrogel hlebec kruha. Pod tem geslom torej manjka pojem okrogel hlebcek kruha, zraven pa she preneseni pomen: bucha, betica.

Corned beef – pod geslom **beef** je navedeno, da je konzervirana govedina. Zelo priblizhno. To je posebna angloamerishka jed, **kvashena** (marinirana) **govedina**, ki jo nato skuhajo, sesekljajo in stisnejo ter prodajajo tudi v plochevinkah, ni pa nujno. Marsikje jo pripravijo sami doma in jo spravijo v kozarce. Obichajni skuhani in konzervirani govedini rechejo **bully beef**, kar je sicer v slovarju pravilno navedeno.

Pod **cudbear** pishe, da je rdecha ali violetna barva iz lishajev. **Cudbear** je najprej lishaj (Rocella), iz katerega pridobivajo barvila za tekstil, pijache in hrano: rjavo, modro, rdecho, vijolichno, medtem ko barvi rechejo archil, orchil ali orseille.

Custard-able se prav pishe **custard-apple** in je res zahodnoindijski plod (drevesa) vrste Anona. Po domache mu rechemo **sirikaja**, tudi **sladkorno jabolko**, vchasih je na voljo zhe v nashih trgovinah.

Grozno je prebrati, da je **custard-powder** vanilijin sladkor. V resnici je to **jajchna krema v prahu**, ki jo je leta 1846 izumil Anglezh Birds.

Pod **faggot** pishe, da je jetrna pechenka. No ja! Kako iz jeter narediti pechenko? Prav bi bilo **mesne kroglice v mrezhici**. Kajti za faggot zmeljejo jetra, pljucha, vranico, salo, slabshe kose mesa, chebulo, dodajo drobtine in zachimbe, oblikujejo kroglice v velikosti biljardnih krogel, zavijejo v mrezhico, preprazhijo in zdushijo v jushni osnovi. Pod **fenugreek** pishe, da je bozhja rutica ali jastrebina. Napachno! **Grshko seno** ali **triplat** (*Trigonella foenum-graecum*) je pravilno.

Pod **finan** pishe, da je prekajena polenovka. Ojej, bo kar **finnan haddock**, kot se imenuje jed s celim imenom – **prekajena vahnja**. Pridevnik finnan pride od kraja Findon blizu Aberdeena, od koder izvira ta posebnost, findonska vahnja.

Z ribami so sploh tezhave, vsaka ribja kost se zatakne v anglistovem grlu. Ker tudi **dab** ni iverka (*Platichthys flesus*), temvech je **limanda** (*Limanda limanda*). Je pa blizu udarilo neznanje, ker sta obe ribi iz družhine bokoplutov, to je zhe treba priznati. A zgodba o bokoplutih se nadaljuje. **Flounder** nikakor ni kambala ali morski list, kot pishe v slovarju, ampak **to** je **iverka**! Pa smo jo nashli! Res pa je, da Americhani, ki so shlampasti kot nashi sestavljavci slovarjev, rechejo flounder sivemu morskemu listu, rumenorepi limandi in celi vrsti drugih ploshchatih rib. Zanje je vse ploshchato, kar plava v morju, kar flounder, menda she lopata. Anglezhi sicer rechejo morskemu listu **sole**, kot pravilno ugotavlja tudi nash slovar. Kambala pa spada med **morske ploshche**, ki jim Anglezhi rechejo **halibut**, kar slovar prevaja z morskim listom, res pa je, da je vmes grenlandska ploshcha, ki ji ljudsko rechejo veliki morski list, cheprav znanstveno to ni. Od morskega

lista so sicer sestavljavci slovarja obsedeni, kajti tudi **plaice** prevajajo kot morski list, namesto **navadna morska plohcha**. **Turbot** pravilno prevedejo kot **robec**, a ne vem, zakaj spet prislinijo zraven nesrečno kambalo. Mar bi raje rekli **romb**.

Prav zabavno je pogledati pod **ginger-ale**. Tu pravilno pishe, da je vrsta brezalkoholne pijache z ingverjevim okusom. A kozla ustrelijo takoj nato. Pod **ginger-beer** zapishejo: glej ginger-ale. Ne priporočam otrokom, kajti ginger beer je **alkoholno** ingverjevo pivo, pridobljeno s fermentacijo sladkorja, limoninega soka, vode, vinskega kamna, mletega ingverja in zachimb. Koliko alkohola je v tem pivu, je odvisno od vrste kvasovk, ki jih uporabijo, od količine sladkorja in trajanja vrenja. Lahko je kar močno.

Da ni v slovarju **kruhovca** pod **jack-fruit** ali **jak-fruit**, je zhalostno.

Kidney-bean sicer je nizki fizhol, kot pishe v slovarju, vendar samo posebne sorte haricot, ki mu pri nas rechemo **fizholica**. Droben, bel fizholček.

Ling je zares vresje, a tudi pomembna jedilna riba, ki ji slovensko rechemo **leng** (Molva). Pod **lumpfish** pishe, da je **morski okun** (Sebastes). Napachno! Prav je **morski zajec** (Cyclopterus).

Olive – *pl* jed iz sesekljane govedine z olivami, pishe v slovarju. Sploh ni res: **Beef olive** so **ptichki**, jed iz rezin govedine, v katere zavijejo maso iz sesekljane chebule, zelishch in zachimb, prebodejo z zobotrebcem in sprazhijo. Te skrivnostne olive pridejo iz starih angleshkih besed *aloes*, *allowes* in *alaunder*, kar izvira iz stare francoske besede *alou* (shkrjanec). Jedi so namrech nekoč rekli »shkrjanchki brez glav« (alouettes sans tête) ali *paupiettes*, chemur v slovenshchini rechemo ptichki. Anglezhi se s chudnimi starimi besedami tujega porekla niso hoteli muchiti in so *aloes* spremenili v *olives*, kar si zapomni vsakdo, nima pa z olivami nikakršne zveze.

Papaw v slovarju pishe, da je melonovec, ki mu rechejo tudi **papaya**. Niti približno!

Papaw (Asimina triloba) je anona, ki raste v ZDA in ji rechejo she **michiganska banana**. **Papaya** ali **pawpaw** (Carica papaya) pa je drevesna melona ali **melonovec**. Dve povsem različni rastlini, ki ju zhal pogosto zamenjujejo celo angleshki jezikoslovci! Pod **snapper** npr. ne pishe, da je to riba, ki ji rechejo **hlatach**.

Bodi dovolj. Che bi hotel poiskati vse napake, bi nastal »Veliki slovar napak v Velikem angleshko slovenskem slovarju«. Raje odneham. K sreči je tu medmrezhje, na katerem lahko chlovek razvozla vsako angleshko besedo. Kajti *Veliki angleshko slovenski slovar* ponuja premajhno pomoč.

Razmishljam pa o tem, da je bil slovar hudimano drag in da bi bilo prav, che bi mi DZS vrnila chetrtno vsote kot odshkodnino za slab izdelek, ki mi ga je prodala. Kje bo dobila denar? Kar sestavljavcem slovarja naj ga odtrga od honorarja.

Najmanj, kar pa bi chlovek prichakoval od sestavljavcev slovarja, je to, da bi dali pojme iz biologije preveriti biologom.

Jolka Milich

O PREVAJANJU IN POEZIJI (V)

PET RAZLOGOV ZA SLABO VOLJO

Prvi razlog

V tretjem nadaljevanju svojega premišljevanja o prevajanju in poeziji (SRP shtev. 73/74, junij 2006, strani 180-3), in sicer v zapisu *Dvojezične zbirke – žares dvorezni meč?* sem omenila zelo tenkochtutnega in nadarjenega slovenskega pretezhno narečnega pesnika Janeza Ramovesha iz Poljanske doline, ki bi po mojem mnenju sodil v kakšno antologijo slovenskega pesništva, če bi se tudi mi ravnali kot nashi zahodni sosedi, ki v svoje cvetnike v knjižnem jeziku vključujejo tudi dobro narečno poezijo, seveda opremljeno pod izvirniki s prevodi v zborni italijanshchino, da bo dostopna tudi tistim sorojakom, ki uporabljenega regionalnega govora ne obvladajo. Takrat pa nisem navedla njegovega imena, ker mi je shel iz glave, saj sem se ga spomnila shele pozneje, med brskanjem po *Primorskih srečanjih*, kjer je objavil zelo posrečen sonetni cikel, posvečen kravam, ki je leta 2001 izshel v Zhirovnici tudi v zbirki *Porochilo iz geta*. Ob nedavnem izidu njegovega *Staroselskega ciklusa* z zgoshchenko pri Cankarjevi založbi pa sem si sposodila v knjižnici vse, kar so njegovega imeli, in sicer štiri knjige, ker dveh vmesnih (*Striptiza* in *Namesto Kim Basinger*) ne premorejo njihove police. Da si pach ustvarim popolnejšo sliko o njem. No, zdaj sem obenem poskrbela, da je stopil iz anonimnosti tudi za bralce *Srpa*, da bodo vsaj vedeli, o kom je tekla beseda.

Svojo prvo – nenarečno – zbirko, *Božhjastnice*, je izdal leta 1990 v Kranju, samozaložnisk, berem v kolofonu, v dobro znani Zagorichnikovi zbirki Fondi Oryja Pála. Tone Perchich in Ivo Antich sta ga popeljala v svet s spremnima zapisoma. V drugi knjigi, prav tako samozaložnisk, *Moja debela mama* iz leta 2001, se je shel le urednika antologije poljanske naivne poezije, in sam tudi izbral sedem pesnikov, od katerih le dva she zhivita, in izbor pesmi, ki so povechinoma napisane v knjižni slovenshchini, z izjemo she zhivechega Jerneja Jakopina, ki je svoje trivrstichnice napisal v poljanskem narečju. Ostali dve samostojni zbirki Janeza Ramovesha, ki sem ju zhe omenila, pa sta pisani le v poljanskem narečju. O manjkajočih dveh pa nimam podatkov, zato jih bom kar preskочhila.

Do tu vse prav in naravnost chudovito. Verjetno bi kazalo povedati za navrh she kaj v zvezi z zgoshchenko, ki je prava poslastica in skupno delo pesnika, njegove zhene glasbenice in pevke Urshule Ramoves in *Fantov z jazbecove grape*, a naj zadostujejo te navdushene in, upam, tudi navdushujoche vrstice.

Zdaj pa le na dan s slabo voljo, saj je prvi in glavni razlog tega zapisa. Torej: Ramovesh piše v poljanskem narečju. Dokler je izdajal svoje narečne pesmi, tako rekoch, doma, za najozhjo domacho rabo, kakshnega malega slovarchka na koncu knjige kot pripomoček za lazhje razumevanje ni bilo sploh treba, ker vsi domachini, s prishleki vred, bolj ali manj znajo lokalno govorico. A brz h ko mu je zbirko izdala ljubljanska Cankarjeva založba, bi mu moral po mojem laichnem in tudi strokovnem mnenju, che se ne bi sam dokopal do te modre misli, urednik založbe svetovati nekaj takega, najprej iz pozornosti do bralcev, od katerih nihche ne more zahtevati, da znajo vsa slovenska narečja in she nekaj tujih najbrzh, in drugich, da si z olajshanjem branja in razumevanja tako založba kot avtor povechata krog potencialnih bralcev in postaneta hitreje she bolj popularna in odmevna, pa zato, da jima she kakshen dodaten cekinchek pricurlja v naprsni zhepek, kar ni noben greh, le prijeten, zazhelen in hvalevreden dosezhek

Urednik Cankarjeve založbe Zdravko Dusha – očitno napachno informiran s strani Andreja Medveda, ki se zhe dlje chasa, kot piše v spremni besedi, »obsesivno« ubada z italijanskim pesnikom Pier Paolom Pasolinijem – Pasolinija vzporeja s poljanskim pesnikom Ramoveshom. In v imenu obeh do kraja neosnovano in skregano z realnostjo trdi: »Tako Pasolini kot Ramovesh namrech zapisheta poezijo v lokalnem jeziku in se niti priblizhno ne ozirata na to, koliko ljudi ga bo bralo oziroma razumelo.« Za Ramovesha ne vem, koliko ta apodiktichna trditev drzhi, sam naj pove, a v zvezi s Pasolinijem: tako more govoriti le nekdo, ki ga niti malo ne pozna. Svoje prve pesmi, to je furlanske, je Pier Paolo objavil med vojno v letih 1941-3 z naslovom *Pesmi iz Casarse*, ko je zhivel v Furlaniji, kjer so vsi veliko boljshche razumeli in govorili furlanshchino (oz. neshteto krajevno obarvanih narechij) kot pa italijanshchino. Ko je kasneje skushal pri Bompianiju ponatisniti ... pregledano, izboljshano in povechano izdajo, so se vsi skupaj z njim vred sprashevali o morebitnem negotovem komercialnem uspehu, chesh ali bo sploh shla v promet, in se zedinili v misli, da jo bodo v Furlaniji prav gotovo pokupili, che drugje po Italiji ne. Njegov stric-založnik pa je vseeno okleval in odlashal, v strahu, da bi s slabo ali nichno prodajo utrpel preveliko izgubo denarja, saj je zbirka izshla z naslovom *La meglio gioventù* nekoliko kasneje (1954), in to celo pri drugi založbi (firenshki Sansoni). Pri turinskem Einaudiju pa shele leta 1975 zelo razshirjena in deloma tudi predelana izdaja, tista, ki jo vsi poznamo z naslovom *La nuova gioventù*. In kaj je zanjo tipichno? Ne boste verjeli: da je, stran za stranjo, pod vsako furlansko pesmijo njen prevod ... v italijanshchino. In te prevode je bral tudi Andrej Medved, saj ne zna furlanshchine. In kdo je narečne pesmi prevajal v italijanshchino? Spet ne boste verjeli: sam Pasolini, tisti, ki po trditvi nashih dveh poznavalcev njegove poezije pravita suvereno, da se njen avtor niti priblizhno ni oziral na to, koliko ljudi ga bo bralo oziroma razumelo. In she kako je Pasolinija zanimalo, kdo vse ga bo bral in razumel, in moralo bi zanimati vsakega ustvarjalca. Z Ramoveshem vred. Pasolini je bil nadvse komunikativno bitje. In to je na golo oko

razvidno, ker je na koncu marsikaterega proznega dela, kjer je uporabljal izraze iz raznih zhargonov, recimo, v rabi kriminalnih združb, proletariata, mladincev itd., je povsod dodajal slovarchek – glossari(ett)o manj znanih besed, da bodo bralci lažje brali in tudi razumeli. Včasih celo takrat, ko je domneval, da nanizane izraze zelo verjetno poznajo, a nich ne škodi, če zvejo za njihov pomen dvakrat.

Povedano na kratko: z vechjim uzhitkom bi brala poljanskega pesnika, če bi nam na koncu knjige v slovarchku povedal – da nam ne bi bilo treba prevechkrat ugibati in magari streljati mimo pomena – kaj pomeni: zatoknil (zataknil?), piism (pesem?), povosval, vardeja, kopuchavnk, darcha, pajsati, bunkce, ohoban, zagulki, wodrajna, futrwola, driklice, lisku, shkundra, kopishe, manglc itd.

Ochitno precenjuje nasho razgledanost in uchenost, če prichakuje, da bomo gladko brali, ne pa prepogosto trchili ob hude jezikovne pregrade ali tezhave. Po tej plati je bil pokojni Janez Menart she najbolj jasnovidni literarni mozhak, on je tochno vedel, do kam sezhe nasha ... ignoranca ali erudicija, in nam takoj z lichno in do pichice natanchno razlozhenim slovarchkom pritekel na moch ljubeznivo na pomoch. Sploh ni nakluchje, da smo hvalezhno in radostno pokupili vse njegove pesnishke zbirke.

O pisavi narečnih glasov pa prihodnjih, v drugem razlogu ... za slabo voljo.

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.

Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.